

**Defensio sanae et orthodoxae doctrinae de servitute &
liberatione humani arbitrii, adversus calumnias Alberti Pighii
Campensis.**

<https://hdl.handle.net/1874/423322>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

E. qu.
110

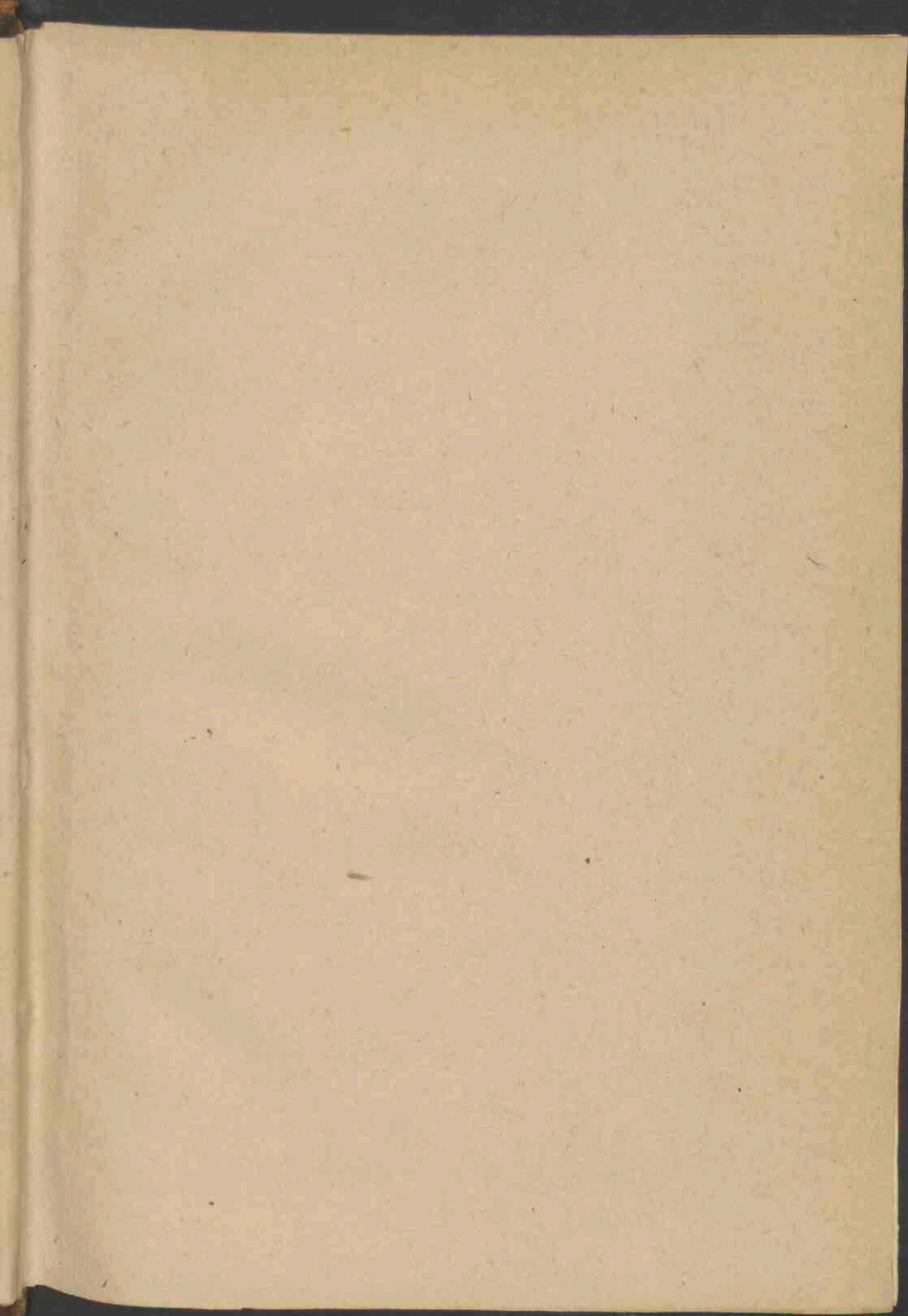

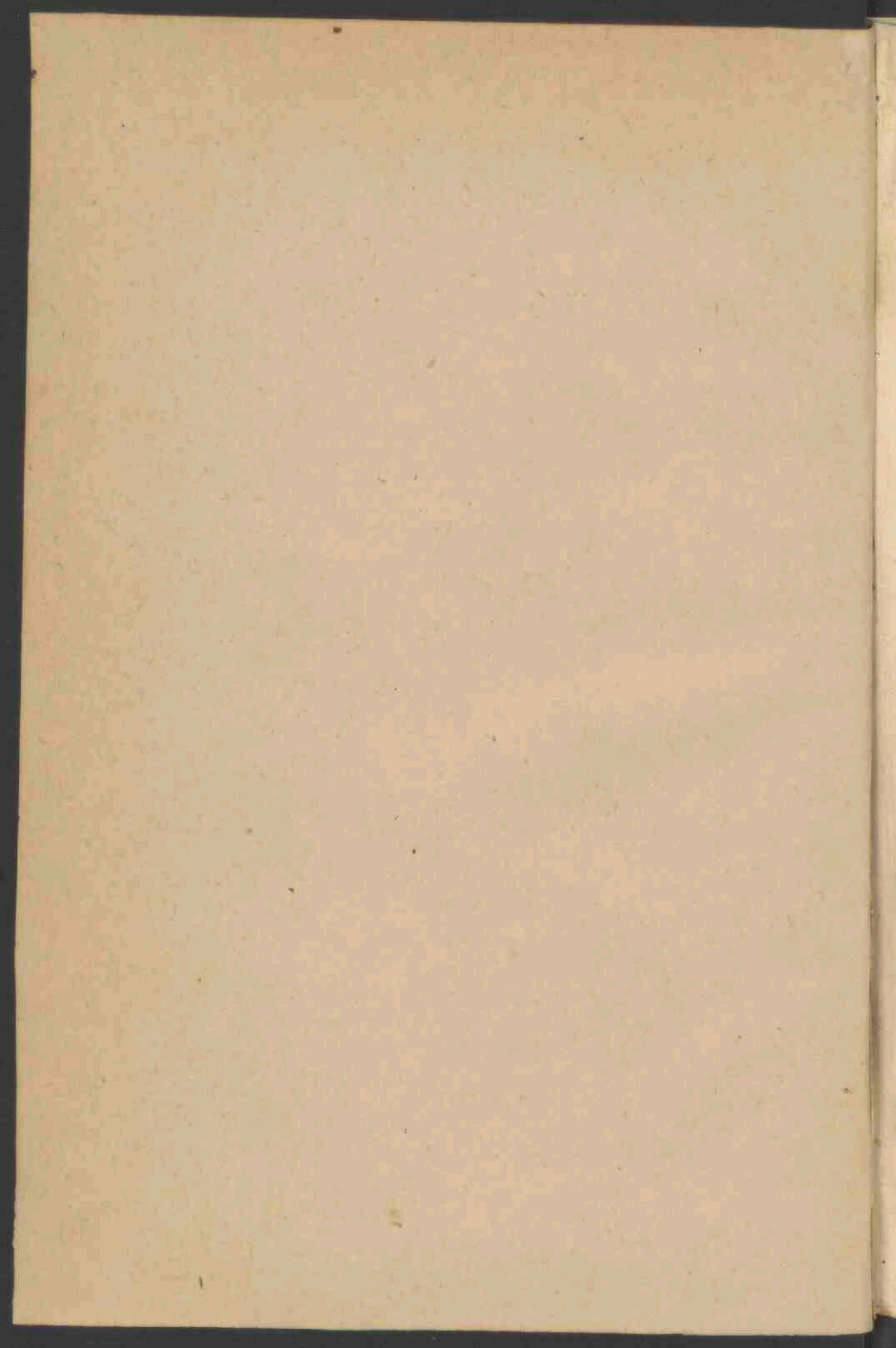

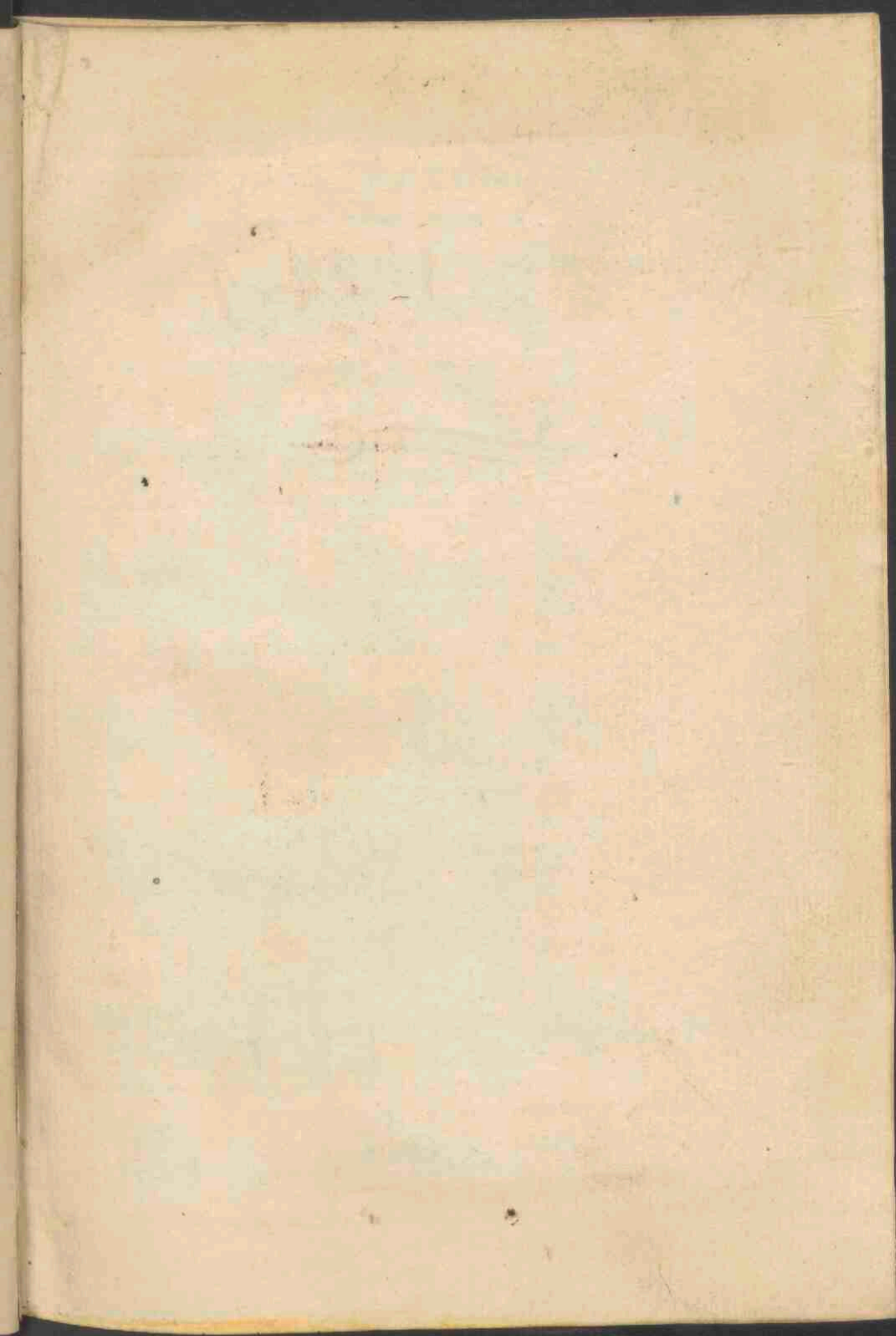

E. qu.
110

N° 34.9 *

~~N. 5 C~~

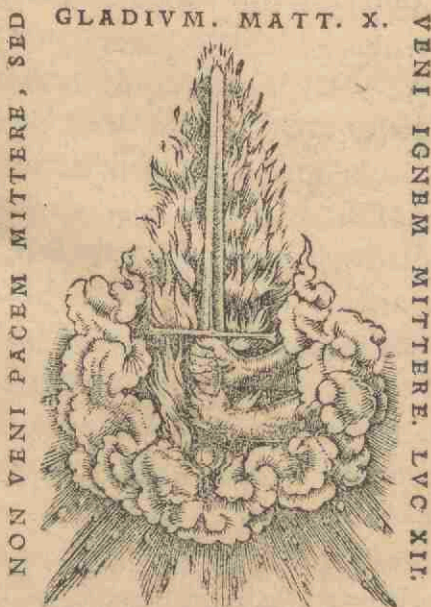
N° 23. l

DEFENSIO

SANAE ET ORTHODOXAE
DOCTRINAE DE SERVITUTE
& liberatione humani arbitrii, aduersus ca-
lumnias Alberti Pighii Campensis.

Authore Ioanne Caluino.

840/110

GENEVAE, Ex Donatione sub. à Briochet.
Per Ioannem gerárdum.

1 5 4 3.

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

LANDS AND MINERALS
BUREAU OF LANDS
WASHINGTON, D. C.

John J. Case

PLAT NO. 1000
SECTION 10
T. 10 N. R. 10 E. S. 10
COUNTY OF ... STATE OF ...

PLAT NO. 1000

John J. Case

IOANNES CALVINVS

CLARISSIMO VI-

ro Philippo Melancthoni.

L Tsi nec singulare illud iudicii tui acumen, quod iure mirantur omnes, ignoro: & eius censuram, sicuti par est, reuereor: libellum tamen hunc si priuatim tibi legendum mitterem, fretus amoris erga te mei fide, non longa excusatione vterer. Nunc autem quia publice inscribere tibi ausus sum: non defuturos scio, qui temeritatis in eo me accusent. Eorum igitur causa, quod necesse apud te non esset, vnde hanc fiduciam ceperim, breuiter exponam. Principio, cum tibi librum offero, quem duplici nomine tibi gratum fore, certo noui: tum quod me amas authorem: tum quod pia sanaeque doctrinae defensionem continet: cuius tu non modo studiosissimus es cultor: sed eximius fortissimusque vindex. Accedit & tertia commendatio: eaque non vulgaris: quod simplex ac sincerum est, quo vtor, defensionis genus. Quantum enim à versutis obliquisque in disputando artibus, quæ claris alioqui apertisque rebus tenebras obducant, ab omni denique fūco & sophistica, abhorres: tantū tibi placet nuda ingenuaque perspicuitas, quæ rem, sine vllis inuolucris, ante oculos statuat atque exponat. Atq; hæc tua virtus, sicut est rari exēpli, ita

ma-

magnā sæpe mihi admirationē mouit, quod cum
incredibili perspicacia excellas, simplicitate tamen
nihil habeas antiquius. Valebit igitur non parum
& hæc causa, scio, ad conciliandam libello gratiam.
Præterea memini, has te aliquando mihi mandasse
partes, vt si nos laessere pergeret Pighius: ad reprimendam eius proteruiam aliquid conscriberem.
Quod tamen vt facere nunc demum inciperem,
non modo tua authoritate adductus, sed eius quoque improbitate compulsus fui. Libris enim decem
de libero arbitrio & prædestinatione nuper editis,
quidquid de his rebus prodideram, non iudicio aut
delectu, sed mera pugnandi libidine, confutandum
suscepit: vbi adeo insolenter, tamque effreni ferocia,
aduersus puram, quam tuemur, pietatis doctrinam
se iactat: vt occurrere aliquo modo tantæ hominis
petulantia, nisi silentio prodere vellem Christi gloriam, necesse habuerim. Postulabat autem huius argumenti tractatio plus aliquanto, & ocii, & temporis. Sed quia videbam id captare aduersarium, vt si diutius differrem, hac mea mora, ad occupandos præiudicio quodam hominum animos, abuteretur: malui aliquid cito dare, vel minus elaboratum: quam tacendo pati, vt, cum bonæ causæ dispendio, inani eiusmodi iactantia frueretur. Quanquam sic mihi festinasse videor, vt minime tamen præcipitauerim nimia celeritate. Quod enim præcipuum erat, consecutum me magna ex parte, spero, iudica-

bis:

bis: vt dicere quantū ad repellendas aduersarii calū-
nias, satis esset. Et tamen hāc excusationē prætermi-
tere non oportuit: quā si tu pro insigni tua humani-
tate recipies, viā aliis mōstrabis, ne mihi se iniquio-
res præbeāt, aut minus benignos. Mihi certe sapius
in mentem venit, de conditione nostra queri quod
tanta negotiorum, quæ subinde nobis ingerūtur, &
multitudine obruti, & assiduitate oppressi, & vari-
etate distracti, idque domi simul & foris, non pos-
simus ad vnum aliquid agendum, animos diligen-
tiamque intendere: sed huc inde perpetuo currere
cogamur: sicut qui variis & operosis ministeriis de-
stinati, quibus simul obeundis nequaquam sint pa-
res, dum eodem momento vndique vrgentur quor-
sum se vertere debeant, præ lassitudine nesciunt.
Interea quicumque ex hostibus nos aggredi insti-
tuunt, ab aliis omnibus curis soluti ac vacui in alta
pace, quoad libuerit, ad instruendum belli appara-
tum sunt intenti, & colligendas copias, quas dein-
de per suam opportunitatem in nos emittant. si
quid fatigationis sentiunt ex vno cōgressu, quietem
& inducias tunc quoque pro suo arbitrio sibi su-
mūt, donec refectis animis & viribus, iterum ad nos
impetēdos instructi sunt ac parati. Huc etiam acce-
dit, quod tantis locorū spaciis diuisi, illa etiam vnde
non parum leuationis sperandum foret, commodi-
tate destituimur: communicandi scilicet inter nos,
consiliaque pro rerum & temporum ratione, confe-

rendi. Hæc, vt dixi, non sine gemitu fortisque no-
stra deploratione reputo mecum ac perpêdo. Cate-
rum, quominus ista cogitatione frangar, occurrit
ex altera parte non minimum solatium. Primam
quia statuo, nos non sine certo Dei consilio, & ta-
libus obsideri premique angustiis, & iis, quæ huma-
nitus iuuare nos possent, subsidiis defici, vt melius
expergefacti, respicere in ipsum solum discamus.
Deinde quia vetus hoc esse exemplum, cum ani-
mo meo recordor. Refert enim sacra historia, Israe-
litas cum ex captiuitate restituti ciuitatem extrue-
rēt, pari difficultate laborasse. Nam cum ipsa operis
magnitudo ac moles, cum temporis angustia plus
satis eos vrgerent: ab hostibus aliquanto plus ne-
gocii molestiaque sustinebant. Et tamen vide-
mus id non obstuisse, quominus constanter infra-
ctisque animis pergerent in opere, vsque dum ad ex-
tremum constanti eorū assiduitate hostium impro-
bitas & rabies frāgeretur. Si quidem hoc vulgare e-
rat fortitudinis specimen, gladiis accinctos cemen-
tū & lateres cōportare: altera manu tenere gladium,
facere opus, trullāque versare altera: atque ita archi-
tecturæ dare operam, & simul ad prælium esse exp-
ditos. Eius historię recordatione excitari nos quo-
que decet: vt inter tot difficultates, quæ nos ad de-
spirationem sollicitant, animum nihilominus colli-
gamus. Cum mirabili sua, tum potentia, tum boni-
tate Dominus ab horrenda illa Antichristi Ro. ty-

Nehc. 4

ran-

annide nos liberauerit: ciuitatis suæ sanctæ Ierusalem: id est, Ecclesiæ instaurandæ prouinciam hodie nobis mandat. Arduum sane per se opus ac laboriosum: vt nihil aliunde superueniat impedimenti. Verum sathanæ ministri & satellites quibus id est propositum, ne Ecclesiæ ædificationem, quoad in se erit, surgerè patiantur, assiduis certaminibus nos vexando, plus adhuc negotii facessunt. Itaque, cum securam ab aliis rebus vacationem requirat ordinarius reparandæ Ecclesiæ labor, cui nos, quando ita domino visum est, destinati sumus: simul atque lapidem vnum cœpimus tollere, isti classico ad prælium nos citant. Cum nos exigua simus hominum manus: illi ingentem faciant exercitum: qui possimus, & resistere simul illis, & manus habere semper in opere occupatas: nisi nobis in mentem veniat, sic nunc agere Deum, vt pridem solitus est, quo illustriorem manus suæ potentiam reddat: nobis sufficere hoc debere, quod etiam si parum proficere nunc videamur labore nostro: de successu tamen perinde ac si iam extaret, simus certi: quando sub eius vexillo auspiciisque militamus. Quod si hominum quorundam reprehensionem non effugiat nostra sedulitas, vt plerique hodie sunt nimis delicati & morosi: quia festinationem alicubi resipiat: hæc nos conscientia sustineat ac confirmet, quod Deo iudici nostro, Christo Domino ac Duci, sanctisque Angelis eam scimus approbari.

Quod

Quod ad me priuatim attinet, cum satis, cui ser-
uiam, nouerim : in hac fiducia totus acquiesco,
quod illi placere obsequium meum qualecunque,
nihil dubito. Caterum si hominum iudicium
quaritur, tuum vnus mihi instar omnium futu-
rum semper est: sicut merito esse debet.

DEFENSIO SA-
NAE ET ORTHODOXAE
DOCTRINAE, DE SERVITUTE
& liberatione humani arbitrii, aduersus calum-
nias Alberti Pighii Campensis.

In primum Librum.

CUM ANTE BIENNIV MIN
conuentu VVormaciensi essemus,
audiebam Albertum Pighium mihi
iam minari, ac certamen denuncia-
re, verum id procul. Librum enim
nescio quem se scripsisse iactabat in-
ter suos, quo totus conficerer: non-
dum tamen proferebat. Cum verò
postea Ratisponam ventum esset, ac dimidius ille liber,
in Lutherum ac Philippum Melāthionem praesertim,
deinde in nos simul omnes compositus, prodiisset, qui
deinde accessione secundæ partis auctus fuit, mihi iam
magna ex parte videbar liberatus: ne quid saltem in me
priuatim ederet. Sic enim cogitabam: quia me indignū
iudicasset, in quem vnum minas suas experiretur, ma-
luisse ad ipsius communis causæ oppugnationem eas
cōferre: vt si quā victoriā repōrtaret, nobilior esset triū-
phus: sin autem vinceretur, minore id dedecore fieret.
Nam & argumentū, quod aduersum me tractare insti-
tuerat, illic prosequeretur: & stylū in me pluribus nomi-
natim locis stringebat. Interea audio præclarum illum li-
brū volitare: sed inter eos, quibus sine maiori inquisitio-
ne, hoc tantū nomine placeret, quod Christi doctrinæ
aduersaretur. Mihi ut fieret inspiciendi copia, obtinere
non potui. Neque, vt verum fatear, de ea re fui magno-
pere

pere sollicitus: quia nihil fore certius putabam, quàm vt postridie ederetur. Annus inde vnus præterit, antequàm in lucem, vel totus, vel aliqua ex parte, prodiret. Itaque nihil amplius dubitabam, quin cõsiliu mutasset. Etiam securus à Pighio, aliud opus in manus sumpseram, cum mihi præter spem offertur magnum eius volumen, de libero arbitrio inscriptum: in quo tam etsi me non statim ab initio nominat, vbi tamen ad ipsius causæ tractationem descendit, satis demõstrat, nihil sibi aliud esse propositum, quàm vt, quæ de hac re in mea institutione disputauit, penitus euertat.

Atque id quidem se eo consilio facere profiteretur, vt Lutherum & alios omnes nostros per latus meum confodiat. me tamen vnum peculiariter vocat in certamẽ, ac mecum manũ conserit: quod & me diligentius executum esse putat totã huius quæstionis summã: & certiore ordine, ac clariore methodo, quàm alii fecerint, omnia explicasse. Equidem non ausus fuisset cõmunis causæ defensionem suscipere, si omnes simul fuisset aggressus: ne temeritate magis & stulta confidentia impulsus, quàm recto consilio inductus, alios voluisse anteuertere viderer, quos cõstat lóge esse aptiores. Quod nisi obsticisset hic timor, aliquid forte ad priorem illum librum, cuius memini, respondissem. Nũc tamẽ gaudeo qualicumque de causa, me fuisse retẽtum, dum video Bucerum has sibi sumplisse partes: à quo melius & splendidius pro sua dignitate tractari potuit. Quod autem iam, aliis non expectatis, ipse respondeo: neminem mihi vitio daturum arbitror: cum ita palam Deo insultet Pighius, nisi profana doctrinæ defensione me obiiciam. Ergo vtcunque hodie multos habeat exercitus Domini & instructores, & magis exercitatos, qui istius superbi Goliath insolentiam reprimere possint, & parati sint, si res ita postularet: quoniam tamen, illis præteritis, a nomine me citat in certamen: ne vel vnum ex Christi seruis se vi-

cisse gloriatur: cœlesti Regis ac ducis mei virtute fretus, & armis illis spiritualibus, quæ subministrare suis solet, in medium prodeō.

Cur autē me ex tam multis vnū delegerit Pighius, cui certamen indiceret, ipse viderit: si quid tamen, rabie ex cæcatus, videre potest. fallitur enim, si me illo elogio, quod mihi obiter tribuit, vel tantillum commoueri putat. fingit hoc forte in suum cōmodum, cum mihi præ aliis non nihil concedit, ne videatur cum gregario quolibet manus conseruisse. Verum quidquid sentiat: mea nihil aut minimum refert. Neque enim in eruditione aut facundia: sed in pura conscientia, fidelium gloria consistit. idque nō apud homines, sed in Dei cōspectu. Deinde non tanti eius facio iudicium, vt propterea mihi placeam. Lætus sum laudari me, inquit ille in veteri tragœdia: sed à laudato viro. Ergo, etiam si ambitiosus forem: non tamē causam habere ex petendæ laudis ab hoc ore tam impuro ac fœtido, quod non nisi execrabiles in Christum contumelias subinde spirat. Huc accedit, quòd dum sua intemperie abripitur, nihil iudicat nec cernit. siue quod impietatis suæ merito in reprobam mentem datus, manifestum est diuinæ vindictæ exemplum: siue quod intolerabilis superbia, qua turgēt, pessimum est cæcitatē genus. Proinde veluti in scenis, Eumenidum videt agmina Pêtheus. Et solem geminum, & duplices se ostendere thebas: ita hic tam acutos habet oculos, vt quod nusquam est, videre se putet. Verum hoc interea malum simul habet, quod in clara luce non minus cæcutit, quàm si extrema vertigine percussus foret.

Fateor aliàs hominem esse ingeniosum & doctum: acumen illi in disputationibus, & digerendi artem concedo: agnosco populariter disertum esse: hoc est, valere ea eloquentia, quæ mediocriter literis tinctos, cuius generis plurimi hodie sunt, capere & allicere queat. sed

quorum omnes istæ dotes, vbi tota hominis mens furore alienata est ac perdita? Quã obrem si quem locum habere vult inter literatos, cuius gloriæ se plus satis cupidum esse prodit: ad sanã mētem ante redeat oportet. Huius autē, qua nunc laborat, curã dæ amētiæ hæc duo sunt remedia. si aduersus claram certãque Dei veritatē deliberata malitia bellum gerere desinat: si stolidã sui persuasionem, & minis insolentem fastum, quo totus ob stupefcit, exuat & abiiciat. Verum ne videar contentionis ardore contra hominē præter modum incitari, malo iam in eius librum, quasi in rem præsentem, lectores adducere: vt illic quæcũque dico, aut plura etiam, recognoscant.

Verum antequam huc venio, de ordine agendi meo, quem tenere institui, paucis præfari mihi necesse est. Principio, non est quod expectet lector, vt in respondendo filum orationis Pighianæ sequar. Nam si singula vellem minutatim excutere, & nihil relinquere intactũ: vsque ad immensam magnitudinem excresceret liber. præterquã enim quod loquendi profluētiam habet genitam à natura, in hoc etiam semper multũ operæ pōnit ac studii, vt cum sua magniloquentia causam obscurat, tum aduersarium longo ac volubili rotatu verborũ obruat. fortassis etiam laudē inde captat: quoniam hæc est optima sese iactandi ratio inter imperitos, magnis clamoribus, & longa verborum congerie exultare. Ego vero palmam hac in parte libenter illi concesserim: vel sine certamine. siquidem non orationis minus quã alui profluuium, pro vitio habeo. Quod autē eiusmodi artificio ad causam obtinēdam nititur, quasi verba fundendo, lectorum oculos, velut sparsis nebulis, possit perstringere: id apud sanos homines nimis infirmum erit præsidium. Rudibus proculdubio & nullius iudicii hominibus fucum faciet. sed qui micam rectæ intelligētiæ habebit, nihil morabitur ampullas illas, in quibus

ni-

nihil solidi reperiet. Itaque contentus ero efficere, vt perspiciant omnes pii, & vero iudicio præditi lectores, Pighium ex fulgore, me ex fumo dare lucem: hoc est, quæ à me bene scripta fuerant, suis illū calumniis & malitiosis caullis deprauasse: me vero nihil aliud quærere, nisi vt pura & simplex Dei veritas, discussis sathanæ fumis, eluceat. Id enim satius fore puto, quàm longa & superuacua scriptione frustra me fatigare, & simul esse lectoribus molestum. Est etiam alia causa, vt nihil dissimulè, quæ me breuem esse cogit. Constringor enim temporis angustiis, quãdo mihi vix duo menses vsque ad nūdas Francfordienses restant, quibus statui, si fieri poterit, hanc responsionē edere. Atque vtinam dimidium eius temporis vacuum mihi prorsus & liberum ad scribendum relinqueretur. quamobrem veniam meæ festinationi dabunt lectores, sicubi leuius ea transcurram, quæ longiorem meditationem, & magis exquisitam diligentiam requirebant. Quod si mihi quispiam vetus illud ac vulgare diæterium obiiciat, ineptum esse culpam deprecari, qua potuerim carere, si voluisssem: in promptu est respōsio: primum me officii necessitate compelli, vt Dei veritatem sustineam ac defendam, vbi domi meæ oppugnatur: deinde me sic raptim scripturum, vt tamè utilis in publicum futurus sit labor, nec à causæ grauitate alienus: etiamsi eius dignitati minus vnde cumque respondeat.

Quo tamen, comparatis inter se meis & illius scriptis, facilius ac certius iudicium facere queant lectores, & quasi rerum summas digito notare ordinem ac dispositionem, quam ipse obseruauit in suo opere, sequar. Tantum hoc erit discriminis: quod cum venditare se magifico verborum apparatu voluerit: ego compendio ac simplicitati, quoad licebit, studebo: deinde cum Thrafonico suo fastu, ac virulentis in nos conuiciis multas paginas occupauerit: in hoc quoque genere libenter illi cedam:

cedã. Nihil enim vel Christi gloria decedere, vel bonorũ existimationi obesse puto, si Pighius disertus cõuitator & sit, & vocetur: modo simul omnes intelligant, eum furiosa partim maledicendi libidine, partim atrabili, vel potius mania percitum, huc illuc, nullo delectu raptari.

Ac principio quæ in sua ad Sadoletũ epistola tractat, tametsi non sunt huius quæstionis propria, quia tamẽ ad prægrauandam nostram causam spectant, obiter expendamus. Miratur ac deplorat Pighius Germaniæ suæ ituporem, quæ potuerit ad doctrinam nostram commoueri. Nos enim negotium aggredi longe difficilius, quàm olim fecerint Apostoli: deinde absurdissima docere, & quidquid olim alienum à verã pietatis regula commenti sint hæretici, ab inferis reuocare: imo superare omnium deliramenta. & tamen nihil, vel in speciem, habere, quod falso saltem splendore homines possit fallere. Neque enim vel doctrina, vel facundia, vel sanctitate vitæ excellere: quæ hominũ attentionem excitare debeat. Atque vt hoc melius amplificet, ostendit quã inepta sit ac præpostera nostra agendi ratio. Respondeo breuiter nimis stupidũ esse Pighium, qui non agnoscat illustre ac manifestum esse Diuinæ potetia miraculum, quod, velit nolit, mirari cogitur. Nã quo nos minus bene comparati instructique sumus ad tantum tamque arduum opus, eo magis perspicua elucet Dei virtus: quæ per nostram infirmitatẽ totum orbem cõcutit. Quod si ista Pighii querimoniæ in Apostolorum tẽpus conferantur: dicas Porphyrium, aut aliquem alium ex illa cohorte, loqui. Itaque ne hic longior sim, respondebo ex ore Pauli: nos libenter fateri, tot ac tanta præsidia nobis minime suppetere, quæ ad tantam molẽ sustinendam sufficient: quo doctrinæ nostræ veritas ac fides non eloquẽtia, aut eruditione propria: sed spirituali Dei virtute iudata sit. Causam certe validam ac fortem esse oportet, quæ non hominum patrociniõ, nõ externis quibuslibet ad-

adminiculis, sed sola sua bonitate suffulta, consistat.

Definat ergo stupere Pighius, unde hæc nova & inaudita doctrina nostræ efficaciam: quãdo res ipsa clamat, nõ Lutherum initio locutum, sed Deum per os eius fulminasse: neque nos hodie loqui: sed Deum è cœlo virtutem suam exerere. Atqui ex altera parte demonstrat, quantum ab Apostolis differamus. Equidẽ si de personis agitur, nullis verbis satis exprimi potest, quãto intervallo nos illi præcellant. sed in quibus nos dissimiles facit Pighius quantum ad doctrinam, dico nos esse simillimos. Illi, inquit, ea narrabant quæ viderant oculis, quæ auribus hæuserant, quæ prædicta fuerant, quæ figuris ad umbrata. Nos autem quid? An nouũ Euangelium excudimus, cui postulemus haberi fidem, illo valere iusso quod apostoli prodiderunt? Multas & de rebus variis cõtrouersias habemus cum regno Rom. Antichristi, sed omnes propemodũ ex hoc fonte fluunt, quod Christo, Prophetis, & Apostolis audientiam dari volumus: aduersarii, quia silentium palam iniungere illis nõ audet, suis figmentis locum iubent dare. Mirus, inquit, Apostolorum consensus erat in doctrina. Quasi vero non hunc quoque consensum dederit iis Dominus, qui Euãgelii doctrinam in pristinum suum locum restituere hodie conantur. aderat, inquit, diuinæ operationis vis præsentanea: aderat spiritus ille igneus, qui se illorum moribus, vultu, oculisque promebat. sed enim hæc & quæcunque alia commemorat Pighius, in Apostolicæ doctrinæ vel commendationem, vel approbationem, arma nostra sunt. Quidquid enim docemus, in hanc summam redit, vt Euãgelium illud, quod tot præclaris testimoniis confirmatum fuisse pronunciat, à mundo audiatur. Sepultum enim fuisse, & quasi abolitum ex hominũ memoria. cõquerimur, neque immerito. Nec aliud quæsitum est à nostris per hos viginti quinque annos, quàm vt tota cõtentio sic dirimeretur, ne homini-

bus

bus cederet victoria: sed penes doctrinā illam à Christo & Apostolis proditam, vt par erat, solum maneret. Nunc quoque, si conuicti fuerimus, aliquid præter eam docere: non modo recantare parati sumus, sed omni studio impugnare. Ergo cum à nobis miracula flagitātur, & alia quibus olim Euangelii maiestas sancita fuit, non alia proferenda sunt, quàm quæ tunc per manus Apostolorum fuerant ædita. semel enim extiterunt, sed in perpetuam Euangelii cōfirmationem. Atque hic mihi quàm spaciosus dicendi campus pateret: cum de ingratitudine ac malitia, tum etiam de impudentiā eorum, qui nō modo Euangelium Christi, perinde ac si nouum foret ac nuper natum, nouis iterum signis approbari postulant: sed illa ipsa miracula, quæ eius gloriæ seruire debent, in cōtumeliam torquent atque ludibrium. Sed quoniam ad hanc rem alterum opus destinavi: in præsentia super sedeo. At pergit Pighius in excutienda nobis hac defensione: quando tota nostra doctrina ad hoc vnum composita sit, vt omnem prorsus pietatem aboleat, vt omnem religionem eximat è mentibus hominum, quòd meris fucis, technis, ac imposturis agamus, improbo scripturæ abusu, audacia atque impudentia singulari, mendacijs, conuitijs, improborum conspiratione, seditionibus, plusquam paganica viuendi licentia. Et quid non? De priore calumnia postea suo loco videbitur. Quantum ad actionem pertinet: à mendacijs Pighii ad rem ipsam prouoco. De amarulentia tantum hoc verbuni dicā: nō nisi in eos esse effusam, quibus ipsum Dei verbum odor est mortis in mortem: deinde non posse nimiam iudicari, si quis rerum indignitatē reputet, quæ eam extorsit. Porro doctrinam ab eorum vita æstimari, qui ea abutuntur, nimis iniquum est. Quamquam si de nobis & aduersarijs iudicium fieri ex vita placeat: hęc legem minime recusamus. Qualescūque enim simus: gloriari tamen nobis meliori iure li-

cet, quam optandū foret, aliam esse nostram vitam, quā omnium Romanensium, qui regnum Antichristi hodie sustinent. Proinde non vereor, si quis nostrā & illorum vitā penitus inspiciat, & ita inter se conferat: quin nos saltem timere Deum, illos prorsus contemnere, & ipsum & eius legem, euidenter cernat.

Quod negotium nos difficilius moliri dicit quā olim Apostoli fecerint, si in aliū sensum acciperet, nō prorsus à vero aberraret. Nam si quis temporis illius statum prudenter consideret, quo exortus est Lutherus, seum alias ferè omnes difficultates habuisse cū Apostolis communes videbit: vna vero in re iniquiorem ac duriolem fuisse eius conditionem quā illorum, quòd nullū erat tunc in mundo regnum, nullus principatus, cui illi bellum indicerent: hic autem emergere nullo modo poterat, nisi eius imperii ruina & interitu, quod non modo omnium potētissimum erat: sed reliqua omnia, quasi si bi obnoxia tenebat. Hanc difficultatem nunc quoque sustinemus. satis scitur, quantum valeat Pontifex, tum armorū potētia, tum fœderum auxiliis, tum pecuniis, tum ipsa nominis reuerentia. Deinde, quantum præsidii & roboris habeat in hoc immensa sua colluue, quæ vbiq; terrarum sparsa est: cardinalium dico, episcoporum, & sacerdotum. atqui omnes vno animo, quoniam non aliter saluos se fore vidēt, nisi profligata nostra doctrina, ad eam opprimendam, non secus ac si pro aris & focis, imo pro suis ipsorum capitibus pugnarent, opes omnes suas viresque conferūt. Dicerem hac quod molestia nos præ Apostolis laborare, quòd luctandum nobis est cum fallaci ecclesiæ larua, & cum fucata impietate, quæ sub ipso Dei nomine delitescit: nisi hæc arena similiter complures ex Prophetis & Apostolis exercuisset. Verum vt ad Pighii obiectionem semel respondeam: Difficile & laboriosum opus est, tot impietatis monstra, tantum impiæ doctrinæ labyrinthum, tot

superstitionum species, quæ per aliquot secula occupa-
uerint omnium animos, quæ tam altas radices egerint,
quæ tam speciosos colores præferant, derepente pro-
fligare, ac tollere penitus è medio: præsertim cum tota
mundi potentia contra resistat, & ferro, ignibus omni-
que sæuitiæ genere, ad illa vindicanda insurgat. Audax
conatus, inquit Pighius, non nego: temerarium etiam
confiterer, si hominum opus, non Dei ipsius, foret.
Sed cum Paulum audimus concionantem de potestate
2. Cor. illa inuicta, quæ ministris Euangelii data est, ad diruen-
10. das omnes machinationes, ad demolienda consilia, ad
omnem denique celsitudinem destruendam, quæ se ex-
tollit aduersus cognitionem Christi: animos colligimus
vt intrepidi stemus contra hunc totum Satanae appa-
ratum quo sustinetur Papisimus.

Ad delendos porro fucos illos, quibus meretricem
suam ornat Pighius, spongia hæc nobis semper in pro-
ptu est, nos minime totam antiquitatem cum omnibus
sanctorum placitis conuellere: quemadmodum men-
titur: sed hoc potius vnum agere, vt quæ temporum
vitio corrupta sunt ac dissipata, in antiquum statum re-
deant. Reclamat ille, nos sic rem habere contendimus. Il-
le maledictum quod in nos iacit, non probat: libri nostri
firmis & claris huius rei testimoniis referti sunt. Plausi-
biles sunt istæ calumniæ, quibus nos onerat: Dicere nos
Ecclesiam à Christo sponso suo fuisse annos mille & qua-
dringentos desertam: ita nos facere mædacem Christum.
sed nebula sunt, quæ solo flatu veræ responsionis eua-
nescunt. Dicimus enim Christum ecclesiæ suæ fideliter
ad fuisse, & semper ad futurum: sicut promisit. Dicimus
Ecclesiam eius fuisse virtute cõseruatam, ne periret: Spiri-
tu gubernatam, ne à veritate excideret. Sed simul oportu-
isse accidere dicimus, quod luculento Pauli vaticinio
prædictum fuerat, de horribili defectione, quam non in
extremo aliquo terræ angulo, sed in vniuerso orbe fore
de-

denunciat. De futuro certe Ecclesiæ statu loquitur, hoc est qui postea secutus est. Dicit Antichristum iam tunc moliri arcanum iniquitatis: sed grauius multo est, quod continuo subiungit: fore scilicet, vt palâ grassetur ac tyrannidem exerceat in Ecclesiam: neque tanquam externus hostis: verum occupato Dei sanctuario. Dum hæc commemorat, dicit venturam defectionem. Hæc dum videmus, sicuti prædicta fuerant, accidisse: agnoscimus veracem Christi spiritum. Interea tamen suam Christi promissioni cōstare fidem profitemur: quoniã in tanta clade suos mirabiliter conseruarit, vt ex media morte salui euaderēt: quod Ecclesiam in tanto naufragio perire passus non sit: & cum videretur desperata, ex ipso quasi interitu liberauerit. Ex illo enim semine excitata est hæc messis, quam hodie cernimus. Eat nunc Pighius, & Christum mendacii aut perfidiæ sub nostra persona, ex proprio autem animi sui sensu insimulet: quod cum Euangelii sui contemptum vniuersali prope mūdi excacatione vindicaret: Ecclesiam tamen suam luce veritatis ac vitæ nunquam interea destituerit. Sed enim ego inde illustriorē eius fidem redditam fuisse agnosco, quod per tot offendicula, præter spem omnium hominū, sibi viam fecerit: vt firma permaneret.

Ne tamen in retinendo suo iure, vel potius iniuria, videatur impendio præfractione: tandē fatetur obrepisse abusus in Ecclesiam, quos omnes pii correctos cupiant. Sed modum corrigendi longe ab eo diuersum esse, quem tentauimus. Has enim pastorum esse partes, quibus facultatem nos sustulisse queritur. Deinde eiusmodi vitia esse negat, quorum causa debuerimus facere ab Ecclesia discessionē. Nos enim quod totū orbem turbauerimus, quod ab ecclesiæ vnitates desciuerimus, hanc causam prætexere: abusus, qui in ea inualuerant, & corruptos mores sacerdotum. Vt ab hoc potremo incipiam: scire velim, ex cuius ore prætextum

2. Thef
fal. 2.

hunc audierit. Fieri potest, vt in nostrorum libris legerit Lutherum initio abusus tantum quosdam nimis crassos reprehendisse, & flagitiosos cleri mores: subinde aduersariorum improbitate vltius prouectum. At quid hoc cum Pighii calumnia simile habet? scribit alicubi ipse quoque Lutherus de se in hunc modum: Velim, inquit, nolim, cogunt me aduersarii mei fieri in dies sapientiorum. Verissimum est quod dicit. Cotis enim instar ad acuendum eius ingenium fuerunt. Demersus adhuc in profundis illis tenebris, quibus orbis ferè totus absorptus erat, cum scintillam vnã videret quasi ex tenui rima emicantem, ad eam accedere conatus est. Hic hostes lucis, cum impedire & violenter repellere pium hominis studium vellent, tumultuando, fenestram ampliore, totas etiam fores demum aperuerunt. Hæc non eò à nobis dicuntur, vt prætextum captemus nostræ à Pontifice defectionis: verum vt appareat, qualis futura fuerit aduersariorum æquitas, si totam papismi corruptionem semel ad viuum rescuisset Lutherus: cum lenem ac moderatam reprehensionem, eamque in vitiis palpabilibus ferre nõ sustinuerint. Neque vero Lutheri consilium tunc erat, ab Antichristi tyrannide deficere: sed tantũ mederi morbis illis, quorum tam facilis quàm necessaria videbatur curatio. Atqui opinione falsus est. Tanta enim omnium abominationum fanie scatebat papismus, vt cum primum admoueri manus cœpta est, quia remedium nullum ferebat, crepuerit medijs.

Sic ergo habeat Pighius: nos non vsque adeo esse morosos, vt ob morum vitia, etiam grauissima, scindendam duxerimus fidei vnitatem. Nouimus in vitiis, aut corrigendis, aut improbandis, eam moderationem seruandam esse, vt vinculum pacis non disrumpatur. Scimus tamen ex aduerso sic temperandam esse patientiam, vt ne iniquitatem foueat. Ergo hanc, quæ vulgo ab omnibus cernitur, papistici cleri sceleratissimã, & omni tur-

pitudinis genere inquinatam vitam, neque approbare debuimus initio, neque silentio aut dissimulatione te gere: ac ne nunc quidem ex officio possumus: presertim cū publicæ ædificationis id interesset. Nam cū causa ab ipsis proueniret velut communis quædam contagio, non aliter potuimus in corpore ipso plebis vitia repurgare, quàm eos quoque arguendo. Verum illam fuisse dissidii causam, nimis improbum est mendacium: cum semper clara voce professi fuerimus, nos ad cōiunctionis vinculum puræ sanæque doctrinæ consensu fore contentos. Cum de restituenda Ecclesiâ quæritur, doctrinæ quidem addimus disciplinam. Sed aliud est, colligendæ in bonum ordinem Ecclesiæ studere: aliud, ab Ecclesiâ se alienare. Hoc merito nobis exprobraret Pighius, si morum tantum corruptione offensi, renunctata Ecclesiæ societate, ad nouas partes transissemus, sed cum palam sit, inde exortū fuisse dissidium, quòd Antichristus Romanus ferre non potuerit iustas & sanctas impiæ suæ doctrinæ reprehensiones, quid nobis adhuc discessionis crimen obicitur: addita etiam, si Deo placeat, facili calumnia solam morositatem in causa fuisse, quòd nobis cleri mores, minus bene compositi, displicerent.

Perinde facit Pighius, ac pueri in scholis: qui sibi fingunt declamandi materiam. Duo enim hæc principia sibi sumit: nos discessionis authores extitisse: neque id aliam ob causam, nisi quod corruptiore sacerdotum vita offenderemur. Iam negamus initium separationis à nobis factum esse. & ne tergiuersari videamur, rem ipsam, vt gesta est, proferimus. Ipsa luculentum nobis testimoniū reddit, hinc diuisam fuisse Ecclesiâ, quòd Romanus Antichristus eos omnes, qui aut pro veritate verbum facere auderent, aut eam amplecterentur violentis ac tyrannicis modis, nulla cognitione legitima, non modo præter morem Ecclesiasticum, sed contra

omnem humanitatem expulit. Et adhuc reos defectio-
nis nos facient Romanenses: cum nos à sua qualicun-
que communionē sãuis & sanguinariis edictis ipsi prio-
res abdicauerint. Atqui satis fuerat, tolerantia & silen-
tio pacem redimere, vt in fidei vnitate permaneremus:
quã nimium acerbis remediis exitiale in toto corpo-
re incendium excitare. Quam tu hic mihi pacem, &
quam fidei vnitatem prædicas? Vbi Dei veritas locum
non habet, quæ vnicum eius vinculum esse debebat.
Pronunciat Spiritus sanctus, Ecclesiæ vnitatem sanæ
veræque doctrinæ consensione cõtineri: nec audet Pi-
ghius verbo repugnare: etiam si animo dissentiat. Vi-
deamus nunc, qualibus vinculis aut nodis colligatus
sit papismus. Primum omne genus idololatriæ illic re-
gnat, non sine manifesta Dei abnegatione. Quantulum-
cumque ex cultu Dei residuum superest, partim com-
mentitiis ritibus adulteratum, partim vitiosis opini-
bus corruptum, meram superstitionem redolet. Doctri-
næ veritas, aut euersa prorsus, aut contaminata. Chri-
stus semisepultus, vt inanem modo titulum, sine virtu-
tis gloria retineat: & spectro denique quã sibi similior.
Virtus enim eius altis tenebris submersa: officium obli-
teratum, gratia ferè in nihilum redacta. Sacramento-
rum administratio mutila primũ & lacera: adhæc mul-
tis extraneis figmentis deformata, postremo multis im-
piis imaginationibus implicata. Quid iam nobis præ-
scribit Pighius? ne pacem turbemus. Sed qua lege aut
pactione? Nempe vt ad hæc omnia conniueamus. Nefa-
ria vero pax, quæ tanti constet. At dicit se & alios Anti-
christi canes, qui adulatione latratuque sacerdotia ve-
nantur, nihil in fide nouare, abusuum correctionem ex-
petere quidem totis votis: sed gradus & officii sui me-
mores, non vsurpare, quod ad se non pertineat. Quasi
vero non sit hoc cuiusque officium, à manifestis, & do-
ctrinæ, & cultuum sacrilegiis abhorrere, quæ sacrosan-
tum

ctum Dei Nomen grauisissima contumelia afficiunt. Si-
 lendum erat, inquit Pighius. Perfidum & execrabile si-
 lentium, quo Dei gloria, Christus, atque Euange-
 lium proderetur. Ita ne? Ludibrio igitur habebitur
 Deus ante nostros oculos, tota religio lacerabitur, peri-
 bunt miserae animae, Christi sanguinae redemptae: & hi-
 scere nefas erit? Latrat fidus canis ad primum latronis
 strepitum, & vitam suam obicit periculo, vt domini
 sui caput familiamque defendat: Diripietur impiorum
 latrocinio Ecclesia & vastabitur, pedibus calcabitur Dei
 maiestas, Regno suo spoliabitur Christus, videntibus
 nobis ac tacentibus? Denique pro Antichristo Pighius
 tantas turbas mouet, vbi periculum eius regno videt
 imminere: nos in medio Regni Christi excidio quiesce-
 mus? Neque tamen hoc etiam modo pacem redimere
 nobis licuit: quando necesse erat, cōmunicatione etiam,
 quasi tacito suffragio, magnam eiusmodi scelerum par-
 tem approbare. Et hoc impietatis iugum excutere, erit
 abrumpere vinculum fidei, dissilire ab Ecclesia, turbare
 communem pacem ac cōcordiam? Sic quidem olim au-
 diebat à Rege impio sanctus Dei Propheta. Sed qua de-
 fensione vtitur? Non ego sum, inquit, qui conturbo Is-
 raelem: sed tu & domus patris tui, qui dereliquistis man-
 data Domini, & secuti estis Baalim. Hæc eadem est no-
 stra defensio. Quidquid hodie turbarum est ac mo-
 tum, neque nostra culpa exarsisse, neque nunc foueri:
 totam causam esse penes eos, qui animum potius obsti-
 narunt, cœlum, terras, maria, miscere, quàm Christi re-
 gno locum cedere. Sed oportet impleri quod scriptum
 est, sessurū iniquum illum, donec eum spiritu oris sui
 cōficiat Dominus, & aduentus sui illustratione aboleat.

Sed quæ erat vnica remediis via, illam nos præpo-
 stera actione sustulisse dicit Pighius. Pastorum enim
 auctoritatem per nos labefactatam, quorum erant istæ
 partes. Quis non videat hunc Luciani discipulum pa-
 lam

i. Reg.
18.

Iam in tam miserabili Ecclesiæ clade suauiter ludere? Pontificem scilicet Romanum & totam eius cohortem nihil aliud moratur, in vitiis corrigendis, quàm quòd illis per nos adempta est facultas. At quid, obsecro, facturi erant si tacuissemus? qui nunc, dum tantopere vrgentur, non minus securitatis ac socordix ostendunt, quàm si nulla Ecclesiæ cura tangerentur? Totus orbis clamitat, extremum instare Ecclesiæ exitium, nisi mox remedium adhibeatur: necessitas ipsa, quæ est telum acerrimum eos sollicitat, & sic premit, vt effugio nullus pateat locus. Nos in illorum torporem, vel potius immanem crudelitatem fortiter, sicut par est, inuehimur, quòd periclitanti Ecclesiæ non succurrant. Cum tot stimuli non expergesiant, spes bona est, sponse Pighio, ad corrigendos abusus primo die properaturos fuisse, si nihil à nobis motum esset. At facerent nunc, nisi à nobis impedirentur. Cur non igitur toties rogati, vel tenuè aliquod specimen ediderunt? At hæc turbulenta tempora minime commoda sunt ad aliquid nouãdum. Nempe merito timent, ne si edificio, male alioqui fundato, rursus molæ sua laboranti & quasi ruenti, adhæc, corruptæ ac putrefactæ materiæ: postremo iam nutanti & quatefacto, manus semel admoueat, subito ruat in præceps, suoque casu architectos ipsos opprimat. Hoc profecto est, hoc, inquam, vnum est, quod curant omnes isti lupi, qualiter suæ tyrannidi caueant in posterum, quibus eam machinis stabiliant, ne quid amplius eorum obsistat libidini. Quid porro de Ecclesia fiat, susque deque habent: neque putant sua referre, etiam si centies pereat. Si me aliquid fingere dicat Pighius, non citabo paucos testes, qui mihi subscribant: sed omnes piorum conscientias indices faciam. Hanc quoque Pighii querelam operæ precium est audire: nos publicam Ecclesiæ disciplinam præcipue turbasse. Quasi vero disciplina aliqua tunc fuerit: ac non potius horribile aspe-

ctu cahos, & deformis fœdaque rerum omnium confusio. Nam quòd vetustos canones nobis iactat, quibus ordinata & formata fuerat Ecclesia: quid hoc ad rem pertinet? cum nihilo maior esset eorum usus, quàm si nunquam fuissent scripti. Perinde est igitur, ac si repressa tyrannide prodiret aliquis Dionissi aut Phalariidis aulicus: ac turbatam Rempub. quiriraretur, & conuulsas leges, iudicia in ordinem coacta. Quis hunc libertatis & legum patronum ferret? Quòd si hanc similitudinẽ non recipiat Pighius: demonstrat mihi velim, quanto melior & ordinatior sit status sub Romano Antichristo, quàm sub veteribus tyrannis fuerit.

Hæc pauca cursim respondere visum est ad Pighii præfationem: ne quid præiudicii de ipsa causa facerent lectores, eius calumniis occupati: quod me consecutum esse confido. Nam maledicta, quibus Lutheri ingenium moreque proscindit, non est præsentis instituti refellere: quando neque ad rem, de qua agitur, multum momenti habet: neque Lutherus meo patrocinio opus habet, neque postremo aliud agit Pighius, quàm vorax & famelicus canis, qui latratu se vlciscitur, dũ non inuenit quod rodat. Nam quæ eius atrocissima est in Lutherũ criminatio, non aliud continet, quã tartareum esse monstrum, quia grauib. conscientia certaminibus vexatus sæpe fuerit vsque ad dolores & tormenta inferorum.

At vero si vel per somnium concipere posset hic nugator, quid hoc sibi velit, & quid valeat: vel obmutesceret, vel in Lutheri admirationem potius ac laudes conuerteretur. Nam cum sit hæc piorum fors communis, vt diros subinde conscientia cruciatus sustineant, quibus eruditi, ad veram humilitatem Deique timorem melius assuefiãt: vt singulari, præ aliis, ingenii præstantia quisque præditus est: ita miris & inuitatis modis interdum tractatur: vt dicere queat, non modo se mortis doloribus circumdatum fuisse & obsessum: sed ab

inferis ipsis absorptum. Ita ex sanctis præstantissimos, quasi selectas Dei officinas esse oportet, in quibus sua iudicia præter omnem carnis sensum, mirabiliter exerceat. Ne recensendis pluribus exemplis longior sim: hæc est lucta Iacob, in qua nobilis ille athleta non hominum quempiam antagonistam habuit: sed cum Deo ipso congressus est. Nunc si comprehendere animo velis, quantum ille sudarit in ea harena: Dei fortitudinem primum intuere. deinde, hinc quoque cōiecturam sumas, quod victor nihilominus ad finem usque vitæ claudicauerit. Hæc piis dicta sint. Nam quid Pighio & profanis istis hominibus facias: qui nec conscientiam ullam, nec pietatis sensum habent: nec aliter accipiunt si quid de iudiciis Dei narratur, quam si de conuiujs deorum homericas audirent fabulas.

Quoniam autem Dei & hominis cognitio mutuo inter se nexu colligatæ sunt & implicatæ: merito Pighius suam de libero arbitrio disputationem inde incipit. Dicit quispiam, me hunc ordinem laudare, quia meus sit. At ego excipiam illo me usum esse, quia optimus, & ad docendum aptissimus videretur. Placet ergo, quod aduersarius meus sequatur id, quod ego optimum iudicaui. Quamquam miror, qua fronte ausus fuerit, nulla mei mentione facta, tam familiariter sumere de meo libro, quod in suum transcriberet. Neque enim quo iure id faciat, video: nisi forte præscriptionem obtendat, quia sic facere pridem solitus sit. Nam in magno illo libro, quem aduersus nostram confessionem edidit, integras sæpe ex Institutione mea paginas, ubi visum est, infulcit, ac suo commodo sic adaptat, quasi aliunde non sumpsisset. Velim nunc scire, quo iure aut titulo mea sic pro suis usurpet. Si qua magna esset inter nos necessitudo, ego hanc confidentiam amicitia non difficulter concederem. Sed nunc huic veniæ non est locus. An quia hostis sum, se ius direptionis in omnia mea

mea habere putat? At hoc prædæ genus nullo, nec iure, nec more, defendi potest. Vnus ergo prætextus restat, homini docto potuisse non minus venire in mentem quæ dixeram, quam mihi prius venerant. Sed lectores obsecro, si tantum habeant ocii, ut caput primum libri Pighiani cum primo Institutionis meæ capite conferant. Nihil dico: nisi quod non sine risu ac stomacho perspicient nimis perditam hominis impudentiam. Quod si ulterius pergere libeat, percurrant quæ de iustificatione tractat in altero illo opere, & ad sextum Institutionis meæ caput exigant: mirum si bilem continere queant. Neque enim clanculum furatur aut carptim: neque artificio tegere ita studet suas rapinas, ut apud se natum videatur, quod apud me legit: sed ita palam mea ad verbum recitat, ut videatur paginas ipsas totas pigritia assuisse, quo describendi laborem fugeret. Si fateretur authorem: eum diceré mutuari: nunc quid causari potest, quominus plagiarius palam vocetur? Mirabitur quicumque leget, vnde tantus homini stupor: qui nihil veritus sit, in ipso statim vestigio deprehendi. Ego vero dum omnia bene reputo, habeo quod pro hominis excusatione dicam: eum securitate magis quam socordia, id fecisse. Satis enim habuit, si modo iis placeret, qui non minori religione à nostris abstinent, quam facilitate omnia laudant ac mirantur, quæ nos quovis modo impugnant. Fruatur ergo sanè sua ista in rebris iactantia. Sed extabit, ut spero, in luce & oculis bonorum mea Institutio, tantæ eius impudentiæ testis ac vindex. Neque tamè hac de re verbum facturus eram, nisi me eius improbitas coegisset. Sed cum toties nos, tanquam indoctos, nullius ingenii, nullius iudicii, ex alto superbiæ suæ fastigio despiciat: operæ precium fuit, palam fieri, nec ingenuum hominem, nec gratum esse, qui tam crudeliter eos laceraret, quorum tamen magisterio non nihil adiutus foret.

Fol. 5.
pag. 1.

Quæ autem postea de suo admisceat, vt deformat, aut peruertat bene dicta, non est huius operis excutere. Sûma tamen huc redit, in illa Dei & nostri notitia, dum mutuo inter se comparantur, nos iustum Dei iudicium non posse intelligere, quin libero nos volûtatis arbitrio præditos sciamus, & in nobis positum, vt obediamus præceptis: declinare à malo, facere bonum, & contra. Vbi hoc constituit: mox ad sententiæ nostræ explicationem aggreditur. Atque id quidem primum ex Lutheri verbis: quæ censebat minus accommodata esse ad popularem captum: deinde ex meis: quibus etiam per totum opus insistit: vt in meo capite totam, vt ipse vocat, sectam nostrâ oppugnet. Hæc est clausula primi libri.

Porro quoniam hac potissimum machina euertere doctrinam nostram conatur, quod à communi sensu maxime abhorreat: præfatur, non immerito Lutherum hoc rudimento suos imbuere, vt carnis rationi ac sapientiæ renunciare discant: quia tantum absurditatis habeant pleraque eius dogmata, & præ aliis hoc, quod tractamus, de seruo hominis arbitrio, vt quibus persuadere velis, eruere iis oculos mentis, & omnem rationis sensum adimere oporteat. Illam vero sententiam, quæ inter Christiani nominis homines nihilo plus controuersis habere debuerat, quàm vnum esse Deum, quibus probris lacerat: imo quàm ridiculis cauillis exagitat? Pugnât, inquit, cum Apostolo, qui fidem testatur esse ex auditu prædicationis. Deinde si vera foret, infantes & moriones ad fidem percipiendam sequetur reliquis omnibus esse magis idoneos. Quasi vero non continuo post, hunc Pighii nodum soluat Paulus: cum ex arcana Dei reuelatione pendere fidem subiungit: aut quasi hominem stipitem faciat, qui ratione carnis eum spoliât: hoc est inani sapientiæ persuasionem. Verum vt intelligat, non nobiscum sibi esse certamen, sed cû ipso Paulo: audiat eius verba, si aures habet. Animalis, inquit, ho
mo

mo non accipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia illi sunt, nec potest cognoscere quòd spiritualiter diiudicantur. Reddat ipse quoque nobis rationem, cur ita sit. Nempe quia in fatuauit Deus sapientiam huius mundi: quòd per stultitiam prædicationis saluos faceret credentes. In quem finem? Respondeat adhuc idem ipse. Vt confunderet sapientum gloriam. Quid demum inde colligit? Ne quis seipsum fallat. Si quis videtur sapere, in seculo hoc stultus fiat, vt reddatur sapiens. quandoquidem sapientia mūdi huius stultitia est apud Deum. Ecce pronunciat Paulus, primum spiritualis sapientiæ fundamentum esse, mundi sapientiam in nihilum redigi. Euomat nunc in eum bilem suam Pighius, quod velit hominibus mentis oculos eruere, bestiis facere similes, morionibus postponere. Quòd autem nullis id facile persuadeatur, qui sibi sapiūt: nihil mirum. Via enim illis præclusa est, qua sola poterant huc peruenire: quantisper non damnant stultitiæ totum illud quo sibi placent, sapientiæ spectrum. Nullum enim est incantationis genus ad fascinandos homines periculosius, quam rationis propriæ fiducia. Atque, vt breuius dicam, mera stultitia est quo ad Deum, quidquid ex se homo sapit: cum autem accedit fiducia, fit rabies. Eius rei si nullum aliud foret, amplum documentum est Pighius: qui nullis Apostolis, nullis scripturis, nec Angelis omnibus crediturum se esse dicit, si id ipsum doceant, in quo putat Lutherum errare.

Fol. 6.
pag. 1.

Ad ipsam Lutheri sententiam cum ventum est: ad duo capita reuocat, quidquid in ea vult damnare: Nempe quod liberum arbitrium docuerit, rem esse, post primi hominis lapsum, de solo titulo: nec posse nos ex nobis aliud quam peccare. Nec eo contentus, addiderit postea, figmentum esse in rebus, & titulum sine re, deinde nihil contingere fortuito: sed absoluta necessitate nobis prouenire omnia. In priore, multa eum male

habent: Primo, quod hinc sequatur, hominem naturæ viribus ad recipiendam Dei gratiam se præparare non posse. Deinde naturam nostram vitiosam fieri, imo quasi haberi pro nihilo: Ad hæc, legis obseruationem imposibilem nobis esse, & nos peccare nihilominus, non seruando, quod facultatem nostram superat. Quarto, quia huic annexum sit dogma de peccato originali nostrum, hoc est catholicæ Ecclesiæ: quod ipse prodigiosum nominat. Quinto, peccare etiã in operibus bonis iustos: & bona opera venialia quidem secundum misericordiam Dei: sed ex se mortalia esse peccata. Hic admonitos velim lectores, vnã cantilenam identidem recinere Pighium. Quia igitur reliqua omnia suo loco postea recurrent: de postremo hic tantum dicam. Quod de bonis operibus sic locutus est Lutherus eò non spectabat, vt suam illis laudem, suumque coram Deo precium adimeret. Neque enim negauit vnquam, aut Deum ea habere accepta, aut mercedem redditurum: sed ostendere modo voluit, quid valeãt, si ex se, non paterna Dei benignitate, æstimentur. Certum est autem, nõ dignitate propria placere Deo, quidquid proferri possit bonorum operum: sed gratuito eius fauore: quia tanti habere velit, etiam si digna non sint. At hyperbolicum est, inquit, quod dicit Lutherus. Hoc vt cõcedam: dico habuisse iustam causam, quæ eum ad tales hyperbolas impulerit: cum scilicet mundum videret falsã & perniciofa operum fiducia, quasi exitiale lethargo, sic obstupefactum esse, vt non voce ac verbis ad eum expergefaciendum, sed clangore tubæ, tonitruo, fulminibusque opus esset. Quamquam nihil est in istis verbis, quod non simpliciter, & citra vllam figuram, verum sit. Nam cum operum dignitas non ex facto ipso, sed ex perfecta Dei charitate pendeat: non aliter iustum purumque opus erit, quàm si ex perfecta Dei charitate emanet. Nunc mihi illam in homine perfectionem reperiãs, vt esse aliqua

qua per se bona opera concedam. At qui hoc in Spiritus sancti contumeliam redundat, per quem bona opera fiunt. Minime vero: si bene ac prudenter discernas, quid in opere bono sit hominis, & quid Spiritus. Vt cunque enim sincero corde, & absque fictione, in Dei obedientiam se sancti addicant: multum tamen abest, quin adsit ea in reddendis obsequiis alacritas, quam illa legis summa flagitat: ut Deus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus, atque ut secundum Deum proximus diligatur. Hanc vero qui nescit esse amussim, ad quã exigendum sit operum examen, nihil iudicare potest. Nunc audiat Pighius. Dico sanctos perpetua carnis infirmitate detineri, quominus ea quæ faciunt, bona opera, perficiant: dico ambulare dum currendum erat, sæpe etiam claudicare. Hinc fieri dico, ut nullum extiterit unquam bonum opus, quod undique purum ac perfectum, omni prorsus nœuo careret. Quod si semper aliquid sordis ex carnis vitio admixtum est sanctorum operibus: veniant in conspectum Dei, examinentur in illa trutina, quam Angeli quoque ipsi reformidant: quocunque loco censeantur apud homines, illic vitiosa deprehenduntur. At totam puritatem exigua macula inquinari, minime rationi consentaneum est. Primum, ad obtinendum quod peto, mihi satis est, si in omni opere bono inclusum sit peccatum: deinde hoc minime recipio, præter rationem fore, si exigua sorde tota puritas inquinetur. Nam si vini sapor, suavis aliàs & gratus, modico acore totus corrumpitur, ut gratiæ quod habuit amittat: quis Deo litem intendat, quod corruptum opus sibi displicere pronunciet? Ita lege Mosæ constitutum erat: ut si pollutus homo rem consecratam attigisset, imunda censeretur. Quo significatum fuit, tam efficax & contagiosum venenum esse, hominis immunditiam, ut solo eius tactu, quidquid aliàs sanctum est, profanescat. Iam qualiter liberamur omnes à communi pollutione,

nisi per fidem? Maneat ergo illud: opera bona, si per se æstimetur, omnino esse peccata: vt autem bona sint, vt Deo placeant, vt laudem habeant ac præmium, paterna Dei acceptione fieri, non proprio ipsorum merito.

Alterum membrum, de absoluta rerum necessitate, in eum locum differemus, vbi tractari poterit suo ordine: cum scilicet de prouidentia Dei & hominum prædestinatione agetur. Dicit postea, cum istius nos dogmatis puderet, dimidium recantasse: quòd homini liberum arbitrium in rebus externis & ciuilibus negociis tribuamus. Sed hanc palinodiam quominus ex animo prodiisse putet, tribus argumētis moueri se dicit. quòd libris in publicum editis fas esse asseramus, fucis ac technis promouere Euangelii causam: quòd non execremur Lutherum tam horrendæ blasphemix authorem: quòd non palam, damnatis prioribus nostris libris, errasse nos, profiteamur. Quòd de promouēdo per fucū & dolos Euangelio scripsisse nos insimulat, mirum, nisi sibi ipse somniauit. Neque enim tale quidpiam nostrorum alicui excidisse, mihi credibile est. De Luthero, non est quòd dubiam coniecturam sumat: quādo nunc quoque, sicut hætenus, non dissimulanter testamur, eum nos habere pro insigni Christi Apostolo, cuius maxime opera & ministerio restituta hoc tempore fuerit Euangelii puritas. De nobis libenter fatemur, quod Solonem de se gloriari solitum fuisse tradūt: nos quotidie discendo senes fieri: aut certe ad senectutem properare. Quid tamen à nobis postulat Pighius, vt nos male docuisse pronunciemus? cum perseueremus etiamnum constanter in ea doctrinæ summa, quam semper professi sumus. Fieri quidem potest, vt loquantur alii alio modo: vt propriam ferè quisque, & ab aliis distinctam loquendi rationem habet. Cur autem quod seculis omnibus omnium hominum commune fuit, nobis non concederetur? Hoc quoque non grauatim agnosco: nos, si quã

quando iterum reciduntur nostra opera, quæ ruidiora erant expolire, mitigare quæ asperius erant dicta, adde- relucem obscuris, nimis pressa fufius & copiosius expli- care, munire etiam nouis rationibus, denique in quibus offensionis periculum veremur, moderari etiam & miti- gare. Quorsum enim viueremus, si nihil ætas, nihil vsus, nihil assidua exercitatio, nihil lectio, nihil medita- tio conferret? Quorsum autem proficeremus, nisi vt fructus inde aliquis ad alios quoque perueniret? Imo si nescit Pighius, hoc illi testatum esse velim: nos huc dies noctesque incumbere, vt quæ fideliter à nobis tradita sunt, in modum etiam, quem putamus optimum fore, formemus. Hoc quoque verum est, nonnulla, quæ scho- lastico dicendi genere, & minus populari stylo scripse- rat Lutherus, Philippum Melancthonem prudenter, & magna dexteritate in mitiorem formam flectendo, ad vulgarem hominum captum accommodasse, & com- munem vitæ vsus. Ita cum edenda Augustæ esset con- fessionis formula, non nisi in ea doctrina immorari vo- luit, quæ sola Ecclesiæ propria est, & necessaria cognitu ad salutem: nihil scilicet valere per se naturæ vires ad percipiendam fidem, ad obedientiam diuinæ legis, & to- tam spiritualem iustitiam. Quid in ciuilibus & externis valeant, quia non magnopere fidei interest, noluit curio- sius disputare. Cæterum quod summum est in hac quæ- stiones, & cuius gratia reliqua omnia dicuntur, quemad- modum initio propositum fuit à Luthero & aliis, ita ho- die defendimus, ac ne in illis quidem, quæ dixi ad fidem non adeo necessaria esse, aliud interest: nisi quod forma loquendi sic fuit mitigata, ne quid offensionis haberet.

Vbi hanc peregit fabulæ partem, ad alium actum de- scēdit: vt dogmatis nostri mysteria, sicut vocat, in aper- tam lucem eruat, ex illis tenebris quibus abdita sunt apud nos ac demersa. Atque hic cum de obscuritate no- tra, tum de varietate conqueritur. Nam cum per se te-

nebricosum sit mendacium, nos latebras ad fallendum quærere: præterea tam esse inter nos dissimiles, ac diuersos, vt certum aliquid ex omnibus colligere, infinitus sit labor. Aiunt vnum esse lusciosorum genus, qui crepusculo melius quàm meridie cernant. Et communiter videmus eos, qui tenera sunt debilique oculorum acie, ad plenam lucem si prodeât, magis perstringi & hebetari. Ex eorum numero esse Pighium quis neget? Vt eloquætiæ laudem aliis concedamus, linguam tamen certe habemus non adeo impeditam nec perplexam. Atque in hoc serio nos laborare omnes animaduertunt, vt intelligamur. Imo nulla magis de causa nobis aduersarii succensent, quàm quòd nimis familiarem Christi doctrinam vulgo fecerimus. Solus Pighius nimis obscuritatis nobiscum expostulat. Sed hoc est quod alibi dixi: More puerorum, qui umbratiles in scholis declamationes habent, omnia rhetorum præcepta, sine delectu, in vsum suum applicat. Legit alicubi, valere hoc ad grauandum aduersarium, si obscuritatis vitium obiicere illi queas. Arripuit, quia placebat: & nunc temere in nos detorquet. Sed huic cupresso nunc non erat locus: cum libri nostri, sine alia defensione, se plus fatis ab hac futili calumnia vindicent. Et ipse mox, quasi sui oblitus, methodum mihi saltem & perspicuitatem tribuit. An ita inter nos dissentiamus, sicut iactat, eius fuit probare. Nunc quid aliud dicam: nisi omnia in nos temere effutire, quibus iis tantum exosa redderetur nostra doctrina, à quibus non legitur. Neque enim eorum vllam rationem habet, qui nostra vel minimum attigerint.

Postea incipit meis verbis explicare, quid communiter sentiamus. tamen si ne videatur nimis palam pugnare ipse secum, exceptione vtitur, si qua sit inter nos vna communis sententia. Vides hic lector, hominem constringi simul & distrahi. In totam Lutheranorum sectâ, non in priuatum ex ea quempiam, certamen instituere

videri vult. Non potest autem omnes semel adoriri, nisi coniuñctos. Consensionem vt nobis tribuat, grauatim adducitur. Ergo vtrunque simul dicit, & neutrum: & ita nodum insolubilem abrumpit. His subiungit eorum compendium, quæ secundo Institutionis meæ capite de hac re disputauit. Non sum tam malignus aut morosus, vt Pighium malæ fidei in meis recitandis, sine causa, accusem. Verum ne sibi plus iusto blandiatur, sic agnosco summam meæ disputationis vtcunque complexum esse, vt tamen minime velim tales in totum opus cõpositas esse epitomas: neque hæc quoque ipsam alia lege recipio, nisi vt ab hoste prodiisse meminerint lectores. Nam quòd me ipso ordinatius & cohærentius omnia digerere se iactat, id suo more dupliciter facit: nempe, & se inaniter efferendo, & liberaliter mentiendo. Illa etiam omitto, quibus, velut amari liquoris guttis, mea verba obiter aspergit, quominus lectori sapiât: me truncare Chrysostomi sententiam, quã ad verbum refero: sicut apud eum habetur: me affingere opinionẽ Petro Lombardo: quam omnibus promptum est videre, bona fide à me expositam: me in citandis Prophetarum testimoniis, aut infidelem esse, aut non sequi fidos interpretes, quia alicubi à vulgari interpretatione dissentio. Sunt enim relatu indigna: nisi ad demonstrandam insignem Pighii, & inscitiam, & malitiam: quam tamen sani lectores, absque monitore satis animaduertēt. Vnum operæ precium esset referre, nisi alio loco iterum repeteret, vbi tractabitur: imaginationem scilicet ab eo censerì, quòd animam fidelem, doceo, à regeneratione in duas diuisam esse partes. Nam vel in hoc solo verbo illustre specimen Pighianæ theologiæ intueri licet. Quis enim non videat, animam eum pro sale habere, qui tam familiarem piis animis sensum pro imaginatione deducat? Verum quia hoc in ipso argumenti cardine continetur: & illic etiam Pighius repetit, commodius

eo vsque differetur.

Hac quoque ratione postremam illius obiectionem leuiter modo attingam, qua stultitiam nostram deridet, quòd tantum laboris exhauriamus in docendis hominibus, qui fidem tamen interea non humanis persuasionibus parari, sed Spiritus sancti proprium esse opus asserimus. Nam postea in ipso disputationis progressu iterum recurret. Sed quia tamen hoc ideo in primo limine positum est à Pighio, vt scriptis nostris viam præcluderet, non possum in totum præterire: Ludere nos operam dicit, homines ad fidem incitando & exhortando: siquidè eam non sua ipsi facultate concipiunt: sed Deus sua gratia inspirat. Hanc enim necessariam consequentiam facit: Quidquid fit ante gratiam à seruo arbitrio, necessario malum est, & à fide magis abducit, quàm ad eam adducat: fidesque ipsa tota à Deo pendet. Ergo docendo & exhortando frustra in ventū proiicitur omnis labor. Respondeo, nos non magis operam ludere, quàm agricolas, dum terram arant ac seminant. Scriptum est enim: Seminabis, & non colliges. Quo significatur, frustra esse omnem laborem, sine benedictione Dei. Vbi autem labor successum habet, vt inde fructus colligatur, scriptum est. Ego exaudiam cœlum, & cœlum exaudiet terram, & terra exaudiet frumentum. Iam audis absque Dei benedictione nihili esse omnem laborem. Vbi autem fructus aliquis sequitur, inde prouenire, quòd Dominus cœlum exaudierit, vt terram fœcundam redderet. Expressius adhuc loquitur Deus alibi, cum dicit, se populum suum exercuisse in deserto, ne cum venisset in terram sibi promissam, diceret in corde suo: Fortitudo mea, & robur manus meæ hæc omnia mihi præstiterunt. Vides illic Deum omnia perficere, & necessario: hoc est, pro sua prouidentia. Quid est, quòd manum agricolæ terra expectat, cuius tota fertilitas, non nisi ex Dei benedictione est? Nempe quia sic Deus ordinauit.

Pro

Proferam alterum quoque simile: sed adhuc clarius. Testatur Dominus, se, cū Man è cœlo plueret, perpetuum documentum edidisse, quod non in solo pane uiuat homo: sed in virtute uerbi sui. Si non pane, sed uerbo Dei pascimur ac sustinemur: quid adhuc laboramus de cibo & potu? Excipiet Pighius, non solo quidem pane nos uiuere: sed tamen aliquo modo. At hoc tantum obtinere uolo: neque panem aliquid per se ualere: & solam Dei benedictionem sufficere ad nos alendos. Vbi enim non adest interior illa Dei uirtus, nihil aliud accidere potest, quàm quod scriptum est: Comedes, & non saturaberis. Item: Frangam baculum panis. Vbi autem adest, non minus efficaciter sine pane, quàm per panem, nos fouet ac sustentat. Vbi illa Pighianæ consequentiæ necessitas? Deus efficaciter, arcana sua uirtute, hominem pascit: atque id facit pro sua prouidentia, ut inde pendeat tota eius uita, non à cibo aut potu. Ergo frustra edimus ac bibimus. Ne tamen sim prolixior: tribus uerbis, qualis istæ sit consequentia, ostendam. Deus solus hominem pascit. Ergo non agit per media: Hoc est, nullis instrumentis utitur. Quis puer si ita ratiocinetur, nõ à magistro uapulet? Nunc superest, ut similitudines istas applicemus ad præsentem causam. Paulus, cum de Apostolorum officio loquitur, eos ortulanis comparat, qui plantant uel rigant. Et continuo subiicit, eos nihil esse: Deum, qui dat incrementum, unum esse pro omnibus. Si quis nostrum simpliciter ita diceret, nihil esse qui docet, nihil esse qui hortatur: quibus facibus suas in nos furias Pighius armaret? Nunc in Paulum dentes suos paulisper stringat. Quærat per ludibrium, quid se ita scribendo & loquendo conficiat? cur tot subeat labores? tot se periculis obiciat? tot molestiis & curis se excruciet? nullum cursitandi finem faciat? si hæc omnia nihil sunt. His omnibus respondet Paulus, se Spiritus habere ministerium, quo Euangelii prædicationem inscribat homi-

num cordibus, non per suam industriam & operam, vel proprio, quod aiunt, Marte: sed Spiritu Dei viui. Iam audis, vnde sit efficacia ministerii: nempe ex arcana Spiritus sancti actione, non hominis labore, aut studio. Audis præterea, non inane esse ideo instrumentum, quo ad implendum opus suum manus Dei vtitur. Hanc igitur suam defensionem sanctus Apostolus nobis quoque accommodet in communi causa. Quærit Pighius, quorsum noster in scribendo & concionando labor? Si homo, ante fidem, Sathanæ vinculis captiuus tenetur, vt sanam doctrinam recipere atque amplecti per se nequeat, vbi autem Dei Spiritu illuminatur, efficaciter & necessario eam recipit. Respondeat hic Paulus: quia Euangelium Deus in hunc finem destinavit: vt per ipsum Spiritus sui virtutem exereret. Quid amplius vis? Solus est Deus qui agit: sed quia Spiritus sui virtutem quodammodo in Euangelii prædicatione inclusam esse voluit: non vana neque inutilis est nostra opera, quæ eius prouidentia seruit. Non est igitur cur festiuitatis laudem ex scurrilitate hic caperet: dum nobis responsum affingit, siue bene, siue male, nos agere hoc necessario, non consilio, aut ratione. Nos quidem, si nescit, neque sapientia nostra, neque fortuito excitati sumus ad hoc ministerium: sed certo & stabili Dei consilio, efficacique Spiritus sancti motu. Neque enim separatam habemus rationem à Paulo, qui & Dei electione se fuisse ab utero destinatum ad munus Apostoli prædicat: nec se ante coepisse, quam dies venisset à Deo constituta. Sed quid hoc ad infulsum Pighii dicitur? Simul enim certi sumus, secundum hanc Dei electionem, nos ministerium exercere, & ei acceptum, & in salutem fidelium efficacem, & Ecclesiæ salutare. Atque, vt verbis etiam Augustini loquar, exhortamur & prædicamus, vt qui aures habent audiendi, audiant: atque ideo facimus, quia scimus paucis esse donatum, vt sine hominis ministerio intelligant:

De bo-
no per-
seueran-
tie.

mul-

multis vero id esse donatum, vt Deo per homines credant. Quolibet tamen modo annunciemus hominibus Dei verbum, proculdubio qui sic audit vt obediat, donum Dei est.

In secundum Librum.

L Nitio secundi libri omnes facundiæ suæ copias explicat. Versatur enim in causa populari, in qua plausibiliter apud vulgus hominū iactare se potest. Ac primum quidem ita præ admiratione obstupescit, vt ipsum dicas Niobes agere personam in fabula. Hæc autem stuporis causa, nos tanta vertigine, cæcitate, amētia percussos esse, qui dogma hoc de quo tractat, amplexi fuerimus plusquam euidenter falsum, mortalium omnium concordia, à mundi creatione, sensu & consensu damnatum, sic in Deum blasphemum, vt nihil supra. Deinde ne sine ratione insanire videatur, multas absurditates enumerat, quas in eo contineri putat. Equidem ingenuum aduersarium mihi optarem, qui me omni ex parte aggredere tur: sed non cæco & confuso prælio obrueret: sicut hic facit, qui duas diuersas quæstiones vbi seorsum discutere proposuit, nunc simul commiscet. Si vel cogitare quidquam aut boni aut mali, inquit, in nullius potestate est: sed absoluta necessitate fiunt omnia. Atqui de prouidentia Dei, vnde hæc necessitas dependet, alibi tractare instituit: nec aliud agit quatuor postremis libris. Cur hanc ergo quæstionem nunc cum altera confundit? Dicat quidquid habet, etiam si infirmū sit, etiam si frivolum: modo in vno aliquo statu maneat, patiar. Nunc autem cum duas quæstiones in medium protulerit: de vtraque separatim dicturum se receperit: cur in progressu non præstat, quam semel dedit fidem? Cum vbique se iactet, bonum esse digerendi artificem: non audeo impere

ritiæ eius id tribuere : sed astu ac malitia fieri agnosco. Quoniam enim illud , quod de absoluta necessitate ex Luthero adducit , videbat communi hominum apprehensioni minus esse consentaneum : hoc quoque auspiciatissimum exordium fore putavit, in quo sensum carnis sibi consentientem haberet: à Lutheri vero doctrina abhorrentem. Itaque totum locū de naturæ corruptione, velut scopulum aliquem, fugit : & cum ab orationis quoque suæ contextu illuc ducitur, aut trahitur, sæpius declinat : quòd suam causam nouerit in eo minus fore vulgo fauorabilem, quàm dum alterum istud vrget.

Agedū vero: quādo sic aduersario placet, de vtroque simul respondeamus. Primum igitur argumentum est: Si nihil boni, aut mali cogitare, nec vias nostras, aut bonas, aut malas disponere possumus : sed omnia in Dei sunt potestate, secundum quam necessario eueniunt: cur non stertimus ac dormimus perpetuo? Quid agricola in aratione, satione, frugibus colligendis adeo sudat? Cur mercator longis itineribus ac periculosis navigationibus se committit? Cur frugi pater familias liberos bene ad virtutem & honestos mores educandos curat? Quid ægri medicum accersimus? Nihil enim solitudine, industria, sedulitate proficitur. Si expectat Pighius, dum nouam responsionem excudam, fallitur: sed tantum ex Institutione mea mutuabor, quod solutioni satis sit. Ea sic habet: Industriam, cogitationes, consilia, studia hominum facile cum Dei prouidentia conciliat Salomo. Sicut enim eorum stoliditatem ridet, qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, ac si eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur: Cor hominis disponere viam suam debet: & Dominus diriget gressus eius: significans æternis Dei decretis nos minime impediri, quominus sub eius voluntate & consulamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Namque is qui vitam nostram suis terminis

nis limitauit, eius curam apud nos deposuit: eius conseruandæ rationibus subsidiisque instruxit: periculorum quoque præcios fecit, ne incautos opprimeret: cautiones denique ac remedia suggessit. Non ergo expendunt insani isti quod est sub oculis: consultandi, cauendique artes esse inspiratas à Deo, per quas eius pro uidentia subseruiamus, in uitæ nostræ conseruatione. Quem admodum contra neglectu & socordia, quæ nobis iniunxit mala, accersimus. Qui fit enim, ut uir prouidus, dum sibi consulit, imminentibus etiam malis se explicet: stultus inconsulta temeritate pereat? nisi quod & stulticia, & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumenta in utranque partem. Habet Pighius quod quærebat: uel potius quod non quærebat. Neque enim ullo ueri quærendi studio tenetur, qui tam claræ, & simplici responsioni adeo non acquiescit, ut ea audita, quidquam sibi responsum fuisse dissimulet: & quasi nihil audierit, cauillari pergat.

Secundum argumentum: Cur maleficia legibus puniuntur, si perpetrantur necessario? Cur iudex in eum animaduertit, per quem operatus est Deus. Neque enim, si cædes admissa fuerit, de gladio sumetur ultio. Atqui sic se habet, Luthero authore, impii in sceleribus respectu Dei, ut gladius in manu hominis. Respondeo, in hoc consistere huius obiecti solutionem, si quis pia modestia, & non profana arrogantia, diuinæ prouidentia regimen in rebus humanis consideret. Neque enim sic necessario peccare dicimus impios, quin uoluntaria deliberataque malitia peccent. Necessitas inde est, quod opus suum per eos Deus exequitur, quod certum est ac stabile. Interea tamen quæ in illis residet malefaciendi uoluntas ac propositum, reos culpæ ipsos facit. Atqui huc à Deo aguntur & feruntur: Nempe in eum modum, ut in uño opere alia sit Dei, alia ipsorum actio. Ipsi enim malis & improbis suis cupiditatibus obse-

Iesa. 10

quantur: hanc improbitatem convertit Deus ad exequenda sua iudicia. Atque hæc leuiter attingo, & velut in transcurso: quoniam alibi fusius ac diligentius tractanda erūt. Quòd autem in comparatione impii cum gladio, Luthero de hac locutione inuidiam facere conatur, non est hoc fucum facere, sed ferreum frontem prodere. Sunt enim Spiritus sancti, non Lutheri verba: Assur virga furoris mei. Item: Quid gloriatur securis, quæ manu secantis regitur?

Tertium argumentum: Hoc dogma omnem politiam & ordinem, omnem bene viuendi disciplinam ex hominum vita proscribit. Frustra enim virtutibus præmia, frustra sceleribus pœnæ proponerentur, si necesse est fieri quod fiet. Quasi vero cum Deum dicimus suo arbitrio omnia constituere, & dirigere ad suum finem: non hoc quoque addamus, certis rationibus, velut mediis, aut inferioribus causis, ipsum vti. Ita mundus politia & legum disciplina continetur: sed quatenus illis vti tur Deus, ad eam, quam apud se proposuit, mundi conseruationem. Non sumus stoici, qui fatum somniamus ex perpetua rerum connexionem: sed tantum dicimus, Deum mundo præesse, quem condidit: nec modo rerum euentus habere in sua potestate: sed hominū etiam corda gubernare, voluntates flectere pro suo arbitrio huc atque illuc, actionum esse moderatorem, vt nihil tandem, nisi quod decreuit, efficiant: quidquid conatur. Proinde quæ fortuita maxime videtur, ea dicimus fieri necessario: non suapte natura: sed quoniam æternum & stabile Dei consilium in illis gubernâdis regnat. Neque tamen idcirco media illa excludimus, quæ in voluntatis suæ obsequium Deus destinauit: neque aut ociosa, aut superuacua dicimus, quæ diuinæ prouidentia complemento seruiunt.

Quartum argumentū: Quòd omnis tollitur religio, & homines vertuntur in pecudes, vel potius in portenta:

ta:

ta: quorum admiratione Pighius, in morem lapidis obri-
 gescat. Dicas hominem hic loqui, de religione vehe-
 menter anxium: ac si non pleno ore vbique spiraret Ro-
 manensem theologiam: cuius primū axioma est, Tan-
 tum de Deo credendum esse, quantum libeat, & condu-
 cat. Sed homine præterito, videamus quā verum sit,
 quod obtendit. Dicimus hominem non modo nihil
 agere posse boni, sed ne cogitare quidem: vt totus à Deo
 pendere discat, ac de se desperans, in illum penitus se re-
 icere. si quid boni egerit, illi acceptum, nō sibi, referat:
 nec dimidiam tantum illi laudem tribuat bonorum ope-
 rum, sed plenam ac solidam, nihil sibi reliquum faciens,
 nisi quod ab eo accepit, quidquid habet. Dicimus, ho-
 mini ingentā peruersitatem ex hæreditaria corruptio-
 ne: vt quidquid peccat, sibi imputet, nec aliō culpam
 transferat, cum in seipso inueniat mali radicem. Dici-
 mus, non cæco aut fortuito casu, sursum, deorsum, ver-
 sari res humanas: sed certo Dei consilio administrari: vt
 nihil accidere possit, quā quod decreuit ab initio: om-
 nia eius potestati subiecta esse: ideo nullam esse crea-
 turam, quæ non eius voluntati, aut sponte, aut coacta,
 obtemperet. Proinde quæ fiunt, omnia necessario fieri,
 prout ordinauit. Sathanam quoque, & omnes impios,
 eius imperio esse obnoxios, vt se mouere nequeant, nisi
 quantum iusserit: manu enim eius velut freno aut capi-
 stro coerceri: vt tum eos retineat, cum libuerit: tum im-
 pellat & dirigat ad exequenda sua iudicia. Quæ omnia
 non aliō spectant, nisi vt fidelis in hac Dei omnipoten-
 tia securus acquiescat: nec metuat fortunam aut casum,
 nec aut à bestiis, aut hominibus, aut diabolis sibi ti-
 meat: ac si, laxis aut fractis habenis, ferrentur suo impe-
 tu, sine superiori regimine: sed animam corpusque Deo
 resignet, atque ita in eius tutelam pacato tranquilloque
 animo recumbat, cuius nutu omnia constitui, cuius ma-
 nu omnia fieri nouit. Porro cum hæc tota doctrina ho-

minem nõ nisi ad humilitatem, timorem Dei, fiduciam in Deo collocandam, gloriam Dei prædicandam, instituat: quibus potissimum rebus constat vera religio: non est cur tam atrocem accusationem nobis intendat Pighius.

Quintum argumentum: Deum sic loquendi facimus malorum omnium authorem, ex iustissimo crudelem ac sæuum, & infinitam eius sapientiam stultam facimus. Equidem tale iudicium à carne sua hominibus dictari non nego, vt Deum talem esse concipiant, cum ipsum audiunt de arcanis suis iudicis loquentem. Sed qualis erit ista æquitas, si incomprehensibilia Dei iudicia, quæ Paulus cum trepidatione adorat & miratur, quia excutere nõ audet, æstimetur ex stulta hominum ratione? Cum Paulus ipse impiorũ blasphemias in medium profert: addit se loqui secundum hominem. Quo verbo simpliciter demonstrat, non posse hominem nisi perperam, vsque ad impias & sacrilegas opiniones, de his rebus iudicare. Ergo ab ista præcipiti carnis audacia nos ad castam sobrietatem, diuinæque iustitiæ reuerentiam conuertamus. Tum intelligemus, nec Deum fieri malorum authorem, cū dicitur impios agere quò vult, & per illos opus suum peragere & exequi: sed potius confitebimur esse eximium & mirificum artificem, qui bene etiam malis instrumentis vtatur: iustitiam eius cogemur suspicere, quæ non modo in media iniquitate viam inueniat. sed ipsa quoque iniquitate vtatur in bonum.

Sextum argumentum: Quòd vniuersam naturam damnamus: quia totum quod habet homo à natura vitiosum dicimus. Nouum hoc non esse, vt lateant gratiæ inimici sub laude naturæ testis est Augustinus. Ne tamen id declinandi causa facere videar: Respondeo, & Lutherum, & nos omnes, duplicem constituere naturam: priorem, qualis à Deo cõdita fuerat, quam puram

Libr. 2.
ad Bonifac.

& integram fatemur fuisse: alteram quæ lapsu homini vitata, suam integritatem perdidit. Huius vitiositati culpam homini tribuimus, non referimus in Deum. Hanc doctrinam si improbat Pighius, cum Apostolo exposulet, qui totidem prope verbis id ipsum tradit. Aut si malit. ex Augustini ore respondebimus, quod libro ad Bonifacium primo habetur: homines esse opus Dei, in quantum homines sunt: sed sub diabolo esse, in quantum peccatores sunt, nisi inde per Christum orientur. A Deo igitur boni, à seipsis mali sunt.

Hic rogatos iterum velim lectores, ut meminerint, me nondum ex instituto has quæstiones tractare: sed tantum breviter occurrere astutiæ Pighii: qui suis calumniis exosam hominibus reddere voluit nostram doctrinam, antequam de ea cognoscerent: & quasi præoccupato limine, ipsos impedire, ne ad eam usque cognoscendam ingrederentur. Quod ergo non omnia de illis dixi, quæ ad plenam & solidam earum explicationem dicenda forent, eo consilio factum est, ne cum proprius locus venerit, aut remittere huc lectorem, cogeret, aut superuacuis repetitionibus frustra onerare. Quod autem ad extremum, totam Dei doctrinam, adductus nescio quibus similibus dissimilimis, fore ridiculam obicit, si dogmati nostro locus detur: nihil aliud dico, nisi in tribus verbis omnium brevem & expeditam solutionem esse positam. Nempe, si expendimus, hunc quid homo Deo debeat: illinc quid in homine faciat Deus. Neque enim, aut facultate nostra metiri officium oportet, cui adstricti sumus: aut in hac nuda cogitatione insistere, quid valeat homo. Verum sic primo habendum est: etiam si legis iustitiam, nec implere, nec inchoare possimus: eam tamen iure à nobis requiri. neque nos excusari infirmitate, aut virium defectu, cuius ut vitium à nobis est, ita culpa nobis imputanda est: deinde usum legis alium esse, quam communiter imaginantur homi-

nēs. Non enim bonos facere potest, sed reos tantum peragere, tum ignorantiae prætextum tollendo, tum falsam iustitiæ opinionem & inanem virium cōfidentiam refutando. Ita fit, vt impiis nulla restet excusatio, quin propria conscientia conuicti, reatum, velint, nolint, sentiant. Non semper quidem agnoscunt ac confitentur: legentamen intus iudicante, sentiunt. Fit etiam econuerso, vt pii prorsus exinaniti omni peruersa sui fiducia, quæ vera demum est humilitas, locum dent Dei gratiæ, vnde fortitudinem sumant. Non igitur iubendo aut exhortando vires nostras Deus reputat, cum id ipsum det, quòd postulat, atque ideo det, quia per nos destituimur.

Iam vero, vt nihil prætermittat, quod odium quolibet modo conflare queat Lutheri sententiæ ac nostræ, originè trahere à veteribus hæreticis cōmemorat: Prisciliano, Manichæo, Marcione, Cerdone, ipsoque eadeo Simone Mago: quos tamen oēs in pietate dicit fuisse à Luthero superatos. Dicerem ingeniosum esse hoc artificium, si quid coloris haberet. Sed cum in promptu sit palam facere, nimis crassum & improbum esse mendacium: quid indelucrisperauerit nescio: nisi forte illud est quod iam dixi: eum satis habuisse, si suæ modo farinæ hominibus placeret, qui neque nostra attingunt, neque inquirunt, verum ne sit an falsum quod dicitur: sed Pighiana omnia, vel Ecciana eo tantum nomine exosculantur, quia in nos scripta sunt. Vetus & obsoleta est hæc criminatio, nõ à Pighio primum reperta. Nam Augustinum sic olim vexabant Pelagiani, quasi cum Manichæis sentiret. Sed aduersus vanam & futilem maledicentiam semper est veritati parata defensio. Vt à Simone incipiam: quid causæ habet Pighius, cur nos eius discipulos faciat: imo cur eum prorsus nomet? Veteres ferè omnes mentionem faciunt Simonis, eius quoque errores recēsent. sed nullus, quod sciam, tale aliquid pro-

prodit, quale hic Pighius iactat. Plurima eius deliria refert Irenæus libro primo: Tertullianus nonnulla: Augustinus vero quæcunque, vel legerat, vel audierat, colligit. De libero vel seruo arbitrio, de necessitate vel fortuito euentu rerum, prorsus nihil. Docebat, inquit, promiscuos concubitus: Deum non fecisse mundum: negabat carnis resurrectionem: asserbat se esse Christum: itemque fouem se credi volebat: Mineruam vero Sele-nem quandam meretricem, imagines suas & illius dabat adorandas. Dicebat se in patris persona legem dedisse Iudæis: sub Tiberio in filii persona putauisse apparuisse: postea in linguis igneis super Apostolos venisse. Hæc sunt, quæ Augustinus vndique ex aliis collecta, redigere in vnum catalogum potuit. Quid hic reperiet Pighius, cur nos faciat Simonis discipulos? At non comminiscitur. Habet enim ex Clementis recognitionibus. Præclarum vero authorem, ex quo de tantis rebus iudicium fiat. Constat enim deliria esse inepti cuiuspiam monachi, quæ sub Clementis nomine malis auspiciis edita sunt. Neque vero magnis & longis rationibus opus est. Siquidem est in manibus hominū liber: qui sine indice suam insulsi-tatem plus satis prodit. Quæ sub Petri persona illic referuntur, Spiritum Apostolicum nihilo magis redolent, quàm Aristotelis τὰ μὲν ἀπορινὰ. Quin etiam mihi videor Aristoteli facere iniuriam, dū huic Philosophastro ipsum comparo. Itaque nihil aliud dicam, nisi quod iam dixi: fuisse ineptum aliquem Monachum, qui nugādo fallere ocii sui tedium voluerit. Inde autem sumpsit fiduciam, vt Clementis nomine abuteretur: quia illud vulgo receptum erat, Clementem disputationis inter Petrum & Simonem habitæ commentarios scripsisse: quos etiam Ruffinus citat: idque non absque sinistro elogio, & nullas falsas & impias sententias contineant: addita tamen Clementis excusatione, quod adulterinæ esse possint, & ab hæreticis per dolum

Cap. 20
de pre-
scri. he-
ret. &
de here
sib.

Ad
quod
vult
Deum.

In Apo
log. pro
Orige-
ne.

supposita. Quamquam vt totum librū supposititium fuisse credam, & Clementis titulum falso prætulisse, veterum ferè omnium authoritate magis quã vnus Ruffini opinione moueor. Nam si talis quispiam liber Irenæi & Tertulliani ætate extitisset, qui habitus fuisset Clementis: non neglexissent profecto tale ac tam commodum subsidium. De ea ipsa quæstione, quæ illic agitur, certamen habebant, ille cum Valentino, hic cum Marcione: nihil magis laborabant, quàm vt probarent, non aliud se docere, nisi quod Apostoli prædicassent. Quid validius aut firmitus erat, quàm simpliciter hunc citare testem, qui vnus poterat totam litem dirimere? Nullo certe, nec faciliore, nec meliore argumento conuinci vtrique poterant, tam Marcionitæ quàm Valentini. Fuisset enim non dubiæ fidei monumētum, quod à Petri discipulo prodiiisset. Protulissent igitur consignatam certo testimonio Petri fidem. Nonne hoc erat omne subterfugium occludere hostibus? Atqui longiore circuitu vtuntur. Referunt omnes Romanos Episcopos, qui Apostolis successerant, ad suum vsque tempus, quin etiam inter alios nominant Clementem: testantur se docere, quod ab illis per manus sibi traditum fuerit. Quid coniecturis opus erat in re tam perspicua? Cur librum tacent, in quo totus quæstionis cardo vertebatur? Præterea cur suis hostibus inuidiam ex nomine non faciunt? Tunc enim Simonis nomen omnes abominabantur. Quare hoc vno verbo, citra longiorem contentione, expedire se poterant. Quid nobis Valentine & Marcion ex inferis Simonem excitatis? Non disputatione certandum est vobiscum: sed anathemate agendum. Neque enim reuocare in dubium fas est, de quo semel pronunciauit Apostolus. Huc accedit, quòd Eusebius, cum de Clemente loquitur, vnã Epistolam reliquisse eum narrat: de altera nihil audet asserere, quia non videt: deinde continuo subiungit: Sed & alia eius opuscula

Libr. 3.
ecclesi.
hist.

à nonnullis haberi perhibentur : velut Petri & Appio-
 nis disputatio : quem in vsu à veteribus habita minime
 reperimus, quia nec pura in eis, nec incorrupta fidei A-
 postolicæ doctrina māsisse deprehenditur. Atque, vt ci-
 tra ambages dicam quod res habet : quisquis in illorum
 temporum historiis bene exercitatus rem propius ex-
 pendet : aut Petri cum Simone Mago concertationem
 confictam fuisse & fabulosam animaduertet : aut, velut
 dubiam & incognitam, relinquet in medio. Nam & Au-
 gustinus Romæ quoque sua ætate vulgo fuisse de ea ru-
 mores scribit, qui à Romanis ipsiis pro falsis habebātur.

Epi. 86.

Hæc longius repetere, & fufius persequi libuit : vt sta-
 tuerent lectores, quantum sit deferendum testimoniis,
 quæ paulo post ex cōmentitio illo Clementis libro, ve-
 lut ignea tela, in nos Pighius vibrat. Verum demus li-
 brum aliquem fuisse à Clemente conscriptum, qui in-
 scriptionem hanc habuerit : quid hoc ad frigidam, vel po-
 tius fatuas istas rhapsodias, quæ nullo ingenio, nullo iu-
 dicio fuerunt ab indocto Monacho consarcinata. En
 specimen ingenuitatis Pighianæ.

Venio ad alios hæreticos : quorum nos facit discipu-
 los. Tametsi autem nonnihil inter se differunt : quo-
 niam tamen vnus est demum omnium cōmunis error :
 eos simul vno, vt aiunt, fasciculo complectar : ac breui-
 ter referam, quid illi docuerint, quid nos doceamus : vt
 ex comparatione iudicent lectores, quid nobiscum illis
 sit commune. Ac illud quidem Valentini inextricabile
 cahos de *ἀϊώνων* genealogia omittam : quia parum ad
 institutum faciat : nisi quòd ex tricesimo æone diabo-
 lum genitum fingit, qui alios postea genuerit, à quibus
 creatus fuerit mundus. Atque inde est, quòd malitiam
 non arbitrio, sed naturæ mundi : hoc est, generi diaboli-
 co, tribuit. Cerdoniani, Marcionitæ & Manichæi simpli-
 cius insaniunt : constituunt enim duo principia inter se
 diuersa, quasi duos Deos : vnum bonum, alterum ma-
 lum.

lum. hinc mala, inde bona, ortum habere & originem. Plura deinde & magis adhuc ridicula comminiscuntur Manichæi, de bonorum & malorum commixtione, quibus super sedeo. Priscillianistæ paulo aliter de humanæ prauitatis origine philosophantur: Non enim ex mala traduce gigni animas putant: sed descendere de cœlo ex diuina substantiâ formatas: sed incidere in malignum principem, mundi fabricatorem, & ab hoc principe contrahere contagionem, & in diuersa corpora seminari. In hoc tamen conueniunt omnes vnâ cum Montano, & reliquis similibus, quod hominem malum esse, non lapsu & propria culpa, sed ipsa creatione, pronunciant: nec vitium accidisse dicunt naturæ nostræ, sed substantiæ inhærerere: adeoque substantiam ipsam malam esse ac vitiosam. Ne ergo Deum bonum cogantur facere mali authorum: ad diabolum principem tenebrarum hominis creationem referunt.

Cap. vi
ti. lib. i.

Nostra non aliunde referam, quàm ex ore ipsius aduersarii. Quamquam enim nihil non calumniando peruertit: continere tamen se non potuit, in tam clara luce, quin testimonium hoc nobis redderet: Nempe nos dicere hominem dupliciter considerandum: Primum in ea integritate, in qua cõditus fuit, Deinde in ea miseria, in quam proprio vitio delapsus est. Ad imaginem quippe Dei fuisse creatum Adam, ex imis dotibus ornatum, iustitiæ, veritatis, sapientiæ: idque hac lege, vt non ipse tantum, sed omnes eius filii sic victuri essent, si in ea integritate, quam acceperat, persistisset. Verum non sterse diu: sua igitur ingratitude donis illis fuisse exutum: excidisse proinde ab illa Dei similitudine, & induisse nouam imaginem. Ignorantiæ enim, & impotentiae, iniustitiæ & vanitati fuisse subiectum. Atque in has miseras demersum, suam quoque progeniem iisdem implicuisse. Iam ex Pighii confessione habeo, nos non naturæ, non primæ hominis origini tribuere, quod malus sit: sed

sed eius culpā duntaxat, qua miseriam hanc sibi accersit. Neque enim negamus, liberi arbitrii conditum fuisse hominem, qui & sana mentis intelligentia, & rectitudine voluntatis præditus fuerit. Nunc quidem captivum teneri sub peccati seruitute arbitrium nostrum asserimus. Sed unde id? nisi quia libero arbitrio abusus est Adam, cum haberet: Sed quid hic verba perdo? cū plus satis ad nostram defensionem sufficiant, quæ Pighius ex nobis recitat. Hæc enim illic mea sunt verba: Quare ruinam nostram naturæ depravationi imputandā, meminimus: ne in Deum ipsum, naturæ authorem, stringatur accusatio. Hæc enim exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert, accesserit ne aliunde, an ab origine infederit. Constat autem, per peccatum inflatum fuisse. Non est igitur cur conqueramur, nisi de nobis ipsis &c. Et adhuc nos Cerdoni, Valentino & Manichæis similes faciet Pighius? Illi hominem substantiā & creatione malum fingeant. Nos, ut de excellentissimo Dei opere loqui par est, creatum fuisse dicimus rectum, naturæ bonæ & puræ: sua autem culpa fuisse vitiatum cum sponte à Deo defecit. Quid simile, obsecro, inter substantiam & accidens? inter Dei creationem, & accersitum ab homine vitium? Augustinus, cum de Priscillianistis agit, in eo errare dicit, quod non arbitrio, sed ipsa Dei creatione hominem malū asserūt. Illos damnando, non modo nos absolut: sed doctrinam nostram suo suffragio prorsus comprobatur. Imo cum similem huic nostræ, in qua nunc versamur, causam agit aduersus Pelagianos: hoc est cum ab eadem se calumnia purgat, ita pro se loquitur, ut nos quoque suo patrocinio sufficienter defendat. Atque id quidem & pluribus facit locis, & nunc breuius, nunc fusius. Quod tamen ad nostram quæstionem, summa huc respicit: eos qui sanandam dicunt naturam, multum à Manichæis differre: quia sanari non posset, si æternum & incommutabile

malum esset: quod somniat Manichæus. Multum esse Manichæis contrarios, qui malum naturæ nostræ accidens esse dicunt, quod illi referunt ad substantiam. Eos qui arbitrium non nisi ad malum esse liberum tradunt, exortum tamen interea ab eo, quod non erat malum factentur, minime ad Manichæos accedere: sed eorum errorem fortiter redarguere. Quid autem istorum non semper docuimus? Si hodie viueret Augustinus, causæque nostræ defensionem ex professo susciperet, non posset clarius exprimere, quod ad refutandam huius conuictiatoris calumniam sufficiat.

Sed videte hominis pudorem. Parum esse putat, si nos illorum discipulos faciat: addit enim absurdiora & magis impia docere. Manichæi, inquit, ne malitiam Deo adscriberent, duo principia finxerunt. Lutherus vni Deo optimo maximo scelera & flagitia adscribit: quia in illis veluti ferræ simus, tracti atque acti illius impetu quò voluerit. Manichæus, post superiores illos hæreticos, duas in homine naturas facit: alteram bonam, malam alteram: quarum illa peccare non possit, neque hæc bene agere. Lutherus liberum hominis arbitrium, imo vniuersam hominis naturam asserit necessario & semper etiam in sanctis Spiritui Dei reluctari, & velut feram indomitam nunquam non repugnare Dei gratiæ. Impios veluti ferras esse in manu Dei, quæ moueat, vertat, dirigat eos quorsum vult: non ex Luthero est: sed ex Spiritu sancto: si tamen eum per Prophetas locutum fuisse confitetur Pighius. Dicit enim Iesaias de Sennacherib: Nunquid gloriabitur terra aduersus eum à quo trahitur? Semper tamé expositionem hanc Lutherus addidit: sic Dei instrumenta esse omnes impios, vt malitia ab ipsis sit, in ipsis resideat, ipsis quoque sit imputanda. Rursum vniuersam hominis naturam, vt est post lapsum vitiata, & corrupta, non ex seipso damnat Lutherus, sed acquiescit in Dei optimi & summi

Iesa. 10

mi

mi iudicis sententia, à qua prouocare nefas est. Quis enim hæc omnia pronunciauit? Omne figmentum cordis humani tantum modo malum est à pueritia. Peruersum est cor hominis, præ omni re, & fraudulentum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Affectus carnis inimicitia est aduersus Deum. Legi Dei non subiicitur, neque etiam potest. Et alia innumera. Eat nunc Pighius, & tot tamque graua Dei iudicia vno conuittio retractet. Quantum ad sanctos pertinet, non dubium quin Spiritus sancti gratiæ resistat, quod in illis residium est propriæ naturæ. Neque enim humilitatis gratia mentiebatur Paulus, tamen confitebatur non habitare in se, hoc est in carne sua bonum: sed cum gemitu non ficto miseriam suam deplorabat. Illic totum carnis ingenium prauitatis damnat: carnem vero definit, quidquid à seipso habet. Dum ergo carnis suæ reliquias resistere Dei iustitiæ conqueritur: quid differt à Luthero? nisi quod rem eandem non totidem syllabis exprimit. Exhorrere se Pighius ad hanc Lutheri vocem dicit: naturam carnis in sanctis quoque, velut feram indomitam, Spiritui sancto reluctari. Omitto nunc Paulum: quid rogo sibi volunt hæc Augustini verba? Item: Nemo se palpet: de suo Sathanas est. Tollat homo peccatum quod suum est: Deo iustitiam relinquat. Si hæc à Luthero dicerentur: quos nunc tumultus Pighius misceret? De sanctis loquitur Augustinus: quidquid sunt vel habent à natura, pronunciat esse peccatum: nec eo contentus, dicit ipsorum vnumquemque de suo esse Sathanam.

Psa. 70

Homil.
49. in
Ioan-
nem.

Scio quidem me cum insano hoc capite nihil proficere, qui vllis scripturis crediturum se negat, quæ secus doceant, quàm ipse iam sibi persuasit: quin etiam elato supercilio iacet, non dubitanter se dicturum, à diabolo omnis blasphemix authore prodiisse, si quæ tales proferantur. Quid facias cum tali furia? Sua se imaginatio-

Fol. 18.
pag. 2.

ne sic inebriauit, vel fascino potius, vt neque homines, neque Angelos, neque Deum audire sibi reclamantem sustineat. Hoc enim sacrilegium disertis verbis euomit: Si quæ scripturæ Lutheri doctrinam adstrueret: à Lucifero omnis blasphemix & impietatis authore fuisse dictatas, nihil dubitarem dicere. Item alibi: Sunt eiusmodi dogmata, vt dicere non dubitem, nulli Euangelio, nullis Scripturis, nullis Apostolis, sed nec Angelis de cœlo omnibus crediturum me, si ea assererent. Dicit quispiam: quid igitur cum tam deplorato homine ludis operam? Ego vero ne verbum quidem facerem eius causa. Sed operam hanc aliis impendo, qui vel ad amplectendam veritatem sponte propensi sunt: vel sic in errore detinentur, vt sint tamen sanabiles: vel saltem non ita sunt obstupe facti, quin sentiant quod dicitur. At sacris Dei oraculis nihil derogare se putat, quia possibile non sit, ea aut Luthero, aut nobis suffragari. Ego vero nullum prætextum obtendi posse contendo, quin istæ voces illustre & consignatum ad posteros testimonium reddant Spiritui sancto in Scripturis loquenti, & æterna Dei placita pronuncianti, nihilo plus reuerentiæ detulisse Pighium, quàm Platoni ex proprio capite philosophanti. Quis enim, modo scintillam vnã, quamlibet exiguam, timoris Dei residuam in corde habeat, sic loqui ausit? Angelum quidem è cœlo, si aliud Euangelium attulerit, pro anathemate haberi iubet Paulus. Nempe cum Angelos quoque subiici & obedire verbo Dei oporteat, merito rediguntur in hunc ordinem, vt si aliter faciant, dæmones censeantur. Quamquam autem accidere id non potest: tanti est tamen Euangelii maiestas, vt ad eam vindicandam Angelorum nomine quodammodo abuti nefas non sit. Ipsi autem Deo anathema irrogare, quale exemplum est? Deum in Scripturis sanctis loqui, nemo piorum dubitat. Quid ergo aliud sibi voluit illis verbis Pighius, quàm certa Dei oracu

cula se dicturum à diabolo edita fuisse, si liberum homini arbitrium tollant: Hæc quicumque pius audit, nõne Cerberum potius aliquem latrare dicat, quàm hominem loqui?

Iam vt scripturas ipfas nobis excutiat, hoc argumẽto vtitur: legisse eas patres omnes, orthodoxos & sanctos homines: neminem tamen eorum intellexisse, inuitabili necessitate nobis prouenire omnia: neminem dixisse, impossibilia nobis à Deo præcipi, aut pro iis daminari homines, quæ non libera voluntate, sed fatali necessitate impulsæ faciunt: neminem, Deum existimasse fontem ac scaturiginem scelerum & flagitiorum omnium. Primum respondeo, patres nihilo magis quàm nos, vitam resque hominum fortunæ subiicere: sed prouidentiam Dei agnoscere & constituere summam & vnicam gubernatricem, quæ præsit consiliis hominum, voluntates flectat, euentus moderetur: nec prouidentiam eos imaginari, quæ subitos aut cæcos habeat motus, vel ab inferioribus causis pendeat, vel nutet varia & incerta ad fortuitos casus: sed quæ firmo, stabili, perpetuoque tenore sibi consistet. De possibili aut impossibili legis obseruatione, non est quod nos in certamen cum patribus committat. Nam cum obseruationem legis homini asserimus esse impossibilem, duo comprehendimus: Perfectionem, quæ illic à nobis exigitur, naturæ nostræ vires longo interuallo superare: deinde, neminem vnquam existisse, qui iustitiæ legis omni ex parte satisfecerit. Neminem fore, ac ne existere quidem posse talem. Neque tamen interea negamus, quin homini possit Deus talem gratiæ perfectionem conferre, quæ par sit futura iustitiæ legis. Sed quia se facturum hoc negauit, simpliciter impossibile dicimus fieri. Ac ne videamur loqui sine auctore: Paulum in hoc sequimur, qui non alia ratione probat omnes qui sub lege sunt, maledictioni esse obnoxios, nisi quia maledicantur omnes, qui non per-

manferint in omnibus, quæ scripta sunt. Non staret autem argumentum, nisi pro cōfesso assumeret, neminem implere posse. Demus enim vnum aliquem posse: qualis erit ratiocinatio? Deus maledicit omnibus, qui legem suam non implent. Ergo necesse est omnes esse maledictos, qui vnquam fuerunt, sunt, & erunt. Sed Paulus principium habet, scilicet incognitum Pighio: necessarium debere censi, quod Scripturis prædictum est. Cum igitur sanctos omnes reos transgressionis faciat Scriptura: inde colligere non dubitat, neminem esse, qui reatu eximere se possit. Patres vero, legem obseruatum possibilem cum dicerent, non hoc ad liberi arbitrii facultatem, sed gratiæ potentiam, referebant. Nam & Hieronymus ipse, quem citat Pighius, sic interpretatur. Augustinus etiam clarius. Non vtrum præceptum sit homini, inquit, vt sine peccato sit, quaritur: est enim manifestum: sed vtrum in hoc corpore possit impleri, vbi caro cōcupiscit aduersus Spiritum. Paulopost subiungit: Non ad saturitatem iustitiæ, cū hinc exierit, quisquam perueniet, qui non esuriendo & sitiendo cucurrerit. Hic loquitur de sanctis, qui Spiritu Dei iam in obedientiam legis aguntur. Vbi vero tractat de natura, ne inchoare quidem posse legem concedit: sicut alibi videbimus. Neque enim iustam adhuc de iis rebus disputationem ingredimur: quo fit vt leuiter tantum eas transcurram, quò citius perueniam ad proprium earum locum.

Quamquam minime recipienda est hæc conditio, ad quam Pighius, cum vbique, tum hoc præsertim loco nos reuocat: vt fidei regulam, non ex Dei verbo, sed Ecclesiæ traditione petamus. Absit vero vt Christiana fides tam infirmo & caduco fundamēto fulciatur. Quid enim aliud relinquitur Deo viuo, quàm mortuis idolis, si decretis hominū stare vel cadere dicatur æterna eius veritas? Et quæ erit fidei stabilitas, quā aduersus omnes inferorum machinas inuictam stare oportet, si ab homi-

In Epi.
ad Ctesiphonem.
De per
fect. iu-
sticie.

num nutu arbitrioque pendeat? Sed audiamus bellas hominis rationes, quibus vrgere nos conatur. Prædictum est, inquit, fore sectas & hæreses: fore qui profiteantur ore Christum, & magistri erroris sint, lupi rapaces, obteſti vellere ouium, qui incautos ab ouili Christi abducant, doceant Christum contra Christum, in deserto, in angulis, in latibulis. Subiungit, quibus armis oppugnent Ecclesiam hæretici: Nempe, quibus Sathan dux eorum & magister Christum aggressus est: hoc est, scripturis perperam in suum sensum detortis. Tertio loco ad remedium descendit: si fideles scilicet se ab Ecclesiæ unitate nõ patiantur abduci. Ego vero fateor, huic malo semper obnoxiam fuisse Ecclesiam, & ad finem vsque mundi fore, vt ab hostibus domesticis grauiter laboret. Quod & omnium temporum experimentis plus satis comprobatum antehac fuit, & nunc magno nostro malo, & non sine acerbissimo dolore, experimur. Quod atrocior est pestis ac nocentior, eò magis de remedio cogitandum esse, bene admonet Pighius: sed quale illud sit, quærendum. Miror autem, hominem sic præcipitem ferri suo affectu, vt se impingere primo gradu ad verum remedium non sentiat. Non dubium, inquit, quin sic adorianatur nũc pios hæretici, qualiter Sathan olim Christum: nempe falsa scripturarum interpretatione. Quis non continuo nũc inferat, resistendum igitur exemplo Christi? Quid enim? An impii, Sathanæ magisterio ad impugnandam fidem instruentur: Christus ad fidei defensionem suos nõ armabit? Iam vero quo clypeo, quo gladio, & quibus armis Sathanam tũc repulerit, notum est. Scriptum est, inquit: Cum sola scriptura fretus, profligato, subactoque hoste victor euadat, nonne & illuc, quasi sublato signo, nos vocat, & certam victoriam pollicetur? Quid autem Pighius ex aduerso? Hæretici in hoc, capitis sui Sathanæ imitantur astutiam, quod sub falso scripturæ prætextu venenum suum propinant. Caueant

ueant sibi fideles ab insidiis : clypeum & arma induant. Nempe, vt simul cum Christo confugiant ad Scripturam. Minime, inquit: Nulla enim illic securitas. Sed ad Ecclesiæ traditionem, tanquam ad vnicum asylum, se recipiant. An ad tam crassas ineptias delaberetur, si vel vnciam sani cerebri haberet?

At scripturæ, inquit, pro impiorum libidine, huc, illuc, trahuntur, vt sine Ecclesiæ definitione nullus certus sensus haberi queat, in quo acquiescamus. Illud est scilicet tritum ac vulgare Lucianicorum prouerbium de sacrosancto Dei verbo, nasum esse cereum, in formas omnes flexilem, prout hominibus libuerit hunc aut illum sensum affingere. Ita ne vero? Vt nulla sit tam contempta aut abiecta Philosophorum secta, quæ non authoris sui mentem ex eius scriptis certo teneat: soli Christiani, cum de magistri sui doctrina quæritur, aliò circumspectent? Vt in schola Pythagoræ valeat illud ^{aut dicitur} ^{quod}, Christus inter suos discipulos tantum honoris non habeat, vt ad sacra eius oracula conticescant? Vt Epicuri breues, mutilæ, spinosæ sententiolæ ab eius secta intellegantur: tot ac tam copiosis, certis, luculentis scriptis, non hoc consecutus fuerit Deus, vt sciamus, quid voluerit? Denique quorsum tantus scripturæ aceruus, si nihil inde certi percipere licet? At longe aliud testimonium verbo suo reddit Deus ipse. Ne dicas, inquit, in corde tuo: quis ascendet in cælum? Aut, quis descendet in abyssum? aut, quis traiciet mare? Prope est verbum in ore tuo. Cur nos ad verbum reuocat, in quo nihil quàm fluatquare & vacillare possumus? At istam obiectionem præuenit, cum testatur, se in os & cor dedisse: vt & certa fide ipsum apprehendamus, & cum fiducia confiteamur. Et quo tempore hoc dictum est? Cum, sole iustitiæ nondum cum pleno suo fulgore exorto, lex tantum, velut quædã fidei aurora, produisset. Moyses quoque in illa solenni contestatione: Hæc est via, inquit, ambulat-

bulate in ea: si in tam exigua portione lucis, & verborum obscuritate, & figurarum umbris inuoluta, clamat tamen Dominus, nullum ignorantiae, aut dubitationi prætextum amplius esse, quia certam doctrinam tradiderit, quæ & certa cordis fiducia apprehendi, & libera audacique cōfessione prædicari debeat. Si per Moisen contestatur, planam & apertam esse viam: quæ ista est improbitas, in ipsa meridie, sole iustitiæ ante oculos cōspicuo, hoc probrum inurere verbo Domini, vt nihil aliud quàm piorum mentes suspensas, perplexas, & inquietas relinquat? Audiamus alteram quoque Dei contestationem. Non in abscondito, inquit, locutus sum: non in angulo terræ tenebrarum. Non dixi semini Iacobi frustra, quæretis me. An nō loquitur hodie nobiscum Dominus per Scripturas? An nō clarius, quàm pridem cum Israël? Negat se frustra docere. Ergo in verbo eius reperiemus proculdubio quod quærere nos iubet. Quòd nisi ita esset: quid sibi vellet illud? Audite me: & viuet anima vestra. Hic ergo est tranquillus & salutaris portus, habere receptum ad sancta Dei oracula: à quibus, tanquam à periculoso scopulo, fugere nos docet Pighius.

Verum excipiet fortassis, Deum non in nuda Scriptura, sed per Ecclesiæ traditionem audiendum esse. Nugæ, siquidem huic cauillo ansam olim præcidit Spiritus sanctus. Nam Iesaias, vbi populum admonuit, ne quem, præter vnum Deum, sequatur: modum quoque simul addit. Ad legem, inquit, & ad testimonium. Quo igitur Spiritu reclamationem & ambiguum? Et Malachias, dum vult populum in Christi expectatione confirmare vsque in eius aduentum, & aduersus offendicula omnia armare, non aliò mittit, quàm ad legem ipsam. Secundum hanc rationem ait Petrus, habere nos firmiorem sermonem propheticum, cui attendere debeamus ceu lu-

Iesa. 8.

Mala. 3.

2. Pi. 1.

cernæ ardenti in loco caliginoso, donec Lucifer exoriat
 tur in cordibus nostris. At quod sequitur continuo, nō
 nihil videtur Pighio suffragari. Admonet enim, non es-
 se priuatæ interpretationis Scripturam propheticam.
 Ego vero non aliter accipio, quàm ipse exponit: nem-
 pe, quòd non proprio consilio impulsus, sed à Spiritu
 sancto excitatus, locuti sint Prophetæ. Quamquam ubi
 nomen interpretationis habetur, melius conueniret mo-
 tum dicere: in qua significatione interdum sumitur græ-
 ca vox, qua utitur, *ἐρμηνεία*. Demus tamen, ipsum de in-
 terpretatione loqui. Quem alium sensum elicias, nisi
 minime trahendas Scripturas ad proprium cuiusque
 sensum? Non enim alium esse idoneum ipsarum inter-
 pretem, nisi Spiritum Dei qui eas dictauit. Quid ad
 hæc Pighius? Perget ne adhuc Scripturas vocare con-
 fusum labyrinthum, quibus Petrus claritatem tribuit,
 quæ nos certo regere possit, ne vel in profundissimis
 mundi tenebris aberremus? Atque ut videas Spiritum
 sanctum nihil aliud de lege prædicare, quàm quod in
 se ipsis experiuntur ipsi fideles: audi quale fidei elogiū,
 ex ipso fidei sensu, tribuat David: Lucerna, inquit, pedi-
 bus meis verbum tuum. & lumen semitis meis. Item:
 Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans par-
 uulis. Nec aliud sane dicit, quàm quod piis omnibus fa-
 miliariter notum esse debet. Hinc colligant lectores,
 quàm bene in seria Scripturæ intelligentia exercitatus
 sit Pighius: imo quem omnino eius gustum habeat: qui
 dum nasum cereum esse putat, in omnes partes flexi-
 lem, tuto in ea acquiescere nos posse negat: ideoque ad
 Ecclesiæ autoritatem: velut ad sacram anchoram, con-
 fugere iubet.

Ut tamen rem totam semel expediam: Quia sibi mi-
 nime expedire videt Pighius, ut ex verbo Dei dirima-
 tur hæc controuersia: Scripturam, quæ impiis & mali-
 tiosis hæreticorum commentis subiaceat, & in varios

sen

sensus torqueri possit, dubiam & obscuram esse conten-
 dit. Itaque ad Ecclesiæ definitionem rectâ nos reuocat:
 quæ, vt nullis calumniis est obnoxia, ita pro vera & certa
 fidei regula habenda sit. Velim nunc mihi respondeat:
 quâ nouam formam induerit verbum Domini, ex quo,
 fidem ex illius esse auditu Paulus assererat. Sic enim lo-
 quendo, non modo veram & certam, sed vnicam facit
 regulam fidei. Verum vbi cum hæreticis est certamen,
 non multum, inquit, cum Scriptura proficias. quam tot-
 tam illis promptum est eludere. Iterum mihi respon-
 deat, quid mutationis acciderit, ex quo Paulus verbum
 Dei gladium spiritualem vocabat, quo totus Sathan op-
 primeretur. Si aduersus hæreticorum omnium caput
 gladius est victor ac triumphalis: qui fit, vt aduersus
 membra recusum sit, & quasi arundineum telum? Et vbi
 erit vis illa penetrandi, quæ illi alibi tribuitur, vt pertin-
 gat vsque ad diuisionem animæ & spiritus, discernat co-
 gitationes cordis &c? Respondeat etiamnum mihi Pi-
 ghius, perpetuum ne sit elogium hoc, an vnus tantum
 ætatis? Omnis Scriptura diuinitus inspirata, utilis est
 ad docendum, ad redarguendum, ad corrigendum, ad
 instituendum: vt integer sit homo Dei. Hic etiam ca-
 put mouebit: quasi nõ prouiderit Spiritus sanctus, qua-
 lis futura esset hæreticorum vafrities, in torquendis ac
 deprauandis Scripturis. Verum cui persuadeat, se Deo
 sapientio rem esse? Quod si nunc quoque negare per-
 gat, sufficere Scripturam ad hæreticos arguendos: quid
 aliud superest, quàm cum anathemate illum, tanquam
 professum & pertinacem veritatis hostem, ablegare?
 Nec aliud eo loco profert Paulus, quàm quod vsu ipso
 didicerat. Nam cum aduersus Iudæos, quamlibet du-
 ros & peruicaces, disputaret: nõ aliunde sumebat arma:
 si verum refert Lucas. Denique vbi diu multumque
 fuerit disputatum, hic est lapis lydius, ad cuius examen
 exigendæ sunt omnes doctrinæ. Laudat enim Spiritus

A. 17.

sanctus Thessalonicenses, qui cum recepissent cū omni promptitudine verbum, inuestigabant ex Scripturis, an hæc ita se haberent. Certe aut non est legitimum Scripturæ examen ad probandas doctrinas: aut certa perspicuaque inde fidei definitio haberi potest. Præclare Augustinus. Vbi, inquit, de re obscura disputatur, non adiuuantibus diuinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando. Huic sententiæ quis erit locus, si non firmam ac constantem, nullisque machinis expugnabilem in Scripturis certitudinem habeat Dei veritas? Itaque postea concludit, credere se, nihil ad salutem necessarium esse cognitu, quod non habeat clarissimam in Scripturis approbationem. Nunc sancti viri imperitiam subsannet Pighius, quod disputando non assuetus, ita rem habere falso putaret. Atqui hoc scribebat iam senex, cū, toto vitæ curriculo, cōtinuis aduersus varios hæreticos certaminibus pene detritus experientia satis teneret, quantum & ad docendum & ad pugnandum valeant Scripturæ.

Atque istud sane perquam est ridiculum, quod dū, ob dubios & obscuros Scripturæ sensus, ad Ecclesiæ definitionem vult nos trahere: principium suum ex Scripturis sumit. Atqui principia ἀντίσινα esse oportet: quæ res summā claritatem requirit. Scriptum est, inquit: Surgent pseudoprophetæ, & seducent multos in nomine meo. Quid sibi vult in nomine Christi? Falsa scripturarum interpretatione. Quid si negem? Non enim vnus est fallendi modus in Christi nomine: sed valeat hoc. Sequitur. Quid est seducere? Seorsum ducere ab vnitate corporis. Imo quod dicit Pighius, est seorsum ire. Christus enim dicit πλανήσομαι, quod fallere & decipere significat. Hic autem in etymologia verbi, quo nunquam vsus est Christus, pueriliter philosophatur. Nihil mirum si tam dubiæ sunt scripturæ Pighio, qui tam profa-

na audacia in illis ludit ac lasciuat. Sed hoc extremæ improbitatis est, quòd sua commenta, tam friuola & nugatoria, pro genuino Scripturæ sensu tam audacter ingerere, idque loco principii, nihil eum pudet. Sed Pergamus in hac bella expositione. Desertum, angulos, penetralia, allegorico sensu, nouas & singulares opiniones, à communi illius corporis sensu extraneas, intelligit. Sed quid si Christus ipse aliter apud Lucam? Non veniet, inquit, Regnum Dei cum obseruatione: neque dicent: Ecce hic: aut, ecce illic. Ecce enim Regnum Dei intra vos est. Eandem historiam licet non iisdem verbis, duo Evangelistæ referunt. Allegoricum sensum comminiscitur Pighius in verbis Matthæi: dico nullum esse magis fidum interpretem ipso Christo, qui apud Lucam, sine vllis figuris, se nihil aliud velle testatur, quàm Regnum Dei spirituale esse: ideoque commentitiis obseruationibus non alligandū. Interea, inquit, dum veniam ad iudicium, regnabit in vobis Deus spiritualiter: regnabit in conscientijs vestris, per iustitiam, veritatem, pacem, fortitudinem Spiritus, non secundum externum mundi apparatus. Ego autem cum veniam, instar fulguris subito, præter spem omnium, emergam. Et sicut fulgur ab Oriente exit, & apparet vsque in Occidentem: ita momento vno, in ictu oculi, simul manifestabor, tribunal conscendam, totum mundum aduocabo. Non est igitur quòd in his tam claris & simplicibus verbis penetralia & latebras allegoriarum quæreret Pighius. Sed audiamus acutam conclusionem. Ergo, inquit, monet Christus, ne exeamus. Vnde? Ab illo corpore. Et ne quis obtendat, se nescire vbi sit corpus illud: euidentis & infallibile signum mox proponit. Vbi erit corpus, illuc aquilæ congregabuntur. Quæ sunt aquilæ? Nempe de quibus Propheta meminit: qui corpore onusti, pennis tamen adiutricis gratiæ in sublime feruntur. Vbiunque congregantur illæ aquilæ, illic esse corpus, cui associari

& consentire debeas, ne dubita. Sane si ita Scripturas, sursum deorsum, versare liceat: iam Pighio concedo, quod postulat: alibi quærendam esse certam fidei regulam. Ac videtur mihi de industria specimen voluisse edere eius, quod dicebat: nihil propemodum esse in Scriptura, quod non hæretici sua malitia, peruertant. Sed ex aduerso efficiam, non sic patere, obnoxiamque esse eorum ludibriis Dei veritatem, quin ab illis fortiter vindicari queat. Possunt solem ad tempus obumbrare nebula: sed eius fulgorem neque extinguere, neque suffocare possunt, quin tandem exuperet. Corpus pro Ecclesia hoc loco sumit. At Euangelista *πῆμα* habet, quod græcis cadauer significat. Facilis autem & obuius est cuiuslibet parabolæ sensus: quod sicut ad cadauer vnum solent complures aquilæ conuolare: ita ad vnum Christum vndique electi, se omnes recipient. Ergo seipsum Christus vinculum vnitatis facit, non hominum consensus, vel multitudinem. Nunc expendant lectores, quàm fidelis sit interpret Pighius. Christus de cadauere loquitur: cui se ideo comparat, quòd electis suis causa est, vt in vnum conueniant, & simul ad eum colligantur: Ille corpus Ecclesiæ imaginatur. Christus aquilas nominat, perinde ac si nos vulgari more nostro diceremus coruos. Ille argutiolam comminiscitur, vt ad veteres Ecclesiæ doctores referat. Applicatio parabolæ hæc est: Vbi erit Christus, illuc confluent ex toto mundo electi omnes. Ille prorsus diuerso modo: Vbi erunt aquilæ, illuc nos oportere congregari. Si putat adeo futilibus cõmentis, non modo obrui, sed penitus tolli ex hominum mente & cordibus omnem Scripturæ certitudinem, est cur eius stulticiam pueri quoque ipsi derideant.

Quanta vero sit Ecclesiasticæ traditionis auctoritas, Pauli testimonio ostendit: vbi anathema & hominibus & Angelis denunciatur, qui ausi fuerint aliquid prædicare, præter Euangelium, quod semel Galatis tradiderat.

rat. Fuisse hanc traditionem contendit, quia non de scriptis loquatur, sed viua voce. Dicam breuiter de hac re, absque vlla contentions specie, quod satisficiat bonis omnibus, improbis os obstruat. Legem initio dedit Dominus, in qua voluntatis suæ testimonium populus Israëliticus haberet. Accessit deinde non diuersa aut noua, sed amplior ac luculentior doctrina ex Prophetis. Proinde ante Prophetas sola lex auctoritatem indubiam habebat, vt pro verbo Dei reciperetur. Postea vsquedum mundo exhiberetur Christus, lege & prophetis continebatur Scriptura. Sic videmus à Christo & Apostolis, Moisen & Prophetas citari, velut classici testes, quorum scripta, non fecus ac publicæ tabulæ, in populo Dei, sine controuersia, agnoscerentur. Apostoli viua voce primum testati sunt, quod sibi mandatum erat. Deinde sic visum est Domino, vt summa prædicationis eorum literis proderetur, quò integra ad posteros perueniret. Qua enim alia de causa & legem & prophetias scriptis mandari voluit, nisi vt ad perpetuam memoriam extaret certa doctrina, quam sequi omnes ætates deberent? Nam quæ est hominum, hinc leuitas & incōstantia, inde nouandi audacia & libido, nouam subinde religionis formam appetent, nisi certis finibus doctrinæ, quasi septis quibusdam, continerentur. Clamat Dominus: Ego idem sum semper, & non mutor. Verum id parum prodesset, nisi eius stabilitatem cernerent homines in verbo, velut in speculo: vt dum stabiles illi perstant, Deo suo adhæreant sine vlla mutatione. Ergo de Apostolorum doctrina factum est, vt ante de prophetis. Non omnes quidem conciones ad verbum excerptæ sunt: sed in summam tamen fideliter redactum est totum eorum Euangelium: quæ ad plenum sufficere nobis posset. Ergo multifariam multisque modis locutus est olim Deus per Prophetas: postremum in dilecto Filio suo, nouissimis diebus. Cur nouissimi dies vo-

h
cantur

cantur à Christi reuelatione? Nempe, quia postremum locutus est Deus. Per quem? per Filium. Quid locutus est? Id vt sciamus, ad patrum traditionem nos Pighius amandat. Dico in scriptis Apostolicis contineri: què admodum Ioannes scribere se testatur, vt qui legunt, habeant vitam æternam. Ergo neque Pauli, neque alterius cuiuspiam priuatim Euangelium nunc habemus: sed illud vocamus catholicæ Ecclesiæ Euangelium, quod in literas redactum, Deus pro verbo suo consignauit. Quòd autem suam prædicationem, & illud quod ipse tradiderat, Euangelium nominatim Paulus aliquoties commèdat, ea causa facit, vt puram & Germanam Christi doctrinam à fictitio pseudoapostolorum Euangelio discernat. Nam & illi Christum prædicare se iactabant, cū eius interea nomine abuterentur, ad veritatem adulterandam. Oportuit ergo purum & sincerum Euangelium singulari aliqua nota designari, ne pro Christi verbo fideles pseudoapostolorum figmenta susciperent.

Verum Irenæus, Tertullianus, Origenes, cum de dogmatibus certamen haberent cum hæreticis, non ad Scripturas, sed ad Ecclesiæ traditionem prouocarunt. Perinde agit Pighius, ac si sepultos apud se haberet eorum libros, ne tam aperti mendacii eorum lectione conuinceretur. Fateor equidem & eam ab ipsis proferri in medium, vt eius authoritate causam suam stabiliant, & de ea honorificam facere mentionem. Sed inspicienda est, tum ratio, tum circumstantia temporum, tum etiam modus & temperamentum, quo vtuntur. Negocium erat Irenæo cum improbissimis hæreticis, qui nihilo plus Scripturæ authoritate mouerentur, quam vniuersæ Ecclesiæ consensu. Itaque conqueritur, nihil posse proferri, quod non eludant. Neque enim lubricis tergiverfationibus elabi quidquam illis curæ erat: sed impudenter respuebant, quidquid obiiceretur. Si conuincerentur Scripturis, sapientiam habere se dicebant Apo-
sto-

stolis altiore & perfectiore. Si ad Ecclesiæ consensum reuocarentur: dicebant non mirum esse, si Ecclesia puram doctrinam non seruaret, quæ corruptam & fermento vitiatam non tantum à discipulis, sed à Domino quoque acceperat. Quid ad hæc Irenæus? Non per alios, inquit, habemus salutis nostræ dispositionem, quã per Apostolos: qui quod voce promulgarunt, postea scripto nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum. Postea hanc quoque alteram partem vrget, quod fidei vnitatē, in Scripturis fundatam, colerent Ecclesiæ omnes, ab Apostolis edoctæ & institutæ. Sed illud semper nihilominus retinet, Scripturam perfectæ & absolutæ sapientiæ scholam esse. Tertullianus de præscriptione veritatis scribit contra hæreticos: quia & ipsorum petulantiam videbat nullo modo posse coerceri, quin centies victi, adhuc litigarent: & hoc optimum esse ad miniculum censebat confirmandæ veritati, si eam constaret ab ipsiis Apostolis fluxisse: contra vero fortem & validam machinam ad diruenda hæreticorum mendacia, si ostenderentur aliquid in Apostolorum doctrina nouare. Quamquam autem in probabili aliâ & iusta causa: seruore disputationis ultra iustas metas non nihil prouehitur: nõ tamen aliud consilium habet, nisi vt doctrinam, certo Scripturis proditam, apud simplices & infirmos hac quoque nota cõfirmet, quod eam viua quoque voce Apostoli per manus tradidissent. Ad Scripturas prouocandum negat: quoniam in illis, aut incerta, aut parum certa victoria. Sed quid ipse tot libris facit? Quibus armis vtitur aduersus Marcionem, Praxeam, Hermogenē, & alios, nisi simplici verbo Dei? Quid igitur? An parum bene sibi constat? Sed iam citauerat locum Apostoli: vbi vetat cum hæretico homine, post vnã aut alteram admonitionem, amplius disceptare. Non dubium igitur, quin illuc respiciat, cum negat agitandas de fide cõtentiones ex Scripturis. Nobis,

Lib. 3.

inquit, curiositate opus non est, post Christum Iesum: nec inquisitione, post Euangelium. In summa, tantum vult concertationibus finem imponi, quæ & astutiam acuant hæreticorum, vt sint ad pugnam instructiores: & peruicaciam augeant: & infirmas conscientias exagitant, sine vlllo fructu. Vbi autem res postulat, non verbis modo, sed exemplo demonstrat, non aliter quã ex ipso Dei verbo de fide, & disputandum, & definiendum. Neque aliam secuti sunt rationem orthodoxi omnes, cum rectam puramque fidem aduersus hæreticos defenderent. Refert Theodoritus, cum Synodum Nicenã Constantinus coëgisset his verbis allocutum fuisse Episcopos. Extãt Apostolici libri, & Prophetarum sanctiones, quæ nos erudiunt, quid de rebus sacris sentire debeamus. Posito igitur hostili certamine, ex Scriptis diuinitus inspiratis, quæstionum quæramus solutionem. Cur non restiterunt patres, si hæc non erat legitima disputationis series? Imo cur libenter obtemperarunt, sicut acta Concilii testantur? Quin etiam sponte fuisse facturos, quod admonebantur, inde æstimare prõptum est, quod Scripturis ad hoc ipsum instructi & comparati venerant. Cur non eorum stultitiam deridet Pighius, quod, relicta illa certa fidei regula, in qua figere pedem tuto poterant, in vagum illum scripturæ labyrinthum abripi se passi fuerint? Imo cur non Augustinum capitaliter accusat, cui cum ista conditio diceretur, vt eandem, quæ inter nos agitur, quæstionem superiorum Doctorum scriptis finiret, acquiescere noluit? Nam & si eorum testimoniis vtitur, & sibi non esse contrarios ostendit, controuersiam tamen inde iudicari non patitur: sed ad Scripturam prouocat. Patent, inquit, libri Dei: non auertamus aspectum. Clamat Scriptura: adhibeamus auditum. Item, de libro suo loquens: Vt vobis sit fructuosissimus, non vos pigeat sapius relegere: vt sciatis quibus & qualibus quæstionibus soluendis atque sanandis
illic

illic non humana, sed diuina valeat autoritas: à qua recedere non debemus, si volumus peruenire quò tendimus. Habet nunc Pighius quo cum certet: quem vbi debellauerit, ad nos veniat, licet.

Quamquam non in eam partem accipi velim quæ dico, ac si Ecclesiarum consensui nullum in definiendis fidei quæstionibus locum relinquerem. Sed hunc Scripturæ honorem tribui decet, vt ad eius examen exigantur omnia. Quidquid eius autoritate comprobatur, nõ vocetur amplius in dubium: rursus nihil, nisi quod cum ea conuenit, recipiatur. quidquid diuersum est, sit pro damnato. vt ab ea sola pendeant, & in ea consistant vniuersæ fidei definitiones. Huic dum accedit Ecclesiarum consensus, non parum momenti habet ad confirmationem. Verum hoc diligenter obseruandum est, ne ab ea disiungatur. Ita hoc nobis singularis testimonii instar est, ad obfirmandam fidei nostræ certitudinem, quòd hanc ipsam esse scimus, quam pridem omnes ex toto orbe sancti amplexi sunt, in qua vnanimis perstiterunt vsque ad mortem, pro qua etiam tot ex ipsis vincula, exilia, deportationes, lapidinas, ignominias perpessi sunt, sanguinem denique fuderunt. Sed hæc omnia parum valerent, nisi hæc primum cordibus nostris insculpta foret notitia, eam in verbo Dei, non hominum opinione, consistere. In eo proinde grauiter peccat Pighius, quòd dum Ecclesiasticæ traditionis prætextu à Scripturæ nos auocat, diuortium facit perpetuæ illius cõiunctionis, sine qua parum firmitatis habet Ecclesiæ magisterium. Negabit hoc se facere, quia secundum Scripturæ locum assignet. Hoc est scilicet, suam sacrosancto Dei verbo gloriam dare, vt cum hominum placitis inuiolabilis constiterit maiestas, ad eorum consensum quoquo modo postea detorqueatur, vt illis subseruiat. An non enim hoc disertis verbis exprimit? Necessarium est, inquit, illud principium: ab Ecclesiæ traditione re-

gulam orthodoxæ fidei sumi: quando illa demum sola est veritas credenda, quæ in nullo ab ea discordat. Ab hac igitur nos imprimis, & ante omnia, exordiemur: quando hæreticorum tergiuersationibus, contradictionibus, calumniis non perinde exposita est, vt sunt Scripturæ: secūdo nihilominus loco Scripturarum quoque sententiam demōstrabimus. En præclara hominis theologia: quidquid homines statuerint, ratum & authenticum esse oportet, de verbo Dei postea viderimus. Quid si manifesta interdum repugnantia inter hominum decreta & Dei oracula se ostendat: Nam id euidenter à nostris demonstratum est. Qualis erit dissidii compositio, auctore Pighio, qui verbum Dei in inferiore loco subsidere vult: nisi vt illi silentium indicat.

Ne tamen de re non necessaria frustra digladiemur: lectores monitos velim, non difficulter posse inter me & Pighium hoc loco conuenire, si modo Ecclesiæ traditionem ex certo & perpetuo sanctorum & orthodoxorum consensu, non ex testimoniis hinc inde male excerptis, demonstraret: deinde si iis simpliciter & candide vteretur ad veram & Germanam Ecclesiæ doctrinam comprobandam: non, ad pingendas horum temporum impias doctrinas, abuteretur. Ecclesia columna est & firmamentū veritatis, inquit Paulus, nempe quia verbum suum Dominus apud eam deposuit, cuius ministerio traderetur. Illa igitur habenda est Ecclesia, quæ fida est custos verbi Dei, quæ purum illud, & nullo fermento infectum, suo ministerio conseruat, & ad posteros propagat. Huius honoris & officii portionem aliquam sibi vendicant singulæ Ecclesiæ: sed non semper in solidum hoc sibi arrogare audent. Nunc si ex priuato paucorum sensu communem Ecclesiæ consensum facere velit Pighius, eumque ex Apostolorum traditione natum esse asserat, non recipiam. Dicet, Origenem, Tertullianum, & alios similes huic obiectioni occurrere, dum nihil se di-

dicturos præfantur, quod non communiter Ecclesiæ, ab ipsis Apostolis edoctæ, sentiant. Quid autem, si huic præmio res non respondeat? Imo cum in præcipuis fidei capitibus post hanc præfationem eos multum errare constet: quàm tutum est, nullo discrimine, aut delictu habito, pro Ecclesiæ traditione suscipere, quidquid ipsi tradunt? Atque id est quod dixi, ad Dei verbum examinanda esse singula: unde palam fiet, quæ sit Germana Ecclesiæ traditio: & quid rursus sit ab ea vel dissentaneum, vel extraneum. Alioqui illa quæ omnes pariter repudiamus, Tertulliani & Origenis deliria pro oraculis recipienda erunt. Sed illud alterum multo etiamnum est iniquius: ut quæ à sanctis patribus dicta sunt nõ male, si sanum modo & candidum habeant interpretem, mixtura & artificio Pighii fucus fiant, ad ornandas & colorandas impias opiniones, quas ipsi patres si hodie viverent, non minus quàm nos, execrarentur. Irenæus Apostolorum discipulos viderat. Ipse & Tertullianus paucos Episcopos referunt, qui ad suam usque ætatem Apostolis successerant. Vivebant tum adhuc multi senes, quibus viuis ipsi Apostolorum sermones familiariter ex patrum suorum narratione noti erant. Non mirum igitur, si pro Apostolica traditione obiiciunt, quod tunc communiter in primis Ecclesiis non modo receptum erat, sed pro certo fidei dogmate, quod Paulus, Petrus, & reliqui eorum collegæ nuper prodidissent, fixum & stabile habebatur. Et tamen Origenes, qui tempore non multum ab illis differebat, inter fidei principia numerat quasdam sententias, quibus si non anathema dixerit Pighius, à suis quoque lapidabitur. Nunc post tot tantasque conuersiones, post talem Ecclesiarum dissipationem, imo ruinam, supercilioso fastu, pro traditione Apostolica venditare, quidquid, quacunque occasione, nullo certo, vel tempore, vel authore, obrepserit, quantum obsecro securitatis habet? At Pighius non nisi

primos illos Ecclesiæ proceres citat, sub quibus adhuc florebat religionis puritas. Sed in quem finem? nisi vt colorem, vel laruam qualemcunque crassis impietatibus inducat, quibus vllam occasionem dare, nunquam sanctis illis viris in mentem venit: tantum abest, & nunc velint illis sua scripta suffragari. Tantum lectores hortor, vt vetusta illa tempora cum nostris conferant: deinde iudicare per se poterunt, qua sinceritate, aut quo pudore, illorum patrocínio causam suam fulciat.

Audiamus tamen quæ ex illis testimonia adducat. Id autem habet propositum, vt illos omnes, vno simul ore, liberum arbitrium asserere demōstret. Vnde postea duo infert: nos esse manifestos hæreticos, qui à perpetuo Ecclesiæ cōsensu, hoc est, traditione Apostolica dissentiamus: & me impudēter mentitum esse, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambigue, aut varie in hac re locutos dixerim, vt certū quidpiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Sed primo quæ vis & notio sit vocabuli definit. Arbitrium aut pro electione, aut conuenientius pro volūtate ipsa accipi vult: liberum autem vocari interpretatur, quod sui iuris est, aut sui ipsius habet potestatem: nempe ita faciēdi quidquid facit, vt nō necessario faciat, sed possit non facere. Ego vero, quātum ad vocem pertinet, adhuc profiteor, quod in mea Institutione testatus sum, non adeo me superstitiosum esse in verbis, vt eius causa velim contentionem aliquam mouere: modo rei intelligentia sana maneat. Si coactioni opponitur libertas: liberum esse arbitrium, & fateor, & constanter asseuero: ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu: sed sponte agatur sua, nihil moror. Sed cum aliud prorsus vulgo concipiunt, dum hoc epitheton hominis voluntati attributum, vel audiunt, vel legunt: hæc causa est, cur mihi displiceat. Siquidem ad fa-
cul

cultatem viresque referunt: nec impedire possis, quin simul, ac libera fuerit voluntas dicta, hæc pluribus imaginatio protinus in mentem veniat: habere igitur sub potestate sua bonum & malum, vt alterutrum eligere suapte virtute queat. Non igitur vnus voculæ causa frustra litigo: sed causam mihi iustam habere videor, cur voculam optem sublatam è medio, ad quam maior prope mundi pars tanto periculo impingit. Quâquam ne cum Scripturæ quidem vsu videtur admodum bene conuenire. Libertas enim & seruitus, inter se pugnant: vt qui alterum dixerit, alterum neget. Proinde, si serua est hominis voluntas, libera simul, nisi improprie, dici non potest. Nunc audiamus, quid Spiritus sanctus pronunciet. Contentus autem ero vno loco: quia non de re ipsa, sed de solo nomine quæstio est. Cum sanctorum conditionem describit Paulus, constringi captiuos sub peccati vinculis testatur, qua parte nondum per Spiritum Dei sunt liberati. Et cum de hominis natura loquitur, dicit eum venditum esse sub peccato. Si serui sunt ex ea parte sancti, qua sibi naturæque suæ adhuc relinquuntur: quid de hominibus dicendum erit, in quibus sola viget ac regnat natura? Si post regenerationem nõ nisi dimidia est libertas: quid in prima carnis generatione, nisi plena seruitus? Quod etiam ipsum antea dixerat Paulus. Agit enim sexto capite gratias Deo, quòd à peccato liberati fuerint Romani, cui ante seruebant. Videmus, vt ante regenerationem non carnis reliquias, sed totum hominem addicat seruituti. Qui ergo liberum afferit arbitrium, alio idiomate, quàm Spiritus sanctus, vtitur. Et tamen inter Doctos si de significatione conueniat, patior, vt eam vsurpent. Ac ne ad populum quidem vsurpare prohibeo, si res signata bene explicetur. Verum vbi hoc impetrari nequit, lectores hic moneo, vt ad rem magis, quàm ad nomen, animaduertant. Sed quoniam astute Pighius cū necessitate coactionem

perpetuo confundit, quarum discrimen tenere, & diligenter meminisse, plurimum ad propositam quaestionem refert: hæc quatuor quid inter se differant, obseruare conuenit: voluntatem, aut liberam esse, aut seruam, aut spontaneam, aut coactam. Liberam voluntatem vulgo intelligūt, & sic Pighius quoque definit, quæ bonum aut malum eligere, habeat in sua potestate. Coacta voluntas nulla esse potest: cum alterum alteri repugnet. Verum, docendi causa, quid significet, dicendum est, vt intelligatur, quid sit coactio. Eam ergo sic vocamus, quæ non sponte sua, nec interiore electionis motu, inclinatur huc vel illuc, sed externo motu violenter fertur. Spontaneam dicimus, quæ vltro se fleat, quocumque ducitur: non autem rapitur, aut trahitur inuita. Serua postremo voluntas est, quæ propter corruptionem sub malarum cupiditatū imperio captiua tenetur, vt nihil quàm malum eligere possit, etiam si id sponte & libenter, non externo motu impulsa, faciat. Secundum has definitiones, homini arbitriū concedimus: idque spontaneum: vt si quid mali facit, sibi ac voluntariæ suæ electioni imputare debeat. Coactionem & violentiam tollimus, quia pugnet cū natura voluntatis, nec simul consistat. Liberum autem negamus, quia propter ingentem homini prauitatem ad malū necessario feratur, nec nisi malum appetere queat. Atque hinc colligere licet, quantum sit necessitatis & coactionis discrimen. Neque enim hominem dicimus inuitum trahi ad peccandum, sed quoniam vitiosa sit eius voluntas, sub peccati iugo teneri captiuam, ideoque necessario male velle. Vbi enim seruitus, illic necessitas. Sed plurimum interest, voluntaria ne sit seruitus, an coacta: Nos autem non alibi statuimus peccandi necessitatem, quàm in vitio voluntatis: vnde spontaneam esse ipsam sequitur. Nunc vides spontaneum & necessarium simul conuenire posse: quod astu tegere conatur Pighius, dum liberum homi-

minem in eo æstimat, si non necessario faciat, aut bene, aut male.

Quid autem Origenes? Eos pronunciat hæreticos, qui liberum homini arbitrium auferunt. Si de prima naturæ conditione loquitur: nihil affert, quod non ipsi quoque profiteamur. Si inter vitiatam & integram naturam non distinguit, nemo est piorum, qui nõ fidei principia eum confundere pronunciet. Negat ita nos esse necessitati subiectos, vt omni modo etiam, si nolimus, vel bene, vel male agere cogamur. Nos vero nihil huic sententiæ contrarium asserimus. Quin potius hæc Origenis conclusio indicio est, nihil eum aliud quærere, nisi vt, coactione exclusa, spontaneam in homine voluntatem constituat. Quod nos similiter facimus. Cæterum non nego liberalius eum alicubi liberum arbitrium prædicare. sed ita, vt nusquam certo, quantum illud sit, definiat. Omnes enim, qui à Pighio citantur, loci qualis manu Dei formatus sit homo, tractant: qualis post lapsum ac defectionem esse cœperit, prorsus tacent. Quid ergo inde, quod præsentem quæstionem ad plenum & liquidum definiat, colliges? Nos enim hominem non ex Dei creatione, sed ex ea, quam ipse sibi proprio acquisiuit, corruptione, æstimamus. Hanc vt dixi partem, cum præcipua sit, Origenes non attingit. De Clemente satis iam superius multa dixi. Quid autem facit Pighius, talem causæ suæ patronum primum excitando, nisi quod crepitu nos vult abstertere? Dico, & si dissimulem, liber ipse clamat, ab aliquo frigido philosophastro se fuisse confarcinatum. Inde arreptas sententias, tanquam ex ore Petri profectas, hic nobis obtrudit. Ego vero coram Deo per conscientiam impediatur, quominus in responsione laborem: ne cui erroris occasionem præbeam, vt librum illum, vel in minimo precio habeat.

Cum Tertullianum vult producere, præfatur, adeo claram esse eius sententiam, de libertate arbitrii, vt qui

non videat, eum certum sit aures atque oculos clausisse veritati. Quid autem in summa cōtinent quæ adducit, nisi liberum, & suæ potestatis hominē à Deo conditum fuisse: Siquidem aduersus Marcionem illic disputat, cuius opinio de natura hominis, vt in Deum contumeliosa, ita impia & profana erat. Non enim sua ipsius culpa hominem malum esse confitebatur, sed in Deum naturæ authorem referebat malitiæ causam. Hinc sanis & integris lectoribus iudicandum relinquo, an non quæcunque ex aduerso opponit Tertullianus, ad primam hominis conditionem similiter respiciant. Neque tamen fidem mihi haberi velim. Librum ipsum qui legitur, aut locum etiam quem Pighius recitat, quod dico, reperiet. Neque aliud respondeo ad omnia testimonia, quæ ex Irenæo deinde obiicit. Irenæus illic Cerdonis, Valentini, Marcionis, & similitum refutandis deliriis incumbit. Illi cum plures Deos comminiscerentur, errorem ex eo suum astruebant, quòd homo malus esset. Non potuisse autem malum creari à Deo bono. Esse igitur malum quoque Deum aliquem. Vides statum quæstionis. Iam sanctus vir, sicuti res postulabat, reclamationem, non natura malum hominem, hoc est Dei creatione, sed liberi arbitrii fuisse conditum, animamque accepisse boni & mali capacē. Cum de primo hominis statu eum agere constet, quo tempore integer adhuc erat, & Dei similitudinem retinebat: quid hoc aduersum nos, qui arbitrii seruitutem non nisi in naturæ corruptione ac deprauatione constituimus? Dicit quodam loco Irenæus inter alia: Frumentum quidem & paleas naturaliter facta esse: hominem vero rationabilem, & secundum hoc similem Deo, cū liber in arbitrio, & suæ potestatis factus fuerit, ipsum sibi causam esse, vt aliquādo frumentum, aliquando autem palea fiat. Quapropter, inquit, iuste condemnabitur: quia rationalis factus, amisit veram rationem, & irrationaliter viuens, aduersatus est iustitiæ

tia Dei, tradens se terreno spiritui, & omnibus seruiens voluptatibus: quemadmodū ait Propheta: homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis, & similis factus est illis. Hoc nos dicimus, primi parentis lapsu, omnibus nobis contigisse: & in eo consentientem habemus totam Ecclesiam. Dicit præterea, libertatem illam, de qua tractat, imaginem esse Dei, ad quam creatus fuerit Adam. Atqui hanc Paulus reparari oportere de die in diem in fidelibus docet: idque non propria eorum, sed Spiritus sancti virtute. Sequitur ergo, fuisse oblitteratam ac corruptam. Eligat nunc vtrum volet, Pighius: aut corruptionem illam hæreditariam, quam in totum suum genus Adam transmisit, fuisse incognitam Irenæo: aut, quia ad confutanda Cerdonis & Valentini deliramenta nihil pertinebat, fuisse omissam, & de integro dūtaxat creationis statu verba fuisse facta. Alterū è duobus respondeat, necesse est. Atqui vtroque modo liberor. Neque enim vel authore Pighio, audiendus erit Irenæus, si repugnante vnanimi Ecclesiæ consensu, inter vitiatam naturam, & integram, nihil discernat: quòd si, qualis ante lapsum fuerit homo, tantum describit: nihil ad nos, qui arbitrii seruitutem non ad Deum, sed ad hominis vitium referimus.

Cum ad Cyprianum vêtum est, occupatione vitur, quòd quæstionem hanc nusquam ex professo tractet. Augustini tamē locum adducit, vbi liberum arbitrium ab eo non negari testatur. Verum quid liberi arbitrii nomen Augustino valeat: cum alibi clarius demonstrabimus, tum ex hoc loco pater. Dicit enim, Cyprianum non tollere liberum arbitrium, cum Deo totum tribuit, quod recte viuimus. Illam autem ex Cypriano sententiam: De nullo gloriandum: quia nihil prorsus nostrum est. Quàm magnifice, quæso, sentit de propria nostra virtute, qui bona omnia in solidum Deo adscribit, nobis nihil facit prorsus reliqui: Vbi ergo liberum hominis ar-

bitrium, quod à Cypriano astruitur? Nempe quia sponte, & peccare, & bene facere hominem intelligebat, ut-
 cunque peccando Sathanæ seruiret, sub cuius tyrannide captiuus teneretur, & ad bene viuendum Spiritu Dei regeretur, non proprio carnis motu. Non de nomine hic quæritur, sed de facultate liberi arbitrii. Porro quanti eam æstimauerit Cyprianus, tum præclara illa vox, quam nuper retulimus, toties ab Augustino celebrata, & qua omne genus meriti prorsus excludi pronunciat, tum alter locus ostendit. Quando, inquit, rogamus, ne incidamus in tentationem: admonemur imbecillitatis & infirmitatis nostræ: dum sic rogamus, ne quis se inio-
 lenter extollat, ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat, ne quis, aut confessionis, aut passionis, gloriam suam ducat: cum Dominus dixerit: Vigilate & orate &c. ut dum præcedit humilis & submissa confessio, & datur totum Domino, quidquid suppliciter cum timore & honore Dei petitur, ipsius pietate præstetur. Quid hic arrogantiam vocat Cyprianus: non modo totum sibi arrogare: sed aliquid penitus sumere.

Venio ad Hilarium: cuius primus locus naturam hominis, nulla corruptionis facta mentione, describit. At-
 qui hæc exceptio mihi semper est ad manum: aut noluisse eum negare prauitatem, quæ ex originali peccato ingenita est hominibus: aut si negare voluerit, ab Ecclesiæ consensu dissidere. Cum autem nihil illic propositum habeat, nisi ut excusationem tollat hominibus, ne malorum suorum culpam in Deum reiciant: nihil mirum, si ad primam suam originem eos reuocat, quod se ipsos, suumque liberum arbitrium accusare discant, cui acceptum ferre debent, quod mali sunt. Sed cur de humanæ naturæ ruina, cur de eius per Dei gratiam reparatione nullum verbum? Viderit, inquam, ipse Hilarius, quomodo consilii sui rationem reddat. Mihi satis est, si palam facio, non ita nobis aduersari, sicut fingit Pighius.
 Quod

Quòd autem voluntati nõ coactionem, aut vim extrinsecam, sed necessitatem opponit, nihil difficultatis est in ea re. Siquidem necessitatis nomine, non miseriam, cui addictus est homo per peccatum, sed externam causam, quæ cogat fieri quod fit, sine dubio significat. Secundo loco, non quid valeat hominis arbitrium, exclusa Dei gratia, disputat: sed homini toto vitæ præsentis cursu spacium & locum dari commemorat confitendi Deo: quæ facultas morte finiatur. Id suis verbis aliter quidem exprimit. hunc tamen esse sensum verborum, iudicare cuius promptum fuerit. Loco tertio, neque tribuit gratiæ Dei quantum decebat, & ad hominẽ transfert, quod Deus tanquam suum vindicat: nempe cor inclinare in obedientiam legis. Quæ autem eum causa impulerit, vt sic, tum hic, tum proximo loco, inter Deum & hominem bonorum operum laudem diuideret, ipse refert. Laborabat in refellenda eorum improbitate, qui excusationis materiam & prætextum ex carnis imbecillitate captabant. Cum aliter expedire se non posset, ad hanc responsionem confugit, sic operari in nobis Dei gratiam, vt aliquas nobis partes simul relinquat: quibus si quis desit non nisi socordia & negligentia sua, peccare dicit. Atque id est, quod in mea Institutione prodidi: mihi veteres eo consilio vires humanas plus iusto videri extulisse, ne si impotentiam diserte essent confessi, primum Philosophorum ipsorum cachinnos, quibus cum certamen tunc habebant, excuterent: deinde carni, suapte sponte nimis ad bonum torpenti, nouam desiderii occasionem præberent. Tum continuo post, subiicio. Ergo ne quid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare illis curæ fuit. Præcipue tamen illud secundum spectasse, ne desiderii locum facerent, ex eorum verbis apparet. Si hoc non essem, & disertis verbis, & simplici animi candore, tunc

professus: iure nunc Pighius in me inueheretur. Nunc autem quid causæ habet, cur me tam atrociter singulis paginis laceret, quasi de veteribus mentitus fuerim, cum tamen nihil ex aduerso proferat, quod non conueniat cum meis verbis. Proponit, Hilarium liberi arbitrii viribus tribuere suas partes cum Dei gratia. Respondeo me id fuisse iam in mea Institutione confessum. Verba quæ citat, rationem, quæ Hilariū impulerit, eandem fuisse ostendunt, quam illic quoque exposui. Et tamen impudenter me mentiri subinde vociferatur. At dixi, vel obscurius, vel magis varie loqui veteres, quàm vt certo colligi possit ipsorum sententia: hi autem loci nihil, vel obscuritatis, vel varietatis, habent. Respondeo, quod res habet: Hilarium, cum in diluenda obiectione impediretur, si liberum arbitrium carere prorsus virtute confessus foret: vim illi quidem nonnullam attribuisse: sed sine certa definitione, quæ sciretur, quantum penes hominem esset. Nunquam ego sane, quin liberum arbitrium passim prædicet veteres, & illi plus quàm par sit tribuant, negaui. Sed admonui, quod etiamnum confirmo, sic aut variare, aut vacillare, aut perplexe loqui, vt certi ferè nihil referre ex illis liceat.

Ex Basilio duos locos citat: quorum prior nihil aliud continet, quàm humanæ naturæ descriptionem, qualis à Deo fuit condita, ne malorum suorum culpam homines in Deum transferant. Principio igitur, peccatum negat substantiæ hominis fuisse innatum, sed propria illi culpa accidisse, quod nos non fatemur modo, sed diligenter tuemur. Postea virtutem dicit esse voluntariam, & non ex necessitate. Nobis autem inesse liberum arbitrium. Hic, quasi parta victoria, exultat Pighius. Ego autem de præsentis nostri statu intelligenda hæc verba nego: sed qualis prima sua origine factus fuerit homo, tantum ostendere. Disertis verbis explicat, qualis creatus fuerit homo: corruptionem, quæ lapsus consecuta est,

est, non commemorat: sed tantum cum malitiæ causam assignare vult, sic loquitur: Vnde malus homo? Ex propria ipsius voluntate. Vnde malus diabolus? Ex eadem causa. Nam & ipse per se liberam habet vitam, & liberum arbitrium in se situm, aut manendi cum Deo, aut se ab eo alienandi. Quid nunc iudicandū est? An ipsum latebat, quale & quantum vulnus naturæ nostræ ex peccato inflatū esset? At se ipse alibi ab hac suspicione liberat, dū humani generis miseriam his paucis quidē, sed minime tamen obscuris verbis, attingit. Salutis quidem debiles, liberationis vero indigent, qui in captiuitate detinentur. Qui igitur sub morte positus est, sciens quod vnus est qui liberat, & vnus qui seruat, in te, inquit, speraui. Serua me à debilitate, libera à captiuitate. Qui debilem & captiuum hominem facit, & eo quidem seruitutis genere detineri pronunciat, vnde à solo Deo, non à seipso liberetur, quantum de priore illa conditione detrahit? Sed in hac quoque captiuitate libero arbitrio multum concedit. Audiamus quantum illud sit. Qui in verbo Dei eruditi nō sunt, hi frustra inflati per liberum arbitrium peccati insultus abolere se posse confidunt: cum per solum crucis mysterium peccatum aboleatur. Nam quod in hominis potestate situm est liberum arbitrium, in eligendo, aut non eligendo, vt diabolo resistat, situm est non in eo, quod possit robur habere contra affectus. Et paulo post: Nisi enim per potentius auxilium ab ignitis aduersarii iaculis liberati, recepti fuerimus in adoptionē, frustra omnia molimur, velut procul à potentia crucis. Si diligenter omnia expendas, non aliud homini relinquit, quā in eligendo iudicium, quod & penitus sit inefficax, & ad vincendas cupiditates nihil per se valeat. Tamen autem non omnia, quæ dicenda fuerant, hic dicit: quantum tamen à magnifica illa libertatis prædicatione declinet, videre licet. In altero loco nihil animaduerto, quod nobis, vel minimum, aduerse-

tur. Partem animæ rationalem potestatis nostræ esse docet. Verum vt ego taceam, satis perspicuum est illic animæ naturam in sua integritate considerari: sicut in definitionibus dandis fieri solet. Nos quoque, cum de anima disputatio est, primum eius partes in medium statuimus, mentem ac voluntatem. & mentis quidem officium esse docemus, præire voluntati, eamque gubernare: vnde & nomen habet, *ἡγεμονικόν*: voluntatem porro tunc bene habere dicimus, cum se cupiditatibus huc illuc distrahendam non exponit, sed mentis imperium auscultat: totum denique hominem rite tunc esse compositum, vbi recta in eo ratio moderatur: quæ & voluntatem dirigit quò decet, & libidines, tanquã auriga equos indomitos, suis frenis coerceat. Verum simul ostendimus, cæcam esse nostram rationem, quia sit, per peccatum, Dei lumine destituta, nec prius bene regere posse, quoad Spiritui Dei in obedientiam se tradiderit: imo prorsus in eius obsequium, velut ancilla, redacta fuerit. Dicimus similiter, carnis cupiditates regnum in homine occupasse, nec vlla animæ potentia impediri posse, vel reprimi, quin suam tyrannidem exerceant: voluntatem enim sic malitia oppressam, sic vitio & corruptione implicitam, vt ad honestum studium emergere, aut se ad rectitudinem dare nullo modo queat.

In omnibus Hieronymi sententiis, quas adducit, libero arbitrium prædicari non nego. Scire tamen velim, quid certi inde referre velit: Donatos, inquit, nos libero arbitrio, & vnumquenque viuere, non ex Dei nutu & imperio, sed proprio obsequio. Sed quid? Si ex aduerso excipiam, quod verum est: vulneratam illam fuisse libertatem, imo confectam & extinctã, vbi homo peccati nexu in seruitutem Sathanæ se addixit? An certo colligam, quid de tota re sentiendum sit, cū præcipuum caput non attingat? Nego, eos omnes claram & firmam de libero arbitrio doctrinam tradere, qui non simul ad-

iiciunt,

iiciunt, quid de hac libertate per Adæ lapsum perierit, quid per regenerationis gratiã fideles recuperent. quanta denique sit vitiatã naturã peruersitas & rebellio aduersus Dei iustitiam, & quæ rursus Spiritus sancti in electis, tum ad illuminandam mentem, tum ad cor dirigendum, operatio. De his omnibus altum est in Hieronymi verbis silentium. Ambrosium vero, aut non aduocare profusus, aut aliter loquentem inducere debuerat. Quid enim affert? Voluntarium seruum sibi auctoriatur diabolus: neminem iugo seruitutis astrictum possidet, nisi se prius peccatorum are ei vendiderit. Quid carnem quasi infirmam accusas? Affectus est author culpæ: caro voluntatis ministra. Non ergo vendat nos voluntas nostra, per quam solam in seruitutem tradimur. Nempe vanam eorum tergiversationem refutat, qui in carnis infirmitatem reiciunt, quidquid peccant. Carnis autem nomine quid significat, statim exponit: cum voluntatis ministram vocat. Inferior ergo pars hominis, & sensualis, vt vocant, cum corporis organis, per carnem designatur. Nunc, qui malorũ suorum culpam illuc deriuat, merito ad voluntatem retrahitur: vt dum conuictus fuerit, illic hæere mali radicem, simul discat, se vnum esse, cui imputare culpam debeat. Hinc si colligat Pighius, quæ sit liberi arbitrii facultas, aut quantum per se valeat, valde argutus erit ratiocinator. Atqui voluntarium intelligunt oēs, quod in potestate nostra est, vt sit vel nõ sit. nec necessitati subiicitur. Verum quòd aliter Ambrosius ipse intelligat, nõ altius testimonium petam, quã eadem hac pagina, ex qua sumpsit Pighius quod adducit. Nam cum de vsu legis tractat, his verbis inter alia vitur. Accessit vinculum, non solutio: addita est peccatorum agnitio, non remissio. Profuit tamen mihi. cœpi confiteri quod negabam &c. Item: Illud quoque mihi prodest, quòd non iustificamur ex operibus legis. Non enim habeo, vnde gloriari in operibus

meis possim: non habeo unde me iactem: & ideo gloria-
 bor in Christo. An hæc starent, nisi peccandi necessitati
 homo sibi relictus subiiceretur? Hic quoque mihi suc-
 currit Augustinus: qui adductis tribus testimoniis nihil
 minus sensisse Ambrosium euincit, quàm quod illi affi-
 git Pighius. Primum quia in libro de fuga seculi, dum
 ad quærendum Dei auxilium nos hortatur, non in pote-
 state nostra esse cor nostrum & nostras cogitationes pa-
 lam confirmet: deinde quia in Lucam ita scribat: Non
 humana tantum volūate videtur quod bonum est: sed
 sicut Christus dederit: qui, vt id quod bonum est, nobis
 quoque videri bonum possit, operatur. quem enim mi-
 seretur, & vocat. Itaque cum quis fidem se voluisse habe-
 re dicit, non negat Deum voluisse. A Deo enim præpa-
 ratur voluntas. Vt enim Deus honoretur à sanctis, eius
 gratia est. Item: Quem Deus dignatur, vocat: & quem
 vult, religiosum facit. Ex his verbis colligere non dubi-
 tat Augustinus, tam fidei, quàm bonorū operum: tam
 cogitationum, quàm bonorum affectuum & initium &
 perseuerantiam soli Deo Ambrosium tribuere: homi-
 nibus auferre. Cuius rei si quis mihi fidem non habet, si
 brum de bono perseuerantiæ legat. In citando Chryso-
 stomo ne multum sudaret, locum duntaxat à me addu-
 ctum transcripsit: vbi vt omne excusationis subterfu-
 gium peccatoribus claudat, bonum & malum constituit
 in hominis potestate: nihil ergo illis obstare, nisi quia
 noluit: posse enim, si velint. Mali causam non alibi quæ-
 ri, quàm in propria hominis voluntate, ne aliò culpam
 transferendo, exonerare se velit: mihi placere non semel
 testatus sum. Quin etiam vnum hoc est ex præcipuis
 capitibus, quibus in mea Institutione insisto. Quòd ve-
 ro liberi arbitrii virtutem adeo euehit Chrysostomus,
 non dissimulaui illic, quid mihi videretur.

Post hanc testimoniorum congeriem, quasi re con-
 secta, quod ab initio proposuerat, demum colligit Pi-
 ghius:

ghius : quam de humani arbitrii seruitute profiteamur
sententiam vno piorum omnium, qui seculis omnibus
extiterunt, consensu damnari. & meum mendacium eu-
denter detectum esse, qui ita, aut obscure, aut varie locu-
tos de hac re veteres dixerim, vt certi ferè, nihil ex eo-
rum scriptis referre liceat. Velim autem ignoscant mihi
lectores, si in respondendo cothurnos illos altiores non
induam, quibus in nos insurgit aduersarius. Non enim
magniloquentia cum eo, sed veritate certare institui:
quæ vt est simplex, ita placida orationis simplicitate
contenta est. Principio igitur, cum Ecclesiæ consensum
nobis obiecat, hanc sibi responsionem vno verbo ha-
beat: non esse Ecclesiæ consensum, nisi qui congruenter
apteque per omnia verbo Dei est consentaneus. Non
esse porro ad hominum placita torquendum, quod Spi-
ritus sanctus, qui scilicet optimus est loquendi artifex,
Prophetis & Apostolis sine dubio dictauerit: idque in
eum finem: vt inde omnes, & hominum, & Angelorum
doctrinæ æstimarentur. Quoties ergo suam illi cantile-
nam mihi occinet, de vniuersalis Ecclesiæ cōsensu, con-
tinuo excipiam, perperam separari, quæ Deus perpetuo
nexu copulauit: & meliore sensu, ac commodiore
loco, prouerbum illud Christi in eum retorquebo: Vbi
cadauer, illic aquilæ. Nam vt fidelium sententiæ pro-
perpetuo Ecclesiæ consensu habeantur, eas primum,
tanquam aquilas ad cadauer, in Christi veritatem con-
uenire, & quasi coalescere necesse est. Neque præterea
id quod pro confesso sumit, illi concedo, vt quod sex
vel octo scriptis prodiderint, pro certo & definito Ec-
clesiæ consensu protinus recipiendum sit. Neque vero
vt concedam, illa me perurgent. An de re inter omnes
suo tempore cognita & trita mentiri auderent? Quod si
illis non habetur fides: quale amplius restabit antiquita-
tis testimonium? Ego vero, neque mendacii eos in simu-
lo: neque sic in rotum repudio, quod de communi Ec-

clesiæ doctrina testantur, vt pro nihilo, quasi non diceretur, habeam. Tantum ad plenam & solidam certitudinem sufficere nego. Neque enim absurdum videri debet, si quod tunc communiter in Ecclesiis receptum erat, ita eos referre dixerò, vt aliquid ex proprio sensu asfingant. Siue quod concepta semel opinionè præoccupari, non aliter poterant: siue quòd propria interdum & perspicua loquendi proprietate destituebantur. Vnde enim Irenæo, Tertulliano, Hilario spinosum illud & confragosum dicendi genus? nisi quòd linguam impeditam habebant, quominus, quod volebant, exprimerent. Plurimum vero interesse nemo nescit, quibus quidque verbis dicatur.

Adhæc, respondeat mihi Pighius, plusve de Ecclesiæ consensu priuato homini credendum sit, quàm pluribus simul in Synodum collectis, qui Ecclesiæ nomine, & tanquam ex ipsius ore, quod inter se contulerint, pronunciant? Nunc ad præsentem quæstionem. Hilarium sic loquentem inducit Pighius. Voluntatem nostrâ hoc proprium ex sese habere, vt velit: Deum vero incipienti dare incrementum: meritumque complementi ex initio esse voluntatis. Nunc ex aduerso Concilii Auranficani præfero decretum Si quis, vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem vt etiam purgari velimus, per Spiritus sancti operationem in nobis fieri confitetur, resistit Spiritui sancto per Solomonem dicenti: Præparatur à Domino voluntas. Sic inter hominis voluntatem & Dei gratiam distribuit Hilarius: vt principium ad illam referat, adiuuari postea dicat Dei gratia: concilium eos Spiritus sancti hostes pronunciat, qui sic sentiunt, vel loquuntur. Vbi nunc illa est tam certa definitio, quam Pighius tertio quoque verbo iactitat? In altero Hilarii loco sic habetur. Est ergo, cum oramus, à nobis exordium: vt munus à Deo sit. Hinc iterum alterum eiusdem Synodi caput

op.

oppono. Si quis sine gratia Dei volentibus, laborantibus, studentibus, conantibus, petentibus, quaerentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri: non autem diuinitus, ut credamus, velimus, petamus, & omnia haec, sicut oportet, agere valeamus, per Spiritum in nobis fieri confitetur: resistit Apostolo dicenti: Quid habes quod non acceperis? De fide nominatim hoc Hilarius asserit, eius initium in nobis situm esse: Atqui longe aliud Concilii verba sonant. Si quis tam initium quam augmentum fidei, & ipsum credendi affectum, non per gratiae donum: id est, Spiritus sancti operationem, corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem: sed naturaliter nobis inesse dicit: aduersatur Apostolo dicenti: Qui coepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Domini Iesu. Quidquid ex Hilario adducit Pighius, pro testata Ecclesiae traditione vult haberi. Quo igitur loco habebimus illud Concilium, quod tamen aetate sit posterius: auctoritate tamen cedere non debet. Praesertim cum nihil aliud quam superioribus Conciliis, Carthaginensi & Mileuitano, subscribat. Augustinum adhuc taceo, qui separatim postea suo ordine dum prodibit, totam Pighii harmoniam prorsus turbabit. Quod si temporis & oculi tantum daretur, quod huic rei satis foret: collectas hinc inde veterum sententias inter se conferendo, quam infirma ex illis habeatur perpetui Ecclesiae consensus probatio, palam facerem. Sed quoniam ad alia me temporis breuitas festinare cogit, hoc labore nunc superfedeo. Specimen tamen hoc in transcurso proferre libuit, unde coniecturam faciunt lectores, qualis futura esset fidei nostrae certitudo, si Pighio obsequeremur: dum nihil nobis certum in religione habere permittit, nisi quod ex Ecclesiae traditione prodierit, & ab ipso Ecclesiae exordio, ad nostram usque aetatem, perpetua successione fluxerit. Quod si exceptionem ab Augustino, qua in ea-

dem causa vitur, mutuari velim: nemo, nisi valde iniquus, opinor, cum sit æquissima, repudiabit. Nam cum ex aduersa parte quidam acquiescere se paratos profiterentur, si doctrinam suam patrum autoritate probaret: respōdet his verbis. Quid igitur opus est, vt eorum scrutemur opuscula, qui priusquam ista hæresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad soluendum quæstione versari. quod proculdubio facerēt, si respondere talibus cogerentur. Vnde factum est, vt de gratia Dei quid sentirent, breuiter, quibusdā scriptorum suorū locis, & transeunter attingerēt: immorarentur vero in iis, quæ aduersus alios hæreticos disputabant. His verbis si nunc Pighium conueniam, vt remittat quod tantopere vrget, non aliunde petendam huius causæ definitionem, quâ ex veterum scriptis, quam Augustinus breuiter ac transeunter eos attigisse testis est: pleno gutture sua illa conuitia, quibus refertus est, in me ruābit. Quando igitur nihil æqui impetrari potest ab ista Furia: ad lectores me conuerto: apud quos ponderis non nihil spero habiturum, quod tam iusta ratione nititur.

Verum in hoc potissimum cardine vertitur nostra defensio, quod dico, Pighium, partim commentitiis testium nominibus, ad faciendum numerum, in nos abuti: partim ea quæ recitat, testimonia, perperam ac falso in nos detorquere, cum nihil nobis repugnēt. Siquidem Petrum & Clementem nominando, quid aliud quàm fucum facit? Toties me impudentem nominādo, cauere, puto, sibi voluit, ac anteuertere, ne quod meretur, à me audiret. Sed quo nomine perditā istam ac deploratam nequitiam appellabimus, quòd tam confidenter nothi & conficti libri prætextu, Petrum & Clementem nobis obrudit? Quòd ad Irenæum & Tertullianum attinet: cum homini libertatem in prima tantum sua origine tribuant, & in illa naturæ integritate, in qua conditus fuit:

fuit: corruptionis autem, quam vitio suo contraxit, nul-
 lam faciant mentionem: eorum verbis minime laedimur:
 qui seruitutis causam, non in natura ponimus, sed in la-
 psu primi hominis. Illi igitur hominem liberum fuisse
 creatum tradunt: nos id non negamus: sed dicimus in
 seruitutem incidisse, quia à primo suo statu degenera-
 uerit. Illi peccatum non hærere in substantia conten-
 dunt: nos quoque id ipsum asserimus: sed addimus, pri-
 mo homini, ex quo à sua integritate excidit, bonæ natu-
 ræ corruptionem accidisse, quâ ad totum suum genus
 transmiserit. Ergo hos quoque duos ex testium suo-
 rum catalogo expungat Pighius, oportet. Sed adhuc
 restât ex quibus duo, Ambrosius & Basilus, minimum,
 imo prorsus nihil, eius causam adiuuant. Illa enim, quâ
 ponunt, naturæ humanæ descriptio quòd ad hâc vicia-
 tam & degenerem naturam, quâ vt reliquis Dei donis,
 ita libertate etiam spoliata, præsentem, qua premitur,
 inopiam suam deplorare potius, quàm perditam virtu-
 tem iactare debet. Libertas enim voluntatis, sanitas est.
 Nunc ergo qui liberam vult facere voluntatem, sanita-
 tem illi reddat. Sequitur Origenes, cuius suffragio quan-
 tum sit in Ecclesiæ dogmatibus tribuendum, penes Hie-
 ronymum sit iudicium. At non est credibile, de re tam
 familiariter suo seculo nota, hoc est, de insigni fidei no-
 stræ axiomate, potuisse mentiri. Quid? An non hæc
 sunt ex præcipuis fidei nostræ capitibus? Filium à pa-
 tre genitum esse: vnius cum patre naturæ: Spiritum san-
 ctum vnius esse cū Patre & Filio diuinitatis: hanc ipsam
 carnem, quam nūc gestamus, resurrectionem: & similia.
 At Origenes factum nō genitum Filium docet: bonum
 esse natura negat, & ex seipso: de Spiritu sancto non ali-
 ter sentit, quàm de operatione nuda carnem putat in
 nihilum redigendam, vbi Christus apparuerit. Nunc
 suum istud acroama si occinat Pighius: non potuisse de
 rebus adeo notis mentiri Origenem, nōne dignus erit,
 cuius

cuius in os omnes conspuant? Habet tamen adhuc Hilarium: sed cuius sententiam ab orthodoxo Concilio damnatam fuisse demonstrauius. Habet Hieronymum, qui sub extremam senectutē à Pelagio expergefatus, aliquanto tandē moderatius loqui cœpit. Habet Chrysostomum, quem semper confessus sum in extollenda hominis facultate fuisse immodicum. Nec vero Bernardum proferre alibi dubitat: cuius arbitrio si definienda esset controuersia: si non prorsus totum obrinerem, longo tamen interuallo essem superior. Vbi est ille adeo contestatus temporum omnium consensus, qui pro certa & indubia Ecclesiæ traditione haberi, adeoque Dei verbo præferri, ob certitudinem debeat? Vbi mendacium illud tam capitale, cuius me euidenter conuictum tantopere gloriatur? Dixi, veteres plus iusto liberum arbitrium extollere. Græcos præsertim: atque in his nominatim Chrysostomum. Addidi tamen, sic perplexe, aut obscure, aut varie ipsos loqui, vt certi aliquid referre ex eorum scriptis non facile sit. Variè loqui in hūc sensum accepi: quòd hic plus, ille minus libero arbitrio tribuat: hic libertatem constituat vna in parte, ille in altera: Sic vt collectæ inter se omnium sententiæ nihil quàm suspensum tenere hominem queant. Ita Pighius interpretatur, quasi dixerim eorum vnumquenque secum disidere. Sed quis putidum hunc calumniatorem ferat? Obscure vero & perplexe loqui cur non dixerò, qui de homine sic loquuntur, quasi in sua integritate adhuc staret, cum in grauem ruinam ceciderit, vnde surgere sua virtute non potest? qui liberi arbitrii potētiam sic in homine constituant, quasi per lapsum non amissa esset? Verum quia de hac re litigare nimis longum esset: nihil addam amplius: nisi quòd scire ex eo velim, quo sensu alibi prodat, ante exortam Pelagii hæresim, veteres omnes liberum arbitrium indistinctius extulisse? Si sublata gratiæ Dei & humanæ virtutis distinctione faci-

Lib. 3.
circa
Principium.

lis est & expedita perspicuitas: errasse me fateor. Sin vero in illa confusione lectorem hæere necesse est, dubium & anxium, quantum Deo adscribere, quantum homini relinquere debeat: cur ita, cum nihil deliquerim, atrociter vexor?

In Librum tertium.

Sequitur tertius liber: quem totum Augustino destinavit. Nam quia illum vnum ex aliorum numero exceperam: non modo cum mihi eripere, sed etiam in suas partes pertrahere conatur. Hoc, inquam, initio profitetur: sed ubi paululum in rem ipsam ingressus est: sæpe restitat & hæret, nunc subterfugia quærit, nunc palam ipsum, quem sibi adiungere proposuerat, Augustinum repudiat. Quid autem prodest, inflatis buccis nihil non polliceri, tum ubi lectorum desiderium simul & attentionem acueris, hiantes ipsos dimittere? Ego vero efficiam primum, ut perspiciant omnes integri iudicii, & erga veritatem non male affecti lectores, Pighium non amore sanæ doctrinæ, sed importuno & furioso nostri odio, ad hanc causam accelsisse: in ea tractanda, non veri inveniendi studio, sed ambitione, ac rixandi libidine agi, atque impelli. postremo nihil sincere aut candide agere: sed satis habere, si quouis modo legentium oculos perstringat: imo laudem ex calliditate & fallendi peritia captare. Deinde quod vnum saltem ex veteribus Augustinum nobis suffragari asserui, fidem ut in eo meam, atque ingenuitatem agnoscant.

Primum, abruptas me nec intellectas ex Augustino sententias citare causatur. At quas? Quod scribit non esse liberam sine spiritu hominis voluntatem, cum cupiditatibus vincētibus & vincientibus teneatur. Notavi locū: In Epistola 144. ad Anastasium id habetur: Quid

hic abruptum aut obscurum? Item, quod in libello de perfectione iustitiæ scribit. Nam illic Pelagii dilemma ponit, Quærendum esse, per quid efficitur homo cum peccato? per naturæ necessitatem, an per arbitrii libertatem? Nam si per naturæ necessitatem, inquit, culpa caret, Si per arbitrii libertatem: quærendum à quo acciperit. A Deo scilicet. Bonum igitur à bono. Cur itaque ad malum propensius dicitur? Respondet deinde ipse: Per arbitrii libertatem factum est, ut esset homo cum peccato: sed iam penalis vitiositas subsecuta ex libertate fecit necessitatem. Unde ad Deum clamat fides: De necessitatibus meis erue me. Sub quibus positi, vel non possumus, quod volumus, intelligere: vel quod intellexerimus, volumus: nec valemus implere. Nam & ipsa libertas à liberatore promittitur. Si vos filius liberauerit &c. Victa enim vitio, in quod cecidit, volūtate: caruit libertate natura. Nam altera Scriptura dicit: A quo quis deuictus est, huic & seruus additus est. Sicut ergo non est opus sanis medicus: sed male habentibus: sic non est opus liberis liberator: sed seruis, ut ei dicamus: Saluasti de necessitatibus animam meam. Ipsa enim sanitas, est vera libertas: quæ non perisset, si bona permansisset voluntas. Quia vero peccauit voluntas: secuta est peccantem dura peccatum habendi necessitas: donec tota fanetur infirmitas. Dicat nunc Pighius me sententias truncas & mutilas adducere. Item quod scribit ad Laurentium: Hominem libero arbitrio male usum, & se, & illud perdidisse, & quod in eundem sensum ex tertio ad Bonifacium libro adduxi. Quod si vel abruptum, vel obscurum Pighio videtur: audiat ex eodem libro interpretationem. Iustitia, inquit, legis non impletur, cum lex iubet, & homo quasi suis viribus facit: sed cum Spiritus adiuuat: & hominis, non libera, sed Dei gratia liberata volūtas facit. Item paulo post: Et liberum arbitrium, ut est captiuum, non nisi ad peccandum valet: ad iustitiam

tiam vero, nisi diuinitus liberatum adiutumque, non valet. Libro autem primo dixerat: Ut filius Dei quis fiat, hæc potestas nulla esse potest ex libero arbitrio: quia nec liberum in bono erit, quod non liberator liberauerit. Libro quarto, sic iterum confirmat: Quid mihi obtendis liberum arbitrium? quod liberum non erit: nisi quis fueris. Qui igitur facit homines oues, ipse ad obedientiam veritatis liberat volūtates. Nimis certe morosus homo est Pighius, si quid adhuc obstrepere hic aufferit. Postremus locus ex libro de Correptione & gratia sumptus est: vbi dico, Augustinum vocis vsu iocosis verbis eludere, cum sic loquitur: Liberum arbitrium: liberum iustitiæ, seruum peccati. Nam libertatem hominis non aliam agnoscit, nisi à iustitia manumissionem: quæ miserrima est peccati seruitus. Quinto autem ante versu non alia ratione liberum esse arbitrium dixerat, nisi dum per gratiam liberatur. Locus autem primus, ex secundo aduersus Iullianum libro, vbi seruum appellat sic habet: Hic vultis hominem perfici: atque vti nam Dei dono, & non libero, vel potius seruo voluntatis arbitrio. Et hic adhuc oblatrabit Pighius, non intelligere me quod cito, vel truncata verba decerpere, quæ Augustini sensum minime explicant? Atque hæc quidem testimonia non eo consilio adduxeram, sicut hic nugator fingit: vt de tota re diiudicatio ex illis fieret: sed tantum vt obiter ostenderem lectori, quam vim habeat epitheton liberi, cum hominis arbitrio apud Augustinum tribuitur. De nomine igitur duntaxat tracto: hic totam rei definitionem me in pauculis verbis constituere mentitur.

Antequam vero Augustinum committere nobiscum in certamen incipiat: considerandum non abs re admonet, quibus quidque temporibus scripserit. Atque ita operum eius, quantum ad propositam quæstionem, tres classes facit. Primam iis assignat, quæ ante exortam

Pelagii hæresim scripsit: alteram his, quæ in ipso contentionis feruore edidit contra Pelagium ipsum: tertianam illis, quæ post remissum ac sedatum calorem composuit. Hanc distributionem ego quoque libenter recipio: nisi quòd censuram illam, quam continuo subiūgit, veram esse non concedo. Nam quia Augustinum in toto illo secundo librorum ordine sibi parum esse propitium nouit, ut illis fidem abroget, vel saltem authoritatem deroget, sapere conflictationis ardorem dicit. Nudam igitur veritatis explicationem ex aliis posterioribus melius sumi, in quibus composito & pacato animo rem ipsam distinctius tradiderit. Ego vero, ut minime detrecto, litem ex his posterioribus libris, si opus sit, dirimi: ita sic pugnandi cupiditate incaluisse Augustinum in aliis nego, quin liquidam & distinctam veri expositionem semper retinuerit. Non enim iuuenis erat, sicuti cum aduersus Manichæos scriberet: deinde cum diligenter multis locis retractauerit suum in prædicando libero arbitrii excessum: nusquam nimis se illud extenuasse meminit: quo satis non aliter se, post finem certaminis, sentire, quàm tunc cum scriberet, indicauit.

Post hoc proemium, audiamus quale primæ classis initium faciat. Libro, inquit secundo, quem de libero arbitrio inscripsit contra Manichæos, liberam homini voluntatem necessario datam affirmat, idque in eum finem, ut recte viueret. Hac negata, diuini iudicii tolli æquitatem. Ac ne cauilemur, de libertate hoc debere intelligi, quæ detur nobis per gratiam, occupatione utitur. Quasi vero periculum sit, ne subterfugia, velut deprehensi, quæritemus: cum Augustinus ipse suis verbis Pighii objectionem non tantum soluat: sed friuolam & euandam demonstrat, libro retractationum primo, capite nono. De gratia Dei, inquit, qua suorum voluntates preparat Deus, nihil in his libris est disputatum. Aliud est enim quærere, vnde sit malum: & aliud quærere, vnde redeatur

tur ad pristinum, vel ad maius perueniatur bonum. Videt hunc fuisse eius scopum, vt originem peccati ex voluntario hominis lapsu, non Dei creatione, extitisse demonstraret. Nunc post lapsum longe alia est hominis consideratio: & longe alia quaestio: vnde aut qua virtute recuperent filii Adæ, quod in patre suo perdiderunt. Itaque quoties occinet Pighius, liberam prædicari hominis voluntatem, illud vicissim non ex me, sed ex ore Augustini, audiat: liberam fuisse voluntatem, cum sana foret: nunc cum tam grauius, & ad mortem vsque, fauciat sit: humili confessione, non superba defensione indigere.

Alterum testimonium ex libro tertio adiungit: vbi voluntarium ac liberum esse motum contendit, quo homo, ab incommutabili bono ad inferiora, peccando, conuertitur. cum alioqui nec laudandus esset, nec vituperandus, nec etiam monendus: deinde, præscientiâ Dei, peccati causam esse negat: voluntatem enim hominis non aliter fore voluntatem, nisi in propria eius potestate sit. Ne suspectum sit, si quid de meo proferam: ipse pro se Augustinus respondeat. Hoc autem facit vno verbo, cum disputare se negat, qualis sit nunc hominis voluntas, sed qualis fuerit à Deo condita. Porro id est, quod inter nos cõtrouertitur: quid nunc homini superfit, ex quo spiritualibus illis diuitiis spoliatus fuit, quibus naturaliter præditus erat. Voluntas est, inquit, qua peccatur, & recte viuitur: quod tunc agere volui. Voluntas ergo ipsa, nisi Dei gratia liberetur à seruitute, qua facta est serua peccati, & vt vitia superet, adiuuetur: recte pieque viui non potest. Et hoc diuinum beneficium, quo liberatur, nisi eam præueniret, iam meritis eius daretur: & non esset gratia, quæ vtique gratis datur. Et ne videatur recantare quod dixerat, illinc locum adducit, quo constare possit, non de vitiatâ, sed integra natura dicta esse, quæ adeo eam extollunt. Quoniam, inquit,

non sicut sponte homo cecidit, ita etiam sponte surgere potest, porrectam nobis desuper dexteram Dei, id est, Dominum Iesum, firma fide teneamus. Vides, ut nihil aliud quam primum mali fontem requirat. Manichæi fingebant Deum esse: ipse ex libero hominis arbitrio fluxisse asserit. Liber ergo factus erat: quis negat? Sed cum se in seruitutem vendiderit: cum libero arbitrio male usus, & illud, & se perdiderit: quorsum attinet commemorare, qualis tunc fuerit? Ut clarius etiã num loquar: de prima hominis creatione satis conuenit inter nos. Liberi enim arbitrii factum fuisse hominem, proponit Pighius. Annuimus: neque expectauimus dum hoc postularet: sed semper professi sumus. Iam diuersas prorsus ac dissimiles naturas hominis integri adhuc, & per lapsum corrupti, ubique clamat Augustinus. Quæstio nunc est de posteriore. Pighius autem, longo verborum circuitu, quid de prima sentiat & loquatur Augustinus, edisserit. Reclamat fortiter Augustinus. Cum de libera recte faciendi voluntate loquimur, de illa scilicet, in qua factus est, loquimur. Hæc enim sunt eius verba in eodem libro, ex quo Pighius testimonia se tanta fide ac religione adduxisse iactat. Nonne id est, quod prouerbio dicitur? Falces postulabam: hic ligones negat. Nunc supercilium attollat Pighius: & vociferetur, sicut facit, nihil esse in his verbis ambiguum: ubi tradit Augustinus, nihil magis in hominis esse potestate, quam voluntatem. Respondeo: Cur non vertit paginam? ubi reperiet quod stultum hunc eius clamorem compescat. Si non est, inquit Augustinus, ista pœna hominis, sed natura: nulla ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo, quo naturaliter factus est, ita ut melius esse non possit: ea quæ debet facit, cum hæc facit: si autem bonus homo esset, aliter esset. Nunc autem quia ita est, non est bonus: nec habet in potestate, ut bonus sit. pœnã esse istam quis dubitet? Deinde addit: Ex
qua

qua miseria liberat Dei gratia. quia sponte homo id est, libero arbitrio, cadere potuit, non etiam surgere. Hæc sunt inuicta arma Pighii, quibus fretus, Augustini patrocinium mihi eripit. Iam, inquit, Augustino, quem suum esse mentiebatur, Calvinus destituitur. Ita ne? Mirabilis certe præstigiator eris, hoc si cuiquam persuadeas. Verum, perinde ac si Augustinum in me armasset, ad opem illi ferendam mox se accingit: si forte in me opprimendo laboret. Ridiculum vero hominem, qui ita inutiliter se fatigat superuacuo labore, quem ipse sibi temere, ac sine causa accersit. Siquidem nec defensione aduersum me indiget Augustinus, qui omnia, quæ ex eo adducit Pighius, sine certamine amplector: & si indigeat, nihil ad rem totus hic apparatus ad dirimendam voluntatis & necessitatis societatem. An cõuenire cum voluntate possit necessitas necne, alibi videbimus: sed huic quæstioni nunc locus non est, nõ magis quam cupresso in naufragii tabula.

Pergit deinde ulterius: quia neget Augustinus, peccare in eo quempiam, quod cauere nullo modo possit. Inspiciat locum qui volet, an non de peccati initio loquatur: quod scilicet conuincat, non aliunde hanc, quæ hodie premimur, necessitatem, quæ ex voluntario primi hominis lapsu prouenisse: quam particulam Pighius, tam fidus, suo suffragio, relator, transfiliendo occultauit. De quo ne quis pugnâ moueret, omnem ipse dubitationem sustulit in retractationibus: sicut nuper dixi. Cur autem non apertius peccatum illic originale, & vitiatæ naturæ corruptionem exposuerit, causam simul reddit: quod aduersus Manichæos erat disputatio: qui Scripturas sacras, & præsertim vetus Testamentum, unde probare oportuisset, repudiabant. Adde quod ex his, quæ adducit Pighius, plura per concessionem dicuntur: non quod Augustinus sic rem habere sentiret: sed quia quas ad vincendos aduersarios rationes habe-

m bat,

bat, vel accepta eorum confessione, vel eo quod postula-
bant concessio, negligere volebat. Neque volo, vt de hac
re mihi, aut meis coniecturis credant lectores: nisi id-
ipsum oculis cernant. In fine, quo solet pudore, satis se
habere iactat ad victoriam, si modo semel mihi contra-
rium Augustinum ostenderit: quia dixerim, constanter
consonanterque hac de re semper loqui. At quis illi dæ-
mon hoc me dixisse reuelauit? Neque enim adeo sum
rudis, vt non perspiciam, quàm sibi dissimilis sit Augu-
stinus: si quis prima eius scripta cum vltimis cõparet.
Iuuenis adhuc erat, & non ita exercitatus, cum Mani-
chæos refelleret. Itaque plus ingenii, acuminis, & secula-
ris philosophiæ illic reperias, quàm sacræ & spiritualis
doctrinæ. Quòd ad liberum arbitrium, modo fuisse pri-
mo homini datum, & inde fluxisse ruinæ principium
extorqueret, de altiori inquisitione non laborabat. Vbi
autem prodierunt cum sua secta Pelagius & Celestius,
tum quasi è somno excitatus, diligentius cogitare & in-
quirere cœpit. Hinc illa, quã vni Augustino, præ aliis,
tribuo, veræ sanæque doctrinæ perspicua, certa, ex-
actaque explicatio, hinc & ille consensus, quem illi no-
biscum esse gloriatur. Quòd nisi Pelagii importunitate
coactus oculos magis aperuisset: gratiam Dei in obscu-
ro delitescere, sicut alii: passus forte fuisset. Agendæ igitur
gratiæ Deo sunt, quòd impiorum hominum prauitate
mirabiliter, tum ad illustrandam gratiæ suæ laudem,
tum ad superbiam carnis humiliandam, vsus fuerit.

Sequitur apud Pighium alius locus, ex libro de dua-
bus animabus aduersus Manichæos: vbi Augustinus de-
finit animi motum cogente nullo, ad aliquid, vel non a-
mittendum, vel adipiscendum. Hac definitione vehe-
menter vrgeri nos putat: quod ego quidem nec video,
nec fateor. Ne tamen longius inter nos disceptandum
de hac re sit, Augustinus ipse medius interueniat. Hoc,
inquit, propterea dictum est, vt hac definitione volens

Lib. 1.
retract.
ca. 15.

à nolente discerneretur : & sic ad illos referretur inten-
 tio, qui primi in paradiso fuerunt humano generi ori-
 go peccati: nullo cogente, peccando. Paulopost: In tan-
 tum libera est voluntas, in quantum liberata est, & in tan-
 tum appellatur voluntas. Alioqui potius tota cupiditas.
 Quæ non est, sicut Manichæi desipiunt, alienæ natu-
 ræ additamentum, sed nostræ vitium : à quo non sana-
 mur, nisi gratia Saluatoris. Quòd si quisquam dicit,
 etiam cupiditatem nihil esse aliud, quàm voluntatem,
 sed vitiosam, peccatoque seruientem, non resistendum
 est: nec de verbis, cum res constat, còtrouersia facienda
 est. Hic audis, de qua voluntate hoc dictum velit accipi:
 audis quibus fulminibus corruptæ volùtatis vires pro-
 sternat: adeo vt ne suo quidem nomine eam dignetur.
 subiungit deinde Pighius definitionem peccati, illic posi-
 tam. Quòd sit voluntas retinendi, vel consequendi,
 quod iustitia vetat, & vnde liberum est abstinere: quam-
 quam si liberum non est, neque est voluntas. Iam in his
 etiam verbis mentem suam nobis Augustinus edisserat.
 Vera, inquit, propterea est definitio, quia id definitur,
 quod tantummodo peccatum est, non etiam pœna pec-
 cati. Nam quando tale est, vt idem sit & pœna peccati,
 quantum est quod valet voluntas sub dominante cupi-
 ditate, nisi forte si pia est? In tantum enim libera est, in-
 quàm est liberata. Vides ipsius authoris testimonio,
 qui eius certe, quod dixit, interpretandi ius habere de-
 bet, non nisi primo Adæ peccato conuenire hanc defini-
 tionem? quia per eius lapsum à primo dominio in mise-
 ram seruitutem excidimus. Hinc ergo collige, qua fron-
 te mihi hoc loco tragicis suis acclamationibus Pighius
 insultet. At dicit Augustinus, rem esse omnibus tritam,
 neminem vituperatione aut pœna esse dignum, qui id
 non facit, quod facere non potest. Hoc pastores in mon-
 tibus, poëtas in theatris, indoctos in circulis, Doctos in
 Bibliothecis, magistros in scholis, Doctores sacros in

templis clamare, & decantare. Verum simul testatur, peruersum esse verborum suorum interpretem, qui hoc ad omnia peccata trahat. Se enim non aliud velle, quam non potuisse merito damnari hominem, nisi libera voluntate peccasset. Nunc vero partem damnationis esse illam seruitutem, sub qua tenemur captiui, & mente, & voluntate: donec gratuito Christi beneficio liberamur. Nunc quid superest, nisi vt Augustinum bestiam appelleret, quod non suae dementiae suffragetur? Hanc enim obiectionem ipse mouet. Quid si alicubi contrarium dixerit? Si fecisset, aut faceret, connumerarem eum cum Lutheranis, ac in brutum animal degenerasse dicerem. Hic non modo contrarium Pighii sensui dicit: sed in illis quoque verbis contrarium sensisse se testatur.

Locus, quem allegat ex libro de vera Religione, nobis, fateor, in speciem videtur repugnare. Sed si Augustinum recipimus sui interpretem: tota difficultas erit ad soluendum facilima. Peccatum negat fore peccatum, quin sit voluntarium. In voluntate porro liberum esse arbitrium. Tales enim seruos meliores esse iudicauit Deus, si ei seruirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, nisi voluntate seruirent, & non necessitate. Nunc locum interpretationi demus. Peccatum, inquit, illud intelligi debet, quod tantummodo peccatum est, non etiam poena peccati. Postea dum inquirat, qualiter voluntaria sint ea quoque, quae perpetrantur a nobis, ideo sic vocari posse docet, quod mala voluntate fiant. Vt autem bona sit, a Domino sanari & preparari. Posset ne clarius expostulari cum Pighio, quod grauem sibi iniuriam, scripta sua in alienum sensum torquendo, faciat? At primum, ratiocinationem deducit a voluntario ad liberum: deinde voluntati necessitatem opponit. Neque ego ratiocinationem hanc improbo, si integra esset, ac sui iuris, voluntas. Quemadmodum si quis dixerit: Homo est animal bipes. Ambulare igitur & ingredi potest.

erit

Lib. re-
tract. 1.
Cap. 14

erit quidem argumentum non malum nec ineptum. Verum si quis ad paralyticum trahere velit: in promptu est responsio, aliunde esse vitium, quod naturam impediatur. Sic omnino de voluntate respondendum est: liberam quidem esse natura: sed vitio factam fuisse seruam: atque hac seruitute detineri, donec Dei manu asseratur. Verum, quia minus suspecta erit ex ore Augustini responsio: eum loquentem audiat Pighius. Si volumus, inquit, liberum defendere arbitrium, non oppugnemus, unde fit liberum. Nam qui gratiam oppugnat, qua ad fugiendum malum, & bonum faciendum liberatur, vult adhuc esse captiuum. Aut, si breuius malit. In hac quaestione non natura, sed naturæ corruptio reputanda. Illic autem de natura sermonem haberi, certum est. Eadem est secundæ partis solutio. Per arbitrii enim libertatem factum est, ut esset homo cum peccato: sed iam pœnalis facta vitiositas subsecuta, ex libertate fecit necessitatem. Itaque cum interrogaret Pelagius, voluntatisne an necessitatis esset peccatum: respondet: ut sanemur, nos eum inuocare, cui dicitur in Psalmo: De necessitatibus meis erue me. Hæc, opinor, sufficere queant, si aliud non adicerem: plenius tamen adhuc est, quod in libello de natura & gratia habetur. Obiciebant illam Hieronymi sententiam Pelagiani, quam neque Pighius in nos prætermisit. Liberi nos arbitrii conditos esse, nec ad virtutem, nec ad vitia, necessitate trahi. Quis aliter, inquit, conditam neget esse naturam? Sed in recte faciendo nullum est vinculum necessitatis, quia libertas est charitatis. Nunc ad sententiam Apostolicam redi: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. A quo autem? nisi ab illo qui ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem. Quod autem ex vitis naturæ, non autem ex conditione, sit peccandi necessitas, audiat homo: atque ut in eadem non sit, discat Deo dicere. de necessitatibus meis erue me.

epi. 107
ad Vi-
talem.

lib. 2. de
gratia
Dei cō-
tra Ce-
le. c. 33.

De per-
fe. iust.

Ca. 65,
& seq.

Nec etiam responsionem postulat locus de quantitate animæ. Nam si Augustino creditur, vbicunque liberi arbitrii commendat facultatem: ad primam naturæ conditionem, non præsentem miseriam, in quam arbitrii vitio præcipitata est, respicit. Si non creditur, saltem retractat quod dixerat. Cum tam validis machinis in nos proruat, miraris lector, si stupore exanimetur, dum videt nos nihil commoueri? Ego vero miror, tam flatuosum hominem non protinus medium crepare. Verum progredi nos oportet. Libro 22. aduersus Faustum Manichæum, sic creatum esse hominem dicit, vt ei inesset frenandi cupiditates possibilitas, aut facultas. Hoc nihil inter nos controuersia habet. De prima enim creatione agitur. At postea subiungit, quod non nisi de præfenti statu possit intelligi. Per eam possibilitatem instaurari hominem, per quam si voluisset, non cecidisset. Possibilitas, inquit Pighius, liberi arbitrii facultas est. Per eam resurgere hominē testatur Augustinus. Absit vero à sancto viro impium hoc deliramentum, quod toties abominatur, & quod omnes Africani Episcopi, eo auctore, dignum anathemate censuerunt. Quid igitur his verbis significat? Nihil sane aliud, nisi nos ex peccati seruitute in eam libertatem restitui, Dei beneficio, quam mundum & carnem omnesque concupiscentias vincamus. Hæc enim nostra est possibilitas, quâ vbique commendat, vt Domini virtute fortes simus. At cur id nominatim eo loco non expressit? Respondet ipse: Naturam cōtra Manichæos potius, quàm gratiam, nomino: quia de natura cum illis quæstio erat. Et vtique id agit gratia, vt sanata natura possit, quod vitiata non potest. Fatetur se naturæ tribuere, quod nō nisi gratiæ est: quia scilicet non alius sit gratiæ finis, nisi vt collapsam & euersam naturam restituat & erigat. Quæ ex secundo contra Fœlicem libro deinde recitat Pighius, longe minus habent coloris. Nihil enim quàm de naturæ integritate illic

retract.
lib. i.
cap. 16.

lic tractatur. Et tamen quòd nihil de captivæ naturæ liberatione & perditæ reparatione illic dixerit, in retractionibus excusat Augustinus ipse: quia hoc causa non requirebat. Quid hic, obsecro, difficultatis foret, nisi turbulentum Pighii cerebrum, sua intemperie, & sibi, & aliis, sine causa molestiam faceretur?

Ad secundam classem librorum Augustini dum transitum facere vult: quia verebatur ne exciperem, Augustinum postea recantasse, quæ iuuenis inconsultius scripsisset, hoc, ut ipse vocat, cauillum occupat, ac refellit. Primùm eo modo se vicisse, quia impudētissimi mēdaciū cōiūctus tenebor, qui Augustinū dixerim ubique clare, ubique certo & consonanter, de hac re loqui. Hoc ubi dixerim, demonstrat: si fidē sibi haberi velit. Augustinum asserui prorsus esse nostrum: quòd autem, congruenter in libris omnibus secum perpetuo loquatur, mihi nunquam in mentem venit asserere. Quin potius dicere soleo, hæreses omnes alias plurimum incommodasse Ecclesiæ: Pelagii vero hæresim multo plus profuisse quæ obfuisse: quòd huius sancti viri Spiritum excitauerit, ut à profana illa de libero arbitrio philosophia, quæ tunc vulgo inualuerat, Ecclesiam repurgaret: ut suam gratiæ Dei honorem, falsa humanæ virtutis opinione, quæ tunc multitudinis animos occupauerat, oppressum & quasi semisepultum, restitueret. Verum sic ita, ut fingit Pighius. Dixerim Augustinum ubique sibi constare. Quid adhuc protulit in medium, quod mendaciū me convinceret: laetatur quidem: sed Thraſonicam eius vanitatem satis traduxisse mihi videor, dū aduersus inanem verborum sonitum rem ipsam tam claram & firmam opposui. ut cunquē id nō magno strepitu fecerim. Proinde illud alterum omitto, quod contendit nullo modo potuisse recantare, quæ ante retulerat. Hoc, inquam, nihil moror, si tamen eo sensu recipere sustineat, quo Augustinus ipse accipi præcipit: quando quidem hoc

modo nobis nihil aduersantur.

Hæc præfatus, magnificam illam pollicitationem suo more repetit: facturum se, vt certo constet, Augustinum semper & constanter nobis esse non modo contrarium: sed acerrimum hostem. Verum vbi ad rem propius accedere tentat, hoc est, decimo post versu, illius suæ confidentiæ oblitus, eleuat, quantum potest, Augustini fidem in hoc secundo librorum ordine. Captare enim ipsum singula aduersariorum verba, quærere semper aliquid quod cauilletur: vt in nonnullis, nisi disputandi mos excusaret, candorem eius desideres: ita multa in conflictatione effundere, ad illaqueandum captioni- bus hostem, indigna alioqui quæ serio ab eo diceretur. Si tam constanter eius partes tuetur Augustinus, quorsum adeo eius fidem extenuare attinebat? Et quia vlcus non penitus aperire audet, duos tantum locos, quibus se minus premi putat, in specimen adducit. Ad illud, inquit, Pelagii obiectum, Priuari volûtatis arbitrio, quidquid naturali necessitate constringitur, respondet Augustinus, necessario nos velle esse beatos, neque minus tamen voluntate. Argutam esse hanc cauillationem iudicat. Sed quo argumento? Quia alibi multa de libero arbitrio dixerit Augustinus. Sed an inde consequitur, nihil esse voluntarium simul, & necessarium? Sic Augustinus dixerat: Nempe cum necessitatem cum coactione confunderet. Hic autem distinguere alteram ab altera palam est. Alter locus est, quòd ad hanc Pelagii obiecti- onem refellendam. Quia non peccare nostrum est, posse nos & peccare, & non peccare, consequentiam si- milem opponat, in qua sit manifestum vitium. Quia nolle in foelicitatem, nostrum est: posse nos & velle, & nol- le. In hoc tamen loco demum nihil inuenit quod repre- hendat, nisi quòd in papistas si torqueatur hoc argu- mentum, valere negat. De hac re postea viderimus. Sed an ideo Augustinum, nihil tale commeritum, tam male

& inhumaniter tractari oportuit: Concludit tandem, veram & seriam eius sententiam ex illis, quos citauit, libris & aliis requirendam. Cur istud? Quia disputationis calore interdum ultra metas abripitur. Quid? An non libri, quos hactenus citauit Pighius, omnes simili ratione suspecti erunt? Quid enim aliud quam certamina continent aduersus Manichæos? En Pighianum acumen, quod pueris deridendum propino. Augustinus, iuuenis adhuc, in medio ætatis feruore, plenus eloquentiæ suæ fiducia, recens à ludo rhetorico, ad contentiones quæ ad grauitatē exercitior, profanis doctrinis penitus imbutus, Scripturæ sacræ scientia mediocriter tinctus, multis libris Manichæorum sectam impugnavit: in quibus neruos ingenii sui omnes ad certandum contendit. Quidquid illic legitur, pro oraculo haberi iubet Pighius. Scripsit idem Augustinus iam senex, iam longe, & doctior, & moderatior, & ita scripsit, vt soliditati magis quàm argutiæ studeat. Non est tutum, inquit Pighius, hinc de eius sententia iudicare: quia calore incitatus, sibi non bene temperet.

Nunc audiamus, quid ex Augustino ad nos, sicut proposuit, expugnandos afferat. Libro primo contra duas Epistolas Pelagianorum, sic habet: Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum: sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Ne quem hæc verba impediunt, obiter obseruandum est, quo sensu arbitrium vocare liberum soleat. Non dissimulaui in Institutione, recurrere identidem nomen hoc in eius scriptis: sed considerandum admonui, quam vim haberet. Id autem euidenter ex multis locis posse percipi: quorum nonnullos nuper retuli. Plurimum cum in rebus aliis, tum in loquendi ratione pollet recepta consuetudo. Hanc enim penes, vt ille ait, arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

Obtinuerat iam vulgo vocabulum illud: vt in eo tollendo plus sibi fore negocii cerneret Augustinus, quam in tota re bene explicanda. Cedit igitur consuetudini: sed diligenter interea cauet, ne ex nomine praua intelligentia nascatur. Sicuti capite tricesimo libri de Spiritu & littera: vbi dicit liberum arbitrium per gratiam stabiliri: quia tunc liberum esse demum incipit, dum per gratiam ex captiuitate redimitur: quamdiu vero sibi relinquatur, seruum esse. Verum vt non recedamus longius: locus hic, quo in nos abutitur Pighius, nobis sufficit. Liberum arbitrium negat periisse de genere humano. Cur istud? Cum per illud peccent, qui cum delectatione peccant Liberi ergo à iustitia non sunt, nisi arbitrio voluntatis: liberi autem à peccato non fiunt, nisi gratia Saluatoris. Liberum igitur non ideo est, quod possit in vtrâque partem suapte virtute sese flectere: sed quia voluntario motu in malum feratur. Semper autem testatus sum, me de nomine pugnare nolle, si hoc semel constitueretur: libertatem, non ad potentiam vel facultatem, boni æque ac mali eligendi, sed ad spontaneum motum & consensum, referri debere. Et quid aliud sonant Augustini verba? Libera, inquit, est homini voluntas: sed ad malum. Cur? quia delectatione & proprio appetitu mouetur. Addit postea: Sed hæc voluntas, quæ libera est in malis, quia malo delectantur, ideo ad bonum libera non est, quia liberata non est. Hæc adeo cõsentanea sunt nostræ doctrinæ, vt in eius defensionem scripta fuisse putes.

Verum Pighius, vt hos laqueos declinet, longe diuersam ponit distinctionem. Homini inesse naturaliter dicit liberam voluntatem, qua proprios suos motus, actionesque omnes, in potestate habeat: vt ita velit vnumquodque ac faciat, vt in potestate simul habeat, nõ velle, & non facere. Atque hanc esse libertatem interpretatur, quam vbique Augustinus asserit. Quia autem vo-
lun

luntas non in suis tantum actionibus acquiescat, sed gubernacula habeat in totum hominem: naturaliter quoque dominium habere in omnia membra: ita ut illi, sua potestate serio efficaciterque utenti, membra vniuersa, quæ motui voluntario deputata sunt, obtemperent. Fatur deinde, sentire quidem vniuersos ex quadam carnis infirmitate, difficultatem: cum membra ad oblectationem & delicias mundi magis propensa, pigra sunt ad officium iustitiæ: ipsam quoque voluntatem ad carnis sibi cognatæ desideria nimis facile inclinari, nec facile imperii sui efficaciam ad illa coercenda exerere. Verum ubi vult demonstrare, quantum valeat, esse necessarium, ut membra omnia illi ad iustitiæ obedientiam obsequantur: Huic præterea difficultati accedere duo mala commemorat, voluntatis ignauiam, peccandique consuetudinem: quibus fit, ut se in seruitutem mancipet, & ius suum ægre postea retineat, aut recuperet: neque id tamen fieri, quia vel tunc ingenitam sibi libertatem amiserit, sed quoniam ei placet ea, cui se submisit, seruitus. Quod quamdiu est, inde eximi non potest, quia non vult. At cum sibi serio displicere incipit, seruitutem illam excutere ac vincere. Quamquam in hac victoria non negat esse difficultatem: quia contra carnem, hostem domesticum, & inueteratam consuetudinem, dimicandum sit. Itaque in hac pugna, quod tandem possit victrix eundem, opus habere concedit adiutrice Dei gratia. Concludit tandem, solam hanc esse libertatem, quæ per peccatum amissa fuerit: quod cum primi parentes non voluntatis modo, sed membrorum quoque omnium, & totius corporis motus in potestate habuerint, absque vlla difficultate aut resistantia, nobis caro nostra infesta sit, & aduersus rationis imperium contumax.

Atqui hoc totum non modo Pelagii scholam redollet: sed mera est Pelagianæ impietatis magna ex parte professio. Nam principio, liberam in se voluntatem re-

linquit, vt proprios in vtranque partem motus sub potestate habeat : neque hos ius per originale peccatū, vel perditum, vel imminutum fuisse, agnoscit . Nunc quid de eo sentiat Augustinus, audiamus . Ad Vitalem Carthaginensem, cum duodecim capita posuisset : tandem concludit. Recognoscis non omnia, quæ ad fidem pertinent, dicere me voluisse : sed tantum ea, quæ ad istam nostram de gratia Dei quæstionem: vtrū præcedat hæc gratia, an subsequatur hominis voluntatem : hoc est, vt planius id eloquar, vtrum ideo nobis detur, quia volumus, an per ipsam Deus hoc etiam efficiat, vt velimus. Postea rursus: Hæc & alia testimonia ostendūt, Deum gratia sua auferre, infidelibus cor lapideum, & præuenire in hominibus bonarum merita voluntatum: ita vt voluntas per antecedentem gratiam præparetur : non vt gratia merito voluntatis antecedente donetur . Item libro de Ciuitate Dei 13. Ad malum prior est hominis voluntas: ad bonum autem, prior creatoris: siue vt eam faceret, quæ nulla erat: siue vt reficiat, quæ lapsa erat . Libro secundo de peccatorum meritis & remissione . Laborant homines inuenire in nostra voluntate, quid boni sit nostrū. & quomodo inueniri possit, ignoro. Quarto item ad Bonifacium : Et quomodo bonum hominis propositum, nisi miserante prius Domino? cum ipsa sit bona voluntas, quæ præparatur à Deo. Proinde cum alibi prodidisset, Deum non misereri, donec præcesserit voluntas: eam sententiam retractat : quia misericordia Dei ipsam præueniat voluntatem: quæ si non esset, non præpararetur voluntas à Domino. Item, cum alibi scripsisset, in potestate nostra esse, quid velimus: retractat etiam hoc modo . Sed hanc quoque ad bene viuendum desuper accipimus potestatem, cum præparatur à Domino voluntas . Quibus funibus hæc verba trahet Pighius, vt cum impio suo commento cohæreant? Voluntati nihil ablatum esse vult per originale peccatum, nisi do-

epi. 107

Cap. 18

1. retra.

dominium in membra corporis: quod autem ad malum, quam ad bonum, sit propensior, id fœcordia & ignauia, prauaque consuetudine euenire: non quia resistenti facultatem non habeat. Augustinus vero reclamatur, malam esse voluntatem: ac teneri sub malo captiuam, donec liberetur. Et tamen tam deploratam impudentiam est hic canis, ut Augustino ignominiam hanc inurere ausit, quasi eum haberet suam impietatis patronum. Deinde, in cupiditatibus carnis vincendis, primas voluntati partes concedit: quasi hæc pugnam incipiat deinde gratiam Dei adiutricem, quasi in subsidium illi adiungit. Vbi que autem reclamatur Augustinus, nihil præter malum concipere voluntatem, donec Spiritu præuenitur. Atque ita etiam in Concilio Arausicano decretum est: Si quis, ut à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit: non autem ut purgari velimus, per Spiritus sancti operationem in nobis fieri consistetur, eum Spiritui sancto aduersari. Cum tantum se Ecclesie deferre fingatur: quid nunc subterfugii inueniet, cum ab orthodoxa Synodo hostis Spiritus sancti pronuncietur? Deinde sic impediri voluntatem existimat carnis repugnantia, ut superior tamen esse queat in certamine, si vires suas experiretur. & cum etiam illecebris carnis teneatur irretita tantum, ideo requiri fingit auxilium gratiæ ad eam in recuperando suo iure adiuuandam, quia non facile alioqui possit victoriam obtinere. De necessitate nulla mentio. Quid autem de ea re censuerunt veteres? Extat decretum Mileuitanæ Synodi in hæc verba: quod in Conciliis Africanis repetitur: Quicumque dixerit, ideo nobis dari iustificationis gratiam, ut quod iubemur per liberum arbitrium, facilius possimus per gratiam implere, tanquam sine gratia possimus, & si difficulter: anathema sit. Tamen illa verborum fulmina non iaculo, quibus in nos defauit Pighius: spero tamen ex hac oratione satis fore perspicuum, quam hoc nouum eius

delirium ab Augustini sensu alienum sit ac remotum: cuius nomine illud prætexere, mira confidentia, audet.

Quantopere autem cum tota Scriptura pugnet, ope ræprecium ostendere foret: nisi libro quinto recurreret: vbi opportunior erit locus. Quam etiam ob causam, quod de peccato originali nugatur, refellere in præsentia super sedeo: ne idem bis dicendum sit. Hoc vero tacere disputationis ordo non patitur, quod nihil tam absurdum dicit, cui approbando Augustini titulum non obtendat. Hoc est, inquit, quod dicit libro tertio hypognostic^{us} Augustinus: perdidisse nos libertatem. non ad velle: sed posse, aut perficere. Primum, iam ostēdi, aliud toties docere Augustinum: deinde satis inter eruditos conuenit, non esse Augustini librum illum: tertio perperam interpretatur Pighius, quod allegat. Dicit quidem scriptor ille, quicumque sit, amisso possibilitatis bono, solum arbitrium ad velle nobis relictum esse, idque vulneratum, Sed quo sensu, non obscurum est: si quis coniungat, quæ postea sequuntur. Esse fatetur liberum arbitrium: habens quidem iudicium rationis: non per quod sit idoneum, quæ ad Deum pertinent, sine Deo, aut inchoare, aut perficere: sed tantum in operibus vitæ præsentis. Quid est obsecro incipere in libero arbitrio, nisi primus voluntatis motus? Sicut peragere, est firmum propositum cum efficaci conatu. Sed forte nõdum acquiescit Pighius. Faciam ergo, vt prorsus obmutescere cogatur. Subiungit aliquanto post: Cum de libero arbitrio agimus, non de parte hominis agimus: sed de toto: quia cum peccauit homo primus, non parte aliqua, sed totus, qua conditus est, natura deliquit. Audis non partem aliquam fuisse in homine vitiatam: sicut profana imaginatione philosophatur Pighius: sed totam hominis naturam subiectam fuisse prauitati. Quid postea? Vitiatum igitur, inquit, libero arbitrio, totus homo est vitiatum: quare absque adiutorio gratiæ Dei, quod Deo placeat,

ceat, nec valet incipere, nec perficere sufficit. Vbi illa Pi-
 ghii imaginatio, corruptionem totam in corpore velut
 in cloaca inclusam esse: Pergamus. Præuenitur autem
 medicina, vt sanetur in eo & reparetur vitata, atque
 præparetur voluntas. Audis in ipsa voluntate residere
 vitium: audis nihil posse eam boni concipere, donec sa-
 nata, reparata, ac etiam præparata fuerit. De qua præpa-
 ratione sequitur: Non ergo homo voluntate sua adhuc
 in vitio liberi arbitrii claudicante præuenit Deum, vt
 cognoscat, & quærat eam gratiam, tâquam pro meritis
 accepturus: sed præcedit, vt iam dixi, misericordia sua
 Deus hominis, nondum se quærentis, voluntatem: vt
 eum faciat se scire, & quærere. Qui omnem præparatio-
 nem homini tollit: quid aliud relinquit, quâ peruersam
 voluntatem? Sed adhuc clarius postea explicat. De non
 credente, inquit, vt cognoscat & credat, in quo bona ope-
 ra nulla sunt, dictum est: non volentis, neque currentis:
 quia in vanitate sensus, atque in tenebris obscuratum
 habens intellectum liberi arbitrii, lumen verum videre
 non potest: nisi Deus, qui iussit è tenebris lumen splen-
 descere, illuxerit in corde eius. Cum autem acceperit
 Spiritum Domini, erit in eo libertas ad capeffenda Do-
 mini præcepta. Nunc quæro, quæ sit eligendi & volendi
 libertas, in eo qui videre nihil per se potest? De fidelibus
 autem, & qui iam Deo seruiunt, sic dicit: Fieri etiam hoc
 in illis, cum gratiæ miseratione subito perueniunt ad ea
 bona opera, quæ nec voluerunt, nec cucurrerunt. Tan-
 dem concludit. Itaque quidquid vult homo, quidquid
 potest, à Domino est. Bene velle homini tribuit Pi-
 ghiius, implendi tantum facultatem à Domino, idque
 ex parte, accipere docet. Quo authore? Augustinum
 obtendit. At audis quàm bene se ab hac calumnia vindi-
 cet, cum non minus velle, quàm posse, Dei esse donum
 agnoscit: idque in solidum. At postea catholicum esse
 negat, qui liberum arbitrium negauerit: sane, hac condi-
 tione

Gal. x.

tione addita: quod sine Deo, nullum bonum opus, vel incipere, vel perficere queat. Refert deinde Pelagii objectionem: quia prior velit homo, Deum velle: quam sic refellit. Iam meritum facit, inquit, ut non sit iam gratia, sed merces. In fine, illud Apostoli citans & exponens: cum placuit Deo, qui me vocavit ab utero: non cum voluissem ego, inquit: sed cum placuit ei, qui me elegit: non per meritum meum, sed per gratiam suam: ut sit fidelis, non secundum propriæ voluntatis meritum: sed per Dei donum. Mirabor, si cristas erigere audeat Pighius, tam clara veritatis luce conuictus atque confusus.

Omitto quod pulcherrimam Pauli sententiam prorsus extranea glossa miserelacerat, de liberis iustitiæ & seruis peccati. Liberos enim iustitiæ, eleganti allusione, emancipatos à iustitiæ imperio vocat: seruos autem peccati, quia sub iniustitiæ dominatione vsque ad illam, de qua simul meminit, liberationem, seruitutem seruiant. quod hic frigidis ineptiis eludere conatur. Locum autem Augustini, quem citaueram ex libro de Spiritu & littera, ut mihi extorqueat, nimis violenter torquet. Nam cum Augustinus totam bonorum operum summam, & singulas partes Dei gratiæ assignet: quasi nihil tale in eius verbis haberetur, ad vnam possibilitatē hic restringit. Vbi Augustinus defectum ponit, hic substituit imbecillitatem. Et se elapsum esse putat, si in Pelagianos hæc bene quadrare dixerit, non autem in se ac sui similes. Cum autem clamat Augustinus, non competere nomen hoc, quod libertatem sonat, nisi iis qui Spiritu Dei reguntur: quoniam alii omnes serui sint peccati, idque non ex parte, sed in totum: hæc transfilit Pighius, quasi nihil ad se pertineant. Audiuit forte aliquando, rhetoricum esse artificium, ea silentio transire, quæ causam nimis grauent. Sed in re tam aperta, nullus fuit dissimulationi locus.

Colligit postea & alias sententias: quibus multum

immorari minime opus erit: quòd cum apertissime nobiscum faciant, in diluendis quas Pighius affuit calumniis, non multum erit negotii. Dum ad locum illum à Pelagio obiectum respondet: si volueritis & audieritis: se nihil contradicere scribit, si à Domino præparari fateatur illam voluntatem. Vides, inquit, non eum damnare in Pelagianis, quod arbitrii libertatem assererent: sed quod illi tribuebát, sine gratia mereri gratiam. Imo hoc damnat, quod vel guttam vnam boni homini arrogarent. Respondeant, inquit, mihi noui hæretici, quid boni sit in hominibus nomini Christiano inimicis. Non solum enim non habent meritum: sed habent pessimum meritum. Oramus pro ipsis. Quid ergo petimus, nisi vt fiant ex nolentibus volentes, ex repugnantibus consentientes, ex oppugnantibus amantes? A quo autem? nisi ab eo, de quo scriptum est: A Domino præparatur voluntas. Vides nunc, quid Augustino significet, præparari voluntatem: nempe ex mala & peruersa in bonã conuertere. Quomodo enim, inquit, hominis bonum propositum, nisi miserante prius Domino? cum ea sit bona voluntas, quæ præparatur à Domino. Melius adhuc & expressius libro eiusdem operis primo: Oramus pro impiis, vt eorum mala voluntas in bonam mutetur. Et occulta Dei gratia subito multi trahuntur ad Christum. Hoc qui improbant, non mihi, sed Christo relictantur, qui clamat: Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Non enim ait, duxerit: vt illic aliquo modo intelligamus, præcedere voluntatem. Quis trahitur, si iam volebat? Et tamen nemo venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis vt velit, ab illo qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari: non vt homines, quod fieri non potest, nolentes credant: sed vt volentes ex nolentibus fiant. Videsne, homines non posse velle nisi malum, donec, mirifica conuersione, eorum voluntas ex mala in bonam mutetur? Quid ergo extenuando profi-

Ibidé.
hoc est,
libro 4.
contra
duas e-
pistolas
Pelag.

cit Pighius, vt partem ex toto faciat?

Atqui accuratius in fine libri primi explicat, quid tam in Manichæo, quàm in Pelagio, damnent orthodoxi: nempe quòd ille diceret, à bono Deo, nec creatos fuisse homines, nec institutas nuptias, nec legem à Mose datam: hic quòd aduersaretur gratiæ Dei, ac non gratis eam, sed secundum merita nostra dari: hominem, libero arbitrio bene vtendo, mereri gratiam: paruulos sic esse saluos, vt à Christo non saluentur. Si hæc accurata est dogmatum enarratio, quo igitur colore Manichæi discipulos nos antea fecit Pighius? Neque enim à Deo aut hominem creatū, aut nuptias institutas, aut legem prodiisse negamus. Verum alia quoque addebant Manichæi. Cadit itaque tota eius ratiocinatio. Vides, inquit, capita blasphemiarum Pelagii, in quibus non est, quod liberum arbitrium asserat. Si valet hæc ratio: cur non similiter & illa valeat? Vides capita blasphemiarum Manichæi, in quibus nullū est, cuius nos insimulet Pighius. Non enim potest. Sequitur ergo, improbum & fulem esse calumniatorem, qui nos eius hæretici discipulos esse criminetur, cum quo nihil prorsus habemus simile. Hæc non in alium finem dicta sint, nisi vt appareat, Pighium, dum leuibus magis argutiis, quàm veris probationibus insistit, suo ipsius iudicio: instar foricis, vt aiunt, perire. Nunc ad firmam responsionem venio. Vt hic breuiter comprehensa sit summa errorum Pelagii: disertis tamen verbis explicatam esse nego. Eius rei fidem nemo facere melius poterit, quàm Augustinus ipse: qui alibi duodecim capita recitat, quæ ab iis sibi concedi postulat, qui à Pelagianismo purgare se vellent: quæ plus continent, quàm hic exprimitur. Deinde, nihil hic de perfectione iustitiæ, ad quam hominem peruenire posse fingebant, vt esset in hac vita *ἀναμάρτητος*. Nihil de gratia subsequente: nihil de perpetua eius ad singulos actus continuatione: nihil denique de electione gratuita fide.

Ad Vi-
talem.
epi. 107

fidelium, & impiorum ad mortē prædestinatione: quæ fuisse inter eos maxima controuersia capita notum est. Quis ergo nõ videt, nimis pueriliter Pighium ineptire?

Verum magis vrget alter locus, ex primo libro de gratia Christi, & originali peccato: vbi nullã fore quæstionem asserit, si Pelagius, quemadmodum posse nostrum à Deo cõfiteretur: ita velle etiam & agere simul adderet: hoc est, non solum possibilitatē in homine: etiam si nec velit, nec agat bene: sed ipsam quoque volũtatem & actionem, id est, vt bene velimus & bene agamus, quæ non sunt in homine, nisi quando vult & bene agit: diuinitus adiuuari agnosceret: vt sine illo adiutorio nihil bene velimus, nec agamus: eamque esse gratiã Christi, per quam nos sua, non nostra iustitia, iustos facit: vt ea sit vera nostra iustitia, quæ nobis ab illo est. Hæc enim sunt Augustini verba, non vt à Pighio referuntur. Hic mihi vehementer scilicet sudandum est, vt hunc nodum expediam. Sed iam facilimam rationem inueni. Fateor enim verum esse quod dicit Augustinus: acsi de tribus istis inter nos bona fide conueniat, non modo certamen omittere paratus sum: sed nego vllum esse. Possibilitatem adiuuari Dei gratia, fatebatur Pelagius: volũtatem vero & effectum penes hominem esse dicebat. Quamquam eum in possibilitatis voce fallendi latebram quærere arguit Augustinus: non tamen etiam si fucus ille tollatur, eo contentus est: sed hoc constanter tuetur, volũtatem Dei gratia bonam fieri, & efficaciter nos dirigere, ad effectum vsque boni operis. Non solum posse nostrum, inquit, donauit atque adiuuat Deus: sed velle quoque & operari efficit in nobis. Non quia non volumus nos, aut non agimus: sed quia vtrumque sit eius auxilio. Quid autem hoc valeat, ex capite decimo quarto melius intelligetur. Si est, inquit, vt veritas docet, omnes venire, qui à patre didicerint: quisquis non venit, profecto nec didicit. Postea: Quando igitur docet Deus, non

Cap. 25

per legis literam, sed per Spiritus gratiam, ita docet, ut quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat. Et isto diuino docendi modo, etiam voluntas & operatio, non sola volendi & operandi possibilitas, adiuuatur. Si enim solum posse nostrum iuaretur per gratiam: ita diceret Dominus: omnis qui audiuit & didicit, venire potest. Non autem hoc tantum, sed venire, dicit. Venire posse, constituit in natura Pelagius: vel etiam in gratia, qua dicit adiuuari possibilitatem ipsam. Venire autem, in voluntate & opere est. Porro non est consequens, ut qui potest venire, etiam veniat: nisi voluerit atque fecerit, sed omnis qui didicit à patre, non solum potest venire, sed venit: ubi iam & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus, & actionis effectus est. Quid Pighius amplius velit, aut requirat? Dico me hanc actionem toto animo amplecti, ut nulla sit inter nos contentio, hac inter nos constituta doctrina. Quid ipse? Totum hominis defectum in possibilitate includit. Hanc quoque sic Dei gratia fingit adiuuari, ut voluntas, si velit, possit: ab efficaci gratia operatione, tanquam à periculosissimo scopulo, vel potius, præsentis naufragio, abhorret. Qui autem illustre fidei & candoris eius specimen habere volet, diligentius expendat, quid in hoc loco immutauerit.

Nihilo plus difficultatis habet locus, quem ex tertio hypognoſtic^o adiungit. Liberum arbitriū negari, prohibet ille scriptor. Neque enim Augustinum esse, eruditi omnes censent. Sed quid retinet præter nomen? cum inutile esse testetur sine Dei gratia, tam ad inchoandum, quam perficiendum bonum: cum asserat non præueniri Deum voluntate nostra, ut quæramus eius gratiam: sed eum gratuita misericordia efficere in nobis bonam voluntatem: cum denique nihil homini relinquat, nisi ut in Deo fortis sit, sapiens ac iustus: in seipso nihil horum

rum habeat. Vbi in re optimus nobis consensus est cum hoc scriptore: cur ob voculam nos in certamen committit Pighius, quasi per omnia dissideremus? Semper me dixisse testis est mea Institutio, per me non stare, quin liberum hominis arbitrium vocetur: modo sana verbi definitio nobis consistet. Sic vocat Augustinus, neque in eo tam proprium sensum, quam receptam consuetudinem sequitur. An ob hanc causam nobis hūc molestum esse decet? Quod ex variis Augustini locis colligamus, nullas eum partes, nullam arbitrio facultatem tribuere: in eo stupiditatem oscitantiamque nostram mirari satis non potest. At quo redit quidquid dicimus? nisi primum quod est, aut habet, aut potest homo, vanum per se id totum & inutile esse ad spiritualem Dei iustitiam, nisi Dei gratia in bonum dirigatur: deinde, voluntatem hominis per se malam esse. conuersione ergo & reparatione opus esse, vt bona esse incipiat: ipsam vero gratiā, non instrumentum modo esse, quo adiuuetur homo, si illi manum porrigere libeat: hoc est, non tantum offerre, facultatem, recipiendi vel respuendi relicta optione: sed mentem gubernare, ad eligendum quod rectum est, voluntatem quoque ad obtemperandum mouere efficaciter, conatum excitare & promouere, ad ipsum vsque operis complementum. Deinde non sufficere, si semel in hominem collata fuerit, nisi perpetuo tenore eum prosequatur. Quid autem Augustinus? Iam quidem multa reculimus, plura quoque posthac referre operā precium erit: vt tamē ab illa admiratione paululū se recolligat Pighius, ex vno loco breuiter hic audiat nihil si bi mirum videri, quod nō ille suffragio suo comprobet. Sed laborant, inquit, homines, in nostra voluntate inuenire, quid boni sit nostrum, quod nō sit ex Deo: & quomodo inueniri possit, ignoro. Ratio. Nam si nobis libera quaedam voluntas ex Deo est, quæ adhuc potest esse, vel bona, vel mala: bona autem voluntas ex nobis est:

lib. 2. de
peccat.
meri. &
remiss.

melius est id quod à nobis , quàm quod ab illo habemus. At negat Augustinus , tam gratiam sine libero arbitrio , quàm liberum arbitrium sine gratia sufficere . Fateor , sed non alio sensu , nisi vt Deum in homine , non sicut in lapide , operari significet : quando in eo sit voluntas , ad volendum nata & disposita , vt loquuntur : sed voluntatem , quæ naturæ vitio praua sit & contorta , in bonum flectendo , bonam reddere . Perinde ergo est , ac si diceret , bene velle non posse hominem , nisi ante in eo sit voluntas , eaque spontanea . Hoc cum à natura habeat , illud à gratia : merito dicit Augustinus , sine libero arbitrio non esse locum gratiæ . Quid enim valeat apud eum liberi arbitrii nomen , iam visum est . Hoc si clarius exponi tibi velis : sic habe : instar materiæ esse in homine volutatem , quæ gratiæ operationi subiecta sit , vt ab ea formam accipiat . Ita voluntatem , cum spontaneo motu , sequitur à natura esse : malitiam ex naturæ corruptione manasse : bonitatem à gratia Spiritus sancti proficisci : itaque proprium esse eius opus .

Quæ sequuntur apud Pighium , tumultuosæ sunt phrenetici hominis voces . Quoniam negat Augustinus , ea se damnare liberi arbitrii opera , quæ vt fiant , præparantur per gratiæ præuentum , nullo liberi arbitrii merito : eaque faciente , gubernante , perficiente , fiunt : insultat hic quasi victor : & meam , tum stultitiam , tum peruicaciam increpat , quòd nihil discernam . Ego ne hunc phreneticum non dicam , qui recta iugulum suum petit , dum hostem ferire se putat ? Liberi arbitrii nomen , de quo superuacua altercatio esset , omitamus . Ea demum bona opera & laude digna pronūciat Augustinus , quæ Dei Spiritu , vt fiant , præparantur : idque fieri gratiæ præuentu , nullo voluntatis merito . Si Dei gratia præuenitur nostra voluntas , nullo suo merito : vbi bonus motus & præparatio , quam Pighius comminiscitur ? Si facit , gubernat , perficit eadem gratia in nobis .
quid-

quidquid est bonorum operum: quid adhuc litigamus? Intonat Pighius clamosa voce, vt hoc audiam. Ego vero libenter, & audio, & profiteor. At liberi arbitrii esse bona opera asserit Augustinus: quod negamus. Ego ne voluntaria esse bona opera vnquam negauit? At nullas libero arbitrio partes in bonis operibus tribuo. Nullas sane, nisi vt agat, dū agitur: quia per se nihil potest. quod si Augustini verbis non est consentaneum: neque ouum ouo simile est. At Augustinus sanctos bonis operibus censet: Ego opera qualiacunque sint, adeo ad consequendam iustitiam valere nego, vt impia sint, si hūc habeant respectum. Respondeo, huic disceptationi non esse nūc locum: vnde homines iustitiam, coram Deo, consequantur. Quod autem ad præsentem quæstionem attinet, prorsus nobiscum illud sancti viri verbum facit. Nam quoties gratuitam esse hominis iustitiam probare vult, hanc rationem subinde in ore habet: nos Dei iustitiæ obedire, non per liberum arbitrium, quod natum est in nobis: sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Iam ad tertium ordinem operum Augustini nos vocat Pighius: quo tamen antequā veniat, præanas sibi canit, quasi iam parto triumpho: nec alia de causa certare se adhuc fatetur, nisi vt promisso satisfaciatur. Sic forte sibi persuaserat, cum solus sua, sine alterius censura & animaduersione, legeret. Nunc vbi nostra legerit, agnoscet, vt spero, se plausum nimis ineptum ac præcipitem sibi dedisse. Allegat ex secundo ad Marcellinum libro, de peccatorum meritis & remissione, quid in Pelagianis reprehendat Augustinus: nempe non quod liberum arbitrium statuunt, sed quod nimis erigant. Verum iam sapientius dictum est, quā vt repetere opus sit, ideo liberi arbitrii nomen concedere hostibus solitum, ne ob vocem passim receptam morositatis inuidiam subiret. Aliud ergo asserat oportet, si premere nos velit, Nec se, nequenquam dubitasse orthodoxorum testatur, quin ne-

mo peccet, nisi libere volens. His subscribimus nos quoque, si libere, pro sponte, positum interpreteris: vt mens scriptoris fuit accipere. Sequitur postea: & quodd Deus nihil præceperit, quod non sit in potestate nostra fitum. Nempe, si sana esset voluntas: vt quidquid habet virium, ad legis obseruatiã applicaret: sicut ipse idem respondet, de perfectione iustitiæ. Nũc vero cum prorsus corruptæ sint totius animæ facultates, & ad bene agendum inutiles: non amplius in nobis quærenda: sed è cœlo petenda est potestas illa, quæ legis iustitiæ sufficiat. Hæc non mea, sed ipsius Augustini verba sunt. At semper adiuuandi verbo vtitur: quo videtur innuere, non ipsum agere omnia: sed nobis partes in agendo aliquas relinquere. Primum, aut non animaduertit, aut animaduertere se dissimulat hic nugator, Augustinum in illis libris non ex instituto tractare, quid sit, aut quidnam valeat liberũ arbitrium: sed obiter eius facere mentionem. Illic enim primũ quæritur, vtrum ex naturæ necessitate sit mors, an ex peccati pœna. Deinde, an inueniri quispiam hominũ possit ἀναμάρτητος. i. sine peccato. Vnde & de peccato originali nascitur tertia quæstio. De libero igitur arbitrio, non quantum ad expediendam totam quæstionem satis sit, sed quãtum occasio ferebat in alterius argumenti tractatione, illic dicit. Ad hoc, si clausulam inspicias, nihilominus comprehendit, quãm quod tradimus: Dei scilicet esse, implere per gratiam, quod per legem iubeat. At postea excipit, non solis votis agendum esse. Nempe, vt deliræ & impiæ eorum imaginationi occurrat, qui Deum in homine sicut in lapide, hoc est, sine intrinseco, vt ita loquar, voluntatis eius motu, operari fingunt. Postremo, si meminerint lectores, quas ex eodem libro sententiã nuper retuli, Augustinum agnoscent longe plus in progressu exprimere, quãm hic attingat. Neque enim de adiutorio Dei solum loquitur, quasi ita nos adiuuet Deus, vt conuertamus

mus nos ipsi, dum ab eo conuertimur, sicut Pighius mētur, sed vnus Dei opus in solidum esse asserit, tam mentis, quā voluntatis reatitudinem: seque fatetur ignorare, quid omnino possit in hominis voluntate boni inueniri.

Quæ ex libro de Spiritu & litera adducit, non longa expositione indigent, si candidum habeāt interpretem: hoc est, dissimilem Pighio, qui nullum non mouet lapidem, vt bene dicta pessimis calumniis deprauet. Augustinus fidem in libera nostra potestate constituit: vt pote quæ à voluntate nostra pendeat: quia libero arbitrio, aut tendere ad fidem possimus, aut ad infidelitatem inclinare. Si tota disputatio sic clauderetur, haberet, fateor, Pighius insolescendi materiam. Sed cum potestatem hanc singulari Dei dono conferri nobis, non ex libero arbitrio surgere simul testetur: credendi quoque voluntatem, non naturæ bonitate concipi, sed fieri ac formari per Spiritū sanctum: nonne iam elicere promptum est, quid superioribus illis verbis sibi velit? Nempe, tunc nostram esse & potestatem, & voluntatem: cum vtraque nobis data fuerit: sicut docet, eius operis capite nono, de iustitia & fide loquēs. Vtrumque, inquit, nostrum est: sed ideo Dei & Christi dicitur, quod eius nobis largitate donatur. Quod autem, adhibita inter posse & velle distinctione, hanc formulam negat in Scriptura inueniri, quod non sit voluntas nisi à Deo: sicut de potestate loquitur: nobis per omnia suffragatur. Causam enim mox subiungit: ne quis scilicet malas voluntates Deo adscribat. Caterum bonam Deo voluntatem, sicut à Deo efficitur, ita rite ac merito illi tribui, concedit. At sic inter Deum & hominem partitur, vt consentire Dei vocationi, vel ab ea dissentire, in libero voluntatis motu situm esse dicat. Contexe quod statim sequitur apud Augustinum, quod malitiose subicit Pighius: & solutus erit nodus. Si quis me, inquit, ad profunditatē illam

coarctet: cur ita suadeatur huic, vt persuadeatur: alteri autem non ita? duo habeo, quæ respondeam: O altitudo diuitiarum: & Non est iniquitas apud Deum. Cur hoc addit, nisi quia ille quoque consensus, quem in hominis potestate collocauerat, opus esse Dei agnoscit? Parum enim proficeret Deus, voluntatem nostram excitando, nisi eam ad firmum vsque consensum dirigeret, ac perduceret. Quamquam nec se tandem continere potest Pighius, quin nos ipse quoque subleuet. Errasse, inquit, se fatetur Augustinus, quia nostræ esse facultatis putauerat, Euangelio consentire. Quid ergo causæ est, cur negocium nobis facescat? quasi propria hæc esset liberi arbitrii facultas. Secundum hanc igitur confessionem, inclinatur cor nostrum Deus, vt consentiamus Euangelio. Consensus ille merito noster dicitur: sed non ita, vt intelligatur esse à nobis. Sic alibi: Ista est fides, quam exigit à nobis Deus: & non inuenit quod exigit, nisi donauerit quod inueniat. Agedum, illud quod in clausula ponit Pighius, sine fucō amplectamur: ita nos asserere arbitrii libertatem, vt tamen nihil nobis ex nobis inesse confiteamur: & pax inter nos constabit. Sed quia toto impetu ad faciendum fucum rapitur, quid hoc valeat, non animaduertit.

tractat.
29. in
Ioan.

Sed obiicit aliam sententiam, ex homilia in Ioannem 53. tametsi locum nō designat. Nemo sic audeat defendere liberum arbitrium, vt inuocandum neget gratiæ auxilium: nec quisquam sic neget voluntatis arbitrium, vt quod inde necessario consequitur, audeat excusare peccatum. Sed quo iure Pighio licuit, parenthesis hanc at texere de suo, ac sic inferere contextui, vt pars esse videretur? Qua necessitate magis sequitur, excusari peccatum, si liberum arbitrium negatur, quam tolli gratiæ auxilium, vbi statuitur? Periculo est, ne liberum arbitrium asserendo, iniuria fiat Dei gratiæ: rursus ne, id quoque negando, prætextus excusationi impiorū detur. Vtrum
que

que cauendum admonet Augustinus: sicut nos diligenter admonemus. Si necesse est, auctore Pighio, ubi liberum arbitrium negatur, excusari peccata: cur destrui Dei gratiam minus necesse erit, si asseratur? Hoc si suo nomine dixisset: iuberem cum suis ineptiis procul facessere. Nunc cum Augustino affinxerit: cur non falsarium nominem? Porro falsam hanc adiectionem tolle: quid illic est, quod nobis aduersetur? Caueri vult Augustinus, ne impiis detur aliquis prætextus, ad excusanda peccata. An non hoc sedulo obseruamus? Nam & spõte dicimus peccare, quicumque peccant: eoque ipso conuictos teneri, ne se à reatu eximant. Iusto Dei iudicio damnari, qui eius iustitiam violauerint, cui subiectos esse nos omnes decet: naturæ vero imbecillitatem aut impotentiam frustra prætexere, cuius sibi culpam imputare debeant. Itaque quod perperam in nos torquere Pighio libuit, nos non parum adiuuat. Nam cum hac exceptione contentus sit Augustinus: nobiscum illi bene conuenire, quis non videt? Præstamus enim fideliter, quod requirit: dum, hac moderatione adhibita, ne peccata sua excusent homines, liberum arbitrium negamus. Sed formidabilem machinam habere se Pighius putat, ex libris, quos ad Valentinum scripsit idem Augustinus. Nam cum suspicarentur tunc multi, defendi liberum arbitrium non posse, sine gratiæ iniuria: ad hunc errorem refellendum, prior, inquit, ad Valentinum liber à sancto viro scriptus est: ubi suam de gratia & libero arbitrio doctrinam sic temperat, vt simul conueniant. Nam & in ipso libri exordio sufficienter prædicari in Scripturis liberum arbitrium, quasi pro confesso sumit: & id postea, tam ex præceptis, quam aliis rationibus probat. Faciam hic, quod hætenus solitus sum. Nemini enim alteri aptius, quam Augustino ipsi, mandari posse has partes existimo, vt mentem suam interpretetur. Quid ergo cum homini liberum arbitrium tribuit, sub hoc no-

mine comprehendat, postea definit his verbis. Voluntas, inquit, in homine semper est libera: sed non semper bona. Aut enim à iustitia libera est, quando seruit peccato: & tunc est mala. Aut à peccato libera est, quando seruit iustitiæ, & tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona, quæ prius mala fuerat: per quam etiam fit, vt ipsa bona voluntas, quæ iam esse cœpit, augeatur. Habemus, non alia causa liberam dici voluntatem, nisi quia sponte neo mouetur affectu. Pighius autem longe aliud requirit: vt scilicet liberam habeat, vel boni, vel mali eligendi facultatem. Libera est, inquit Augustinus, quia sponte mala. Pighius liberam esse cõtendit, quia liberam in vtraque partem electionis sit capax. Vis ergo breuiter scire, quo sensu liberum arbitrium cum gratia coniungatur? Tribus verbis tandem in fine libri respondet. Quia per gratiam non tollitur humana voluntas: sed ex mala mutatur in bonam: & cum bona fuerit, adiuuatur. Iam audis, homini quidem natura subesse voluntatem: sed malam, & quæ bona esse per se nequeat, nec ad bonum adspirare: gratia autem Dei non tolli, vt non sit: sed corrigi, & ex mala conuerti, vt bona sit. Non vereor, vt quilibet totum diligenter, & adhibito iudicio, legerit, dubitet an sententiam secundum me ferre debeat. Quoniam tamen non omnibus vacat legere: pauca eius verba inde referam, ex quibus fiat perspicuum, quantum facultatis concedat humano, quod illic defendit, arbitrio. Fingimur, inquit, id est formamur in operibus bonis, quæ non præparauimus ipsi: sed præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Quis porro sit formandi modus, sequitur: Quoniam ipse vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Vt ergo velimus, sine nobis operatur: cum autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur: tamen sine illo, vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. Sed forte

præparatur aliquo modo ad recipiendam hanc gratiam
 hominis voluntas. Minime vero, inquit ille: Nunquid
 enim dicere possumus, bonæ voluntatis meritum in ho-
 mine præcessisse, ut auelleretur ab eo cor lapideū? quod
 non significat nisi durissimam voluntatem, & aduersus
 Deum omnino inflexibile est. Vbi autem præcedit bo-
 na voluntas: iam non est utique cor lapideum. At volun-
 tatem forte mouet eatenus Dei gratia, ut ad bonū dun-
 taxat flexilis sit: non autem efficacem in ea affectum
 excitat. Imo, inquit ille, A Domino petendum est, ut tan-
 tum velimus, quantum sufficit, ut volendo faciamus.
 Certum quidem est, nos velle cum volumus: sed ille fa-
 cit, ut velimus bonum. Certum quidem est, nos facere
 cum facimus: sed ut faciamus, ille facit, præbendo vires
 efficacissimas voluntati: sicut dicit: Faciam ut in præce-
 ptis meis ambuletis. Sed tamen, dicit quispiam nos, ac-
 cepta prima gratia, Deo cooperari innuit. Nempe, quia
 nostra est, quæ Spiritus sancti virtute iam bona facta
 est, voluntas: & per eam nos agimus, acti prius à Deo:
 nihil mirum, si nobis pars actionis tribuitur. Proinde
 dum concludit, Deum fidelibus redditurum dicit, & bo-
 na pro malis, hoc est, gratiam pro iniustitia: & bona pro
 bonis, id est, gratiam pro gratia. Hic intelligimus, quid
 sit, Deum sine nobis agere: Nempe, cum ex lapidibus
 Abrahæ filios facit, & resectos ex syluestri ac infructuo-
 sa olea furculos in pinguem ac fœcundam oleam inserit.
 Nihil enim illic est nostrum. Quid deinde significet no-
 bis cum agere: Nempe, dum illam, quam nobis cōtulit,
 virtutem perpetuo auxilij sui tenore adiuuat, promo-
 uet, confirmat, tum ad cuiusque operis effectum, tum
 ad vltimam vitæ perseverantiam. Vel si elegātem illam
 Pauli similitudinem retinere libeat, dum oleas, iam ad
 fœcunditatem factas, cœlesti calore suo vegetat, rore hu-
 mectat, quò fructum ferant. Et certe in hac similitudi-
 ne omnium Pighii camillationum facilis est ac expedita

solutio. Oleastri natura sumus, nihili & steriles. Hanc sterilitatem nobis auferit Deus, & idoneas ferendo fructui oleas facit, dum nos in vitæ nouitatem regenerat. Siquidem & mentem nostram, cæcam & in tenebris sepulchram, luce veritatis illustrat: & voluntatem ex natua prauitate in obedientiam legis suæ reformat. In eo quid est, quod arrogare nobis possimus? Postquam autem Spiritu sanctitatis gubernari cœpimus: iam oleæ sumus, & virides, & viuæ, & pinguedinem ex bona radice trahentes. Sponte ergo iam ad ferendum fructum propèsi sumus. Verum, 2a id ex nobis est, vt vel minimum gloriari liceat: Totum ex radice est. Radix porro ipsa, non naturæ, sed gratiæ. Et tamen ne id quidem sufficit, nisi continuum è cœlo vigorem Deus subministrat.

Cum tam euidenter pro nobis loquatur Augustinus toto opere: quid aliud sunt magni illi & sonori Pighii clamores, quibus victoriam suam celebrat, quàm ridicula puerorum crepitacula? Sic gratiam Augustinus prædicat, vt libero tamen arbitrio suas relinquat partes. At qui de nomine certamen illi remiseram. Nunc igitur quântum libero arbitrio largiatur facultatis Augustinus quærendum erat: non in nomine insistendum. Nullum, inquit, peccatum est, nisi voluntarium. Quorsum hoc? nisi vt suspicionem indoctis faciat, qui nostra non legunt, aliter nos docere: cum hoc ipsum verbum in lubricationibus nostris identidem occurrat. Imputare, inquit, sibi quisque debet quod peccat. Et quid sibi ea volunt, quæ ante ex mea Institutione retulit? Merita, inquit, nostra coronantur: siquidem intelligas esse Dei dona. Mirum, nisi saniores ex Romanensibus hic eum præuaricari suspicentur: quando causam nostram nõ aliter quàm si nobis conductus foret, agit. Verum quia in locum nimis sibi lubricum & periculosum se venisse sentit. retrahit mox pedem, & aliam viam ingreditur. Transit enim ad alium librum, qui sub Augustini nomine
ex-

extat inter eius opera, habetque inscriptionem, de dogmatibus Ecclesiasticis. Facit autem id pro solito suo candore, quod sancti viri titulo abutitur, in citando opere, quod supposititium esse non minus ipse nouit, quam qui nunc à me admoniti agnoscent. Primum, cum omnium operum suorum se catalogum in Retractionibus texuisse profiteatur Augustinus, de hoc opere nulla mentio. Ad hoc cum sit vbique in suis scriptis methodi studiosissimus: opusculum illud mixtam & confusam variarum rerum farraginem, sine ordine coaceruatam, continet. In hac præsentì quæstione dum versatur, nihil aliud quam diuersa hinc inde testimonia colligit. Innocentium Papam Romanum magistrum vocat: qui longo post Augustinum temporis spacio Episcopus creatus fuerat. De Aphricanis Synodis Mileuitana & Carthaginensi, sic loquitur, quasi nūquam illis interfuisset: cum certum sit, Augustinum consilio & auctoritate illis præfuisse. Imo quas ex Augustino & eius æqualibus sententias sumit, antiquorum patrum definitiones nominat. Quamquam ineptus sum, qui in re nequaquam obscura tantum verborum consumam: nisi quod id saltem proficio, vt Pighii impudentiam nemo non videat.

Nunc audiamus, quid cum laruato illo Augustino obtinere velit. Vt sciant, inquit, hæretici, non ex priuato eum sensu liberum arbitrium asserere: sed ex definitione Ecclesiastica: cui contradicere nemo piorum auit. Ita ne vero, vt tantum ponderis habeant incogniti hominis, nihil dico nunc grauius, vndeunque temere congestæ rhapsodiæ? Sed quatenus libertas illic præditur? Vt nobis post lapsum maneat in vtranque partem electio: hac tamen exceptione addita, vt non valeat, nisi admonente Deo, & ad salutem inuitante: secundo, vt acquiescere Dei inspirationi, nostræ sit potestatis: tertio, vt non labamur in adepto salutis munere, sollicitudi-

nis nostræ, & cœlestis pariter sit auxilii. Quid si ipse sibi scriptor paulopost non constet: Nam quod ex Mileuitana Synodo recitat: si quis Deū, vt à peccato purgemur, expectare nostram voluntatem sentiat, & non potius, vt purgari velimus, in nobis efficere, eum resistere Spiritui sancto: minime cum illa electionis libertate cōuenit. Item quod dicit, agere Deum in nobis, vt quod vult, velimus & agamus: prorsus ab eo dissentaneum est, quod dixerat, acquiescere, nostræ esse potestatis. Nam altero loco efficax Spiritus sancti operatio prædicatur: altero, boni aut mali eligendi duntaxat facultatem offerri per gratiam, dicitur. Illa autem tria quantum absint à mente Augustini, iam partim visum est, & copiosius adhuc videbitur. Conclusionem demum ponit ex quadam ad populum concione, quæ Augustino adscribitur: an autem eius sit, relinquo aliis iudicandum: & si minime Augustini ingenium sapere mihi videtur. Sane, aut quod eius non sit, aut quod ab eo adhuc iuvene habita fuerit, etiam ex his quæ Pighius adducit, verbis coniecturam non penitus leuem capere licet, quod cum duas contrarias sectas poneret, quæ nimium huc aut illuc declinando errent: & in vna parte Manichæos locasset: in altera non Celestinos aut Pelagianos: sed Iouinianum statuit. An, quæso, Pelagianos omisisset, quibus tam acriter semper est infestus, & quos magis necesse erat apud populum referre, si tunc extitissent? Non enim Africani Ecclesiis eo tempore molestus erat Iouinianus: sed Pelagianorum fama simul & impietas totum ferè orbem peruagata erat. Quamquam line hac quoque coniectura sermo ipse prodit, se Augustini nomen mentiri. Verum utcūque sit: audiamus id quod habet. Vt liberum, inquit, hominis arbitrium confiteamur: dicimus, nos & non peccare, & peccare posse. Respondeo, hunc, quicumque sit, si arbitrii viribus intelligat, hominem posse non peccare, non mihi, sed Augustino ipsi pro hæretico

co haberi. Sin vero per Dei gratiam : sciunt eruditi & in Augustini lectione exercitati, qualiter vir ille de possibilitate disputare soleat. Quoniam enim Dei potentiam derogare calumniabantur Pelagiani : Deum quidem posse confitetur, si velit : sed nullum exemplum tale, vel extitisse, vel debere expectari : quoniam aliter Scriptura pronunciet.

Postquam tam certis demonstrationibus me conuincit Pighius: triumphale iterum tripudium agit. Nec mirum: sibi enim intus ac suis musis canit : vel saltem contentus est, si plausum habeat à paucis sui similibus, qui cum Dei veritatem subuerti iam posse desperent: quales cunque ad impediendum eius cursum remoras vndique quaritant, & inuentas cæco furore exosculantur. Sed rem totam clarius à me patefactam confido, quam vt apud eos, qui sanum ad hanc disputationem legendam iudicium asserent, & mentem quietam ac compositam, flatuosis illis suis iactantiis, vel minimum, proficiat. Satis enim superque eius fucos diluisse mihi videor : quibus Augustinum pinxerat, vt nobis contrarius videretur. Nunc vero hoc quoque à me quasi auctarium fortassis requirent aliqui, vt quod gloriatus sum de Augustino, illum prorsus nostrum esse, nunc plenius & pluribus testimoniis confirmem. Qua in re præstanda non tam difficultate quam prolixitate impediatur. Nam si omnia colligere instituiam, quæ factura sint ad sententiæ nostræ confirmationem, si adducerentur : longum ex his volumen mihi texendum foret: & toti etiam ferè libri interdum inferendi. Quid enim aliud quatuor ad Bonifacium libri, duo ad Prosperum & Hilarium, duo item ad Valentinum continent? quid liber de natura & gratia, alter item de perfectione iustitiæ: quid libri tres ad Marcellinum? quid totidem circiter Epistolæ quot ad doctrinam nostram explanationem? Verum, ne videar, mo-

re aduersarii, sola iactantia causam obtinere velle: simul vt eorum desiderio ex parte satisfaciam, qui cum nostram cum Augustino consensionem videre cupiant, ocium vel facultatem non habent omnia perlegendi: compendium ex paucis locis confectū subiiciam, quod omnem de ea re dubitationem tollat. Eligam autem eos libros potissimum, quibus plurimum authoritatis concedit Pighius: ne vbi cōiūctus fuerit, ad cauillum illud, sicut solitus est, confugiat: Augustino multa inter disputandum calore excidisse, quibus ne ipse quidem author fidem haberi velit. Eos ergo libros, qui sedato iam disputationis feruore scripti fuerunt, fidelissimos esse testes fatetur, quid senserit Augustinus, & certo recipi voluerit. Quare si in his demonstrauero, nobiscum illi conuenire: sine controuersia, etiam aduersarii confessione, vicero. Primum dicimus, hominis mentem cæcitate percussam, vt ad veritatis notitiam peruenire ex se nullo modo queat: dicimus voluntatem prauitate corruptam, vt nec Deum diligere, nec eius obedire iustitiæ possit. Vtrunque Pighius improbat. Prodeat nunc in medium Augustinus, velut arbiter. Libro de sanctorum prædestinatione, se aliquando fuisse in eo errore confitetur, vt nostrum esse putaret, audito Euangelio consentire: sed postea illis Pauli verbis cōiūctum, vt opinionem mutaret: Quid habes quod non acceperis? Proinde fidem, & inchoatam, & perfectam, concludit donum esse Dei: cum ne cogitare quidem aliquid boni in nostra sit potestate: quod tamen multo minus est, quàm credere. Ne vero huic tergiuersationi relinquat locum, ideo donum esse gratiæ fidem, quia generali inspiratiōe omnes ad credendū inuitet Deus & excitet: occurrit ipse, dum addit, dari quibusdam hoc donum, & aliis non dari. Quod si discutatur, & quærat, unde quisque sit dignus: non desunt, inquit, qui dicunt voluntate humana: nos autem dicimus, gratia & prædestinatione diuina.

Sed

Sed Deus fidem ab hominibus exigit. Fateor, inquit: nihil tamen minus est Dei donum. Nam promittit simul illis facturum se, ut faciant, quod fieri iubet. Quoniam autem proprio motu, ad recipiendam Dei gratiam preparari homines vulgo imaginantur: quod etiam Pighius fortiter defendit, ad hoc respondet. Hanc cogitationem refellit Apostolus dicens: Quid habes, quod non acceperis? A quo, nisi ab illo, qui te discernit ab alio, cui non donauit quod tibi? Atque huius rei in Paulo ipso documentum profert. Aversus, inquit, à fide, quam vastabat, eique vehementer aduersus, repente ad illam, gratia potentiore, conuersus est: ut non solum ex nolente fieret volens credere, verum etiam ex persecutore paratus ad persecutiones ferendas. Item. Cum Deus se facturum promittit, ut faciant homines quod præcipit, non tacet etiam merita eorum, sed mala: quibus ostendit, reddere se bona pro malis, hoc ipso, quod eos deinceps facit habere bona opera. Postea: Est etiam clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse Mediator Dei & hominum, qui ut hoc esset, quibus tandem suis, vel fidei, vel operum meritis, natura humana, quæ in illo est, comparauit? Quod eius bonum, qualecunque, præcessit? Cum sim homo, quod & ille est: cur non sum, quod ille, filius Dei? At ille gratia talis ac tantus est. Cur diuersa est gratia, ubi natura communis? Appareat nobis in capite ipse fons gratiæ. Ille quippe nos credere fecit in Christum, qui nobis fecit in quem credimus Christum: ille facit in hominibus principium & perfectionem fidei in Iesu, qui fecit hominem, principem fidei & perfectorem, Iesum. Item: Ergo sicut elegit nos, ita vocat: secundum placitum voluntatis suæ: ne in tanto beneficio, placito gloriemur voluntatis nostræ. Item: Attendant quo modo falluntur, qui putant esse à nobis, non dari nobis, ut petamus, quæramus, pulsemus, & hoc esse dicunt, quo gratia præceditur merito nostro, ut sequatur

De cor
rept. &
gratia
ad Va-
lent.

illa: cum accipimus petentes, inuenimus quærentes: nec volūt intelligere, hoc diuini esse muneris, vt petamus, quæramus, atque pulsemus. Sed quæritur, an non homini naturaliter inhæreat boni aut mali eligendi libertas? Respondet: Liberum arbitrium, & ad malum, & ad bonum faciendum, confitendum est nos habere, sed in malo faciendo liber est quisque iustitiæ, seruusque peccati: in bono autem, liber esse nullus potest, nisi fuerit ante à Filio Dei liberatus. Ita sola Dei gratia liberantur homines à malo: sine hac nullum prorsus, siue cogitando, siue volendo & amando, siue agendo, faciunt bonum: non solum vt mōstrante ipsa, quid faciendum sit, sciant: sed vt ea præstante, faciant cum dilectione, quod sciunt. Atque hoc deinde breuius explicat. Voluntas, inquit, humana, non libertate consequitur gratiam: sed gratia potius libertatem. Et priore ad Valentinum libro dixerat: Semper in nobis voluntas est libera: sed non semper est bona. Aut enim à iustitia libera est: quādo seruit peccato: & tunc est mala: aut à peccato libera est, quando seruit iustitiæ, & tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona: & per hanc fit, vt sit homo bonæ voluntatis. Sed forte lucem offert hominum mentibus, quam recipere, aut respuere, in earum sit optione: & ita mouet voluntates, vt earum sit, motum sequi ipsius, aut non sequi. Ad hoc responder: Si operatur Deus fidem nostram, miro modo agens in cordibus nostris, vt credamus: nunquid metuendum est, ne totum facere non possit? & ideo homo primas eius sibi vendicat partes, vt secundas à Deo accipiat. Item: Nolens tam claris testimoniis, quibus fides, Dei esse donum asseritur, & tamen volens à seipso sibi esse quod credit, quasi componat cum Deo, vt partem fidei sibi vendicet, atque illi partem relinquat: & quod est superbius: primam tollit ipse, sequentem dat illi. Vides vt nullo modo inter Deum & hominem dimidiet vel partiatur, sed solidum Deo concedat. Verum

postea exponit longe clarius: Quid est ad Christum venire, nisi in Christum credere? Hoc ut fiat, pater dat. Quid est enim, omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me: nisi, nullus est, qui audiatur & discatur à patre, & non veniat ad me. Si enim omnis, qui didicit à patre, venit: profecto is, qui non venit, non didicit. Paulopost: Hæc gratia, quæ occulte humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. Ideo quippe datur, ut cordis duritia primitus auferatur. Item: Absit ergo, ut non veniat, qui à patre didicit. Sed quare, inquit, non omnes docet? Si dixerimus, quia nolunt discere: respondetur: & ubi est illud? Domine tu conuertens viuificabis nos. Aut si non facit volentes ex nolentibus Deus, quid orat Ecclesia pro persecutoribus suis? Cum ergo prædicatur Euangelium, quidam credunt, quidam non credunt. Sed qui credunt, prædicatore forinsecus sonante, intus à patre audiunt, atque discunt. Qui autem non credunt, foris audiunt, intus non audiunt, neque discunt: hoc est, illis datur ut credant, his non datur. Quod apertius etiam postea declarat: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Item: Nisi cui datum fuerit à patre meo. Ergo trahi ad Christum, & audire ac discere à patre, nihil aliud est, quam donum accipere credendi. Neque enim audientes à non audientibus: sed credentes à non credentibus discernit, qui dicit: Nemo venit ad me, nisi datum ei fuerit. Fides igitur, & inchoata, & perfecta, est donum Dei. Item: Promisit Deus, quod facturus erat ipse, non quod homines. Quia & si faciunt homines bona, quæ pertinent ad Dei cultum: ipse facit, ut illi faciant quæ præcepit: non illi faciunt, ut ipse faciat quod promisit. Alioqui, ut Dei promissa compleantur, non in Dei, sed hominum est potestate. Item. Cum sic loquitur Deus: Timorem meum dabo in cor eorum: quid aliud est, quam talis ac tatus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, ut mihi perseueranter

adhæreant. Item: Certum est, nos mandata seruare si volumus: sed quia præparatur à Domino voluntas, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt faciamus. Certum est, nos velle, cum volumus: sed ille facit, vt velimus bonum. Certum est, nos facere cum facimus: sed ille facit, vt faciamus: præbendo vires efficacissimas voluntati. Item: An audebis dicere, etiam rogante Christo, ne deficeret fides Petri, defecturam fuisse, si Petrus eam deficere vellet? Quasi aliud vellet Petrus vllomodo, quàm pro illo Christus rogasset, vt vellet. Quando igitur rogauit, ne fides eius deficeret, quid aliud rogauit, nisi vt haberet in fideliberrimam, fortissimam, in uictissimam, perseverantissimam voluntatem? Verum, vbi ad primi hominis & posterorum comparationem descendit, sic concludit totam hæc partem, vt silere iam debeat Pighius: aut si porro oblatrare pergat, nihil tamen habiturus sit, quod mordeat. Postquam enim primum integritatis statum, deinde lapsum, & simul peccatum lapsus exposuit, hoc est, miseram hanc nostri generis, quæ ex eo consecuta est, damnationem: transitum inde ad reparationem faciēs, sic scribit: Quemadmodum humanam in Christo naturam, nullis eius propriis meritis, gratuita sua beneuolentia hoc honore dignatus est Deus pater, vt homo in utero virginis conceptus, filius Dei vocaretur: idque hac lege, vt sic à Deo suscepta hominis natura nullum in se motum admitteret malæ voluntatis: ita per hunc Mediatorem Deus ostendit, eos, quos sanguine eius redemit, facere se ex malis in æternum bonos. Istam gratiam non habuit homo primus, qua nunquam vellet esse malus: sed habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset: & sine qua, etiam cum libero arbitrio, bonus esse nõ posset: sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Deinceps: Tale quippe erat adiutorium, quod desereret cum vellet, & in quo permaneret, si vellet: non quo fieret, vt vellet.

Hæc

Hæc est prima gratia, quæ data est Primo Adæ: sed hæc potentior est in Secundo Adam. Prima est enim, qua fit, vt homo habeat iustitiam, si velit: secunda plus potest: qua etiam fit, vt velit: & tantum velit, tantoque ardore diligat, vt carnis voluntatē, contraria concupiscentem, voluntate Spiritus vincat. Nec illa quidem parua erat: sed hæc tanto maior, vt parum sit homini, per illam reparare perditam libertatē: parum sit denique, non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono si velit: nisi etiam fiat, vt velit. Item: Ac per hoc, ne de ipsa quidem perseverantia boni voluit Deus sanctos de viribus propriis, sed in ipso gloriari: qui eis non solum dat adiutoriū, quale primo homini dedit, sine quo non possint perseverare, si velint: sed in eis etiam operatur & velle: vt quoniam non perseverabunt, nisi & possint, & velint, perseverandi eis, & possibilitas, & voluntas, diuina largitate donetur. Tantum quippe accenditur Spiritu sancto eorum voluntas, vt ideo possint, quia sic volunt: ideo sic velint, quia Deus operatur, vt velint. Nam si in tanta infirmitate vitæ huius ipsis relinquere- tur voluntas sua, vt in adiutorio gratiæ, sine quo perse- uerare nõ possent, manerent si vellent: nec Deus in illis operaretur vt vellent: inter tot ac tantas tentationes, in- firmitate voluntas ipsa succumberet: & ideo perseuera- re non possent, quia deficientes infirmitate, nec vellent: aut non ita vellent, infirmitate voluntatis, vt possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter agere- tur: & ideo, quamuis infirma, non deficeret, neque ad- uersitate aliqua vinceretur. Hicne adhuc obstrepet Pi- ghius, & suum in nos venenum profundet, quòd Deum asseramus efficaciter hominum agere voluntates? At nos nihil quàm Augustinum sequimur. De perseveran- tia quoque plus facere verborum superuacuum foret: cum vtrunque simul vbique coniunxerit, & efficacem

affectum, & perseverandi constantiam. Et prius dixerat, quod nondum retuli, post primi hominis lapsum, non nisi ad suam gratiam Deum voluisse pertinere, ut homo ad eum accedat: nec nisi ad suam gratiam voluisse pertinere, ut homo non recedat ab eo. Vtrumque nominat, principium & finem. In utroque ne minimam quidem portiunculam homini relinquit: cum præcipuas illi partes Pighius largiatur. Vnum superest, quidquid usque ad vitæ finem, nobis gratiæ confertur, gratuito nobis conferri, non retribui gratitudini nostræ, quasi superioribus gratiis bene utendo, hoc ex nobis meruerimus. Hoc sic Augustinus confirmat. Satis dilucide ostenditur, & inchoandi, & in finem perseverandi gratiam, non secundum merita nostra dari, sed donari secundum ipsius secretissimam, eandemque iustissimam, beneficentissimam, sapientissimam voluntatem: quoniam quos prædestinavit, eos & vocavit. Quid nunc ad tergiversandum (effugere enim nullo modo potest) obtendet Pighius? An mutilas ac mancas sententias me decerpere causabitur, quæ Augustini mentem minime demonstrant? At nemo erit, qui non eius improbitati reclamet, si fecerit. An me non fideliter citare? Atqui ad verbum descripsi. An de industria præterire, quæ mihi aduersentur? Atqui ex quatuor tantum libris, neque his adeo prolixis, hæc omnia excepi: quos perlegere, non magnus erit labor. Poteram undecunque longe plura coacervare: verum, partim compendii studio, partim ut lectoribus sine molestia, aut labore promptum esset recognoscere, quanta fide ac sinceritate veram ac genuinam Augustini mentem explicarim: cedo. Si cui hoc minus satisfaciatur: in medium prodeat illi quatuor libri: duo ad Valentinum: quorum alter de gratia & libero arbitrio, alter de correptione & gratia inscriptus est: duo item ad Prosperum & Hilarium: quorum vnus est de prædestinatione sanctorum, secundus de bono perseve-

rantia: tum ex illis inter nos iudicium fiat: facile enim patiar, vt tota inde controuersia dirimatur: nec vereor ne id vel minimo causæ nostræ incommodo fiat. An Augustinum dicet hic præteruehi contentionis calore, vt eius fidem sic extenuet? At hi libri sunt, quibus auctoritatem sine exceptione deferendam agnoscit: & ex quibus solis certo statui posse, quæ fuerit Augustini sententia, pronunciat. Quid autem hic docet Augustinus?

Voluntatem hominis esse quidem liberam, sed non nisi ad malum. Atque hoc illi epitheton non proprie tribui: cum serua sit iniquitatis. Malam enim esse natura liter: & ideo sub peccati iugo teneri vincitâ ac captiuam, donec per Christum liberetur. Hanc prauitatem eo vsque patere, vt non modo nihil boni velle, aut delibere possimus: sed ne concipere quidem. Deum igitur non nostra præparatiõe adduci, vt gratiam nobis suam conferat: sed modis omnibus nos præuenire, vt initium sit ex mera eius misericordia. Omnes enim hominis facultates corruptas esse, vt nihil quàm malos fructus parere ex se queant. Hanc præterea gratiam non omnibus indifferenter aut promiscue dari, sed iis duntaxat, quibus Deus vult: alios, quibus non datur, malos permanere, ad bonum prorsus nihil valere: quia sint ex perditâ & damnata massa, suæque damnationi relinquuntur. Præterea, non esse eiusmodi gratiam hanc, quæ illis bene agendi potestatem conferat si velint: vt in eorum postea optione sit, velle, aut non velle: sed efficaciter ipsos permouere vt velint: imo voluntatem ex mala bonam facere, vt necessario bene velint. Adhæc, non id semel fieri, vt homines deinde sibi relinquuntur: sed continuo tenore eos gubernari: vt non minus in bono perseverare, quàm bonum incipere, Dei donum sit. Deum porro non alia induci ratione, vt homines, tum regendos spiritu suo suscipiat, tum susceptos ad extremum vsque vitæ regat, atque in perseverantia confirmet, nisi

gratuita sua bonitate, nullo vllius meriti respectu: sicut reuera nullum habere possunt, nec in opere, nec in voluntate, nec etiam in cogitatione. In hoc compendio si quid deprehendatur, quod non sit ex quatuor illis libris sumptum: causam non dico, quin me nullius fidei hominem totus mundus iudicet. Quid autem in tota nostra doctrina aliud continetur? Ergo etiam si crepet Pighius, nobis hoc extorquere non potest, quin Augustinus sit noster. Quid ergo superest, quominus cum in beluinam naturam degenerasse clamet? Sicuti se facturum denunciauit, si ostenderetur causæ nostræ suffragari.

In Librum quartum.

NE cui dubium sit, quid hactenus sua garrulitate consecutus fuerit Pighius: magnificum ex integro, sed vmbrailem ac imaginarium, sibi triumphum canit. Prostrati, inquit, sunt primo ariete aduersarii: Ego autem valde durus sum, qui stragem hanc non sentio. Mihi enim rectus adhuc firmusque stare videor. Et quo plus profecisse se ostendat, si veterum opinionem nobis opposuerit: sacrilegam illam suam vocem iterum ructat: nullius Scripturæ auctoritate, quamlibet claræ, nostro quidem iudicio, & euidētis aduersus claram consonantemque orthodoxorum patrum sententiam, aduersus communem Ecclesiæ definitionem, aliquid credere cuiquam licere. Fieri enim posse, vt in Scripturæ intelligentia erret vnusquisque nostrum, vt erret Ecclesia fieri in his, quæ ad fidei veritatem pertinent, non posse: quia sit columna & firmamentum veritatis. Sed cum nouum non sit, quod vsu venisse seculis omnibus constat: vt Ecclesiæ vmbra se falso regant, eiusque titulum arripiant, qui sunt infestissimi aliàs eius hostes: verã Ecclesiam à falsa quomodo

do discernere conueniet? Ad multitudinem, inquit Pighius. Atqui putabam ex verbo Dei iudicandum: vt, quæ Scripturæ adhæreret, Ecclesia censeretur: quæ ab ea desisteret, repudiaretur, vtcunque nomine vendicaret. Verbum, inquit, obscurum est: itaque ex Ecclesiæ sensu tota eius pendet certitudo. Atqui putabam, & sic didiceram, prius suo edificio esse fundamentum. Testatur autem Paulus, fundatam esse Ecclesiam in doctrina, non quam sibi ipsa composuerit: sed Apostolorum & Prophetarum. Excipiet forsan, hanc quidem doctrinam priorem esse Ecclesiæ: sed eius sensum in Ecclesiâ esse fundatum. Quod responsum sua absurditate satis per se refellitur. Ergo cum statuere, quænam sit vera Ecclesiâ, certo volumus, valeat illa Christi regula: oues eius esse, quæ vocem eius audiant. Proinde sicut columna & firmamentum veritatis ideo est Ecclesiâ, quod doctrinam illam, in qua fundata est, fideliter custodit: ita non aliam debemus pro Ecclesiâ agnoscere, nisi in qua doctrinam illam reperimus. Hoc vinculum est, hic nexus sacri coniugii, quo sibi Ecclesiâ Christus copulauit: quem nexum impio ac profano diuortio abrumperé Pighius conatur, dum Ecclesiâ priore loco constituit, Dei autem doctrinam ad inferius subsellium ablegat: & eam quidem, non sicut à Deo tradita est, cuius clara & perspicua nobis extet veritas: sed qualiter hominibus eam exponere libuerit.

Verum attendant lectores ad alterum hominis acumen mirabile. Nam cum se initio Scripturæ testimonii cõtra nos acturum proposuisset: cû ad eum locum ventum est, ingeniosam excusationem inuenit, quod declinet: Quoniam scilicet vniuersa Scripturâ, quanta quanta est, arbitrii libertatem demonstrat. Nam cum vniuersa testetur, Deum vnicuique pro suis meritis redditurum: vniuersa, bene viuendi leges & præcepta contineat: vniuersa nos hortetur ad virtutem, peccata prohibeat,

hibeat, pœnas minetur: certum est, vniuersam demonstrare liberi arbitrii potestaté. Si vniuersam ita Pighius intelligit, quasi in hoc tota incumbat, & hoc agat vnum: nondum prima fidei rudimenta didicit. Omittit enim præcipuam, & magis necessariam doctrinæ parté, quæ gratiæ promissionibus continetur: qua cognita, nihil suis obiectionibus efficit. Postquam enim nos in mandatis suis ambulare iussit Deus, facturum se promittit, vt ambulemus, hoc est, animû & pedes nobis daturum. Cum ergo tota lex, præcepta omnia, omnes tum exhortationes, tum castigationes, tum minæ, ad promissiones nos dirigant, & quasi manuducant: vbi totam nostram virtutem in nihilum Deus redigit, sibi gratiæque suæ omnes bonorum operum partes adscribendo: qui lege ac præceptis metitur hominis facultates, prima fidei elementa nondum se tenere prodit. Quamquam in soluendo hoc nodo nondum immoror: quia paulopost locum proprium habebit. Facit enim pro more suo Pighius, decies rem vnâ iterando. Quòd Dei iudicium non fore iustum commemorat, nisi cuique reddat pro meritis: respondeo, quod Augustinus: Væ vniuerso hominum generi: si merita nostra in iudicando Deus expendat. Quòd ad mercedem attinet, quam Deus seruis suis pollicetur, reddet quidem illis coronam iustitiæ iustus iudex. Sed hoc quoque quærendum erat, vnde sanctis proueniat iustitia, quæ tunc coronabitur. Certum autem est, nihil esse quàm merum Dei donum. Quid ergo inde hominum potentiam colligit?

Et quoniam de infirmo Scripturæ præsidio sibi male conscius est, ad solenne illud suum suffugium protinus dilabitur: sic Origenem, sic Tertullianum, sic Hilarium, & reliquos sensisse. Verum, etiam si astringi me eorum autoritate ligarique sic patiar, vt derelicta Scripturæ certa veritate, in eo acquiescam, quod illis visum fuerit: quod nec facturum sum, & facere nefas est: iam ta-

men

men ostendi, quàm calumniosa interpretatione eorum sententias in nos detorqueat. Nam quòd dicunt, frustra esse legem, nisi sit obsequèdi facultas, & similia: hæc merito dicerentur, si seruitus hæc, quæ nos impeditos tenet, ac virtutem aufert, naturæ foret, non proprii vitii. Nunc vero cum istud semper in promptu sit, quidquid impotentia aut defectus in nobis est, culpæ nostræ esse imputandum: hoc responso, diluuntur omnes illæ obiectiones ac soluuntur. Atque ita soluit Augustinus, cum in illis, quos nuper recensui, libris: tum in libello de perfectiõe iustitiæ. Itaque hoc nimis prostituta frontis est, ipsius quoque Augustini testimonio hic abuti. At claris verbis negat, in eo peccari, quod vitari non potest: Et vbi natura dominatur aut necessitas, illic tradit inueniri nõ posse culpæ rationem. Ex aduerso re-
clamat, frustra sibi præscribi de talium librorum, quos
iuuenis scripserat, vetustate. Nam & ideo, inquit, re-
tractanda suscepi mea opera, vt nec meipsum in omnibus
me secutum fuisse demõstrẽ: sed proficienter me scri-
psisse existimo, nõ à perfectione cõpisse. Huic vero Pi-
ghii calumniæ in Retractionibus sic occurrit. Aliud
est, quærere, vnde sit malũ: aliud, vnde redeatur ad pri-
stinum, vel ad maius perueniatur bonum. Paulopost ci-
tat hoc pridem à se dictum: Quoniam non sicut sponte
homo cecidit, ita surgere potest: porrectam nobis dexte-
ram Dei firma fide teneamus. Et similia. Et tamen excu-
sat, quòd ne sic quidem totum quod dictu necessarium
fuerat, comprehenderit. Item de perfectione iustitiæ:
Per arbitrii libertatem factum est, vt homo cum pecca-
to esset: sed iam pœnalis vitiositas subsecuta, ex liberta-
te fecit necessitatem. Sed in postremis etiam scriptis
conueniri docet liberum arbitrium: quoties præcipit,
vel hortatur Deus. Fateor sane in hoc quæstionis statu
diu eum versari, vt liberum arbitrium cum gratia con-
iungat, ne liberum arbitriũ tollere videatur gratiæ præ-

De bo-
no per.
seue. ad
Prospe.
cap. 12.
& 21.

dicatio. Sed quid hoc nomine sibi velit, non debemus negligere: si verum eius sensum cōsequi cupimus, non verborum decipulas & aucupia struere. Ipse autem factis demonstrat toto libro, non aliud sentire se, quā spontanea voluntate, & bene & male agere homines: sed natura nihil posse quā peccare, gratia autem bonum incipere, & in eo perseverare. Itaque præfatus, se eorū causa scribere opus illud, qui liberū arbitriū, aut negarent, aut negare viderentur, gratiam asserendo: complures locos congerit, qui liberū arbitrium subesse homini significent: hoc est, voluntatem, qua spōte faciat quod facit: Atque hoc vnum capite secūdo, quod allegat Pighius, exequitur. Verum continuo post, metuendum esse admonet, ne hæc testimonia sic in defensione liberi arbitrii intelligantur, vt gratiæ Dei locus non relinquatur. Totum igitur nunc in eo situm est, vt sciamus, qualiter deinceps inter liberum arbitrium & gratiam partiatur. Nam & inde, quid liberum arbitrium significet, constabit. Testatur autem, & sæpe, & claris verbis, Dei esse donum, quidquid boni agimus: quia illud in nobis efficiat. Gratiam vero Dei non retribuere meritis nostris: sed tunc dari, cum nulla sint nobis nisi mala merita. Inde incipere bona merita: sed quæ mera sint Dei dona, nullo modo à nobis. Hac occasione in illam disputationem ingreditur, qualiter vita æterna merces simul sit & gratia: quam sic absoluit, quòd Deus bona quidem opera remuneretur in sanctis: sed hoc agendo, nihil quā gratuitam suam misericordiam in illis prosequatur: quoniam ipsis quidquid est bonorum operum gratuito cōtulerit. Atque illic tractat, qualiter nos fingat ac formet Deus, cum suo Spiritu regenerat: qualiter præparet bona opera in nobis, non ipsi præparemus. Simul eorum errorem refellit, qui hominem bono aliquo motu præparari fingunt, ad recipiendam Dei gratiam: cum iniquum gratiæ sit, auellere à nobis cor lapideū, quod nihil
quā

quã derisissimam voluntatem significat, & aduersus Deum inflexibilem. Postea definire incipit, quid libertatis nomen valeat. Semper, inquit, libera est voluntas in homine: sed non semper bona. Malam vero esse testatur naturæ vitio, gratia bonam fieri. Vides eum iam liberam facere voluntatem, quæ nihilominus nihil quã mala per se esse possit. Respondet postea argumentis illis, quæ ex lege & præceptis obiici solent. Magnum aliquid, ait, Pelagiani se habere putant, quando dicunt: Non iuberet Deus, quod sciret, non posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideo iubet aliqua quæ non possumus, vt nouerimus, quid ab illo petere debeamus. Ipsa enim est fides, quæ orando impetrat, quod lex imperat. Deinde: Certum est, mandata nos seruare, si volumus. Sed quia præparatur à Domino voluntas, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus. Certum est, nos velle cum volumus: sed ille facit, vt velimus bonum. Certum est, nos facere cum facimus: sed ille facit, vt faciamus, dando vires efficacissimas voluntati. Pergit tum postea, compluribus Scripturæ testimoniis monstrare, ea ipsa Deum facere in nobis, quæ facere nos iubet. Tandem vbi ad conclusionem venit, sic loquitur: Satis me disputasse arbitror aduersus eos, qui Dei gratiam vehementer oppugnant: qua voluntas humana non tollitur, sed ex mala mutatur in bonam: & cum bona fuerit, adiuuatur: & sic disputasse, vt non magis ego, quã diuina Scriptura locuta sit, euidentissima veritate. Quæ Scriptura si diligenter inspicitur, ostendit, non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas bonas in actus bonos, & vitam dirigit æternam: verum etiam illas, quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari. Quòd si potens est siue per Angelos, vel bonos vel malos. siue quocunque alio modo: operari in cordibus ma-

lorum, pro meritis eorum, quorum malitiam ipse non fecit, sed vel originaliter tracta est ab ipso Adam, vel crevit per propriam voluntatem: quid mirum, si per Spiritum sanctum operatur in cordibus electorum bona, qui operatus est, ut corda ipsa essent ex malis bona? En quibus liberum arbitriū encomiis illic extollat. Et tamen, qua solet verecundia, Pighius nos studio claudere oculos criminatur, ne clarissimam lucē cernamus. Et adeo sibi placet, ut vel solo hiato oris selectores incātare posse speret.

Quoniam autem in mea Institutione, post doctrinā nostrā explicationem, argumenta refutaueram, quibus sese armare solent, qui eam oppugnare volunt: has sibi nunc partes suscipit, ut solutiones meas, aut frigidās, aut minus plenas, aut ineptas, aut inanes esse omnes conuincat. Hoc ut faciat, dialogum componit: in quo me inducit loquentem: sed pro suo commodo. Nam quoties libet, verba abrumpit. Dixeram autem in mea Institutione, qui doctrinā nostrā resistunt, eos absurda quādam congerere, quibus eam odiosam reddant, tanquam à communi sensu abhorrentem: deinde Scripturā testimoniis cum ea congruere. Quia utraque machinas ordine me repulsurum profiteor: superbiam meam tragicis acclamationibus exagitat: quod ego, misellus culex, tot simul, tantosque elephantos, & nobilem illam aquilarum congregationem, hoc est, veteres omnes sanctos, adoriar. Ac rursus suum illum catalogum, meo stylo iam superius confossum & erasum, recitat. Ego vero non cum antiquis patribus mihi bellum esse profiteor: sed cum Pighio dantaxat, & similibus, vel canibus, vel porcis: qui sacrosanctam & salutarem Dei veritatem, partim impuro & obsceno rostro contaminant, partim conculcant pedibus, partim venenato morsu lacerant, partim latratu persequuntur. Verum si in refutanda eius garrulitate insistere vellem: nullus esset finis. Itaque

à lectoribus peto, ne à re ipsa dimoueri se patiantur. Quod si mihi dederint: efficiam, ne quid in meis respõsionibus desiderent.

Nunc, primum quod recito absurdum, est. Si peccatum necessitatis est, iam desinit esse peccatum: si voluntarium est: ergo vitari potest. Adde autem, Hoc dilemmate vexatum olim fuisse Augustinum à Pelagio. Clamat hic phreneticus, me mentiri. Atqui nihil dixi, quod non Augustinus ipse prodiderit. Hanc enim Pelagii ratiocinationem nouam ponit, libro de perfectione iustitiæ. Quæ ergo ista est rabies, negare vsipiam esse, quod ante oculos exhibetur? At similiter vsus est contra Manichæos Augustinus. Rite quidem, & optima ratione: cum illi peccatum hominibus à Deo ingenitum esse, tanquam substantiale malū, fingerent: nõ concederent vitio propriæ voluntatis accidisse. Nostra autem causa dissimilis. Ergo sicuti huius absurdi obiectione hodie nos oppugnant Romanenses theologi: ita olim eadem Augustinum Pelagius impetebat. Extat enim liber, qui hoc testatur. Negando, quid proficiet Pighius? Et tamen illud, quod à me additum Pighius prætermisit, quantæ est ingenuitatis? Nolle me hostes nostros prægrauari Pelagii nomine, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Porro satisfaciendi ratio hæc est: Nihilominus iure nobis imputari peccatum, etiamsi necessarium sit. Ratio est: quia si quis cum Deo disceptare velit, & hoc prætextu iudicium subterfugere, quia aliter non poterit: habet paratam respõsionem: Perditio tua Israël: in me tantummodo auxilium tuum. Vnde enim ista impotentia, nisi ex naturæ vitiositate? Vnde porro vitiositas, nisi quod homo defect à suo opifice? Huius defectionis cum rei simus omnes: in hac necessitate, qua constringimur, dico extare luculentam damnationis nostræ causam Plurimum igitur abesse, vt ad excusationem valeat. Hic in cachinnos totus Pighius soluitur.

f quodd

quòd tam nihili ratione me elapsum esse confidam. Sed quid habet ipse quod opponat? Suum illud toties repetitum carmen occinit: Ex patribus se monitrasse, frustra datam esse legem, si impleri nequeat: locum nec merito nec demerito fore, nisi tam ad bonum, quam ad malum, libera sit voluntas. Atque ut multitudine testium nos obruat, totam illam, quam ante recensuimus, cateruam profert. Quòd ad laruatum illum Petrum, & fictitium Clementem spectat, faceffant è medio. Nam illas ineptias verbo vno non dignabor. De aliis iam dixi, quantum sufficiat. Quanquam nullus est ipforum omnium certior interpres, quàm Augustinus, dum suam in communi causa mentem exponit. Quòd enim dixerat, non posse inueniri culpæ rationem, vbi natura dominatur aut necessitas: non nisi in sanæ & integræ naturæ consideratione valere admonet. Necessitati enim nunc subiacere homines, sed quam sibi voluntaria culpa primus homo contraxerit. Natura, inquit, nobis facta est, pœna. Et vindicta primi hominis quod erat pœna, nobis natura est. Cum ergo necessitas peccati sit pœna, quæ inde oriuntur peccata, merito culpæ, & eorum culpam merito imputari hominibus: quando voluntarium est principium. Nunc ergo quid causæ est, cur solutionem à me positam tanto fastu contemnat ac derideat Pighius? Augustinum omitto, nō minus argutum, opinor, dialecticum, quàm sit Pighius: qui hac aut tali responsione data, se defunctum putat. Sed pietatis sensum consulamus, an non satis hoc sit ad hominis reatū, vbi sua culpa periisse conuincitur. Neque enim alia populum suum accusatiōe premit Deus, cum dicit: Perditio tua Israël: in me tantummodo auxilium tuum. At populum illic arguit, qui verbo suo obtemperare noluerat. Fateor, sed cum vniuersalis sit sententia, videndum, quid contineat. Hoc autem proculdubio significat, destitui omni excusatione hominem, si sibi causa exitii suis-

se deprehendatur. At hoc non esse causatur Pighius, nisi tam effugere perditionem, quàm perdere se, possit. Qui sic balbutit, vel grunnit potius, se primum illud fidei nostræ axioma non tenere prodit, nos, ac totam nostram ad bene agendum virtutem, in Adam periisse. Nec vero ab eo se abhorrere hic dissimulat: qui toties corruptionem ex primo parente contractam non alibi, quàm in membris corporis, locat.

Quòd in altero membro dico subesse vitium, ubi peccatum colligunt vitari posse, si voluntarium est: & ideo argumentum valere nego, quia deductionem habeat à voluntario ad liberum: hoc ut refellat, Augustinum mihi regerit: quem ubique sic ratiocinari dicit: At qui iam toties Augustinum produxi suæ sententiæ interpretem, ut amplius repetere, mihi ipsi fastidio sit. Nam quæ pro sua garrulitate subinde recinit Pighius, de sana & integra natura scribit. Vbi autem de vitiosa natura sermo est, peccatum esse palam pronunciat, siue vitari possit, siue non possit. Nam si potest: præsens voluntas hoc facit. Si non potest: præterita voluntas hoc fecit. Subiicit autem vitari posse: sed non ipsius hominis virtute: non quando superba, inquit, laudatur voluntas: sed quando humilis adiuuatur. Porro horum verborum sensum ab initio posuerat: vitari quidem posse peccatum: sed si vitiosa natura prius sanetur. Nunc vero sanam non esse, aut quia quod faciendum est, cæcitate non videt, aut infirmitate non implet. Quid his clarius desideres? Verum abunde sibi ad victoriam esse putat Pighius, si Augustini titulum quoquo modo nobis opposuerit.

Libr. de
perfect.
iust. re-
pons. 15

Quoniam autem eius distinctionis sapius iam meminimus, quam nos inter coactionem & necessitatem statuimus, unde pendet maiori ex parte hæc quæstio, eamque non nisi obiter attigimus: paulo diligentius nunc excutienda nobis est. Nam & cum eam Pighius superio

re libro improbare: defensionem in hunc locum distulimus. Negant ergo qui liberum arbitrium cōtra Dei gratiam tuentur, peccatum aut virtutem esse, vbi est necessitas. Respōdemus, Deum necessario bonum esse: nihilo tamen minorem ex bonitate laudem cōsequi, quia non nisi bonus esse possit. Rursus, diabolum necessario malū esse: nihilo tamen minus vitiosam esse eius malitiam. Neque id est nostrum commentum. Sic ante nos Augustinus, sic Bernardus, locuti sunt. Quid Pighius? Deum habere separatam à creaturis rationem. Nam quod his inest ex conditionis necessitate, non ad earum, sed Dei laudem pertinere, ea tātum mereri in illis laudem, quæ sibi, talentum à Deo creditum excolendo, acquisierunt. Huius vero aliam esse rationem: vt cuius infinita bonitas referri aliò non potest. Hoc cōtine est subuertere quod dicimus? Voluntarium cum necessario minime conuenire, extorquere volūt aduersarii. Nos autem vtrunque simul cōgruere in Dei bonitate ostendimus. Absurdum esse dicunt, vt vitio, aut culpæ, dentur hominibus, quæ sic faciunt, vt aliter nequeant. Nos, adducta similitudine, absurditatem hanc diluimus. Non ratiocinamur, bonos ideo aut malos necessario esse homines: quia necessario bonus sit Deus: sed tantum exemplo indicamus, non adeo à ratione dissentaneum esse, vt laude aut vituperio dignum censeatur, quod tamen necessarium est. Cæterum quod de conditionis necessitate philosophatur Pighius, id vero prorsus ab instituto est extraneum. Naturæ, quæ vocant, aut bona, aut mala, merito, nec in vitio, nec in virtute ponuntur: quando eiusmodi sunt, vt illis tam male quàm bene vti possint homines. Voluntas autem bona, & quæ inde oriuntur actiones, in diuerso sunt ordine. Hoc itaque nihil ad rem. Addit præterea, Deum, nihil aliorum omnium à se, necessario agere, aut velle. Quæ philosophia, non modo propter leuem & friuolam curiositatem: sed etiam quia profanam

iustitiæ Dei ab eius operibus diuisionem inducit, repudianda est. Quod autem iterum subiicit, nescire se, quid sibi velit illud, Deum velle necessario iustum esse: in eo parum abest, quin Deum instar trunci aut stupitis, habere se prodat. Voluntas, inquit, natura posterior est: Deus autem natura est bonus. Ergo ineptum est, Deum dicere velle iustum esse, qui talis est natura. At qui aptius fecisset ac congruentius, si illud, quod nuper inter Deum & creaturas posuit, discrimen in hunc usque locum seruasset. Habent siquidem multa creaturæ à natura, quæ in voluntate sita non sunt: nec sub voluntatis arbitrium cadunt. At tale quidpiam in Deo imaginari, sacrilegum est commentum: qui sic est natura, id quod est, ut talis velit esse: sic etiam vult quidquid vult, ut illud habeat à natura. Nam cum circulari, ut sic dicam, quodam nexu inter se cohæreant Dei bonitas, sapientia, virtus, iustitia, voluntas: hoc vinculum disrumpere, impiæ & diabolicæ est imaginationis. Cum ergo velit esse Deus, quidquid est, idque necessario, non dubium, quin sicut necessario bonus est: ita & talis velit esse: quod tam procul à coactione abest, ut maxime sit in eo voluntarius: liberum dicerem, si pro spontaneo accipi inter nos conueniret.

Quod de diabolo adducimus, sic soluit: hoc ipsum, quod necessario malus sit, pœnam esse peccati, quod nulla necessitatis vi coactus admisit. Quasi nõ hæc similiter ratio in homines conueniat. Neque enim, sicut toties dictum est, in natura, sed in vitio necessitatem constituimus, cui dicimus subiicere hominum genus. Hoc modo interesse docemus, quod in æternam seruitutem additus fuit diabolus, in qua nulla sit spes manumissionis: nobis relictum est hoc remedium, ut Spiritus sancti gratia inde exeamus. Fatetur tandem, non pugnare simpliciter cum voluntate necessitatem: sed cum voluntate hominum, qui adhuc in mundo peregrinantur. Hoc figmento eleganter quidem eludere sibi videtur nostram

solutionem: sed quàm illi facile est dicere, tam nobis ne-
 gare promptum est. At de viatoribus loquitur Augusti-
 nus, cum perpetuam necessitatis cum voluntate repu-
 gnantiam statuit. Imo de statu primi hominis loqui se
 testatur, antequàm in miseriam hanc, sub qua nos omnes
 eius posterilaboramus, incidisset. Nunc vero post eius
 lapsum, necessitatis iugum, à quo aliàs soluti essemus
 atque immunes, nobis impositum, ipse, & Prosper, &
 Bernardus, vno ore tradunt. Quanquam vtliberalis
 videatur, hæc se mihi vltro largiri iactat: cum argumen-
 ta mea tale nihil euincant. Patior, vt sibi domi suæ hunc
 plausum det: modo eius vanitas omnibus palam appa-
 reat. Quod vt fiat, necessitatem definiamus. An autem
 mihi non concedet Pighius, statam esse ac firmam stabi-
 litatem, vbi res aliter esse nõ potest, quàm sit? Apud Ari-
 stotelem certe τὸ ἀπότρεψ' τυχέσιν necessitati semper oppo-
 nitur. Atque id dicat sensus communis, vt necessarium
 censeatur, quidquid sic esse oportet, nec aliter esse po-
 test. Hoc modo immutabilitas sub necessitate contine-
 bitur: vnde & continuo sequetur, Deum necessario bo-
 num esse. Quòd si necessaria est eius bonitas: cur non
 inde mihi colligere liceat, necessario tam bene velle,
 quàm bene facere? Cum vero ita stabilis perseuerat, ipse
 sibi quodammodo necessitas est, non aliunde cogitur:
 nec tamen seipsum etiam cogit, sed sponte ac volunta-
 rius ad id, quod necessitate agit, inclinatur. Diabolus con-
 trà necessario, & malus est, & male agit: nihilo tamen mi-
 nus voluntate. Hinc liquido confici mihi videtur, quod
 volui: non adeo disidere à necessario volūtarium, quin
 societatem aliquando admittant. Iam ad hominem, ne
 perperam hæc ad eum exempla trahi quis putet, venio.
 Malum esse dicimus, quia sit ex mala propagine, tan-
 quam malæ radicis ac vitiosæ malus ramus. itaque quàm-
 tisper in natura sua manet, nihil quàm male, & velle, &
 agere. Vt vero, prauitate deposita, ad bonum se conuer-
 tat,

tat, id esse in eius potestate negamus. Cum ergo nihil ex
 se possit quam malus esse, in eo necessitatem constitui-
 mus. Ac ne id simpliciter quidem: sed quatenus, & ex
 mala radice ortus est, & originis suæ ingenium retinet:
 hoc est, quandiu Spiritu Dei non agitur. Aristoteles
 cum voluntarium distinguit à suo contrario: hoc esse
 definit, τὸ ἐκ τῆς αἰτίας ἀναγκαῖον γίνεσθαι: hoc est, quod vi fit, aut
 per ignoracionē. Violentum porro definit, cuius aliunde
 est principium, ad quod nihil confert is, qui vel agit,
 vel patitur. Quid autem principii nomine significet,
 ostendit deinde capite quinto, cum iniustos ac intempe-
 rantes ideo tales esse sponte docet, quia initio licuerit
 non esse: tamen si nunc alii esse nequeant, Atque ad eam
 rem explicandam similibus utitur. Neque enim, qui
 ægrotat, sanus erit, cum libuerit: & tamen sua forsitan
 sponte ægrotat, si intemperanter viuendo, morbum sibi
 contraxerit. Tunc ergo licebat illi non ægrotare: ubi au-
 tem huc progressus est, non ita. Sicut ubi quis lapidem
 proiecit, nō amplius potest resumere: sed penes ipsum
 erat, aut retinere, aut iacere. Videmus hic profanum
 philosophum fateri, non in potestate hominis semper
 esse, ut bonus sit: imo non nisi malum esse posse: & tamen
 voluntate esse id quod est, & non violentia: quia princi-
 pio libera penes ipsum electio fuerit: per quam se tradi-
 derit in libidinum obsequium ac seruitutem. At vero
 hæc propria est Christianorum philosophia, primum
 parentem nostrum, nō modo seipsum, sed omnes suos
 posteros simul corrupisse: atque inde nos habitum tra-
 here, naturæ nostræ insidentem. Nunc agedum, hanc
 de vitiosa nostra origine doctrinam cum Aristotelis
 philosophia coniungas: & nullo negotio, intelliges, qua-
 liter peccatum, quod non est in potestate nostra fuge-
 re, sit nihilominus voluntarium.

Ethico.
 ad Ni-
 coma-
 chum
 li. 3. ca. 1

Secundum quod ex aduersariis recito absurdum,
 est. Nisi ex libera arbitrii electione, tum virtutes, tum vi-

tia procedant: non esse cōsentaneum, vt homini, vel infligatur pœna, vel præmium rependatur. Cui antequam respondeo, hæc verba interfero. Hoc & si Aristotelicum est, fateor tamen à Chrysoſtomo & Hieronymo vsurpatum. Pelagianis tamen, vel Hieronymo teste, familiare fuit. Hoc postremum vt euertat Pighius, quantum inter suam & Pelagii causam interſit, ostendere molitur, quasi vero ideo minus hoc argumento vsi fuerint Pelagiani, quia paulo aliter, quàm Pighius vel senserint, vel salté locuti sint. In altero malignitatis me grauer accusat, quòd ex pluribus duos tantum citauerim. Quasi vero aliquo iure fuerim obſtrictus, ad eos omnes ordine recensendos, apud quos ea sententia extaret. Cur ergo mihi libros nō subministrabat Pighius? qui tunc nulli ad manum erant: excepto vno Augustini volumine, quod mihi commodato datum erat. Ego autem me venia dignum esse puto, quòd ita libris destitutus, duos vnus sententiæ auctores nominauerim, quos memoria tenebam: reliquos, qui in mentem tunc non venerunt, omiserim. De pœnis cum respondeo, iure nobis irrigari, à quibus culpa emanet: neque referre, libero ne iudicio, an seruili, modo voluntaria cupiditate, peccemus: id nō improbat: modo cum Augustino, aliisque omnibus, concedam, voluntarium id esse demum, quod in potestate nostra sit. At ego cum Augustino excipio, hanc quam requirit, facultatem in sanitate sitam esse: quam sicut acceperat primus homo, ita male vtendo perdidit. De præmiis quòd respondeo, nihil absurdi esse, si ex Dei benignitate potius, quàm propriis hominum meritis, dependeant: non nugatorium tantum, sed blasphemum esse pronunciat. Sed cum hoc alterius sit argumenti, obiter tantum refellit. Apostolus, inquit, Deum testatur remunerari eos, à quibus inquiritur. Quid tum? Vbi remuneratio, illic & obsequii, & meriti respectus est. De obsequio fateor: de merito, si ope-

ris dignitatem intelligat, nego. si obedientiam simplici-
 ter Deo acceptam, non reclamo. Postquã autem aliquot
 testimonia collegit, in quibus mercedis fit mētio, clau-
 sula loco illud Pauli adducit, de corona iustitiã, quam
 redditurus est iustus iudex seruis suis. Sed quid, si Au-
 gustini verbis excipiam? Cui debitam coronam reddere
 posset iustus iudex, nisi indebitam ante gratiam dona-
 ret misericors Pater? Fatemur vtrinque laborandum ac
 certandum. Neque nos inficiamur, erusmodi esse certa-
 mē, quod & summam habeat difficultatem, & maximos
 conatus, totumque hominis studium requirat. Tãtum
 quæritur, propria ne virtute, militemus Deo: an ille in-
 genium, animum, manus, vires, arma è cœlo submini-
 stre. Pignus Dei gratiã particulam erogat, nobis arro-
 gat maiorem partē. Dico in nobis impleri, quod Deus
 olim Israëlitico populo pollicebatur: nobis scilicet qui-
 escentibus, eum pro nobis pugnare: non quia nihil a-
 gamus ipsi, aut quia ipsius impetu, nullo voluntatis no-
 strã motu, ad opus feramur: sed quia agimus acti ab
 ipso: volumus, eo cor nostrum dirigēte: conamur ipso
 excitante: conando efficimus, ipso vires dante, vt nos a-
 nimata simus & viua instrumenta, ipse autem dux ac
 perfector operis. Illam Augustini sententiam: Deum co-
 ronare in nobis sua dona: truncam & mutilam à me cita-
 ri, contra ipsissimum scriptoris sensum, causatur: sed in
 probatione friget. Primum, cum illic meminerim, sub-
 inde apud Augustinum recurrere (sicuti verum est) qua-
 si semel dictum tractat. Quoties hoc, cum in Psalmos,
 tum in Ioannis Euangelium, vt omittam contentiosa
 opera, inculcat: Quo sensu, si cui dubiũ est, ipse omnem
 scrupulum in Epistola ad Sixtum eximit. Sicut ab ini-
 tio fidei, inquit, misericordiam consecuti sumus: non
 quia eramus fideles: sed vt essemus: sic in fine coronabit
 nos, sicut scriptum est, in misericordia & miserationi-
 bus. Vnde & ipsa vita æterna, quæ in fine habebitur, &

vtique præcedentibus meritis reddetur: tamen quia eadem merita, quibus reddetur, non à nobis parata sunt, per nostrâ sufficientiam: sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur: non aliam ob causam, nisi quia gratis datur: nec ideo tamen non datur meritis: sed ideo quia data sunt ipsa merita, quibus datur. Hæc si sanum habeant interpretem: quid dubii relinquunt? Esto tamen: valeat vnus ille locus. Quid illic habetur? Pelagiani, eam solam gratiam sine vllis meritis dari interpretabantur, quæ Deus remittit peccata: illam vero, quæ in fine dabitur, meritis præcedentibus reddi. Hoc illis concedere paratus est Augustinus, si Dei dona esse agnoscant: non autem hominum propria. quæ enim talia sunt, id est ab hominibus, mala esse. Bona autem, esse Dei dona. Iam plenum locum habet Pighius. Quid proinde? Vides, inquit, non tolli, sed statui sanctorum merita. Nempe, sicut alibi Augustinus ipse liberum arbitrium docet per gratiam stabiliri: quia per eam liberetur, cum natura sit captiuum: ideoque ad omne bonum inutile. Verum nihil doloris ex hoc vulnere sentio. Subiicio postea, timendum minime esse, vt veniamus, quo clara voce Spiritus sanctus nos vocat. Hanc enim seriem, & hos gradus misericordiæ Dei nobis describi, vt glorificet, quos iustificauit: iustificet, quos vocauit: vocet, quos elegit. Hinc nos doceri, non alia de causa coronari fideles, nisi quia Dei misericordiæ, non sua industria, & electi sunt, & vocati, & iustificati. Ab hac sententia eo vsque abhorret Pighius, vt Deum fore iustum neget, si vera sit. Verum cum ista insectatio mera sit & aperta Spiritus sancti criminatio: quid in ea refellenda multum ponerem operæ? Præterea hoc ad electionis quæstionem spectat, quæ suum proprium locum habebit. Quanquam ne prætermittam, quod obseruatu dignum est, duo aduersariorum obiecta, quæ seorsum ac separatim posueram, commiscet Pighius. Nam, illo de-

mum

mum soluto, quod de operum meritis ac remuneratio-
 ne afferunt, hoc tertio loco recensueram. Si non subia-
 ceant electioni nostræ bona similiter vt mala: vnde fit, vt
 alii à fide deficient & bonis operibus, alii perseuerent?
 Huic quæstioni vt satisficerem, causam diuersitatis ad
 gratuitam Dei electionem delegaueram: sicut reuera vo-
 cationis nostræ fundamentum est, non modo vt eam in-
 cipiatur, sed etiam vt stabiliat vsque in finem, ac cõpleat.
 Illic nihil meum est Nam id Augustinus vbique incul-
 cat: qui tamen simul euincit, non se comminisci ex pro-
 prio sensu: sed ex Dei ipsius ore sumere. Pighius au-
 tem reum extremæ sæuitiæ & crudelitatis Deum facit,
 si ita res habeat. Sequitur in mea Institutione: Cum
 Paulus quemlibet nostrum interrogat, quis eum discer-
 nat: & gloriari vetat, quòd omnia acceperimus: nonne
 ob id ipsum libero arbitrio adimit omnia, ne quem meri-
 tis locum relinquat? Hic Pighius cauillatur, nihil illum
 libero arbitrio derogare, dum admonet, totum, & quod
 sumus, & quod habemus, & quod possumus, referri Deo
 acceptum debere: etiam liberum arbitrium. Tum, quasi
 victoria potitus, insultat. Quid hæc doctrina, inquit,
 aut meritis, aut libero aduersatur arbitrio? Me enim ve-
 hementer errare, si eos adeo delirare existimem, vt libe-
 rum arbitrium homini credant à seipso inesse, & non à
 Deo datum. Merito ita in suis victoriis exultat Pighius,
 quas adeo de facili comparat, sine sanguine & sudore.
 Vbi latebram inuenire aliquam potest, in eam mox se
 abdit: & cum hostem amplius non videt, fugatum ac
 profligatum putat. Sed paululum iam caput exerat: &
 me, vel Apostolum potius, sibi propius imminere & in-
 stare sentiet. Hoc bello colore suam olim impietatem
 operiebat Pelagius: sicuti plus quindecim locis testatur
 Augustinus. Nam cum in Concilio Palestino anathema
 te damnasset eos, qui gratiam Dei superioribus meritis
 rependi docerent, & postea malæ fidei argueretur, ita se

epi. 106
ad Six-
tum.

purgabat, quòd nihil mereri homines potuerint, cum nondum essent. Liberum ergo arbitrium & partem gratiæ esse, & nullis meritis redditum, sed gratis datum. Sed illam fallaciam excutit Augustinus. Nam omnino, inquit, non istam gratiam commendat Apostolus, qua creati sumus, vt essemus homines: sed qua iustificati sumus, vt homines iusti essemus. Et quid hic longiore demonstratione vteremur? Naturam enim conferimus cum gratia, cum hanc curandæ ac tollendæ illius corruptioni vnicum remedium esse dicimus. Ergo discerni in tota hac tractatione tanquam res inter se oppositas, oportuit. Si male nos separare res coniunctas dixerit Pighius: tuemur nos Apostoli autoritate. Quid ergo nunc, vt totum causæ statum turbet, profecturum se sperat, cum à regenerationis beneficio, quod singulare est, ad communem creationis gratiam nos auocat? Sed hoc est scilicet, quod alicubi scribit Augustinus semper artificium hoc quæritare gratiæ inimicos vt lateant sub laude naturæ.

Quartum obiectum, quod in mea Institutione ex aduersariorum persona moueo, est: Frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionum vsum, ridiculas esse obiurgatiões, nisi penes nos sit, parere. Huic argumento vt neruos addat Pighius, eo communiter multos veterum fuisse vfos commemorat: ex quibus pseudopetrum, cum laruato Clemente, in prima acielo cat. De Tertulliano & Irenæo iam dictum est: nihil eos aliud ratiocinari, nisi frustra daturum homini legem fuisse Deum, cui non liberam boni & mali electionem contulisset. Sed aliud est quærere, quas initio facultates homo acceperit: aliud, quid nunc iuis facultatibus destituto, & ad extremam inopiam redacto, super sit. Hæc tam diuersa, in qua nunc est, conditio, cum priore illa confundi minime debet. Eadem responsio Origenis quoque verbis satisfacere forte posset. Sed non adeo mo-
ror

ror: cum eum non nihil à nobis dissentire iam ante con-
 fessus fuerim. Quòd Ciceronem etiam aduocatum ac-
 cersit, causam inde suam non multum adiuuat. Nos
 enim, sicut verum est, totam hanc, de hæreditaria natu-
 ræ prauitate & gratuita reparatione doctrinam à ratio-
 ne carnis penitus reconditam esse concedimus. Itaque
 nihil mirum, si totam rhetorum & philosophorum na-
 tionem latuerit. Quia autem hanc quæstionem Augu-
 stini potius verbis, quàm meis soluere in animo erat,
 eamque solutionem ex libro de correptione & gratia
 mutuari: obiter, qua occasione scriptus fuerit ille liber
 refero: nempe quòd similia ipsi Augustino obiicerentur.
 Hic solita truculentia in me inuehitur Pighius: meque,
 & mendacii, & impudentiæ accusat: quòd Augustinum
 adiungere nobis audeam. Cedo tamen, qualiter conuin-
 cit: Principio, quòd nihil ad rem præsentem facit, quo
 cõsilio librum alterum scripsit, refert. Ita enim demum
 triumphat, quoties lectorum oculos iniecto *παρ' ἑρῆς*, ve-
 lut nubecula aliqua interposita, potest aliquantulum a
 re præsentis subducere. In eo libro, inquit, Augustinus li-
 berum arbitrium cū gratia bene conuenire docet. Qui-
 bus hoc verbis & quo sensu doceat, superius fideliter
 exposui. Sed nunc aliud agitur, quid Augustinum im-
 pulerit, vt de correptione & gratia scriberet. Cur ergo
 hic ab equo, quòd aiunt, ad asinum transilit? Hoc tamen
 vtcunq̃ patior: modo aliquid interea auditu dignum
 obiter asserat. Sed nihil tale ab eo fit. Ex duabus ad Va-
 lentinum Epistolis multa congerit, vnde probat, tam
 eos reprehendi ab Augustino, qui liberum arbitrium
 prorsus negant, quàm alios, qui illud astruunt sine gra-
 tia: constitui autem inter hæc duo extrema mediocrita-
 tem: liberum quidem esse arbitrium, sed adiuuari per
 Dei gratiam, vt recta homines, & sapiant, & faciant: vt
 cum venerit Dominus, reperiat opera nostra bona, quæ
 præparauit, vt in illis ambulemus. Fateor sane, in hoc

laborare illic sanctum virum, vt neque liberum negetur arbitrium, neque sic prædicetur, vt à Dei gratia separetur: tanquam sine illa, vel cogitare aliquid, vel agere, secundum Deum, vlla ratione possimus: quod omnino non possumus. Hæc enim sunt eius verba. Item: *Credite*, inquit, diuinis eloquiis, & quòd liberum sit arbitrium, & gratia Dei, sine cuius adiutorio, nec conuerti possit ad Deum, nec proficere in Deo. Item secunda Epistola: Fides catholica, neque liberum negat arbitrium, siue in bonam vitam, siue in malam: neque tantum ei tribuit, vt sine gratia Dei valeat aliquid: siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perseveranter proficiat, siue vt ad bonum sempiternum perueniat: vbi iam non timeat, ne deficiat. His scilicet verbis elatus Pighius, furioso impetu in me insurgit: me amque, tum sycophantiam, tum malignitatem detectam, plenis buccis detonat. Nempe quia, sicut alibi, sub liberi arbitrii nomine voluntatem in homine arbitrium statuit: quæ tam boni quàm mali capax, bonorum simul ac malorum operum fons sit ac radix: malam porro esse naturæ corruptione: bonam fieri gratiæ correctione. Quòd si quid de eius sententia adhuc dubitas: fac quod ipse illic iubet: hoc est ex alia eius ad Sixtum Epistola clariorem interpretationem sume: & minime tibi obscurum erit, quid, aut quantum libero concedat arbitrio.

Postquam autem diu extra oleas vagatus est: ad rem demum reuertitur. Iubet me proferre, si possim, vbi, quando, aut à quibus, Augustino fuerit aliquando obiectum, frustra tradidit præcepta, frustra exhortationes suscipi, si nihil ad bene agendum valeat hominis facultas. Quasi vero non hoc clamitet totus liber. Sed ne longiorem probationem texere mihi necesse sit: testes sint illæ ipsæ obiectiones, quas refert: quarum prima est: Vt quid nobis prædicatur atque præcipitur, vt declinemus à malo, & faciamus bonum: si hoc non agimus: sed id velle &
age

agere Deus operatur in nobis. Altera: Age tamen, præcipiant qui nobis præ sunt, quid facere debeamus: & vt faciamus, orent pro nobis: non autem corripiant & arguant, si non fecerimus. Nam si præparatur voluntas à Domino: cur me corripis, cum vides me eius præcepta facere nolle: & non potius Deum rogas, vt in me operetur & velle? Tertia: cum non omnibus detur: quid corripimur, arguimur, reprehendimur, accusamur? Quid facimus, qui non accepimus? Hæc, inquam, & similes calumniæ, quas illic tractat, quid aliud sunt quàm ad ridendam ac traducendam gratiæ prædicationem, profana impiorum ludibria? Sed hæc, authore Pighio, vt in Augustinum perperam, dicta sunt: ita in nos recte dicerentur. Fac ita esse. An ideo mētitus sum cum dicerem, illum fuisse talibus calumniis vexatum? Fuerit immerito. Quid hoc ad me? De facto tantum loquor. Pighius de iure mihi facit molestiam: & postea altos clamores mouet: quasi me in mendacio deprehenderit. Sic sunt omnes meritoria linguæ: modo meretricia improbitate ac proteruia exultent, victoriam tribus triumphis dignam comparasse se putant. Neque vnquam pudoris aut ingenuitatis micam in eo reperias, qui ex loquacitate quæstum facit. Sed videamus iam, quo discrimine nos ab Augustino separet. In vos, inquit, qui vnius diuini beneplaciti esse asseritis, vt pari morbo laborantibus nobis omnibus, iis quidem medicam manum ad moueat, alios prætermittat, sinatque in sua putredine contabescere: hoc recte diceretur: itultum esse, docere, hortari, reprehendere. In Augustinum non item, qui prorsus diuersum sentit. Quid autem Augustinus contra? Postquam prauitatem omnibus ingentam esse à natura docuit: corripatur, inquit, origo damnabilis: vt ex dolore correctionis voluntas regenerationis oriatur: si tamen qui corripitur, filius est promissionis: vt strepitu correctionis forinsecus insonante, atque flagellante,

ca. 6. c.
iusdē li.

Deus in illo intrinsecus, occulta inspiratione, operetur & velle. Audis, hominem nihil verbis aut monitionibus posse moueri: nisi intus per Spiritum voluntatem formet Deus. Audis nō indifferenter omnibus, sed tantum

Cap. 7. filiis promissionis hoc dari. Rursum: A massa perditionis, quæ facta est per primum Adam, debemus intelligere, neminem posse discerni, nisi quòd hoc donum habet quisquis habet, quod Dei gratia accepit. Quos elegit porro, eos & vocauit. Ex istis nullus perit: quia omnes electi sunt. Electi autem sunt, quia secundum propositum vocati: propositum autem, non suum, sed Dei. Item paulo post. Sciuit Deus, qui sui sint. Horum fides per charitatem efficax, aut nunquam deficit: aut si qui sunt, quorum deficit, reparatur, antequam vita ista finiatur: & deleta, quæ intercurrerat, iniquitate, vsque ad finem perseuerantia deputatur. Qui vero perseueraturi non sunt, ac sic à fide lapsuri, non sunt à massa illa perditionis, præscientia Dei & prædestinatione, discreti: & ideo nec secundum propositum vocati: ac per hoc,

Ca. 16. nec electi. Quantum vero ad nos pertinet, inquit, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valeamus, & ob hoc, omnes saluos fieri velle debemus: omnibus ne pereant, vel ne alios perdant, adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correptio: Dei autem est, illis eam facere vtilem, quos ipse præsciuit & prædestinauit. Nonne iam in Pighio cernunt omnes, quod nuper dixi? Prostitutæ linguæ homines susque deque habere, quale illud sit quod dicunt: modo non prorsus taceant. Illæ, inquit, obiectiones merito in eos conferuntur: qui dicunt solo Dei beneplacito discerni homines, & alios quidem donari gratia: alios præteriri ac destitui, prout Deo visum fuerit: ad Augustinum vero nihil pertinent. Atqui nihil agere aliud toto libro Augustinum palam est. Merito, inquit, sic loquitur Augustinus: O homo, in præceptione cognosce, quid agere debeas: in correptione

ne cognosce, tuo te vitio non habere: in oratione cognosce, unde accipias. Sed quo pacto hoc dicat Calvinus, qui negat in hominis esse potestate, ante perceptam gratiam, eam quærere aut appetere? Imo cur plus Augustino quàm mihi concedit, qui nihilominus quàm ego, illud ipsum subinde in ore habet? Quid enim vox illa significat? Conuerti ne posses, nisi voceris? Nonne ille qui te vocauit auersum, ipse præstitit vt conuertereris? Noli ergo tibi arrogare conuersionem tuam: quia nisi ille te vocaret fugientem, nõ posses conuerti. Quid item altera? Vocat nos sine nobis? Quid tertia? Non tantum vt ex nolentibus faciat volentes: sed ex repugnantibus etiam obsequentes. Et aliæ similes innumeræ? Sed hoc Pighio licet, qui in prostibulo Romani Antichristi operam suam locauit.

In Psal.
84. De
grat. &
liber. ar-
bit.

Cæterum dum huic obiectioni respondendum est, nego nos esse solos in ista causa: sed Christum & omnes Apostolos esse nobis coniunctos. Atque id confirmo: quòd cum vbique doceant, nullas esse ad bonum hominis facultates, nihilque penitus valere: non ideo tamen & præcipere, & hortari, & reprehendere desinant. Hic me conuictis lacerat Pighius, quòd Christum in causâ societatem accersam, qui se pulsare testatur, vt sibi cordis ostium aperiamus: qui vrbi Ierusalem, in sua peruicacia obstinatæ, exprobrat, noluisse eam congregari filios suos, cum facere id ipse vellet. Hæc nugatus, quasi Christum nobis velle aduersarium fecerit, insultat. At qui hoc est quod tantopere contendimus, minime præcludi exhortationibus & correptionibus viam: vtcūque non possit parere homo, nisi Dei Spiritu eius voluntas in obedientiam formetur. Simile in Paulo specimen edit: cum gratiam sic ab eo cõmendari commemorat, vt neque libero arbitrio adimat locũ. Vnde probat: Neque enim velle aut currere nos negat: si de bona voluntate intelligit: vbinam erit illud? Deum, & velle, & perficere,

in nobis operari. Si vtrunque proprium gratiæ eius opus est: continuo non esse ex naturæ virtute sequitur. Sed video quid sit. Vulgari illa hallucinatione captus est Pighius: non est volentis, neque currentis: velle igitur ac currere nostrum est. Cum ex aduerso ideo ratiocineretur Paulus, volendo aut currendo non consequi nos Dei gratiam: quia nulla sit in nobis bona voluntas, nullus bonus cursus, quæ possint id promereri. Atque id est, quod ait Augustinus: Quomodo non volentis neque currentis, nisi quia ipsa voluntas à Domino præparatur. Alioqui si propterea dictum est, non volentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia ex utroque fit: id est, ex voluntate hominis, & misericordia Dei: ut sic dictum accipiamus: non volentis neque currentis, sed miserentis Dei, tanquam diceretur: non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei. Non ergo sufficit & sola misericordia Dei, si non sit & hominis voluntas. Ac per hoc, si recte dictum est, non volentis hominis, sed miserentis est Dei: quia id voluntas hominis sola non implet: cur non & à contrario recte dicitur: non miserentis est Dei, sed volentis hominis: quia id misericordia Dei sola non implet. Porro si nullus dicere Christianus audebit, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis: ne Apostolo apertissime contradicat: restat, ut propterea recte dictum intelligatur: non volentis neque currentis: sed miserentis Dei, ut totum detur Deo, qui hominis voluntatem bonam, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Præcedit enim bona voluntas multa Dei bona: sed non omnia. Quæ autem non præcedit, in iis est & ipsa. Sed negat Pighius, constare nobis doctrinæ nostræ rationem: dum sic prædicamus gratiam, ut nullas ad bene viuendum partes libero arbitrio relinquamus. Siquidem impotentes ad obsequium hortari, perinde est, ac si quis seruum suum, quem clausum carcere manicisque constructum teneret, huc illuc iuberet.

Ad Vitalem.

cur

curſitare. Cōueniret forte non nihil hæc ſimilitudo, niſi altera parte claudicaret: altera cōcideret. Nam ſi Dei tyrannide, non autem propria cordis prauitate, captiuos nos teneri conſiteremur: tum aliquid coloris haberet. Nūc autem cum & cauſa mali & culpa in nobis hæreat: cum non aliis, quàm propriæ peruerſitatis, vinculis induti ac cōſtricti, ac currendum ſimus inuiles: multum eſt in comparatione discriminis. Ad hoc, cum præcipuus admonitionum & reprehentionum uſus electos reſpiciat: non reputare, in hunc finem illis à Domino præcipi quid agendum ſit, & dum non obſequuntur, ſuam illis, tum miſeriam, tum prauitatem indicari, & quodammodo exprobrari, ut ad eos liberandos Spiritui ſancto uia ſternatur: nimis eſt cæcitatatis: aut certe, ſi reputes ac diſſimules, nimis perditæ impietatis.

Quamquam locum hunc ſic tractatū à me fuiſſe conſido, ut parum apud eos, qui mentis aliquid habent, alatrando proficiat Pighius. Quòd ſi quis amplius ſatisfieri ſibi deſideret: in promptu eſt liber ille Auguſtini: qui in hanc rem totus eſt compoſitus. Nèque tam eſt inuoluta quæſtio, quin paucis uerbis abſolui queat. Si non eſt, inquit, obediendi in homine facultas: docendo & monendo Deus ludit operam. Luderet, fateor, ſi ſola externa doctrina uteretur: quantum ad uerum profectum dico. Nunc uero, cum Spiritu ſuo reddat efficacem doctrinam: plurimum abeſt, ut ſine fruſtu loquatur. Nihil eſſe pronunciat Paulus omnes eos, qui plantant uel rigant. Qui ſi enim quia nihilo plus conſequuntur Chriſti miniſtri, docendo & concionando, quàm ſi aerem flatu ferirent: Vnde autem fit, ut adeo ſit inutilis eorum labor: niſi quòd lapidibus loquuntur, donec, mirifica & arcana ſua operatione, inſillat Deus in hominum mentes, & cordibus inſpirat, quod eorum opera non niſi ad aures peruenire poterat. Ita concludit Deū, qui dat incrementum, ſolum eſſe omnia: non quòd, o-

omnia Spiritus sui virtute agendo, seruorum suorum ministerium excludat: sed vt solidam sibi actionis laudem vendicat: sicut tota ab eo vno efficacia emergit, & vanum est ac sterile, quidquid sine ipso laborat homines. In hac doctrina tantam absurditatem congeriem Pighius contineri dicit, vt omnia excutere immensi sit operis. Itaque ingeniosam occupationem habere se putat, vt transilire vterius liceat inoffenso pede, dum infinitos locos esse dicit, in quibus ipse pugno mecum. Quanquam ne absque argumento videatur hæc dicere, vnum mox profert. Bifariam in electis suis Deum operari dico. extra per verbum, intus per Spiritum. Spiritu mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem cultumque formando, nouam eos creaturam facere: verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam, excitare. Hic me euidenter mihi contradicere, isto modo ostendit. Aut enim Spiritus actione, inquit, prior est verbi prædicatio: aut posterior. Atqui secundum hoc à ratione dissentaneum est: quia frustra hoc quærentes & appetentes regenerationem fideles, quam iam consecuti essent. Priorem vero esse, cum doctrina mea non cõuenit: quæ hominem sub naturæ vetustate, ne appetere quidem posse bonum tradit. Subtilem certe artificem, qui tam bene nouit telas aranearum texere. Ego vero respondeo, fidelibus iam regeneratis prædicari verbum, idque efficaciter, & cum fructu: non vt nascantur nouæ creaturæ: sed vt aualescant & adolescant: sicut crescere & proficere tota vita nos oportet. Si ad summam perfectionem primo gradu perueniretur: frustra quidem docerentur, qui semel audierunt. Sed nos aliud experimur. Iam ergo abrupta est pars vna texturæ. At, nisi mentitur, ante regenerationem verbo excitari nemo poterit ad expetendum Dei Spiritum. Merito alicubi Augustinus, scholam hanc procul à sensu carnis remotam esse admonet. Quanquam vtrunque persuadet.

deri nequeant homines, stultis suis cogitationibus inebriati, conuinci tamen possunt, vt ne amplius Deo obloquantur. Principio, Paulum meo loco substituam, qui ad repellendos Pighii insultus fortior erit, & instructior. Is enim fidem docet esse ex auditu: & continuo tamen subiicit, non nisi ex arcana brachii Dei reuelatione haberi. Audis, hominem ex incredulo, verbi prædicatione, fidelem fieri: audis rursus, incredulum manere, donec Dei Spiritu fuerit illuminatus. Hæc duo si quid videntur habere repugnantiæ, vno verbo inter se conciliat Paulus: dum sibi commissum esse Spiritus ministerium gloriatur: & quid sibi hoc velit, declarat: Neinpe quòd efficaciter inculpat Deus hominum cordibus per Spiritum, quod per os eius, non ante nec post, sed simul auribus loquitur. Prædicatione ergo iacitur semen: vt autem radices agat, vt germinet, vt fructificet, Dei Spiritus intus facit. Nunc, vt ad mea verba etiam veniam: verbo excitantur homines ad expetendam regenerationem. quando? dum Spiritus Dei scilicet organon illud suum reddit efficax, vt tale desiderium accendat. Quanquam momenta aut articulos agendi Deo præscribere, nostrum non est. Tantum retineamus, illam, quæ describit Paulus, arcanae Spiritus operationis cum externa hominis prædicatione colligationem: & erimus omni difficultate expediti.

Quoniam autem nonnulla Scripturæ testimonia, quæ parum in speciem videntur cum doctrina nostra congruere, in nos torquét aduersarii in mea Institutione ostendo, qualiter falso & perperam in alienum sensum sic torqueantur atque vt in compedium redigam, in certos ordines distribuo: quorum primus est de præceptis. Aut illud it, inquit, nobis Deus præcipiendos aut non, nisi quæ sunt in potestate nostra, à nobis requirit. Hic respondeo, nihil intelligere eos, qui hominis vires præceptis metuantur. Pighius ad illud verbum suum

axioma redit : non esse impossibilem legis obseruationem : quod eo maiore animo pronunciat, quia nūquam de legis obseruatione serio cogitauit. Tales enim hodie ferè sunt magnanimi isti gigantes, qui de legis facilitate, de operum meritis, de perfectione, philosophantur: alto enim Spiritu despumant, legem obseruatu possibilem esse, cuius nullam omnino partem, vel minimo digito, vnquam attigerunt. At si semel vel leui apprehensione cōciperent, quid sit illud: Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota mente, ex totis viribus tuis: agnoscerent profecto, quā procul ab eius complemento distare hominem necesse sit, quamdiu corpore hoc mortali circumdatur. Sed nos in alia etiamnum quaestione versamur. Non enim implendæ modo, sed etiam inchoandæ legi imparem dicimus esse hominem: nec perfectam modo & exactam iustitiæ plenitudinem: sed infimam quoque & facilimam partem illius facultatibus superiorem esse dicimus, quas adeo in sublime Pighius euehit. An autem verum illud sit nec ne, nolo ut quispiam ex me discat: sed consulat vnusquisque fidelium viuam fidei experientiam: tum certius rei, quàm verbis, assentietur. Iam quæ, ad huius sententiæ confirmationem, clarissima Pauli testimonia allego, rite se diluisse putat, cum huc non pertinere pronunciauit. An quia per legem, inquit, cognitio peccati: ideo impossibile est legis obseruatio? Ego vero non id modo: sed serium quoque obseruandi studium impossibile esse, inde colligo: sicut loci cōtextus necessario postulat. Nam, illa quaestione in medium posita, possitne obtineri iustitia per legem: ut hoc impossibile esse conuincat, hac tantum ratione utitur: per legem cognitio peccati. Est autem argumentum à contrariis: quod nullo modo staret, si alius omnino esset legis effectus. Perinde igitur est ac si diceret, legem aliud nihil ex se afferre hominibus, nisi ut suum illis peccatum patefaciat. Finge nunc ho-
mi

minem aliquid valere propriis viribus: nonne protinus totum illud corruet? Apertius etiamnum altero loco: ubi legem docet superuenisse, ut abundaret peccatum, quod verum non esset, si vllæ ad obediendum vires in homine subessent. Proinde qui legis usum nouerit, minime ex illius præceptis hominum virtutem æstimandam cognoscet. Bene itaque alicubi Augustinus: Dicimus lege fieri, ut Deus quid fieri velit, audiatur: gratia vero fieri, ut legi obediatur. Lex ergo auditores iustitiæ facit: gratia factores. Alibi etiam expressius: Iustitiam Dei, non in præcepto legis, quo timor incutitur: sed in adiutorio gratiæ Christi, ad quam solam utiliter legis timor, velut pædagogus, ducit, constitutam esse qui intelligit, ipse intelligit, quare sit Christianus.

Libr. ad
Bonif. 3.

De na-
tur. &
gra. c. 1

Cum dico, legem, quid agendum sit, præscribere, ut obediendi virtutem à Domino flagitemus; recte, inquit: quandoquidem, & quod sumus, & quod viuimus, à Domino esse fatemur. Atqui alio modo sumus & mouemur, ut homines: alio, ut filii Dei. Communis omnium est illa gratia. hæc electis peculiariter confertur. illa naturæ quodammodo insita est: hæc præter naturam homini datur, ut quod erat, esse desinat: & esse incipiat quod nondum erat. Deinde in meis verbis repugantiæ speciem quærit. Quis gratiam, inquit, precabitur sibi, quæ nemo desiderat, antequam habeat? Equidem Spiritum precationis à Deo fateor dari: & si taceam, Paulus satis demonstrat, cum fidem orationis matrem esse, testatur. Verum hoc minime interea obstat, quominus externum quoque doctrinæ organum instar stimuli adhibeat Deus, ut, quo solet modo, in homine opus suum peragat. Hoc si caperet Pighius, litigandi aliquando finem faceret. Ad hæc, collectionem hanc meam reprehendit: frustra implendæ legis facultatem quæri in hominis natura, cum peculiare sit Dei donum. Non enim, inquit, ideo videre non est nostræ facultatis, quia solis claritate

ad videndum indigemus. Solenne illud suum obseruat Pighius: decipitur ineptis similitudinibus, quæ tantum habent diuersitatis à re præsentî, quantum cœlum à terra distat. Non enim solis vice nobis est gratia, in quam oculos dirigamus, si libeat: sed oculos etiam mentis nobis dat & aperit, vt lucem veritatis in verbo suo refulgêtem intueamur. Vnde illa est Pauli præcatio, vt Deus illuminatos mentis oculos Ephesis dare velit, quibus percipiant, quæ sit spes vocationis suæ: & cum omnibus sanctis comprehendant, quæ sit longitudo, latitudo, & profunditas. Nec mirum: cum alibi spiritualis sapientiæ altitudinem in cor hominis ascendere neget.

1. cap.

1. Cor. 2

In secunda classe promissiones constituo, quæ conditionem habent annexam: si fecerimus, quod postulat Deus à nobis. Nam illis sic aduersum nos pugnant. Quorsum pendere à nobis eorum complementum diceretur, quæ Deus promittit: si penes nos non sit, facere vt impleantur: Sic autem illic respondeo: cum fidelibus iuxta ac impiis offerantur promissiones, suum apud vtrosque vsum habere. Impios enim ita cōvinci, vt sua indignitate priuari se Dei beneficiis agnoscant, quæ suis cultoribus præstare solet: vt pii rursus ad timorem & obedientiam Dei, ad veram cordis puritatem & innocentiam, proposita illic benedictione, reddâtur alacriores: sed Spiritu rectitudinis freti, non viribus suis. Proinde talibus promissis ablegari doceo ad quærendam Dei gratiam, qua sola peruenire illuc possunt, quò vocantur: Pighius in libero arbitrio retineri putat. Quam opinionem vt confirmet diuersum finem à Moïse fuisse designatum, obtendit. Sic enim, promulgata lege, loquitur: Considera, quodd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & mortem & c. Quasi non clamet ex opposito Apostolus, legem, quæ in vitam per se cedere debuerat, naturæ nostræ vitio fuisse nobis in exitium conuersam. Lex quidem iusti officii exaëtrix est: sed nos sol-

Rom. 7

uen

uendo minime sumus. Lex inestimabile illud vitæ æternæ præmium suis cultoribus repositum esse ostendit. Sed nemo est, qui vel serio saltem conatu adspirare illuc, propria virtute, queat. Quare Paulus, dum illud adducit: qui fecerit hæc, viuet in illis: continuo, quasi re desperata, confugere ad alterum asylum nos docet: vt gratuito & sine operibus consequamur, quod Deus loco mercedis illic operibus promittit. Sed instat Pighius, quia mox subiiciat Moyses: vt facias, & opere compleas. Nempe, vt hoc audito, officii nostri necessitatem sciamus: & facto virium nostrarum periculo, infirmitatis, vel impotentia potius nostræ conuicti, dicere Deo cogamur: Da quod iubes: & iube quod velis.

Ro. 10.
Gal. 3.

Tertia classis iis sententiis constat, vbi Dominus populo Israëlitico exprobrat, per eum tantum stetitisse, quo minus omni bonorū genere frueretur. Tales enim exprobrationes in eos congruere non videntur: quibus ad manum sit hæc responsio. Nobis prosperitas cordi erat, aduersa timebamus. Quod autem illius adipiscenda, horum fugiendorum causa, Domino nō paruimus, eo factum est, quia peccati dominationi obnoxiiis liberum non fuit. Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere, non fuit nostræ potestatis. Respondeo, quod verum est ac simplex: inuestigandum esse mali fontem: vt inde iudicetur, vbinam resideat culpa: aut in quem conferri debeat. Iam nemo aliud causari potest cur peccet, nisi malam voluntatem. Voluntatis porro malitia non aliunde est, quàm ex hæreditaria corruptione. Quid igitur prodest, eius inuidiam aliò deriuare, quod iure nobis imputatur? Culpæ radicem in nobis inuenimus. Quid ergo, ad captandam excusationem conamur aliò transferre? Hanc responsionem satis valida confutatione repellere se putat Pighius, dum suo fastidio respuit: nisi quod in Moysi testimonio, illic etiam excusso, aliquanto diligentius insistit. Moyses enim, pro-

mulgata lege, populum in hunc modum contestatur. Mandatum hoc, quod ego hodie tibi præcipio, non est occultum, neque procul positum: sed iuxta te est, in ore tuo, & in corde tuo. Hæc contestatio cum videatur in homine multum collocare: videri etiam posset superiori solutioni esse contraria. Eam igitur adduco & explico: neque tamen interim dissimulo, eludere promptum mihi fore, si cauillari haberem in animo. utique si de notitiæ tantum, non autem obseruandi facilitate, agi dixerō. Sed ostendo ex Paulo, quis sine dubio genuinus sit ac purus sensus: Nempe si ad Euangelium, nõ ad legem referas. In refellenda priori solutione, quam ipse cauillatoriam esse fateor, multum laborat Pighius: ad hanc alteram cum ventum est, nihil posse absurdius fingi existimat, aut magis à Moisi verbis dissentaneum, quam si verum sit, de Euangelio oportere hoc intelligi. Iam nihil miror, quòd tam sæuū ac truculentū aduersum nos se præbeat: cum in Spiritum sanctū nihilo sit clementior. Certe Spiritus Christi, qui per Moisen locutus fuerat, per os Pauli, quid voluerit, enarrat. Neque vero perplexa est aut obscura interpretatio. Fit enim Euangelii & legis comparatio: quòd lex vitam non promittat, nisi iis, qui mandata impleuerint: Euangelium autem gratuitam iustitiam offerat, qua homines Deo reconciliantur, ac æternæ salutis hæredes fiant. In hanc rem citatur locus ille: Nõ procul est verbum, neque supra te situm: & additur: Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Si perspicuitas quæritur: quid desideres magis ad intelligendum facile: Si autoritas: cœlestis est oraculum. Audiendæne igitur iam sunt contrà Pighii blasphemix? Sed quoniam bellum cœlo denunciare non horret hic gigas: spectemus paulisper, qualem impressionē faciat. Totus, inquit, contextus necessario postulat, de lege intelligi. Fateor certe de lege primum, quatenus ad Euangelium transitus est, idque officii habet, vt ad Christum

manuducat. Verum quoniam de solis præceptis frustra hæc dicerentur: vel saltem parum homini conduceret, non nisi in exitium scilicet illi, propter naturæ vitium, cessura: ideo non per *κατάχρησις*, sed secundum proprium, & literalem, vt sic loquar, sensum, ad Euangelium traducit Paulus. Atqui hæc illusoria sunt: Præcipio vt facias: Propono in conspectu tuo hodie vitam & mortem: si cōtemptoribus dicantur, quos necesse sit in sua duritie ac contumacia persisterere, donec cor ipsorum lapideum reformet Deus. Non sic Paulus, qui legem ideo ministerium mortis, & damnationis vocat, quod nihil quàm occidere & exitio dare suos discipulos potuerit, nisi per nouum fœdus cordibus insculpta esset. His dictis, quasi me constriatum ad suum tribunal reum iudex teneat, sufficienter demonstratum pronunciat quàm contraria sententiæ nostræ, sit tota Scriptura. Ego vero consulo, si quid iudicare posthac velit, vt se prius ad Anticyram conferat: vnde sanioris & purgatoris cerebri redeat.

2. Co. 3.

In Librum quintum.

Ibro quinto, in hoc elaborat, vt recitatis iterum hæreticis veteribus, qui in præsentiquæstione aberrarunt, inter diuersas & pugnantes sectarum opiniones, sic temperatam ostendat suam, sui que similitudinem doctrinam, vt ab extremis hinc inde retracta, mediocritatem retineat: nos vero contra, ex singulis eorum, qui libertati arbitrii derogarunt, aliquid hausisse: atque ita permixtam partim ex multis variisque erroribus doctrinam habere conuincat: partim noua etiam commenta addidisse, quæ omnem priorum hæreticorum impietatem superent. Nos enim cum Marcione, Valentino, Manichæo, & similibus, naturam hominis malam fingere: cum VViclefuo & Laurentio VValla, hominem diuinæ tantum voluntatis instrumen-

tum facere, vt agatur, potius, quàm agat. Omnia suspendere ex Dei vnus, arbitrio: vt nihil nobis contingenter accidat, sed mera necessitate omnia. Hoc vero aliis omnibus habere peius, quòd tãta peruersitatis naturam totam, quanta quanta est, damnamus, vt nihil possit quàm male agere, etiam in sanctis: cum illi, Valentinus scilicet, Marcion, ac Manichæi, partim bonam, partim malam, docuerint. Dixi iam ante, & quasi digito indicaui, quàm putida sit calumnia, quod nos ita Marcioni & Manichæis subinde adiungit: à quibus non minus disidemus, quàm Pighius ipse à nobis. Quòd naturam tradimus malam esse, videri forte cum illis habere id commune in speciem possemus: Verum, secundo deinde verbo, tãtum inter nos esse discriminis palam facimus, vt ne minima quidem suspicio hæreat. Nam cum illi essentialem in natura malitiam constituent, eamque ab ipso creationis initio talem extitisse imaginètur: nostri ex naturæ corruptione vitium esse definiunt: naturam vero non cœlesti aliquo influxu, sed voluntario hominis lapsu corruptam fuisse, constanter profitentur: vt cum quæritur mali causa, non extra nos exire, sed nobis totam culpam imputare debeamus. Hic noster est cum Valentino, Marcione, & Manichæis consensus: quantum scilicet inter ignem & aquam cõuenit. Si fidem sibi quis fieri petat: primum extant libri nostri, optimi & locupletissimi testes: deinde nihil hic leges, quod non ipse Pighius ex mea Institutione recitet. Neque tamen contentus pares nos tam absurdis hominibus fecisse, maiori execratione dignos esse clamat: quia totam naturam damnemus. Nempe, cum non aliqua sui parte homo peccauerit, sed totus, quid mirum, si se totum dicatur perdidisse? Sed permultum interest, accersitione sua culpa vitio, sicut tradimus, an aliunde sibi indito, sicut delirant illi, dicatur laborare. Quòd si hominum patrocini-
 o opus est: Augustinum habemus horum omnium

authorem. De necessario aut fortuito rerum euentu, nihil in præsentia attingere placet: ne res diuersas impliendo, orationis seriem conturbem. Hominem sic quidem docemus agi Dei gratia vt tamen simul agat: sic tamen ipsum agere, vt penes Dei Spiritum tota sit ac maneat actionis efficacia.

Atque vt appareat, quantam ex mentiendi consuetudine licentiam audaciamque sibi acquisierit: non modo sua mēdacia aliquo saltem colore obducere nihil curat: sed ne cui ignota sint, ex mea Institutione refert, quæ ea in promptu arguant. Neque enim in creatione vel opere Dei constituimus prauitatis nostræ originem: sed in primi parentis nostri culpa: quòd voluntaria defectio-
ne miseram seruiendi conditionē sibi contraxerit, cum liber creatus esset. Hoc autem vnum est, quo à Manichæis & similibus orthodoxos discernere contentus est Augustinus. Vides ergo, vt hic furiosus, postquam verbo nos damnauit, re ipsa protinus absoluat. Quòd autem totum hominem sic viciatum esse dicimus, vt nulla sui parte adspirare per se ad Deum possit: non aliud asserimus, quàm quod testatur Deus: quo nemo melior de homine iudex inueniri queat: cū nullus melius, quid sit in homine, nouerit. Siquidem totum hominem carnis nomine designari, non est difficile probare. quā tunc libet repugnent contentiosi. Nam quoties, contraria oppositione, cum Spiritu comparatur, Spiritus nomen proculdubio pro regenerationis gratia capitur. Restat igitur, vt caro sit, quod, nondum regenerati, habemus à natura. Nec alio argumento probat Christus, oportere nos renasci, nisi quia quod natum est ex carne, caro est. Si pars tantum hominis foret caro: nõne ratio hæc per se frangeretur? In promptu enim esset respõsio: partem hominis excellentiorem procul distare à carne. Quo autem elogio carnē hanc cõmendat Paulus? Scio, inquit, quòd non habitat in me, idest, in carne mea, bonum. Ioan. 3.
Ro. 7-8

Ro. 7. Item: Sensus, aut cogitatio carnis, inimicitia est aduersus Deum. Qui carnem omni bono vacuum esse testatur, & causam simul indicat, quod tota rebellis sit Dei iustitiæ, & nihil cogitare aut meditari queat, nisi Deo contrarium: nihilo plus, aut minus, quàm nos, dicit. Et ne quis in ipso adhuc carnis nomine ambiguitatem caperet: prius nullam prorsus in homine partem relinquerat, quam non damnationi subiecisset. Legatur humanæ naturæ descriptio, quæ capite ad Ro. tertio habetur: quid homini, à damnatione immune, illic relinquit? Quod ergo de naturæ nostræ vitiositate pronunciaui, non meum est, sed Spiritus sancti iudicium.

Hinc vero, quod deinde subiicio, consequi, quis non videat? Non esse in hominis potestate, vt se præparet ad recipiendam Dei gratiam: sed totam conuersionem esse donum Dei? Quanquam hoc quoque caput habet sua certa & clara testimonia. Nam cum Dominus pro corde lapideo, daturum se nobis cor carneum promittit, quis præparationi locus relinquitur? Qui ex nolente fit voluntarius: ex rebeli & contumaci, paratus ad obsequium: quam sibi præparationis laudem arrogabit? Nec minus verbis illis exprimitur: Inuentus sum à non quærentibus me. Tamen enim de Gentium vocatione loquitur Propheta: in ea tamen vniuersalem nostræ omnium vocationis typum representat. Dei igitur est, nos præuenire, vt nos ad se conuertat. Nec mirum. Si quidem cum cogitare multominus sit, quàm velle: ne hoc quidem nobis reliquum Paulus facit, vt idoneissimus ad aliquid boni cogitandum. Proinde, cum Propheta confiteamur, omnes nos, sicut oues, aberrasse: vnumquenque declinasse in viam suam: cum Dominus in viam suam nos reduxit. Nec Dominus etiam vllam gloriæ huius particulam aliò traduci patitur. Suum enim opus esse clamat, quod ex cæcitate illuminamur: quòd ex tenebris transferimur in lucem suam: quòd mente

mente renouamur: quòd denique à morte excitamur in vitam. Quo præparationis genere, Dei gratiam, mortuus prouocabit?

Sequitur tertium membrum, de efficaci gratiæ operatione. Nego igitur, gratiam sic nobis offerri, vt nostrâ postea sit optionis, vel obtemperare, vel refragari: nego tantum in hoc dari, vt imbecillitatem nostram, subsidio suo, adiuuet: quasi in nobis aliàs quidquam sit situm: sed hoc in solidum illius opus ac beneficium esse confirmo, vt cor nostrum, ex lapideo in carneum, vertatur: vt voluntas fiat noua: vt nos denique, corde & animo reformati, velimus, quod velle oportet. Neque enim efficere Deum in nobis testatur Paulus, vt possimus bene velle: sed hoc quoque ipsum, vt velimus, ad complementum vsque operis. Quantum interest inter effectum & voluntatem? Proinde efficaciter formari voluntatem nostram constituo, vt Spiritus sancti ductum sequatur necessario, non autem incitari duntaxat, vt valeat, si velit. Quod porro de vno opere dicimus, id ad totam vitam extendi debet. Neque enim fuerit satis, si cor hominis semel direxerit Deus: nisi perpetuo similiter retineat, & in perseuerantia confirmet. Iam in perseuerantia, duo hæc obseruanda esse admoneo: ne hominem imaginemur Deo cooperari, propria aliqua virtute, dum Spiritus gubernationi obsequitur: ne posteriorem gratiam loco mercedis, illi retribui putemus, quasi, priore bene vtendo, hoc promeritus fuerit. Neque enim aliud posse homines cūcedo, quàm quod illis datū fuerit, & Deum perpetuo tenore sic persequi in illis opus suum, vt gratuitum sit, quidquid illis ad finem vsque cōfert: nisi forte cum Augustino mercedem vocare libeat: quia sit gratia pro gratia: quia suam in electos beneficentiam nouis subinde donis cumulet Deus. Hoc totum si quid intelligo, vno verbo complectitur Paulus, cum Deum, vnum esse docet, qui & velle operetur in nobis, & perficere, pro

suo beneplacito. Non de vno die loquitur: sed de continuo actionis cursu: cuius vnicam causam ponit, Dei beneplacitum: hoc est, gratuitam, sine vllius meriti respectu benignitatem.

His omnibus quod dicam Augustinum subscribere, suauiter me subfannat Pighius. Verum nihil dico, quod non prius ante lectorum oculos posuerim: & nullum est caput, quod non prope ad verbum sapius apud Augustinum occurrat: certe nullum est, quod non luculento eius testimonio confirmare liceat. Totam hominis naturam vitiosam esse doceo. Quid Augustinus? Noli, inquit, putare, te aliquid operari, nisi in quantum malus es. Item: Sicut Spiritus vitæ in Christo regenerat fideles: ita corpus mortis in Adam genuerat peccatores. Hæc carnalis est generatio: illa spiritualis. Hæc filios carnis facit: illa filios Spiritus. Hæc filios mortis: illa filios resurrectionis. Hæc filios seculi: illa filios Dei. Illa filios misericordiæ: hæc filios iræ. Hæc peccato originali obligatos: illa omni vinculo liberatos. Item: Dicimus opus Dei esse homines, in quantum homines sunt: sed esse sub diabolo, in quantum sunt peccatores. A deo autem totum hominem peruersum esse testatur, vt quidquid habere bonorum videtur à seipso: cedat illi in peccatum. Gratuita Dei gratia dico hominem præueniri: nullo suo merito ad eam peruenire: imo ne appetere quidem eam posse, donec excitatum in corde eius hoc desiderium fuerit. Dicat Augustinus: Ostenditur ergo, Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, & præuenire in hominibus bonarum merita voluntatum, ita vt voluntas per antecedentem gratiam præparetur: non vt gratia merito voluntatis antecedente donetur. Item: Hic est præcipuus quæstionis cardo: vtum præcedat hæc gratia, an subsequatur hominis voluntatem: vel vt planius eloquar: vtum ideo nobis detur, quia volumus: an per ipsam Deus hoc quoque efficiat, vt velimus.

lib. 3. de peccat. meri. & remiss. cap. 2
In Psal. 142.
Libr. ad Boni. 1. cap. 18.
Libr. ad Boni. 3. cap. 5.
Libr. 4. aduer. Iullia.

ad Vita lē. Epī. 107.

mus. Item: Quia liberum arbitrium ad Deum diligendum primi peccati magnitudine perdidimus: ut in Deum credamus, & pie viuamus, nō est volentis neque currentis: non quia non velle debeamus & currere: sed quia in nobis vtrunque efficit. Item: Ut quid Dominus iussit nos pro infidelibus orare? An ut eis pro bona eorum voluntate gratia retribuatur? ac non potius ut ex mala in bonam mutetur eorum voluntas? Dicit enim: Nemo potest ad me venire: nisi Pater meus traxerit eū. Non ait illic, duxerit: ut aliquo modo intelligamus præcedere illic voluntatem. Quis trahitur: si iam volebat? Et tamen nemo venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis, ut velit, ab illo, qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari: non ut nolentes credant: sed ex nolentibus volentes fiant. Item: Liberum arbitrium non nisi ad peccandum valet: quamdiu est captiuum. Item: Quomodo hominis bonum propositum, nisi miserāte prius Domino: cum ipsa sit bona voluntas, quæ præparatur à Domino. Item: Ostendit Deus, nullis hominum bonis meritis prouocari, ut eos bonos faciat: sed potius eis retribuere bona pro malis propter seipsum, hoc faciendo, non propter illos. Item: Secundum placitum voluntatis suæ, ne placito gloriemur voluntatis nostræ. Non optionem tantum homini deferre Deum sentio, ut bene & volendi & agendi facultatem habeat, si libuerit: sed cor eius efficaciter moueri, ut velit: & ipsum totum sic dirigi: ut faciat, & opere compleat, quod velle illi datum fuerit. Loquatur nunc Augustinus. Corrigenſ quamdam sententiam, quæ minus considerate dicta fuerat: Congruētius, inquit, hoc modo: definita Dei voluntate, ut ex infidelitate veneritis ad fidem: accepta voluntate obediendi, & accepta perseverantia maneat in fide. Item: Istā gratiam non habuit primus homo, qua nunquam vellet esse malus: sed habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset: & sine qua, etiam cum libe

Libr. ad
Boni. r.
cap. 19.

Libr. ad
Boni. 3.
cap. 8.
Libr. 4.
cap. 6.
Ibidem

de p
destin.
sanct.
cap. 19?

de bon.
perſeu.
ad Hila.
& Pro-
ſperum
cap. 22.
de cor.
& grat.
cap. 11.

ro arbitrio, bonus esse non posset: sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Hæc est prima gratia, quæ primo Adam data est: sed hæc potentior in secundo Adam: qua etiam fit, vt velit: tantumque velit, tantoque ardore diligit, vt carnis voluntatem, contraria concupiscentem, voluntate Spiritus vincat. Nec illa quidem parua erat, qua demonstrata est potentia liberi arbitrii: quoniam sic adiuuabatur, vt sine hoc adiutorio in bono non maneret: sed hoc adiutorium, si vellet, desereret. Hæc autem tanto maior est, vt parum sit homini, per illam reparare perditam libertatem: parum sit denique, non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, si velit: nisi etiam efficiatur vt velit. Nunc autem quibus non datur tale adiutorium, pœna est: quibus autem datur, secundum gratiam datur: non secundum debitum: & tanto amplius datur, quibus dare Deo placuit, vt non solum asit, sine quo permanere non possumus, etiam si velimus: sed tantum ac tale sit, vt velimus. Est quippe in nobis per hanc gratiam in bono recipiendo, & perseveranter tenendo, non solum posse quod volumus: sed etiam, velle quod possumus. Et plurima in eundem sensum. Item: Si nobis libera quædam ex Deo sit voluntas, quæ vel bona possit esse, vel mala: bonæ autem voluntas ex nobis est: melius est quod habemus à nobis, quam quod habemus ex Deo. Id ipsum ad perseverantiam extendo: vt sicut initium, ita & bonorum operum complementum ab vno Deo pendet. Sic autem confirmari virtute Dei hominem ne deficiat, vt continuus, vsque ad vitæ finem, sit meræ & indebitæ gratiæ tenor. Neque cooperari ex se hominem Deo, vt aliquid de suo admisceat: sed pro mensura solum, quam accepit: vt non aliter agat, nisi quoad agitur. De hoc etiam respondeat Augustinus. Quomodo non est gratiæ Dei, non solum credendi voluntas ab initio, sed vsque in finem perseverantia: cum finis ipse vitæ

Libr. de
peccat.
meri. &
remi. 2.
cap. 18.

epi. 107
ad Vita
lem.

ta non in hominis, sed Dei sit potestate: & possit utique Deus non perseueraturo hoc etiam conferre: ne malitia mutet cor eius. Item: Donum Dei asserimus esse perseuerantiam vsque ad finem. Nam cum dicit: Timorem meum dabo in corda eorum: quid aliud est, quam tantus ac talis erit timor, quem dabo, ut mihi perseueranter adhæreant? Adhæc, cum vbique doceat, liberum in primo homine arbitrium, cum saluum adhuc & incolu me staret, nihil tamen valuisse sine gratia: post casum, inquit, non nisi ad suam gratiam voluit Deus pertinere, ut homo accedat ad eum: nec nisi ad suam gratiam pertinere voluit, ut homo non recedat ab eo. Item: Vnde ostenditur, & inchoandi, & vsque in finem perseuerandi gratiam nõ secundum merita nostra dari: sed donari secundum ipsius secretissimam, eandemque iustissimam, beneficentissimam, sapientissimam voluntatem. Item: Hæc sunt dona Dei, quæ dantur electis, secundum Dei propositum vocatis: in quibus donis est & incipere credere, & vsque ad finem perseuerare. Ita concludit, gratiam sanctis esse omne meritum. Cur ergo mihi irascitur Pighius, si Augustini patrocínio, quod mihi tam liberaliter offert, vtor?

De bono. per. ad Prosper. & Hilar. in principi.

Cap. 7.

Cap. 13.

cap. 17.

de cor. & grat. cap. 7.

Hoc postremo illum male habet, quòd à regeneratione fidelem animam in duas diuisam esse partes affirmo: ac quoties huius facit mentionem, me imaginari aut somnari dicit. Hæc enim hodie Romanensium est theologia, fabulosum ducere, quo nihil familiarius homini Christiano cognitum esse debet. Sed quoniam nihil plus spiritualis experientia habent huiusmodi homines, quam bruta animalia: saltem ad os Pighio obstruendum valeat Pauli autoritas. Cum dubium esse non debeat, quin septimo ad Romanos capite imaginè depinxerit hominis regenerati: videamus an non illud ipsum quod dico, eo loco, ad viuum representet. Communem ergo fidelium captiuitatem in sua persona deplorat:

quòd velit quidem bonum & appetat: sed perficere non inueniat: quòd mente consentiat legi Dei, carne autem legi peccati. ita non faciat bonum, quod diligit: sed potius malum, quod odit. Vides consentientem iustitiæ voluntatem. Vnde igitur impedimentum, quominus se quatur effectus? Non aliunde certe, quàm ex contrario desiderio. Vnde porro desiderium illud: nisi quòd veteris hominis reliquiæ in eo habitant, quæ luctantur aduersus Spiritum. Dixerat enim capite sexto, veterem hominem per crucem Christi mortuum esse: postea autem subiicit, non ita esse mortuum, quin certamen adhuc & molestiam faceffat. Nunc per veterem hominem quid intelligat, ex aliis locis colligitur, vbi mente & corde renouari nos ad Dei imaginẽ iubet. Proinde, veteris hominis pars est, & sub hoc nomine continetur, quidquid extra hanc renouationem est. Et ne longius pugnandum sit: contrariis votis huc illuc distrahi se conuenit Paulus: ac se repugnantiam sentire, dum ad iustitiam Dei adspirat: hinc sibi remoram iniici, ne tam celeriter currat, vt deceret. Huius repugnantia causam peccatum in se habitans facit: simul partem assignat, in qua habitat: nempe carnem. Sed Pighius de corpore illum loqui interpretatur, cū carnem nominat. At neque corpus, neque motionẽ propriam ex se habet: & Paulus non quantlibet motionem: sed affectum voluntarium significat, qui Spiritui aduersetur. Nunc quaeritur, vnde repugnantia? nisi ex ea imperfectione, quòd nondum Spiritu Dei in totum reformata est hominis, & mens, & voluntas, in vitæ nouitatem: sed carnem adhuc & terram aliqua sui parte respicit. Vbi tale desiderium apparet, vt voluntas resistat voluntati, desiderium cum desiderio conffigat, votum sit voto cōtrarium: quis mihi non concedat dicere, animam in duas diuisam esse partes? Imo quis non ita, & sentit, & loquitur?

Postquam vero doctrinæ nostræ summam protulit:

ex aduerso nobiscum Pelagianos confert, quos ad alterum extremum, gratiam Dei prorsus abnegando, delapsos esse dicit: ut ita ad suam mediocritatē veniat, quæ in liberi arbitrii gratiaque coniugatione consistit. Ac primo quidem, ut probabile fiat quod dicturus est, gratiam illi ex definitionis Ecclesiasticæ titulo cōciliat. Sed quo tandem argumento definitionem Ecclesiæ esse probat? Augustino teste. Quid? eiusne contra nos testimonio amplius abuti audet, quem adeo euidenter nobis vindicauimus? Sed colore non caret. Corradit enim ex supposititiis libris sententias, quæ dimidiare inter liberum arbitrium & Dei gratiam videntur. Sed bene habet, quod nihil nunc profert in medium, quod non ante refutauerim. Quanquam sua improbitate me cogit, non nihil iterum de eadem re dicere. Libro, inquit, secundo, de peccatorum meritis & remissione, non in eo reprehendit Pelagianos, quod liberum statuunt arbitrium; sed quod in eo euehendo modum excedant. Hic velim obseruent lectores, eum esse primum librum, quo disputare cum Pelagianis cœperit: illic itaque velitari eum potius, quàm iusto certamine configere. Deinde non esse ex proprio eius instituto, de libero arbitrio quæstionem illic tractare: quod & contextus indicat, & ipse quoque author libro Retractionum secundo testatur. Non ergo mirum, si non interius excutiat, quod per occasionem tantum leuiter attingere in animo habebat. Verum, ut hoc nihili æstimetur: quid nos, obsecro, grauat illud: non damnari ab eo Pelagianos, quod liberum arbitrium statuerent, sed quod sine modo extollerent. Nam cum receptæ iam consuetudini nomen concederet, de re tantum disceptationem habebat. Videndum ergo nunc, quantum tribui libero arbitrio patiatur: ac inde iudicandum, quid à nobis dissentiat. Peccare, inquit Pighius, neminem fateatur, nisi volentē. Quid nos? An extra voluntatem peccatum constituimus? Fa-

tetur quoque, Deum nihil præcepisse, quod non potestati nostræ subiaceat: Nempe si potestatem intelligas, non quæ naturæ nostræ sit insita: sed quam è cælo Deus peculiariter suis largiatur: sicut ipse toties exponit. Quanquam simul addit, quod verum est: neque exemplum tale extitisse vnquam, neque posthac sperandum. Gratiam, inquit, solis splendori comparat. Quo subindicat, vim aliquam animæ inesse, sicut in oculi acie subest virtus visoria. Sed cur mox additam illic correctionem subicit: Hoc enim hæctenus simile est, quod sicut oculus dum aciem suam intendit, solis splendore illuminatur: ita hominis voluntas, quæ ad Deum se conuertit, eius gratia adiuuatur. Sed cum animaduerneret Augustinus, in eo claudicare similitudinem, quod non sit in animæ potestate conuersio: etiam, inquit, vt conuertamur, Deus adiuuat: quod oculis corporis externa lux non præstat. Sicut & alibi: Quod est oculis sanitas ad videndum Solem: hoc est gratia mentibus, ad implendam legem. At neminem adiuuari agnoscit, nisi qui sponte conatur: Nempe, quia non externo tantum impulsu: sed voluntaria motione operatur in hominibus. Nam actionis speciem modo designat: ne brutis aut lapidibus similes facere homines videatur. Vnde porro spontanea, illa incitatio, vnde voluntarius conatus, non dissimulat postea. Nam vbi gratiæ opus esse testatus est, tam vt innotescat quod latebat, quam vt suaue fiat quod non delectabat: postquam non humanæ facultatis, sed diuini esse muneri tradidit, vel quod scimus bonum, vel quod eo delectamur laborant, inquit, homines inuenire, quid in nostra voluntate boni sit nostrum: & quid inueniri possit, ignoro. Augustinus, si Pighio creditur, ab homine requirit, vt sponte à seipsa conetur. Quid Augustinus ipse? Prætereo alios libros: sed in eo quem citat Pighius, fortiter ab hac calumnia se defendit. Poterat, inquit, homo, si non ex prima conditione in hanc miseriam

aduers.
Fauft.
Manic.
lib. 15.

Eiusdē
li. c. 17.
& 18.

Cap. 19

riam decidisset, sine difficultate iustitiam appetere & sequi: nunc autem ex defectionis poena secutum est vitium: ut iam molestum sit, obedire iustitiæ. Viglanter quidem conari nos iubet, & deprecari ardēter: simul tamen ut intelligamus, quod & sic conamur, & sic deprecamur, dono illius nos habere.

Verum, ad hanc suam liberi arbitrii & gratiæ copulam astruendam, ex priore ad Valentinum libro optimum testimonium habere se putat: ubi citatis Scripturæ præceptis, quæ liberum arbitrium, dum compellant, homini illud subesse significant: cum illis altera ex parte aliæ conferuntur, quæ dona Dei esse ostendunt, quæcumque à nobis exiguntur. Iam, qua potui optima fide, exposui, quid tota illa comparatio sibi velit: hoc est, & quorsum spectet, & quid contineat. Duobus autē membris constat: sponte peccare homines, cum peccant, & proprio voluntatis motu: ideoque frustra aliò deriuare culpam. Cum autem Dei Spiritu ad bonum diriguntur, non sic excludi eorum voluntatem: cum hæc ipsa sit gratia, eorum voluntatem ad amandum & appetendum bonum inclinare. Porro ubi hominem, tum in bonis, tum in malis operibus, voluntarium esse monstravit: postea de voluntate ipsa, qualis sit, & quid per se valeat, simul de efficacia gratiæ, disputare incipit, & voluntatem quidem natura semper malam esse, ut nihil quàm Cap. 15 Dei iustitiæ pertinaciter resistere queat: sola gratia bonam fieri: & ita fieri, ut tunc iustitiam, à qua prius abhorrebat, necessario diligit & sequatur. Quid nos? An voluntatem excludimus, gratiæ prædicatione? Alio igitur colore se vestiat Pighius oportet, si vel mediocribus ingeniis imponere velit. Neminem enim fugere potest, quã congruenter Augustinus, sic scribendo, nobiscum, & sentiat, & loquatur.

Sed iam tempus est, ut sacrosanctæ Pighii definitioni detur locus: ut inde melius appareat, quo iure vni-

uersam Ecclesiam nobiscum in certamen committat, vt eius deinde patrocinium sibi vsurpet. Antequam vero de re ipsa sensum suum proferat: quia in hac quaestione de gratia Dei potissimum agitur, diuersas huius vocis si gnificationes enumerat: neque tamen aliud affert, nisi quod à nostris diligenter obseruatum & traditum pri dem fuit: tamen pessimam gratiam mox referat. Et ta men vt videas, quàm peritus sit theologus: si quid de suo vult ingerere, quæ aliàs bene dicta fuerant, suis facturis corrumpit atque contaminat. Inde ad declarandam, quæ ex primi hominis lapsu fluxit, naturæ corruptionem, transit: vt proculdubio in eius cognitione totius disputationis cardo vertitur. Quanquam miror, quid nunc ei in mentem venerit, vt hoc exordio uteretur: cum alibi scripserit, nihil esse magis à ratione dissen taneum. Clara, inquit, est, & nemini incognita de libero arbitrio Ecclesiæ definitio. De originali peccato, difficilis, obscura, & perplexa semper fuit quaestio. Quàm ergo absurdum est, rem per se expeditam superuacua dif ficultate inuoluere? Hoc quidem dicebat, vt à loco sibi parum commodo desisteret: nunc autem rationis po tentia victus, facit quod improbauerat. Et sane nimis id socordiae & stupiditatis fuerat, velle à præsentis quaestione expungere originale peccatum: ex quo præcipua pars dependet: Longo scilicet volumine contendet Pighius, Deum homini liberum arbitrium cõtulisse. Quid inepto labore se macerat? Neque enim aliud tandem consequetur, vbi diu multumque sudauerit, nisi vt annuamus verum esse, quod semper professi sumus: & quod forte non ita diserte eloqui posset: nisi in schola nostra profecisset. Nunc asserimus, humanum genus, perdita illa, quam in creatione acceperat, libertate, in miseram seruitutem decidisse. Hoc Pighius concedit. In hoc seruitutis statu, hominem negamus libera eligendi tam boni, quàm mali, facultate esse præditum, vt ad
vtrum-

utrunlibet accommodare se queat. Sub peccati siquidem iugo teneri vincitum, ut ad Dei gratiam adspirare nullo modo possit, donec Christi gratia liberetur. Hic nodus est, in quo Pighio resistit: & tamen in excutienda controuersia vllam eius mentionem fieri verat, sed nūc, ut dixi, veritatis vi impulsus, in eum locum ingressus est, quem tantopere refugiebat.

Porro ne in reuoluendis eius somniis prolixior sim: capita tantum ipsa rerum breuiter notabo. Impium esse atque insanum commentum censer, quod naturam tradimus sic vitiatam esse peccato originis, ut nihil amplius possit homo, quam peccare. Neque enim ablatam nobis fuisse naturam: sed donum tantum supernaturalis: quod meliorem perfectioremque reddebat naturam, quam in se fuisset. Hęcine est causa, cur Augustinum toties nobis eriperit, ut suę opinionis testem patronumque faceret? Clamat Augustinus, in hoc argumento non naturam, qualis à Deo creata fuit, sed naturę corruptę peruersitatem inspiciendam esse: neque id vno loco: sed totus in hoc vbique est. Contra exultimat Pighius, nihil fuisse de natura diminutum: & tamen Augustini interea testimonio se tuetur. At non dissimulat alibi, hac in parte se ab eo dissentire. Sed cum sit hoc summum, & maximi momenti in tota controuersia caput, in quo ex diametro dissident: quid tanquam plena consensione postea gloriatur? Adde, quod nullus error est, quem magis aut acius in Pelagianis Augustinus impugnet, quam quod naturę integritatem iactaret: cum ipse vulneratam, corruptam, perditam esse, contendere. Quorsum ergo Pelagianos adeo execrari pertinet? cum primo eorum axiomati nomen suum palam inscribat? Mortalitas, inquit, & corruptio, ex conditione est, non vicio naturę. Vnde probat? Quoniam corpus ex suis, quibus compositum est, principiis, & compositionis ratione ita habeat. At eodem argumento euincere-

tur, post resurrectionē quoque morti fore obnoxium: & nunc animam esse mortalem. Ex quo enim principio orta est, nisi ex nihilo? Equidem si illam, quam homini ab initio Deus contulerat, perfectionem non ita extitisse in natura diceret, vt per se, & ex se, illam haberet: libenter in eius sententiam descenderem. Nam & eo modo neque animam per se immortalem esse concedimus. Quinetiam sic docet Paulus, cum soli Deo tribuit immortalitatem. Neque tamen propterea mortalem naturam esse animam fatemur: quando non ex prima essentia virtute aestimamus naturam: sed ex perpetuo statu, quem suis creaturis Deus indiderit. Cum ergo hac lege cōditus foret homo, ne mortem aut corruptionem vnam quam sentiret: suo sibi vitio mortis damnationem contraxit. Ita cum de mortis origine disputat Apostolus, non eam ad naturam refert: sed ad peccatum. Proinde à moriendi necessitate immunem fuisse, naturæ sanitas erat: nunc autem mortis iudicio subiacere, morbus est. Hæc sana est ac simplex philosophia, quæ vagis illis & volaticis Pighii speculationibus importune euertitur. Vt caro, inquit, cum ratione pugnet, eamque in iustitiæ obedientia impediatur ac turbetur, naturæ est, non vitii. Hic vero an non plenis buccis Manichæum se esse profiteatur? Nota est omnibus Eccii temulentia: Cochlei fatuitas. Sed tam flagitiosæ impudentiæ, quod sciam, non extat par exemplum. Plus centies nobis iam Manichæi nomen exprobrauit, quod naturam damnemus: cum naturæ corruptioni dicamus imputandum, quidquid est in homine vitii. Nunc autē quid? Illa, inquit, quæ rationi facit negocium, carnis rebellio, & quæ iustitiæ relictatur, non alia est, quam quæ fuerat ante peccatum in prima origine. Vides vt in Creatoris contumeliam, essentiali esse in homine malum, impurum os pronunciet? Nisi forte contumaciam, quam iustitiæ obsequio repugnare ipse tradit, à vitio velit excusare. Verum ci-

tius se ex labyrintho expediat, quã vt tam manifestum sacrilegium villo colore excuset. Cum ante mētiebatur, Deum nos facere mali authorem, illud erat extremum probrũ, quo nos grauari posse existimabat. Quid nunc ex suo sensu eloquitur? Quodd rebellio, quæ ex carne sentitur, aduersus rationis & iustitiæ obsequium, ex natura & Deo fit, non defectionis vitio. Legat nunc, qui volet deliria Manichæi, vt à veteribus referuntur: & non alia fuisse reperiet.

Concludit ergo, in naturalibus nihil homini deperisse: sed tantum fuisse supernaturalibus donis ornatum, quæ in eum Deus contulerat. Sed in eo hallucinatur, quodd sanitatem, quæ vera est ac genuina naturæ constitutio, non potest ab accidente vitio discernere. Hoc discrimine non adhibito, nihil mirum, si omnia confundat. Hoc quale sit, paucis expediam. Affectus omnes, qui in hominem naturaliter cadunt, nos quoque ex prima naturæ creatione esse agnoscimus. Vt sunt, exempli gratia, amor coniugalis, parentum item erga liberos, amicitia, gaudium ex fœlici successu, ex orbitate, viduitate, rebusque omnibus aduersis, tristitia. Famem, frigus, inopiam, pericula, ignominiam & dedecus reformidare: appetere rursus & quærere necessaria vitæ subsidia. Hos affectus non docemus per peccatum inoleuisse: sed ab ipsa creatione fuisse naturæ inditos. Istam, vero, quã nos nimium experimur, ἀράξιαυ, hoc est, inordinatũ in affectibus excessum, quo fit, vt male cõcupiscamus, concupiscendoque rebelles simus Deo, ex corruptione tradimus natum esse: non naturæ ab initio fuisse ingentũ. Qua ratione Augustinus, sicut ante citauimus, voluntatis nomine non dignatur appetendi facultatem, qualiter nunc corrupta est: sed cupiditatẽ potius vocandam putat, quodd modum in suis desideriis nunquam teneat. Diligit pater filium: coniux coniugem. Castus amor, & qui laudem etiam meretur. Verum, vt nunc vitiosa est

natura: amor hic in homine non reperietur, quin aliquid inquinamenti respiciat. Itaque ab illa corruptionis radice fit, vt nihil purum aut sincerum concipiat voluntas: sed quemadmodum ipsa est cōtaminata: sic fructus etiam pollutos & immūdos pariat. Atque hoc est quod dicimus: cum iste, de quo loquimur, morbus hominum voluntati semper insideat: ideo non nisi malum concipere ipsam posse. Nam si rei, honestæ aliàs in suo genere ac laudabilis, nūquam vitio caret appetitus, propter eiusmodi excessum: quid cum mala concupiscuntur? Talem naturæ viciositatem, & Scripturæ vbiq̄e demonstrant. En tibi tribus verbis, quid inter puram & adulteratam naturam sit discriminis: quod dum Pighius non obseruat, omnia peruertit, sed his fieri Deo iniuriam opinatur: quia minime eius bonitati consentaneum sit, animam creare sic destitutam omni reſtitudine, vt nihil quàm peccare queat. Qualis, inquit, gratiæ eius commendacio, cum dicitur talem naturam condidisse? Nos vero non conditori acceptum ferimus, quidquid in nobis mali est: sed primo parenti nostro, qui miseram hanc hæreditatem ad nos transmisit. Quòd si timet Pighius, ne merito sc̄uitiæ accusetur Deus, si ob vnius hominis culpam in vniuersum genus tam seверо pœnæ genere animaduernerit, ne litiget nobiscum: sed totam Scripturam aboleat, vbi hoc iudicium passim publicatur.

Sequitur apud eum alter de naturæ reparatione locus: in quo satis demonstrat, non nisi maledicendo incallescere se posse. Nam quia hic bene dicere oportuit, aut silere: qualibet glacie est frigidior. Hoc tamen est, quod tãdem in primis significat se habere à nobis diuertim: quod Deum manum porrigere hominibus prostratis opinatur, ad eos subleuandos, sed eos modo qui subleuari desiderant, nec desint obuiæ sibi adiutricique gratiæ, quin potius illam apprehendant, eius adiutorio reuerti contentur ad Dominum, ab eo saluari optent, ac
spe

sperent: illi se curandos, illuminandos, saluandos tradant. Quibus verbis partes istas in renouatione assignat libero arbitrio, vt velit, vt apprehēdat, vt conetur, vt obsequatur. His quod necesse est, subiungit: omnes peræque gratiæ capaces esse, quòd omnibus indifferenter offeratur. Postea multo adhuc longius procedit: nullam fieri gratiæ iniuriam, si natura sua dicantur homines, & liberi potestate arbitrii odisse peccatum, malitiæ renunciare, ad Deum conuertere se posse, corde contrito & humiliato, poscere veniam, quærere misericordiam, sperare gratiam. Imo has esse præparationes, quæ nisi præcedât, nunquã nos dignetur Deus benigno suo aspectu. Ac eiusmodi quidem doctrina totam Pelagii impietatem satis confutari existimat: nostramque stultitiam deridet, qui dum metuumus, ne quid inde gratiæ commendationi decedat, frustra de nihilo tanta contentione digladiamur.

Hæc deliramenta quominus Scripturis nunc refellam, duabus impediore causis: quia & immensa sylua mihi hic pullularer: & erit proprium ac perpetuum libri proximi argumentum. Adde quòd Scripturas, quoties eius animo non adlubescunt, susque deque habet Pighius. Verum vbi est illa reuerentia, quam veterum patrum definitionibus se deferre simulat? Si quis, tam augmentum, quàm initium fidei, & ipsum credendi affectum, non per gratiæ donum, id est, per Spiritus sancti operationem, corrigentem voluntatem nostram, ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse doceat, is Ecclesiastici Concilii decreto hæreticus est pronunciatus. Si quis item, vt a peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem, vt etiam purgari velimus per Spiritus sancti operationem fieri in nobis cõfiteatur, pro Spiritus sancti aduersario damnatus est. Si quis item, sine Dei gratia, volentibus, laborantibus, pulsantibus, pe-

Cõcilii
Arañssi-
cani.
cap. 5.

Cap. 4.

Cap. 6.

- tentibus, desiderantibus, Dei misericordiam conferri tradit, non autem diuinitus, vt credamus, velimus, & hæc omnia, sicut oportet, agere valeamus, per Spiritum in nobis fieri confitetur, is anathemate dignus est iudicatus. Hæc præterea Concilii decreta sunt.
- Cap. 1. Si quis per Adæ præuaricationem non totum, id est, secundum animam & corpus in deterius dicit hominem mutatum: sed illæsa animæ libertate corpus tantummodo corruptioni subiectum fuisse credit, Pelagii errore deceptus est.
- Cap. 3. Item: Si quis humanæ inuocationi conferri dicit gratiam: non autem ipsam gratiam facere, vt inuocetur à nobis, contradicit Iesaiæ Prophetæ. Item: Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad vitam æternam pertineat, cogitare aut eligere, id est, prædicationi consentire posse, confirmat, absque illuminatione Spiritus sancti, qui dat omnibus in consentiendo & credendo suauitatem, hæretico fallitur Spiritu. Item: Tales nos diligit Deus, quales futuri sumus ipsius dono: non quales sumus nostro merito.
- Cap. 7. Item: Nemo de suo habet, nisi mendacium aut peccatum. Nunc mihi vnum in tota sua doctrina apiculum Pighius ostendat, qui non istis decretis confossus sit atque damnatus. Quod si Concilii authoritatem cõtemnit, hoc saltem eum moueat, quod qui interfuerunt ac subscripserunt Episcopi, non se auctores istorum capitum, sed approbatores tantum esse profitentur: quoniam sibi à sede Apostolica missa fuerint. Hæc est illa sedes, vnde quidquid profectum fuerit, non aliter accipiendum esse contendit Pighius, quàm ex tripode oraculum: imo quàm diuinam è coelo reuelationem, cui & Angeli, & Prophetæ, cedere debeant. Quid ergo nunc dicitur est, hoc sacræ illius sedis anathemate in caput suum promulgato?

Quod autem toties cum Pelagianis nihil se habere commune iactat: nescio quos hic Pelagianos comminiscatur. Neque enim tantum cum iis, quos describit Au-

gustinus, multa habet similia: sed eorum quibusdam multo est deterior. Admonitus fuerat à Prospero Augustinus, esse nonnullos in Gallia, qui ab eo dissentiebāt: qui tamen eo vsque peruenerant, vel ipso teste, vt primi hominis peccato obnoxium nasci humanum genus crederent: nec inde quenquam, nisi Christi iustitia, liberari: confiterentur etiam Dei gratia præueniri hominum voluntates: nec ad vllum opus bonū, vel inchoandum vel perficiendum sibi quenquam sufficere. Dum aduersus eos disputare instituit: discernit quidem à Pelagio: sed illa tamen confessione minime contentus est: à qua, agnoscere promptum est, quàm procul adhuc ablit Pighius. Fatebantur illi, præueniri à Deo hominum voluntates: nō naturæ dono, fuisset enim id ridiculum, sed singulari Spiritus sancti gratia. Hic autē, neminem Dei misericordia adiuuari clamat, qui non, & volendo, & sperando, & petendo ante se præparauerit. Vbi nunc tantum illud inter eum & Pelagianos dissidium, quo gloriatur? Sed in eo resistit Pelagio, quōd Deum faciat homini debitorem. Sed quo argumento? Etiam si nullius, inquit, culpæ reus homo foret: quid tamen conferre aut exhibere Deo potest, seruus Domino, creatura Creatori, quo illum sibi adstringat, vt in vitæ æternæ hæreditatem adoptetur? Nunc vero in reatum mortis æternæ prolapsus, nunquid habet, quo se dānationi eximat? quo satisfaciat pro offensa: insuper & hæres, & filius scribi debeat? Quid viribus suis præstare Deo potest, cui debet quidquid est, & quidquid potest? Tam valida impressione adeo non dubitat profligatum esse Pelagium, vt nostræ, pro tuenda Dei gratia, sollicitudini, tanquam ridiculæ, ferociter insultet. At sublato vno verbulo, vbi hominem sub reatu mortis ob culpam cōstituit, nego Pelagium vllō modo attingi. Beneficia, quæ in hominum naturam contulit Deus, Pighius splendidis eloigiis commendat. Multo id & luculentius, & splendidius

Li. i. de
prede.
sancto.
cap. i.

factum à Pelagio Augustinus testatur. Quin etiam de gratia quid sentiret cum in Palestino Concilio, tum alibi sæpe interrogatus, nõ ab simili genere orationis suam impietatem pingebat. Quid est homo, aut quid habet, quod non à Deo acceperit? Quantæ igitur, & superbiæ, & insanix foret, si quid sibi proprium arrogaret, quasi non sibi Dei gratia collatum? En quibus Pelagium machinis diruat atque euertat Pighius: Nempe dum eius confessioni simpliciter subscribit. Sed homini adimit, ne sibi Deum obligare possit: quod Pelagius assererat. Iterum hoc sibi spectrum sub Pelagii nomine cõfingit. Si quidem cum ille non nisi à promissionibus ætimaret hominum merita: satis eo innuebat, non aliter sentire se, adstringi Deum, ad reddendam hominum operibus mercedem: nisi quia voluntaria sponsonne se fecisset vltro debitorem. Denique nihil in hominibus collocabat, aut virtutis, aut iustitiæ, quod non Dei gratiæ nominatione disertisque verbis adscriberet. Nec aliter mereri debebat homines, nisi quia Deus illorum opera non necessitate aliqua, nec vlllo obligationis iure: sed pro immensa sua benignitate, eo precio dignatus esset. Hoc cum totidem prope verbis succinit Pighius, totam Pelagii hæresim à se euersam sibi gratulatur.

Sed ratione inuicta suffultus est, cur non credat, paratam esse Dei gratiam, nisi iis, qui ad eam recipiendam se præparauerint: quoniam debeat certa Deo constare ratio, cur vni potius, quàm alteri, eam impertiatur. Hoc enim sapientem decet. Ego autem cum Augustino respondeo: absit vt iudicium hoc penes lutum sit, & non figulum. Constat quidem Deo certa solidaque operum suorum ratio: sed magis arcana, sublimis, recondita, quàm vt eam capiat tam angustus tenuisque mentis nõstræ modulus. Hoc nunc solum controuertitur, quòd nos sapietiam Dei, quam in hoc delectu incomprehensibilem captui nostro Paulus esse docet, adoramus cum

timore & tremore: Pighius non plus sapere Deo permit-
tit, quàm ipse stulto suo cerebro apprehendat. Hinc illa
execrabilis blasphemia: si Deus ex duobus malis, & pari
damnationi obnoxiiis, & adhuc in malo contumaciter
perstantibus in alterum animaduertat, alterũ non mo-
do venia, sed suo quoque amore dignetur: non miseri-
cordiam fore laude dignam sed stultam, irrationabilem,
& insani Domini indulgentiam, dignique prorsus, qui
seruos vniuersos malos ac cõtumaces habeat. Ego Deo
suã, tũ iustitiã, tum sapientiã defensionem relinquam:
tantum efficiam, vt causam ipse suscipiat, suoque ore
reum hic fieri se profiteatur. Pollicetur per Iesaiam, fo-
re vt ab iis, qui eum non quæsierint, reperiatur: vt appa-
reat ac se manifestet iis, quibus eum cognoscere, nihil
curã erat. An omnibus præstitit hoc beneficium? Con-
stat aliquibus duntaxat. Quòd si melius adhuc scire cu-
pias, quàm non expectet dum sibi homines accedant,
sed auersos & alienatos ad se trahat: eos intuere, in quibus
completa fuit hæc prophetia: & diligẽter expende,
quales, antequam conuerterentur, fuerint: ita nihil de
hac re amplius hæsitabis. Sumamus ergo, quod de E-
phesiis tradit Paulus, suã erga eos misericordiã Deum
explicuisse, nõ cum ad eam recipiendam sinum proten-
derent: sed cum mortui peccatis ac delictis, Sathanæ mi-
litarent, cum demersi in prauis concupiscentiis, carni
tantum & mundo obsequerentur, cum natura essent fi-
lii irã, sicut & cæteri: cum sine Christo & sine Deo viue-
rent. Non dum vrgeo, quod tamen iure meo liceret,
quantum à præparatione absit talis status. Solum ex Pi-
ghio velim discere, cur Ephesiis potius, quã alios quos-
libet, amplexus fuerit? Si mihi dolorem, bonas cogita-
tiones, pia desideria obiiciat, nihil tale admittunt Pauli
verba. Quin etiam ne cui in mêtẽ venient eiusmodi
nugã: nominatim aliis fuisse penitus similes exprimit:
à quibus tamen gratuito Dei fauore discreti ac separati

fuert. Natura eratis filii iræ, inquit, sicut & reliqui. Quasi diceret: cum esset omnium communis causa & par conditio: nō in vobis inuenit causam Deus, cur vos ab aliis discerneret: sed ex misericordia sua sumpsit. Nunc, cur ita faciat si rogetur: iam pridem illo nobili re sponso hanc quæstionem præoccupauit. Miserebor cuius miserebor: Quo scilicet, hanc, de qua loquimur, in eligendis hominibus misericordiæ suæ discretionem; vt est sensu nostro lōge altior, ita superiore loco statuit.

Adducit tamen testimonia, quibus innuere videtur Dominus, non alius paratam fore suam gratiam, nisi qui se ante præparauerint. Ad quem, inquit, respiciam, nisi ad pauperulum & contritum Spiritu, tremementemque ad sermones meos? Sane humiles Deus respicit: sicut illi acceptum cordis contriti & afflicti sacrificium Dauid canit. Verum illud quoque scire operæ precium est: vnde illa quam Propheta sic commendat, humilitas, ac ser monum Dei reuerentia. Certum autem est, superbia & cæca confidentia semper turgere cor hominis, donec Spiritu Dei domitum subactumque, ad modestiam & submissionem se componit. Neque vero hoc modo præparari hominem ad recipiendum iustitiæ donum negamus: sed Spiritus sancti directione, non suo ingenio. Non nisi laborantes ad se & oneratos Christus vocat. Verum, vt onus nostrum sentiamus, ac sub eo gemamus, ipse se etiam facit. Fatemur verissimum esse vulgare prouerbium: vnicum esse curationis principium, vbi morbus agnoscitur. Ego vt se tibi medicum exhibeat Christus: morbum tuum agnoscas oportet. Morbi porro agnitio ad humilitatem timoremque Dei, ad iudicii metum atque horrorem, ad tui displicentiam, te rediget. Nunc an eiusmodi affectum concipere naturaliter possint homines, consideremus. Verum & ipsa experientia clamat non huc ante adduci: quàm totum naturæ sensum deposuerint: & Scriptura idem vbique testatur.

tur. Castiget ergo nos Dominus necesse est, vt eruditi reddamur: cum ex nobis simus tanquam indomiti vituli: sicut dicit Ieremias. Ac ne quis de externa virga lo- Iete. 31.
 qui excipiat, secus ipse mox interpretatur. Conuerte me Domine, inquit, & conuertar. Postquam me conuertisti, egi pœnitentiam: postquam ostendisti mihi, percussis femur meum: confusus ium, & erubui. Hæc omnia peccati odium, mortis horrorem, dolorem ex offensa, gratiæ desiderium, quæ ad humani arbitrii potentiam refert Pighius, vides vt Deo accepta Propheta referat. Quanquam hanc obiectionem subtiliter sibi videtur occupare: cum subinde nos prouocari ac sollicitari à Deo fatetur: sed si modo conemur ipsi, laboremus, neque de simus obuia & adiutrici eius gratiæ. Verum cum, eodem modo, inter Deum & hominem dimidiet: imo cum penes hominem ea relinquat, quibus tota pœnitentiæ vis continetur: qualiter hoc cum Propheta verbis conuenire poterit, quæ totam pœnitentiæ, adeoque primum eius exordium, à solo Deo proficisci ostendunt? Nulli, inquit, deest gratia, nisi qui deest ipse sibi. Fateor sane: modo mihi vicissim concedat, & bona voluntate defici, & virtute destitui omnes, nisi quibus vtrunque Deus subministrat: eum porro, qui & bene vult, & efficaciter conatur, sibi non deesse. Neminem, inquit, violenter cogit. Sane: sed vt voluntarios habeat seruos, qui sponte sequantur ad obsequium, cor nouum in illis creat, & Spiritum rectum innouat in visceribus eorum.

Postea tamen aliquatenus vela colligit. Nam triplicem gratiæ effectum, quo Dominus proprie ac specialiter suos electos præter naturam communeque liberi arbitrii donum adiuuat ac promouet, inuenire se tradit. Primus est, quo iustificationem præuenit, & eandem vt desideremus, nos prouocat, conantibus ad eandem manum adiutricem porrigit, laborantibus succurrit. Quid audio? Si ad desiderandam gratiam prouoca-

mur: vbi illud, quod vicesimo ante versu posuerat: Deū benigno suo aspectu dignari neminem, nisi qui auersus ab iniquitate, corde contrito & humiliato ad ipsum conuersus eius misericordiam impleret, petat veniam, speret misericordiam? Quis non dicat nimis obliuiosum esse, cui tam aduersa inter se & pugnantia vno ferè momento excidant? Certe benigno aspectu eum iam dignatus est Deus, quem ad pia sanctaque desideria excitat. Hoc autem ipsum quid aliud est, quàm omnes bonos cordis motus præuenire? Pergamus tamen. Hanc, inquit, præuenientem gratiam sacri Doctores appellant. Loquuntur illi quidem sæpe de præueniente gratia: sed longe alio modo. Neque enim hac inchoari ita fingunt in nobis voluntatem bonam, vt nos iam cooperemur: sicut persuadere vult Pighius. Sed illius in solidum hoc opus esse prædicant. Nihil sine nobis, inquit Pighius. Augustinus autem: prorsus sine nobis. Hæc enim sunt vtriusque verba: Non tantum ex nolentibus fieri volentes: sed ex repugnantibus obsequentes, docet Augustinus. Hic vt assentiamur, in nobis situm esse contendit. Hanc gratiam negat Augustinus inuenire bonorum voluntates: sed facere. Item alibi: Quis autem confugit ad gratiam, nisi cum à Domino gressus hominis diriguntur? Ac per hoc, etiam desiderare auxilium gratiæ, iam initium gratiæ est. Pighius nullum gratiæ effectum agnoscit, nisi à seipso bene velit homo. Quid ergo ob solam nudamque verbi similitudinem, impio suo commento veterum nomen prætexit, à quibus in rei definitione ex diametro dissidet? Perinde enim est, ac si quis Deum esse definiat corporeum ac mortale animal: postea adiiciat, id esse, quod sacri Doctores Deum appellant. Sequitur alter effectus iustificantis, & tertius coronantis gratiæ: in quibus explicandis ne quid sibi simile accidat, vix tria verba balbutire audet. Hoc cœne est definire? ac non potius cōturbare ac cōfundere omnia, quæ

de gra.
& liber.
arbitr.
cap. 17.
cap. 2.

de cor-
rept. &
gratia.

quæ per se aliàs satis bene distincta erant?

Nihil tamen aliud sentire se allegat, quàm quod istis Ezechielis verbis continetur: Dabo vobis cor nouum, & Spiritum nouum in vobis ponam, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, faciamque vt in præceptis meis ambuletis. Hanc enim præuenientem gratiam interpretatur, vt in peccatore colliquescat cordis durities, molleque ac sensibile illi cor fiat, & aptum diuinis impressiõibus. Alteram partem accipit pro iustificante gratia, vt in Dei præceptis ambulare incipiat. Hoc quidem solenne est eius artificium, in tractanda Scriptura quodlibet ex quolibet facere. Propheta metaphoricam, qua vsus fuerat, locutionem simplici oratione exponit. Siquidem ex lapideo cor facere carneum, metaphora est. Facere vt legi obediãt homines, simplex, & sine figura, oratio. Hic ingeniosus interpres ex re vna duas facit. Iam verba Prophetæ leuibus argutiis trahere ad suum propositum studet. Cum se facturum promittit Deus vt in iustitiis suis ambulemus, non nisi cooperantibus gratiam hanc se daturum significat. Hoc quoque sensu Dauid canit, facturos nos in Deo virtutem. Huc tandem redeunt omnia, sic Deum bona opera facere in hominibus, vt simul ea faciãt homines: nec aliter efficacem esse gratiam, quàm dum oblato nobis eius auxilio non desumus. Interea non animaduertit, hanc quoque partem secundum ea, quæ citat, Pauli verba, sub gratia contineri, ne frustra offeratur: sed ad fructum, id est, ad effectum vsque, perueniat. Nam cum diuini beneplaciti opus esse dicatur, & bona in homine voluntas, & qui inde nascitur conatus, vsque ad operis cõplementum: offerri tantum gratiam, quæ utilis demum futura sit, si eam recipere homini libeat, minus certe dimidio illius est. Atqui damnationi esse gratiam, si respuatur, alibi idem Paulus docet his verbis: An ignoras, quòd bonitas Dei ad pœnitentiam

te adducit? Tu autem secundum duritiam cordis tui thesaurizas tibi iram. Hypocritas alloquitur Paulus, qui prospero rerum successu inflati: quia Deum sibi propitium esse imaginantur, nec de reipiscentia sunt solliciti, & iudicium Dei contemnunt. Cum ergo Dei benignitate sic abutantur: eò grauiorem fore Dei vindictam minatur, quo diutius eam distulerit. Debuit ergo Pighius, tam peritus, suo iudicio, diuidendi magister & artifex, non prætermittere, de quo bonitatis genere Paulus illic disputet. Nam externam Dei benedictionem, qua indifferenter bonos iuxta ac malos prosequitur, cum spiritali regenerationis gratia, qua electos suos peculiari-ter dignatur, confundere, hominis est parum considerata. Neque vero tam ignorantia peccat, quam malicia. Quis enim puer huius argumenti vitium non animaduertat ac rideat? Inuehitur in eos Paulus, quos Dei beneficia, quibus inuitari ad poenitentiam debuerant, magis ad securitatem confidentiamque carnis obstinabant. Ergo, Spiritus sanctificationis cum offertur, respui potest.

Sequitur alterum argumentum. Pulsare se ad ostium nostrum dicit Christus, ut aperiatur. Cum ergo clausum sit illi cordis nostri ostium per peccata: ipse pulsat, sollicitat, & variis modis ac mediis, quo sibi aperiatur corda nostra, nos prouocat. Nulli ergo deest præueniens gratia, qui modo cor suum ad pulsantis vocem, sollicitationem, prouocationem nõ indurat. Ipse pulsat: sed nos ei aperire debemus, priusquam introire ad nos velit. Quasi vero non illic expressus esset pulsandi modus, nempe, quòd voce & exhortatione nos sollicitet: Sed qui mentis aperit oculos ut intelligatur, ipse etiam corda aperit, ut exaudiatur. Vtrunque vero Christi officium est. Quid igitur proficit Pighius, tam pueriliter ineptiendo? Clamat Christus, se pulsare. Fateor: nempe sicut exponit, monendo & hortando. Quid nunc est aperire? Monitionem corde recipere, & obedire exhor-
ta-

rationi. Hoc in nobis situm fingit Pighius : Deus autem sibi vendicat. Circumcidam, inquit, cor tuum, vt audias Deu. 30
 vocem meam. Contra vero hanc in populo Israëlitico, cæcitaris, stuporis, cõtumaciæ causam assignat Moise, 29.
 quòd Dominus, neque oculos ad videndam dedisset, neque aures ad audiendum, neque cor ad intelligendum. At reclamationem Pighius, tametsi à Deo adiuuemur, non tamen obstare id, quominus partim etiam nostrum sit, & videre, & audire, & intelligere. Verum ego probationem requiro, pro qua extraneas prorsus ambages affert. Simile est quod addit ex Propheta. Derelinquat impius viam suam: & Dominus miserebitur eius. Hoc, inquit, est Deo aperire ostium, iniquitati renunciare: quod in te positum esse vides. Ita ne: vt conuersio ad Deum, quæ vera est animæ resurrectio, in hominis potestate reponatur, quòd se à morte in vitam excitare possit: At facere id nos oportet, vt misereatur nostri Deus: quò intelligit Pighius iustificationis gratiam designari. Si omnia illi ultro concedam: statim vicerit. Verum sic sunt firma eius omnia, vt vnus verbuli ictu protinus concidant. Pœnitentiam flagitat Deus, cum ad peccatorum remissionem populum vocat: quibus etiam duobus membris totam Euangelii sui prædicationem includit Christus. Hic nouam argutiam fabricatur Pighius, ab iniquitate recedere, præparationem esse hominis, qua Deo obuiam procedat: misericordiam autem Dei, esse regenerationis gratiam, qua hominem adiuuet. Quantum vero ad perseuerantiam, quotidianumque vsque ad finem profectum attinet: vt hominem ostendat cooperari Deo, illo Apostoli testimonio vtitur: gratia Dei in me vacua non fuit. Sed qua hoc ratione dicat, obseruandum fuit. Ratio autem est, quòd plus reliquis omnibus laborauerit. Sed ne, labores suos iactâdo, quidquam sibi arrogare videretur: mox correctionem adhibuit: Non ego, sed gratia Dei, quæ mecum erat, aut quæ

aderat mihi. Gratia Dei iam præcipuas dederat partes, totamque ferè laudem adscripserat. Sed quia periculum erat, ne facta laborum suorum mentione, vno illo duntaxat verbo præferre in speciem videretur, aliquã faltem portionem sibi, deberi: addita correctione suspicionem tollit, dum se fuisse negat, qui laborauerit: sed hoc totum ex Dei gratia potius extitisse.

Nulla neque veritati magis aduersa, neque ad excæcandum hominem capitalior est pestis, quàm præsumpta falsa opinio: præsertim vbi animo pertinaciter insidet. Duo hæc vult inter se coniungere Pighius. Hominem naturaliter esse hac facultate præditum: vt tam præuenire bono motu Dei gratiam, quàm subsequi, possit: nec aliter, aut offerri nobis Dei gratiam, nisi ante manum porrigamus, aut efficacem esse in nobis, nisi propria virtute eam adiuuemus: & tamen merum esse & gratuitum Dei donum, quidquid gratia nobis confert: eum esse solū qui in nobis bona opera & incipit, & perficit: ab eo nos præueniri, ab eo confirmari vsque in finem. Hæc, inquam, perinde ac si rite congruerent, sub vno iugo componit Pighius. At facilius cælum terræ misceas. Quid ergo causæ est, cur in tantam absurditatem, velut clausis oculis, præceps ruat? Hæc vna scilicet, quòd vbi semel animo concepit, æqualiter omnibus offerri Dei gratiam, qui se modo dignos exhibeant: hac conceptione impeditus tenetur: ne quid amplius cernat aut iudicet. Itaque postquam suis encomiis ornando hominis naturam, Dei gratiam, quantum poterat, extenuauit: mox pudore tactus, eam in cælum vsque euehit: sed manifesta repugnantia: neque aliter Augustinum hic æmulatur, quàm simia hominem. Verum qua necessitate constringitur, vt æqualem gratia dispensationem faciat? Quia pronunciet Deus, nolle se mortem morientis: sed vt reuertatur & viuat. At si ex eius sensu hoc interpretamur: cur ergo moritur, quem Deus mori non vult?

vult: cum scriptum sit: Deus autem noster in cœlo: omnia quæcunque voluit fecit. Hic certe nodus erit Gordianus: si illud Ezechielis, Deum nolle mortem morientis, de arcano eius consilio accipias. Quamobrem sic intelligi necesse est, sicut & Augustinus multis locis disse-ruit: nihil Deum omittere, quod ad reducendos in salutis viam homines pertineat: si modo sani forent: quod autem non redeant vocati, ipsis non aliud quam prauitatis propriæ morbum obstare. Vult ergo Deus morientem viuere: sicuti eius volūtatem nobis æstimare fas est: omnibus scilicet adminiculis hominem ipsum adiuuando: ne quid sibi obstitisse, quam propriam culpam, causari queat. Manet tamen interea Deo arcanum suum consilium, quo hunc præterit, illum eligit: de quo ne curiosius vestiget, qui non vult opprimi à gloria. Hoc si caperet Pighius: falsum illud, de æquali gratiæ dispensatione, principium: nō ita mordicus teneret. Cum enim dixit omnia: in hanc tandem clausulam descendit, vt cum Pelagianis asserat, Dei gratiam secūdum meritum nostrum dari, vt sit ipse nobiscum: meritum vero nostrum in eo esse, quod cum Deo simus. Nostra rursus omnia in hanc Augustini sententiā redeunt: quibus non est datum, aut nolle, aut non implere quod volunt: quibus autem datum est, sic velle, vt impleant.

Aug. de
grat. &
liber. ar
bitr. c. 5
Cap. 4.

Ergo, vt aliquando claudatur hic liber: frustra, aut se à Pelagio disiungere conatur Pighius, cuius societate eum teneri implicatum tam aperte demonstrauius: aut nos Manichæo, aliisque hæreticis adiungere, à quibus non minus dissidemus, quam ipse ab orthodoxo Ecclesiæ sensu, cuius inanem vmbra tamen suæ impietati subinde prætexit: nihilo tamen inde plus apud pios & prudentes lectores proficiet, quam si simpliciter nihil sibi, nec cum Christo, nec cum eius membris esse, confiteretur frustra & in eo mediocritatem quarit, vt res igne & aqua magis contrarias simul conciliet, nem-

pe, quidquid est in homine bonorum, merum esse purumque Dei opus: & tamen hac facultate pollere homines, ut ex seipsis Deum prouocent ad conferendam sibi gratiam: & ubi contulerit, eam propria separataque virtute efficacem, si libeat, reddant. Hoc, inquam, mediam tenere viam non est: sed in labyrinthum potius se & alios conicere, vnde nullus postea exitus pateat. Frustra corradere hinc inde studet testimonia Scripturæ, quæ fidem, & quæ ab ea gignuntur bona opera, inter Deum & hominem partiantur: cū tota Scriptura, & radice, & fructuum bonitatem vni Deo in solidum transcribat. Nam ut pius tam à fide, quàm à bonis operibus, cōmendat, tāquam laude propterea dignos: ita quoties à Deo discernit hominem: in illum quidem, tāquam omnis iustitiæ, sapientiæ, reſtitutionis fontem, principium, perfectionem bonorum omnium gloriam confert: neque id ex parte: sed ut totam solus possideat: hūc autem sic omni gloria spoliat, tanquam omni iustitiā & reſtitutione destitutum, omnis sapientiæ inopem, omni virtute nudum ac indigētem, ut nihil illi reliquum faciat, præter extremam miseriam. Ut nos ad pietatem, timorem Dei, vitæque sanctitatem hortatur: ita nos ad ista omnia peruenire posse docet, si datum nobis à Deo fuerit. Frustra rursus Pighius hinc nobis conflare inuidiam molitur, quòd homines lapidum similes fiant, si nullæ illis in bene agendo partes relinquuntur. Id enim ex doctrina nostra perperam infert: qui mentem hominis fatemur videre, sed illuminatam: iudicium discernere & eligere, sed Spiritus directione gubernatum: cor esse voluntarium, sed reformatum manu Dei: hominem ipsum, & conari & agere, & ad Dei obsequium applicare suas facultates: sed pro gratiæ mensura, quam accipit. Frustra denique Dei bonitatem prædicando, eam huic necessitati alligare nititur, ut omnibus pariter expositam esse oporteat. Aliter enim Deus ipse, qui boni-
ta

tatis misericordiaeque suae laudem ex eo melius elucere iudicat, si eius specimen non nisi in aliquibus: in aliis vero irae iudicique exemplum edat. Nihil plus rationis habet, quod malignitatis inuidiam conflare nobis nititur: quia saluificam Dei gratiam non nisi electis dicimus exhiberi. Hoc, inquit, est eam restringere. At Deus non ita largam vult praedicari, ut libera esse desinat. Libertas porro in eo est, ut eam, quibus vult, impartiat. Quamquam si excutere libeat, quanta, vel inscitia, vel improbitate peruertat, quaecunque hoc loco citat Scripturae testimonia, immensum erit mare. Scriptum est, inquit, vnum nos omnes habere Patrem Deum. Non ergo his Pater est: illis vitricus. Verum apud quos habentur haec verba? Apud fideles, opinor. Quid ergo hoc ad hominum vniuersitatem? apud Malachiam habetur: Nunquid non vnus Pater est omnium nostrum? Ut demus hic non Abraham, sed Deum intelligendum esse: nunquid non de Israele: hoc est, de peculiari & electo Dei grege Propheta loquitur? Suavis vniuersis cantatur a Dauide: Certe: & miserationes eius super omnia opera eius. Ergo ne Spiritu regenerationis & agrorum pecora, & pisces maris, & aues caeli donabit? At suauitatem hanc experiuntur omnes, qui eam amaritudine sua non repellunt. Fateor. Sed radicem amaritudinis solus ille Spiritus ex cordibus nostris reuellit, per quem consecrantur electi, ut pura sint ac sancta Dei templa.

In Librum sextum.

UAm cum parum egisse se hactenus, in damnanda nostra doctrina, cerneret: si rationes exaduerso intactas relinqueret, quibus & multis, & tam firmis munita est: eas recensere & confutare sexto libro instituit. Saltem hoc sibi propositum esse denunciat. Verum quia sibi in hac operis parte suae im-

becillitatis conscius est, præcipuum mox robur in eo locat, vt lectores penitus à rationum nostrarum, non examine modo, sed etiam intuitu auertat. Quæcunque, inquit, Scripturæ proferantur, in illis septis, quæ tibi circumdedi, inclusum te contineas. Est enim catholice Ecclesiæ consensus, à quo, vel minimum recedere, exitiale est. Quid autem, si aliud certo ex Scriptura euincitur? Nihil te, inquit, totum id moueat. Quin etiam si videas, cæcutire te puta. Postea tamen ex integro solitam confidentiam resumit: facturumque se recipit, vt omnes videant, nihil in meis rationibus firmitatis esse. Ceterum, quoniam multis retro seculis opinionem hanc receptam vulgo fuisse dixeram: hominem libera, & bonorum, & malorum omnium potestate sic esse præditum, vt nemo peccandi necessitati subiaceat, nemo Spiritu Dei necessario ad bonum dirigatur: illam iterum veterum scriptorum cateruam in aciem educit: quo hunc, quem repudio, communem fuisse Ecclesiæ cōsensum demonstrat. Verum frustra laborat, eos citando, cum quibus libro secundo iam transégi ac composui. Quanquam locum hunc meum sic conuertit Pighius, vt eos omnes improbare videar, qui hominem violenter cogi non fatentur: cum voluntarium oportere esse opus, antequam bonum aut malum sit toties doceam: & in excludenda coactione ac violētia tam diligenter versatus sim. Nunc vt intelligant lectores, qua de re mecum certet: Quòd Deo acceptum referri debere tradimus, quidquid in nobis est boni, libenter recipere se testatur: sed cum modum exprimere incipimus, quo bonorum omnium author in nobis sit Deus: hic statim resistit. quia totum non aliter tribui Deo sustinet, nisi vt pars homini relinquatur. Primo igitur, cum locum hunc Apostoli protulisset: Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet: addideram, bonum opus inchoari à Deo in nobis, iustitiæ & amore, & desiderium, & studium in nobis excitando:

vel

vel magis proprie, corda nostra formando, flectendo, dirigendo in iustitiam. Priorem expositionis partem sine contouersia amplectitur Pighius: in altera suspectum me habet, quòd à communi piorum vsu recedam, cum hominum corda dico formari, flecti, ac dirigi. Itane, vt nouæ, & à communi fidelium sensu alienæ censeantur locutiones, quæ & passim occurrunt in Scripturis, & Ecclesiasticis scriptoribus subinde in ore sunt? Supra ducentos locos ex Augustino adducere mihi facile sit: vbi istis verbis vtitur. Sed quid Spiritus sanctus in Scripturis? vnde petenda est bene loquendi regula. Hanc orandi formulam nonne dicitur fidelibus? Inclina cor meum in testimonia tua Domine. Item: Inclinet Dominus cor nostrum ad se, vt ambulemus in omnibus præceptis suis. Item: Dominus autem dirigat corda vestra in charitatem Dei, & expectationem Christi. Quid plura? Nulla est frequentior sanctis oratio, quàm vt Dei Spiritu, in viam rectam dirigantur. Imo cum & corda impiorum, quos Spiritu suo specialiter non gubernat, hoc illuc, prout visum fuerit, flectere se dicat: quid de fidelibus dicendum est, qui non amplius sibi viuunt: sed in quibus viuit Christus? Sicut fluxus aquarum, inquit Solomon: Ita cor regis in manu Dei: quocumque voluerit, inclinabit illud. Quid ergo cum doceo cor fidelis, quod Dominus singulari modo suscepit regendum, flecti ac formari eius Spiritu verbi nouitate ac insolentia offenditur Pighius? Quæritur enim, me nouam loquendi formam introducere, cui non assueti sint fideles. Verissimum est, quod vulgo iactatur, de nullo dubitare stultos: quod ex veteri & elegantiore prouerbio natum est. Ecce enim, vt sola sua inscitia armatus Pighius, bellum Deo & hominibus indicere simul audeat. Profertur locutio, quæ Spiritus sanctus primum: deinde & sacri Doctores, eius magisterium secuti, familiariter vsurpant. Audaçter excipit, ab Ecclesiæ catholicæ vsu abhorrere. Adducitur

Psa. 119
3. Re. 8.
2. Thes.
sal. 3.

Paulus testis. Antequam illi respondeat, anathema, si aliud quid dixerit, quam quod sibi persuasit Ecclesiam sentire, nō dubitanter minatur. Sed qua fiducia? Notum est illud: Ignorantia confidentiam parit. Paulo post tamen, moderatior iam factus, hæc non mea, sed Spiritus sancti verba, utcunque impropria sint, non multum habere incommodi concedit: nisi me animaduerneret impietatis meæ venenum illis insinuare velle: Deum scilicet uti corde nostro, aut voluntate, in bonis operibus, si cut arreptitiorum membris maligni spiritus utuntur, dum per eos responsa dant & loquuntur, quæ ipsi non intelligunt. Verum cum omnem illi occasionem ante abstulerim, ne quid de me tale suspicari posset: cur diuinat, quod timeri nullo modo debuit? Exposueram, velle inesse hominibus ex natura: ex naturæ vero corruptione fieri, ut non nisi male possimus velle: esse igitur proprium Dei donum, ut bene velimus. Quam hic syllabam inueniet, quæ materiam præbeat tali calumniæ?

Eze. 34

At non dissimulanter postea id me sensisse aperio: quia contentus non sim, si quis dicat voluntatem, aliàs non prorsus malam, sed infirmam ac debilem, subsidio gratiæ adiuuari: atque ad eam rem Prophetæ testimonio utor: Dabo vobis cor nouum, & Spiritum nouum ponam in medio vestri: auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum. Deinde subiicio: Hac similitudine non ostendere vult Deus, mollitiem cordibus nostris inesse, flexilem aliàs in recti obedientiam: sed quæ per se infirma, gratiæ suæ adminiculo indigeat: sed nihil penitus boni expressum iri à corde nostro, nisi aliud tiat. Nam si lapis in carnem transformatur, quando nos ad recti studium Dominus cōuertit: aboletur, quidquid est volūtatis nostræ proprium: & quod succedit, totum à Deo est. Hic, qua plurimum valet conuictiandi proteruia, in me debacchatur: clamat pseudopphetam in veste ouis deprehendi, seducentem: hoc est, seorsum du-

ducentem ab ouium caulis simplices animas. Sic enim in illa sua crassa hallucinatione sibi placet, vt non satis habeat suam insulsitatem semel prodidisse. Huc autem spectat, ne eum sine ratione maledicere putes: quidquid sonent verba Prophetæ, vt tamé opinio sua valeat: quoniam Ecclesiæ auctoritate nitatur. Aliquando tamen ad rem accedit. Sicut ante, inquit, nulla auxilii sui facta mentione, totam perfectionis summam potestatis nostræ fecerat: cum diceret: proiicite à vobis iniquitates vestras: conuertimini ad me: facite vobis cor nouum & Spiritum nouum: ita hic eandem vni Deo tribuit, præterita nostra facultate. Ergo vtrunque locum iubet coniungi, vt habeatur illa, de qua disseruit, liberi arbitrii & gratiæ coniugatio. Quasi vero illi permittam, ex præceptis colligere, quanta aut qualis sit hominum, ad obediendum, facultas. Hunc iubendo legis effectum esse ex Paulo scimus, vt occidat. Cur: nisi quia nō aliud potest, quàm hominem transgressioni subicere: Scimus & hoc esse eius officium, vt hominem, miseræ suæ agnitione percussum, confugere ad gratiam doceat. Ergo ab externa legis prædicatione recedendum est, vt ad spiritualem eius inscriptionem, de qua loquitur Ieremias, veniamus. Illic enim Dominus fœdus se facturum promittit, non quale ante pæpigerat: quia irritum factum Iere. 31. fuerat defectione populi: sed fœdus nouum, quo legem inscribat populi sui cordibus, & visceribus insculpat. Vides causam, cur fœdus illud quod externa prædicatione constabat, abrogetur: Quia scilicet violatum fuerit ab hominibus. Vides & noui paciscēdi necessitatem: quia scilicet non aliter ratum sit futurum, donec Spiritu Dei inscriptum cordibus fuerit. Huius efficaciam si vel minimum gustum haberet Pighius: aut si impotentiam saltem suam conscientia tangeretur: non amplius obloqueretur, in hominum statui potestate, quod illis præcipitur.

Atque hinc etiam patet, quàm friuola sit & nugatoria eius ratiocinatio. Si ex promissionibus inferamus, solius Dei opus esse conuersionem: quia se solum eius authorem illic commemoret: pari ratione euiturum ex præceptis Pelagiū, posse nos omnia, Dei gratia nihil adiutos: quoniam illic à nobis, sine mētione gratiæ, perfecta iustitia exigatur. Quasi vero ideo dentur præcepta, vt quod deest gratiæ, virium nostrarum subsidio expleatur: & non potius, vt propriæ impotentiae conuictos, ad gratiam manuducant. Alia est promissionum ratio. Dabo, inquit Dominus, mentem, vt, quod rectum est, videatis & eligatis: Dabo cor carneum, vt obediat: Faciam vt ambuletis in lege mea. Non suspēdit à nobis eorum complementum, quæ pollicetur: sed simpliciter in se vno locat. Iubendo autem, non facultatem, aut nouam nobis confert, aut quam habemus, prædicat: sed nihil omnino nos posse nobis ostendit, vt quo penes nos deficimus, aliunde quærere discamus. Valeat ergo fictitium illud Pighii temperamētum: donec nobis probauerit, à promissionibus remitti nos ad legem, vt ibi iustitiam reperiamus: sicut lex ad promissiones nos manuducit, Quod cōuertimur ab iniquitate ad iustitiam, non ex naturæ nostræ potentia, sed gratiæ suæ dono, palam Deus testatur. Nunc illud conuertat Pighius, si potest, ac reciprocum faciat: nō ex puro esse gratiæ dono, sed naturæ virtute. Imo cum de nobis loquitur Dominus, ne guttam quidem boni nobis relinquit: neque nos infirmitatis tantum damnat, sed totam virtutis nostræ opinionem in nihilum redigit. Desinat ergo Pighius, noxiam hanc & venenatam suam mixturam nobis temperare: quæ non aliud spectat, nisi vt, hominem in Dei societatem erigendo, ex altiore loco, eum grauius præcipiet. Quid enim sibi aliud volunt eius verba, nisi vt in opere omnium excellentissimo, hoc est, in animæ resurrectione, æquales habeat partes homo cum Deo: Conuer-

uertitur, inquit, homo à Deo: sed ipse nihilominus se cōuertit, crucifigit veterem hominē, carnem suam mortificat, renouat se, & induit nouum hominem, vtcunque à Deo simul renouetur. Circumciditur à Deo: nihilo tamen minus circumcidit seipsum. Et quo fundamento hanc æqualitatem fulcit? Quòd sicut hæc omnia se futurum in homine promittit Deus, ita ab homine requirit, vt faciat. At promissiones non modo quid possit, sed quid faciat Deus, certo pronunciant ac definiunt: Lex autem non ad testificandam hominis virtutem, sed ad infirmitatem potius arguendam, data est, vt præceptis admonitus, se nihil posse, in Dei fortitudine, non sua, recumbat.

Porro quòd lapidei cordis appellatione ostendi existimo, nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: exclamat similis attonito, se non capere qualia sint hæc portenta. Ego vero, nisi scirem hominem, rabie excæcatum, nihil cernere, ideoque arbores, pecora, terram, aerem ipsum, aut quidquid obuium fuerit, pro hoste temere ferire: mirarer, vnde tantus illi stupor, vt tam prodigiosam facili simplicisque sententiæ interpretationem cōfingeret. Longam enim disputationem orditur, vt cordis substantiam non tolli, sed qualitatem mutari, ac vitium corrigi probet. Quòd si rationes non sufficiant, Ambrosii testimonio confirmat, non fieri nouum figmentum, aut nouam creaturam: sed vitium tantum auferri quod à natura non erat. Quo præmio dignū esse ducas, qui tam abstrusam quæstionem sic enucleauit? At ego dico, fieri nouum cor: Ambrosius quidquam in substantia mutari negat. Quasi vero credibile sit, me substantiam cordis lapideam imaginari in homine nondum renato. Cor, ex lapideo, cum dicit Propheta carneum fieri, extra dubium est Pighio, de qualitate id esse intelligendum. Cum dico mutari aut fieri aliud, de substantia me loqui interpretatur.

Ergo cum petit Dauid, cor mundum creari in se, & Spiritum rectum innouari in visceribus suis: quis horum verborum erit sensus? Cor nouum creari, an non valet, quantum aliud fieri? O ieiunum calumniatorem, qui tam leues ac nihili ineptias ad maledicendum captat. Sed ingeniosam muscipulam excogitat, quam effugere me nullo modo posse, sibi persuadet. Nam cū, me quoque teste, cor voluntatem significet: de actu voluntatis accipi non potest quod dico. Siquidem in vanum verba profunderem, si tantum mala desideria oportere aboleri dicerem. Restat igitur, vt de potentia illa, qua volumus, nolumus, odimus, amamus, sentiam. Nuper de substantia sermonem habebat: nunc transiit ad potentiam. Quod si rem vnam se designare his duobus verbis causetur? perperam ergo Ambrosium adducit, qui sub figmenti & creaturæ verbis plus aliquid, quam potentiam, comprehendebat. Sed valeat illud: consequentiam autem, qua me absque vlllo effugio teneri iactat, valere nego. An tam rudis adhuc est Pighius, vt inter voluntatis substantiam, aut volendi facultatem, & actus, vel effectus ipsos, nihil medium agnoscat? Certe vehementer me decepit. Putabam enim, primis saltem dialecticæ rudimentis instructum. Nunc video, & bonarum artium, & communis sensus prorsus expertem. Siquidem nemo tam est indoctus, qui non habitum medio loco constituat. Quorsum enim ista loquendi formulæ, vir boni aut mali animi: nisi ad qualitatem indicandam? Neque vero id tacueram. Nam quātum ad præsentem quæstionem, Bernardum secutus, tria consideranda proposueram: velle per se, aut simpliciter: deinde male, & bene velle. Primum illud, est volendi facultas, aut si ita placet, substantia. Bene & male velle, sunt qualitates, vel habitus contrarii, qui in potentiam ipsam cadūt. Actus prætermiseram, quod nihil ad rem facerent. His tribus positis, voluntatem docueram perpetuo insidere in natura

tura, malitiam voluntatis esse ex naturæ corruptione: Spiritus auté regeneratione malitiam corrigi, & voluntatem eo modo ex mala fieri bonam. Iactauit Pighius, si hunc nodum possem expedire, quiduis se à me passurum. Quid si nunc sponsionem hanc reciperem? Sed ideo abstineo: quia nodum me nullum soluisse fateor, cū nullus foret. Quis enim puer hic hæsitaret? Imo cū qualitatem sapius nominasset Pighius ac distinxisset à substantia voluntatis: qui fit, vt cum ad diuisionem hanc ventum est: membrum illud silentio transmittat? An ergo compos mentis credendus est, qui vbi totas fores mihi ad exitum aperuit: nullum effugium patere existimat?

Ne longior sim: dico voluntatem, non natura, hoc est Dei creatione, sed naturæ deprauatione esse malam: nec aliter habere posse, donec Spiritus sancti gratia in bonam mutetur. Neque sic imaginor, fieri nouum figmentum, aut nouam creaturam: vt, abolita substantia prior, noua succedat. Volūtatē enim nominatim cōmoro, sicut homini est ab initio ingenita, semper manere: in habitu igitur, non in substantia, esse mutationē. Per eiusmodi renouationem cor dico aliud fieri: David autem cor nouum creari. Pighius autem, præfatus se ad tam dira portenta obstupescere, multis cōuitiis me persequitur, quòd dicam mutari substantiam. Videre nunc en, quid cerebri habeat. Ipse autem qualiter interpretatur? longa peccandi consuetudine inueteratum cor, relinquerelapideam suam duritiem, mollirique oportere, vt sensibile, diuinis que impressionibus aptū, sequax, ac ductile fiat. Merito certe hoc contemptæ Scripturæ præmium refert, vt tam frigidis profanis que interpretationibus sacram eius maiestatem corrumpat. Verum meminerimus, quas porci calcant margaritas, nobis & singulari veneratione exosculandas, & summa religione custodiēdas esse. Postquam Dominus, expositis suis

in populum collatis beneficiis, quam pro illis ingrati-
 dinem reddiderat, exprobrauit: deinde ad pœnitentiam
 hortatus est, quæ est legitima ad Euangelii gratiam præ-
 paratio, liberationem demum ex captiuitate Babylo-
 nica promittit: simul ab externo typo trãsit ad veritatem.
 Nam quod populus à Babylonica tyrannide solutus in
 terram promissam reducitur, illud tenue beneficiũ est,
 præut est illa inæstimabilis gratia, quàm à peccati, Sa-
 thanæ, & mortis seruitute, Spiritu Dei, in liberum iusti-
 tiæ statum asseritur. Hanc gratiam exhibere cœpit po-
 pulo Israëlitico, cum ab exilio Babylónico manu sua e-
 missum, ad urbem & templum reduxisset: plenius vero
 & locupletius sub regno Christi in vniuersas gêtes effu-
 dit. Ostendit autem illic, nihilo magis exhortationibus
 ac doctrina profici apud homines, quàm si lapidibus lo-
 queretur, donec duritiem cordis eorum, hoc est, contu-
 maciam emolliat. Quod enim facturum se promittit,
 ad suam vnius potestatem transfert. Alioqui vt eius pro-
 missa compleantur, non in ipsius, sed hominum erit po-
 testate, inquit Augustinus. Prorsus ergo hic gratiæ & na-
 turæ fit comparatio. Cordis enim lapidei durities non
 aliud quàm inimicitiam carnis aduersus Deum signifi-
 cat: qua nõ exiguus hominum numerus: sed totum ge-
 nus laborare dicitur. Hanc non nisi à seipso subigi testa-
 tur Deus. & in quem finem? Non vt possint ambulare in
 recta via: sicut Pighius, ad extenuãdam gratiæ laudem,
 comminiscitur: sed prorsus vt ambulent. Cum factu-
 rum se dicit Dominus, vt in præceptis suis ambulemus:
 non cor tantum flexile in vtrãque partem, redditurum
 se promittit, vt tam resistendo, quàm obediendo para-
 tum, aptumque sit: sed quod omnino ad obedientiam
 formatum & compositum, iustitiam Dei iam in se im-
 pressam insculptamque habeat. Nemo tam obtusus est,
 quin hic in suppressenda Dei gratia tum insignem Pi-
 ghii malignitatem: tum impudentem & prope despera-
 tam

De pre.
 sanct.
 cap. 10.

tam audaciam cernat: Dicit Dominus, facturum se, vt sibi seruiamus. Reddit ille, facturum, vt possimus, vel ambulare, vel non ambulare. Dicit similiter Dominus altero loco, inscripturum se cordibus leges suas: Reddit Pighius, facturum, vt corda impressionem hanc recipe re valeant: non autem vt habeant. Hæc generalis est sententia: Pighius ad homines praua consuetudine corruptos restringit. Lapidem cor vocat Deus contumaciam & rebellionem, ex naturæ vitiositate insitam hominibus. Pighius duritiem exponit ex mala consuetudine contractam. Quemadmodum si quis ex philosophorum grege diceret, hominem, male viuendo, obduruisse, vel occaluisse ad malum. Clarum igitur omnibus nunc quod dixi esse confido: Prophetam hoc loco satis exprimere, non roborari tantum humanæ voluntatis infirmitatem gratiæ sublidio, quod ad boni studium efficaciter adspiraret. Pighius autem quidquid à me conuicti perpeti paratus est, si vnum ex orthodoxis producere potuero, qui non ita senserit. Ego autem, vt compedio studeam, Augustinum produco: qui & initio libri de gratia & libero arbitrio ad Valentinum, & Epistola centesima septima ad Vitalem, idem tradit. Vtroque enim loco dum hoc Prophetæ testimonium interpretatur, fortiter contendit, non precedere in voluntate bonum aliquem motum, quem Deus adiuuet subsequendo: sed voluntatem peruersam Deoque rebellem penitus esse, donec corrigatur. Tametsi conuictis abistino: satis insignes impudentiæ suæ maculas ipse sibi Pighius inussit.

Quoniam autem subiicio, aboleri oportere, quidquid ex nobis est, cum à Domino regeneramur: primum interrogat, quid istis verbis mihi velim: & mox respondendo anteuertit, non aliter quam de vniuersis naturæ partibus posse intelligi: in iis autem esse & animam & corpus: conuenire ergo secundum hæc mea verba, vt corpore resurgant homines, simul atque ad Deum conuer-

Homil.
in Ioan.
49.

epi. 107

tuntur. Non confidentius aduersarium insequeretur Chryfippus disputando, si viueret: sed melius aliquanto, & magis viuis rationibus premeret. Ego, vt latratum huius canis breuiter compescam: primum, loquendi formam, neque nouam esse, neque à me inuentam, respondeo. Sic enim antè me Augustinus. Nemo se palpet. De suo enim non nisi Sathan est. Quid enim de tuo habes, nisi peccatum? Tolle peccatum, quod tuum est. Iusticiam enim non habes, nisi ex Dei dono. Neque difficultis est de re ipsa responsio. Quidquid nostrum est, pro eo accipio, quod est nobis proprium. Hoc porro esse de finio, quod habemus in nobis, à Dei creatione separatum. Est autem vitiositas, quæ non in aliqua nostri parte, sed in tota natura hæret. Eam enim totam in seipso primus homo perdidit, sicut & Augustinus scribit ad Vitalem. Nunc qui inter primam naturæ creationem, & quæ postea superuenit, ex peccato corruptionem, distinguere poterit, ab omni difficultate, non magno se negotio, expediet. Sed Pighius disputationem altam ingreditur. qua me pressius teneri putat, quam vt possim vnquam elabi. Nam per rationem, & voluntatem, quas in totum renouari oportere contendo, necessario aut rationalis animæ essentiam, aut certe energias & virtutes inde scaturientes, intelligi. His autem esse mutuam inter se connexionem, vt separari nihilo magis possint, quam ab igne vis calorifica, aut illustratoria à sole. Fieri ergo non posse concludit, vt nobis auferantur voluntas & ratio, nisi auferatur & ipsa rationalis animæ substantia: atque in eius locum noua aliaque anima succedat. At scire ex eo velim, an non illis animæ potentiis qualitates accidere posse concedat? Hoc enim concesso, ioluta sunt illa vincula, quibus me constringi gloriabatur. Quid respondeat, nihil moror. Dico, ticut res ipsa loquitur, ratiocinandi potentiam, quæ in mente sedem habet, dico volendi facultatē, quæ in corde residet, vitia

t: esse, corruptasque peccato. Ista vitiositate, quæ totam hominis animam in suis potentiis occupauit, fieri dico, vt nihil cogitet, eligat, velit, conetur, faciat homo, nisi malum. Atque hoc sensu dico, & aboleri, & renouari oportere, quidquid ex nobis est.

Subiicio deinde, voluntatem suo pte ingenio, in eum modum, à Deo auersam, sola Dei virtute conuerti, sic vt nullas in agendo partes habeat, nisi quatenus à Domino præuenitur: atque ita quod alicubi tradit Augustinus, interpretor: non præuiam esse, sed pedissequam in bono opere. Quibus verbis nullum me in ea bonum motum agnoscere significo, qui non ex Spiritus renouatione fluat. In primo membro non ferendam in Deum blasphemiam contineri existimat Pighius: quia subindicare velim, necessario auersam à Deo esse voluntatem, naturæ vitio. Sed cum satis ante demonstrauerim, non esse Deo imputandum, quod sibi mali homo sua culpa contraxit, frustra in Dei contumeliam recidere causatur, quod de cordis humani prauitate vbique vel me tacente, clamat veritas. Alterum tamen membrum, vbi vllas ad conuersionem esse voluntatis partes nego, nisi quoad reformata fuerit, acrius exagitant sibi sumit. Nam si ad conuersionem, inquit, nihil potestatis reliquum nobis est: sed id penes vnum est Dei beneplacitum, vbi, quâdo, & quomodo velit: quid ludit operam, imo quid ridiculum se facit, toties, vt conuertamur, à nobis flagitando? Magnū vero & absurdum, si à paupere debitore iustum aliàs ac legitimum nomen exigatur. Quanquam alio etiam sine Dominum ad conuersionem hortari suos, superius dictū est. Requirit enim ab illis, quod simul promittit se daturum. Ita præcepto illos ad recipiendam promissionem præparat. Sed cur nos frustra verbis inuitat? Cur non potius loquitur ipse secum, vt conuertat, quos conuersos velit? At cum eadem verba, quæ auribus loquitur, simul digito suo,

2. Cor. 3 hoc est, per Spiritum sanctum cordibus inscribat: vt ita spirituale sit ministerium hominis, quo vtitur: an nostrum est, illi legem dicere, ne sic faciat? At quid de reprobis, quibus nihil exhibetur, præter nudam & mortuam literam? Respondeo: proprium quidem doctrinæ Dei esse, vt salutaris sit audientibus: vbi autem officium hoc in fidelibus expleuerit: aduersus rebelles & obstinatos paratam esse vindictam. At Deum velle omnes conuerti existimat Pighius: ideoque pariter omnibus suum auxilium offerre: itaque nostræ esse potestatis, velle aut nolle. Quod nisi voluerimus priores, ipsum ad nos non conuerti. Hoc enim clarissimis verbis exprimere Prophetas, cum in Dei persona dicunt: Reuertimini, & sanabo vos. Item: Reuertimini: & non auertam faciem meam à vobis. Ego autem nihil in istis verbis contineri animaduerto, nisi quod Deus se illis, & peccata, & poenas, quibus propter peccata plecterentur, remissurum pollicetur, si modo resipuerint. Iam, cum poenitentia sit spiritualis à morte resurrectio: nego eam magis in hominis esse potestate, quàm fuerit se creare: imo minus: quanto scilicet præstantius est, iustum se, facere, quàm hominem. Cur ergo de illa concionantur Prophetæ? Quia hic est regenerationis ordo, vt homines vera sui displicentia, vero, tum peccati odio, tum iustitiæ desiderio amoreque tacti, ad Dei misericordiam confugiant. Sed cur Dominus ab illis flagitat, quod merum esse Spiritus sui opus ac donum nouit? Quia vtcunque arcuum Spiritus sui sancti opus, sine vlllo, vel instrumento, vel adminiculo, peragere possit: externam tamen prædicationem ordinauit, qua tanquam instrumento vteretur. Cæterum vt efficax ac fructuosum sit eiusmodi instrumentum, ea ipsa verba, quæ auribus per os hominis loquitur, digito suo in corda insculpit. Ita ministerium reddit spirituale & viuum, quod aliàs literale & mortuum foret.

At vbique hæc duo ante requirit à nobis Deus, pœnitentiam, & humilitatem, quàm se nobis propitium fore promittat: sicut per Iesaiam dicit: Ad quem respiciam, nisi ad humilem, & contritum Spiritu? Neminem istud impediēt qui memoria tenebit, quod obseruandū, quodam institutionis meæ loco, docui: dupliciter Deum ad homines respicere, vt eos misericordia sua dignetur. Dicit Petrus, se in Cornelii exemplo cernere, non esse acceptationem personarum apud Deum: quia illi acceptus sit ex qualibet gente, qui faciat bonum. At Paulus dicit, tunc fuisse recōciliatos Deo Romanos, cum essent eius inimici, & alieni ab eius iustitia: iustificatos fuisse Corinthios, cum scortatores essent, & ebriosi, & adulteri, aut aliis flagitiis inquinati. receptos in gratiam fuisse Ephesios, cum essent peccatis mortui, sine Deo, sine spe: cum carnis concupiscentiis additi, Sathanæ seruirent: Colossenses etiam, quo tempore ab alienati erant, & inimici mente in operibus malis, fuisse reconciliatos: quo tempore mortui erant per peccata, fuisse in iustitiam ac vitam excitatos. Sed quid plura commemorem? Cum passim eiuſmodi sententiis scateant eius Epistolæ? Quod si taceret, eius tamen conuersio, sine vllis verbis, illustre est eius rei documentum. Qua enim, aut humilitate, aut sui displicentia præparatus, benignum illum Dei aspectum promeruit, vt vas electionis vocaretur? Excipiet Pighius, in ipso fuisse, vt Dei vocationi obtemperaret. Sed hic tantum disputatur, an Dei gratiam præuenerit. Quanquam fallitur, qui putat, tantum eius auribus insonuisse vocem illam: Saule, Saule, quid me persequeris? non autē Spiritus sancti magisterio insculptam fuisse eius cordi obedientiæ legem, vt protinus faceret, quod iubebatur. Illa, inquam, inscriptione, non modo ex nolente factus est volens: sed etiam ex persecutore sectator. Iam quid sibi prophetica illa & celeberrima sententia vult? Inuentus sum à non quærentibus me.

Sic exponit Apostolus: quod Gentes, quæ iustitiam non quærebant, iustitiam apprehenderunt. Nec alio præparationis genere, aut Abraham, aut eius posteritas, initio ad Deum appropinquauerat: sicut Moyses & Iosue commemorant. His ac similibus testimoniis qui non cõuincitur, vt duplicem hominum coram Deo acceptationem agnoscat, nimis præfractus est. Respicit ergo Deus electos suos, amplectitur, amat, acceptosque habet: etiam ante vocationem, sed in Christo: eos autem vocando, se propitium ipsis ostēdit ac beneuolum: hoc est, amorem ipsis, quē ante deferebat, testatur, vt eum in animis suis sentiant, eo que fruantur. Iam vocatio, pœnitentia & fide constat. Prima autem pœnitentiæ pars, vel potius initium est, humili submissoque animo sibi displicere. Post hanc demum humilitatem dicitur Deus ad homines respicere: relatione ad eorum noticiam sensumque habita: quoniam tunc se illis patrem declarat, suæque bonitatis testimonium reddat.

Porro cum hætenus sine fine & modo, extulerit hominis vires: nunc cum demonstrare vult, vt se ipsum ad Deum proprio motu conuertat, liberius adhuc multo, quàm ante, apertusque impietatem suam prodit. Vult Deus impium conuerti, inquit, non tamen sua omnipotentia illum voluntate conuertit: sed vt se conuertat, inuitat & adhortatur. Nostrum proinde est, reuerti & conuerti, ipsius autem, reuertentes suscipere & viuificare. Quid, obsecro, relinquere hic Deo videtur, præter exhortationem? Et quid aliud in Pelagio damnatum est? Sed aliquo statim colore hanc blasphemiam regit: dum nec Deum nobis in conuersione fatetur deesse: modo tamen priores ipsi ad eandem conemur. Est hoc quidem aliquid, quod cum priores homini partes dederit: postea priores tandem Deo concedat. Fuit hoc secundum Pelagii commentum, postquam illud retractare coactus fuerat: hominem suis viribus peruenire ad vitam æternam
 pos

posse. Quanquam paulopost ne dimidio quidem Pelagiasimo contentum se esse exprimit. Nam cum vult definire, qualiter nos conuertat Deus: sua, inquit, bonitate & patientia, non statim nos puniens, sed dans tempus & locum pœnitentiæ: adhæc, multis mediis & occasionibus, exhortationibus, beneficiis, & flagellis, ad eandem nos prouocans, sollicitans, stimulans. Hic vero totus & integer Pelagius sua in cœlum sacrilegia euomit. Externa enim tâtum media ponit, quibus inuitat Deus homines, atque his includit totâ conuersionis gratiam: de interiore cordis motu, de renouatione Spiritus, altum silentium. Neque vero causa est, cur minime negare se tergieretur, vtcunque sileat. Modum enim, quo nos conuertit Deus, definiendum suscipit. Proinde, tali definitione posita, totam cordis innouationem, quæ fit arcana Spiritus sancti virtute excludit. Et tamen, si Deo placet, ad tam claræ crassæque impietatis confirmationem, ex Scripturis suffragationem aliquam corrogat. Quod se incipiat homo conuertere, inquit, habetur apud Ieremiam: Si conuerteris, conuertam te. Illic Prophetam alloquitur Deus, qui vltima prope desperatione tentatus, secum multis querelis ex postulauerat. Nouis ergo eum promissionibus ad colligendum animum, incitat. Sic autem habent verba, si rite quis interpretetur: Si reuersus fueris, & reuerti te fecero, ante faciem meam stabis. Si preciosum à vili discreueris: eris quasi os meum. Quia successu destitui se videns, animum desponderat, ac perinde vacillare cœperat, quasi Dei promissis sua non constaret fides: hanc hæsitacionem & diffidentiam reprehendit Dominus: postea tum ad fidei fortitudinem & constantiam, tum ad obsequium, hoc est, vocationis suæ cursum redire iubet: meliorem spe proposita, boni & foelicis exitus. Dicit ergo: si redieris, subsistes coram facie mea: vtcunque te deficiat mundus. Si steteris in recto iudicio, neque ab officio defeceris.

Cap. 15

ris, ut eunquē doctrinam tuam mundus infamet, ego tamen eam, tanquam ex ore meo profectam, approbabo. Quōd ergo additur, & cōuertam te, vides interpositam esse parenthesis, vice correctionis: qua Dominus suum fore beneficium declarat, si Propheta in viam redierit. En Pighiana in citandis Scripturis dexteritas. At postea longum testimoniorum acervum colligit. Nempe quoniam obstinatos Deus obiurgat, quod sua bonitate abutantur, nec conuerti velint: inde colligit, nostræ virtutis esse, si conuertimur. At Scriptura, sicut hominem propria cordis prauitate impediri testatur, quominus se ad Deum conuertat: ita conuersionis suæ gloriam sibi arrogare vetat, dum Spiritus sancti opus esse docet.

Quæ tamen, vt illustriora, distincta serie postea recenset, ac seorsum explicat, breuiter percurram. Adigi doctrina nostra miseros homines calumniatur, vt plenam illam desperationis vocem ob quā apud Ezechielem tam grauius Israëlī succenset Deus, concipiant, atque emittant: Iniquitates nostræ super nos sunt, & in ipsis tabescimus. Si hæc similia sunt, hominem Spiritus sancti directione, non virtute propria, a peccato conuerti ad iustitiam: & hominem sine spe veniæ a Deo esse derelictum, & iam exitio destinatum: desperationis materiam gigni ex doctrina nostra, fateor. sin videre omnibus promptum est, quantum sit discriminis: quā magna sit hæc Pighii calumnia, neminem latet. At si in solo, inquit, Dei beneplacito iacet cōuersio hominis: quid aliud concipiet peccator, quā sibi putrescendum esse, donec Dei manu erigatur? Quasi vero, cum de sua impotentia docentur homines, non eo modo ad spem auxilii erigantur, siquidem electi Dei sunt: si vero reprobī, non simul Dei iudicio constringantur, vt sua se culpa perire agnoscant. Atque vt clarius pateat, quā concinna sit prophetica huius sententiæ aduersum nos applicatio: obseruandum est, populum tunc, non tam despe-

ratione, quàm peruicacia, nō sine Dei inuidia, quòd inexorabili seueritate esset, de suis miseris conquestum fuisse. Iam ergo passim audiebatur vox illa: Quid faceremus? Deus nos perdere, ac funditus extinguere, semel decreuit. Proinde, quando frustra de eo placando cogitaremus: veniat, quando volet, eius iudicium. Hac contumacia se ad stuporem comparabant, vt aduersus calcitratis animis, calcitrarent. Excipit Dominus, nolle se mortem impij: doctrinam enim, quam per suos Prophetas dispensaret, ministerium esse reconciliationis. Nunc sine mora concludit Pighius, nostræ esse potestatis, eiusmodi reconciliationem ratam facere; ego autem quærèdum dico, qualiter ministerium illud efficax nobis fiat. Respondent Prophetæ, & post eos Paulus, id fieri, cum Spiritu Dei inscribitur cordibus nostris doctrina, quam frustra alioqui, & sine profectu aures exciperent.

Secundum locum adducit ex Iona: Quid Rex Ninivæ ad Ionæ denunciationem edicto promulgavit, vt conuerteretur quisque à via sua mala: nisi sensus communis hoc dicitaret, homini in manu esse suam conversionem? Respondeo, fuisse istud officium regis iam conuersi, vt alios ad exemplum suum incitaret. Certe civile Regis edictum non plus habebit ponderis, ad probandum quod intendit Pighius, quàm prophetica multæ conciones, quas sensu & verbis conuenire cum illo, palam est. Sicut enim Prophetæ officium est, dum homines ad Dei cultum ac timorem instituere vult, plantare & rigare: ita & Regis. Hanc autem prærogatiuam sibi vindicat Deus, vt solus det incrementum: idque libera potestate, vbi, & quoad sibi placuerit. At subiicitur, miserum fuisse Deum, quoniam eorum opera viderit: quatenus scilicet à libero eorum arbitrio proficiscebantur. Sic quidem interpretatur Pighius, qui hominem imaginatur à seipso, & natura habere, quidquid boni ha-

bet. Nos autem, qui resipiscere & conuerti, singulare esse Dei donum, tot Scripturæ testimoniis didicimus, aliter: Deum, sicut illis dederat, vt conuerterentur, ita conuersos amplexum esse, & manum suam retraxisse, ne secundum priorem denunciationem in eos animaduertet. Miseretur enim primum hominis nudi, inopis, omnique bono destituti, sola miseria præditi: postea suis donis vestitum & ornatum misericordia persequitur. At cōuersio, inquit iterum Pighius, ipsis imputari non poterat, ad promerendam aut obtinendam gratiam, si illos Deus, vt conuerterentur, præuenerat. Vide quantum inter hunc, & Augustinum intersit. Sic enim Augustinus loquitur: A teipso si tibi merita tua sunt, mala sunt: ideoque non coronantur. Vt ergo bona sint, Dei dona esse oportet. Item: Opera mea si videris, damnas: tua si videris, coronas. Nam & quæcunque bona opera habeo, abs te mihi sunt, ideoque tua potius, quàm mea. Ergo opera manuum tuarum non despexeris. Pighius autem absurdum esse putat, si opera manuum suarum respiciat Deus, vt priora sua dona aliis cumulet.

Ratiocinatur & ex hac Christi sententia: Væ tibi Capernaum. Nam si in Tyro aut Sidone aut Sodoma factæ fuissent istæ virtutes, quas vidisti in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Nam si absoluta, inquit, efficacique voluntate noluit dare Deus pœnitentiam Sodoma, Tyro, & Sidoni: an daturus erat, si illic edidisset sua miracula? Et cur potius ob miracula illis gratiam resipiscendi dedisset, quàm ciuitati suæ, vbi eadem miracula designabat? Respondeo, minime in his verbis Christum respicere, vel vnde emanet pœnitentia, vel cur his potius, quàm illis, arcano Dei consilio detur: sed simpliciter ab effectis sumere hanc comparisonem: quod reliquæ illæ, quas nominabat, vrbes, quibus doctrina & miracula defuissent, plus habituræ essent excusationis coram Deo, quàm Capernaum, quod deliberata nequitia, & impia

sce-

de gra.
& lib. ar
bit. c. 6.
In Pfa.
137.

scelerataque rebellionē obduratum, tot ac tam præclaris, & doctrinæ, & signorum monitionibus nihil flectere tur. Quasi diceret: nullam hæcenus fuisse gentem tam duræ aut indomitæ ceruicis, tam ferrei cordis aut obstinati, quæ non commoueretur signis illis, quæ apud Capernaitas contemptui ludibrioque habebantur. Quod si affirmationem illam pertinacius vrgeat Pighius, iam pridem egissent pœnitentiam: respondeat iam mihi, cur nam vrbes illas non dignatus fuerit idoneis modis hortari ad pœnitentiam, quas sciebat suæ exhortationi non defuturas? Si quid sentit, sentire, opinor, debet, suis ipsius tricis teneri se nunc implicitum. Sed valeant ineptæ illæ cauillationes: cum euidenter constet, non aliud voluisse Christum tali loquendi genere, quàm si quis hodie sic loquatur: neminem esse Turcam tam durum rebellemque Deo, aut tam à pietate auersum, qui non iam olim fractus fuisset, si ea legisset, audisset, vidisset, quibus tamen non potuit corrigi Pighius.

Posthæc, vt nostræ facultatis esse probet, tam præparare corda nostra Deo, quàm ei, ad bonum nos prouocanti, acquiescere: longum ex integro præceptorum catalogum retexit. Nihil certe dubium est, centies nos victos esse, si Dei præceptis vires hominū metiri libeat. At istud, inquit, delirare est, ad ea hortari homines, quibus præstandis pares nõ sint. Verum ab hac contumelia se tuetur Deus: qui optimam sibi esse iubendi causam declarat, etiam si penes hominem non sit implendi facultas. Quanquam operæ precium est, ex his, quæ adducit, quædam nominatim referre & expendere. Apud Ieremiam, inquit, docemur, qualiter se efficaciter præparare ad Dei gratiam homines possint, dum sic dicit: Scrutemur vias nostras, & reuertamur ad Dominum: leuemus corda nostra cum manibus in cœlum, dicentes: Nos impie egimus &c. Odisse, inquit Pighius, ac detestari veterem vitam, contritoque corde ad Dominum

confugere, pœnitere ex corde, & vera fide petere misericordiam: hæc est præparatio. Eleuatio autem cordium, est conuersio. Agnoscunt hic vel mediocris iudicii lectores solitam Pighii Dialecticam: cuius prima regula est, vnum semper in plura discerpere: quæ autem diuersa sunt, in vnum confundere. Leuare in cœlum corda & manus quid significet, plus satis notum est: Nempe, expansis in cœlum manibus. serio cordis affectu, inuocare Deum. Pighius autem puerile commentum fabricatur, quod leuare corda, sit affectus nostros à terrenis & caducis rebus liberare: cum manibus, id est operibus nostris. Atque istæ sunt interpretationes, scilicet, quibus non secus ac Delphicis responsis fidem haberi vult: cum nihil magis, aut frivolum, aut nugatorium fingi queat. Continuo post, culpæ agnitionem, veniæque deprecationem, quæ duo sub præparatione ante posuerat, ad conuersionem, hoc est, secundum pœnitentiæ membrum refert. Vt tamen illi tam crassos errores ignoscant: rogo quidnam se confecisse putet: Totam, inquit, pœnitentiam esse in hominis potestate. Atqui illud, quod ipse quoque Pighius initium, & quasi primum ingressum facit, vt peccator, iniquitatis suæ agnitione confusus, sibi displiceat, inter alia Dei beneficia ponit Ezechiel: apud quem sic Deus populum suum alloquitur:

Eze. 16. Cum tu iuramentum contempseris, vt dissolueres pactum: ego tamen recordabor fœderis mei quod pepigi tecum: suscitaboque fœdus æternum. Et tunc viarum tuarum recordaberis, vt confundaris. Suscitabo, inquã, tecum pactum meum, vt recorderis, & confundaris. Pighius hæc esse præparationem fingit, qua homines Deum anteuertant, ac priores occurrant eius gratiæ. Dominus autem, homines præuenire se testatur, vt peccata sua agnoscant. De altera parte iam alibi dictum est: non magis penes hominem esse, innouare suam vitam, quam propria potentia à mortuis resurgere. De ora-

tione, quam promptum est, eius insaniam conuincere? Inuocando, inquit, præueniunt homines Dei gratiam. Quòd enim eam precibus flagitant, ex seipsis faciunt. At Paulus contra: quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quibus certe verbis Dei inuocationem ex fide, tanquam filiam ex matre, procedere nascique demonstrat. Vnde autem fides? An hanc quoque præparationis esse partem nugabitur? Et cur nõ faceret, cum de spe sic ausus fuerit loqui? quæ tamen & fide posterior est, & ex ea quoque sicut Dei inuocatio producitur. Habent, inquit, à seipsis homines vt pulsent: Dei autem est aperire. Augustinus autem: Hæc est fidei sanitas, quæ nos orare facit, vt exaudiamur: quærere, vt inueniamus: pulsare, vt aperiatur nobis. Contra istam qui disputat, contra se ostium claudit misericordiæ Dei.

Libr. de
perfect.
iustitie:

At Solomon non præcipit, sed affirmat hominis esse facultatem præparandi cordis. Et hic habes expositionem Pighio dignam. Temerariam hominum confidentiam Solomon illic deridet, qui nihil non agitant. consilii, nihil non moliri audent sine Deo: cum tamen ne verbum quidem emittere quod multo minus est: nisi per ipsum queant. Hominis, inquit, est cor præparare: & Domini est, gubernare linguam. Quis non videat, ironiam esse humanæ arrogantia descriptionem: quæ summa omnia sibi usurpat: cum ne minimum quidem in potestate habeat? Pighius autem ex eo, præueniri ab homine Dei gratiam colligit. Iam quas fingit præparationes, Deo gratas esse, ex Davide probat. Desiderium enim pauperum audiuit Deus: præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Vtinam vero, quando ad verendum non est idoneus, bonum interpretem sequi maluisset, quam ad inscitiam hoc quoque mali addere, vt errori pertinaciter adhereret. Ad verbum sic habet David: Desiderium pauperum audiuit Deus: præparabis cor eorum: audiet auris tua. Pighius, vestigijs interpre-

... ..

tis non boni nec fidi insistens, ad præparationem tor-
 quet, qua homines certent cum Dei gratia. Vides quàm
 appositâ sit ad rem probatio. Et tamen non minore tru-
 culentia stuppas istas proiicit, quàm si fulmina de cœ-
 lo vibraret. Subiicit, causam hanc adduci, cur spoliatus
 regno fuerit Roboam, quòd non direxit cor suum, vt
 obediret Domino. Si præparare, inquit, cor, ad quæren-
 dum Deum, nihilo magis potest homo, quàm digito
 cœlum tangere: quid hoc specialiter de Roboam Scri-
 ptura commemorat, velut causam reprobi sensus, quod
 æque & piorum & impiorum est omnium? Atque hunc
 nodum, quidquid comminiscar, insolubilem esse nihil
 dubitat. Respondeo, non dici causam reiectionis, quòd
 per se non habuerit flexibile cor, quod sine Spiritus di-
 rectione, ad seruendum Deo, proprio naturæ motu in-
 clinaret, quod nos omnium pariter hominum commu-
 ne esse tradimus, sed quod re ipsa non direxit ad Deum
 cor: quod impiis proprium est, ac peculiare. Hoc vitium
 vsitatum est Pighio: dum res diuersissimas non distin-
 guit, nihil non postea miscere & confundere. Cordis du-
 ritia & prauitas, qua fit, vt ad malum propendeamus, ad
 bonum sumus impotentes, vniuersalis est generis huma-
 ni morbus: donec Spiritu suo remedium adhibuerit
 Dominus. Vbi autem cor in vno carneum formauit: in
 altero lapideum, sicut à natura erat, reliquit: iam multum
 inter eos est discriminis. Ille cor flexile habet, ad Dei o-
 bedientiam, imò Dei legem habet inscriptam in corde,
 vt eius iustitiæ, toto voluntatis affectu, obtemperet: hic
 corde indomito, obstinato, ac rebeli, & Deum, & eius iu-
 gum aspernatur. Illius obedientia opus Dei esto: hic nõ
 alium habet, cui peruicaciam suam imputet, nisi seipsum.
 Ergo, qui nihil prima conditione differebant, Dei grã-
 tia & iudicio, nunc sunt discreti. Vident lectores, me
 nihil comminisci, & tamen nullum amplius restare scrupulum.
 Post, vt identidem solet, ad præcepta relabitur.

Verum quia providebat, nos responsione non destitui: subiungit, quæ illic Deus præcipit, fideles semper fecisse. Nam sicut populum admonebat Dauid, vt præberet corda sua Domino, Ezechias item, ne cervicem suam obduraret, patrum suorum more, sed manus porrigeret: ita refert sacra historia, venisse ex toto Israël quosdam, & cor suum tradidisse, vt seruirent Domino. Quis negat? Modo tamen subintelligi debere non detrectet, quod alibi exprimitur: quorum tetigerat Deus corda. Neque enim fieri negamus ab hominibus hæc & similia. Id autem solum est, quod inter nos controuertitur: proprio ne motu naturæ, an Spiritus sancti ductu & gubernatione, ea faciunt.

Tandem, vt aliquo inuolucro operiat, quam nimis detexerat impietatem, ad liberi arbitrii gratiæque coniugationem reuertitur: cuius specimen vna in re exhibere studet, vt de reliquis tale etiam iudicium fiat. Sapientiam enim vnus quidem esse Dei donum: sed dari cum delectu, non obtrudi. Dari porro non nisi iis, qui eam inuocant, qui cor illi suam inclinant. Humilium enim esse, non superbiorum. Quid? An non humilitas quoque Dei donum est? Quod si neget Pighius, quibus tamen hanc persuasionem machinis ex priorum mentibus, quibus penitus infixæ est, reuellet? Ergo ne, quia gradatim confert Deus suas gratias, vt vna sit ad alteram præparatio: ideo laudis suæ parte priuabitur? quasi hominem tantum suis beneficiis subsequatur: non autem etiam præueniat. At si quem Deus suis gratiis dignetur, nullo præparationis respectu: in reliquos iniurius erit & crudelis, quos interea præteribit. Certe si Pighii tribunali subiceretur Deus: sub iudice tam male propitio facile caderet. Testatur enim, se solum esse, a quo discernimur: cum alioqui simus per omnia similes. Quid igitur, sic obloquendo, Pighius agit aliud, nisi quod lapides sursum in cælum proicit, qui mox in caput eius re-

cidant: Vt ergo millies clamet, Spiritui sancto, & vniuer-
 sa Scripturæ resistere, qui nihil ad promerendam Dei
 gratiam facultatis homini concedant: eiusque volunta-
 tem sic à iustitia auersam esse docent, vt nihil quàm ma-
 lum concipere ex se queat: vt anathema omnibus, qui
 sic sentiunt centies minetur: nihilo plus tali clamore,
 quàm latratu, proficiet: donec alia Scripturæ testimo-
 nia proferat. Dei enim veritas, quam docemus, maiori
 stabilitate subnixa est, quàm vt ventosis eius argumen-
 tationibus tam leuiter diruatur.

Hoc controuersæ capite tam bene transacto & abso-
 luto, ad alterum transit. Nam quòd scripsi, ne pedise-
 quam quidem gratiæ ideo debere existimari hominis
 voluntatem: quia per se, proprio separatoque motu,
 cooperetur: quin potius hoc quoque voluntatis obse-
 quium, siue ad recipiendum, siue ad retinendum Spiritus
 sancti motum, quàm cooperationem appellant, in-
 de manare, quòd voluntas, iam reformata, Spiritui
 promptam obsequentemque se præbeat: primùm id tam
 obscurum esse pronunciat, vt nec ego intelligam quid
 mihi velim: deinde hunc esse impietatis cumulum: cui
 nihil aduci amplius queat: frustra que me obtèdere Au-
 gustini patrociniū: quem mihi prorsus aduersari de-
 monstrauerit. Quòd autem in eius verbis fuerim hallu-
 cinatus, causam hanc esse, quia obiter tatum cursimque
 inspectus, nunquam attento studio lectus mihi fuerit.
 Vtinam vero tanta, & attentione, & diligentia, versatus
 foret in Scripturis, tamque familiariter notum haberet
 earum sensum, quàm & diligenter legisse me Augusti-
 num, & familiariter cognitam habere eius mentem, ia-
 care mihi liceat. Verum id ex re ipsa æstimari malo.
 Quòd ad præsentem quæstionem spectat: quia illud
 Chrysostrami improbaueram: neque voluntatem sine
 gratia, neque gratiam sine voluntate quidquam posse
 boni: malignitatis me accusat, quia vni Chrysostramo
 im-

imputem, quod & ex communi Ecclesiæ definitione sumptum sit, & totidem prope verbis ab Augustino asseratur. Locum autem recitat ex tertio hypognostic^o libro: cuius clausulam, verbis quidem non multum absimilem esse fateor ab eo, quod dicit Chrysostomus: sed sensum diuersissimum esse contendo. Bona opera per gratiam & liberum arbitrium fieri tradit, quicumque sit illius libri author: sicut via ab equo simul, & fessore, conficitur: dum equus quidem currit, sed directus fessoris manu, ut rectum iter teneat. Porro viam facit Christum. Liberum arbitrium instar vagi & deuui iumentum in mundi vanitate errare docet, vsque dum illi Spiritus Dei infideat, quò à concupiscentiarum errore ad viam iustitiæ reducat: reductum perpetuo regimine gubernet, donec ad destinatam metam perueniat. Currere ergo liberum arbitrium concludit: sed Deum facere, ut recte currat. Et quid hoc aliud est, nisi quod semper docui: habere scilicet à natura voluntatem, ut velit: ut autem bene velit, beneficiū esse gratiæ, non facultatem naturæ. Hoc sensu minime repugno, quin gratiam comitetur voluntas: sicut necessario materia formæ subest. Nam cum voluntas velut materia sit, ad recipiendam formam apta & habilis: ante renouationem male formata est, naturæ prauitate. Vbi autem Spiritu Dei ad bonitatem renouatur, quasi alteram formam induit. Velle igitur habet homo: ut autem bonum velit, à Deo præuenitur. Hæc enim posteriora verba illic habentur. Non dicit, ut velle possit: sed præsentem effectum assignat gratiæ: quemadmodum & aliquanto ante: cum diceret, tam reparari, quam præparari voluntatem, ut bona sit, quæ mala erat. Quid autem Chrysostomus? Sic comitem gratiæ voluntatem cōstituit, ut ab hac pendeat illius efficacia. Neque aliter Pighius accipit. Quid ergo ex verborum similitudine fucum facit, in tanta sententiæ diuersitate? Quòd si nondum acquiescit, meminerint lectores eius, quod

Enchir.
ad Lau.

alibi retulimus: pro magno absurdo Augustinum ducere, si quis dicat, non sufficere Dei misericordiam, nisi ad sit hominis voluntas. Non igitur volentis, neque currentis, ut totum detur Deo: qui voluntatem hominis, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam: qui nolentem præuenit, ut velit: volentem subsequitur, ne frustra velit. At illo superiore loco innuitur, non tolli, sicut assero, liberum arbitrium per gratiam: sed vulneratum, apprehendi, ut dometur, corrigaturque ad obediendum Deo. Quasi ego substantiam voluntatis redigi in nihilum oportere, vel docuerim vnquam, vel etiam somnia uerim. De qualitate enim semper locutus sum, in qua hic scriptor correctionem dum requirit, quid omnino à me dissentaneum habet? Sed hæc sunt stratagemata factitiu nostri Hercules, qui monstra subinde sibi fabricatur, quibus deuictis, in sinu suo triumphet. Atque ut omnia inter se respõdeant: triumphale hoc sibi carmen occinito: his verbis nos compellari ab Augustino: Audi hæretice, stulte, & inimice fidei. Opera liberi arbitrii bona, quæ ut fiant, præparantur per gratiæ præuentum, nullo liberi arbitrii merito, ipsa faciente, gubernante, perficiente, ut in libero arbitrio abundant, non damnamus. Adeo, & cæcus est, & improbus, ut non cernat, hæc omnia perinde scripta esse, ac si quis ex nobis dictasset: & aliis mentem iudiciumque, ne cernant, sua proteruia tollere se posse confidat.

Ad reliqua deinde mea argumenta, sed pari, qua hactenus foelicitate, refellenda pergit. Cæterum ad ea, quæ ex Ieremia cito: Timorem nominis mei dabo in corda eorũ ut non recedant à me. Item: Dabo eis cor nouum, ut timeant me cunctis diebus: abunde responsum esse præfatur: ne operam in re superuacua consumat. Ego autem non alteram responsionem audiui, nisi quod fortiter his verbis refragatus est. Ut enim à Domino non recedamus, se efficere in nobis ipse testatur. Si modus
quæ

quæritur, respondet iterum, cor nouum dando. Si id adhuc nimis obscurum est: addit explicationem: quod nominis sui timorem inserat in corda nostra. Quid adhuc Pighius? Nobis id conferri Dei gratia, vt possimus non recedere, si libeat: nihil præterea aliud. Quanquam neque id sine exceptione concedit. Deum enim à nobis præueniri: neque dari eius gratiam, nisi petētibus. Hæc sunt Pythagoræ responsa, quibus, sine controuersia, fidem vult haberi. Cum sanctorum orationes adduco, quibus à Domino petunt, vt cor suum inclinet, vt cor nouum, & Spiritum rectum sibi ipsis innouet: excipit, inueniri ex aduerso multa præcepta, in quibus à nobis similia requirit Deus. At qui tritum illud esse debet, precibus suis testari sanctos, quid Dei sit. Deū autem præcipiendo minime ostendere, quid sancti ad implendum virium, aut facultatis habeant. Addit, inueniri etiam inclinasse sanctos cor suum Deo, dū gratiam assecuti sunt. Quasi hoc soluere sit obiectionem, aliis verbis, in eundem tamen sensum succinere. Postremo addit, preces eiusmodi, pii desiderii esse signa, quo ad gratiam adspiciunt. Id autem ex diametro nobis esse contrarium, qui hominem negamus à seipso præparari. Quasi vero minus ad Deum pertineat, cōtinuare, quàm incipere. Clamant David & Solomon, inclina cor nostrū Deus. Iam hoc quidem votum inclinationis indicium est. Quid ergo sibi volunt? Perinde ac si dicerent: Perfice Domine, quod cœpisti, & confirma, quod ex parte operatus es in nobis. Nondum ergo hoc mihi Pighius excusit, inclinare ad rectitudinem hominū corda, vnius esse Dei opus. Dixeram, nihil Deum seuerius exigere, quàm vt Sabbathum suum colamus. Hanc porro spirituales esse eius obseruationem, dum ab operibus nostris quiescimus. Respondet Pighius, quietem mandari nobis ab omni opere seruili, non autem à Dei timore, & legis ipsius obedientia. Bella solutio. At quorsum hoc adduxi, nisi vt ti

morem Dei ostenderem non esse proprium nostrum opus: Nam cum Dominus, qui nos bene agendo nō vult defatigari, quiescere nos ab operibus nostris iubeat: nōne, eo ipso, pronunciat, omnia nostra opera mala esse? Itaque Iesaias violari Sabbathum testatur, quando inuenitur in eo voluntas nostra. Hanc ergo Sabbathi veritatem esse non dubium est, de qua Paulus sexto ad Romanos capite concionatur: vt crucifigatur vetus homo noster: cuius nullam rationem habet Pighius.

Ioā. 15.

Sequitur illa similitudo, in qua dixeram, satis luculentum gratiæ Dei testimonium extare, nisi nos supra modum maligni essemus: Ego sum vitis vera: vos palmites. Sicut palmes non potest ferre à seipso fructum, nisi in vite manserit: ita neque vos, nisi in me māseritis: quia sine me nihil potestis facere. In his verbis reperit Pighius clarissimam sententiæ suæ approbationē. Nam cum agricolæ officium sit, excolere: vitis natura, humorem succumque administrare: palmitis autem, fructum proferre: in hac distinctione pulcherrimam liberi arbitrii gratiæque colligationem extare censet. Atqui simile hoc, quo vititur Christus, ex eius ore, non autem Pighii ingenio accommodari ad veritatem suam oportuit. Applicatio ex Christi mēte simplex est & expedita. Quē admodum palmes extra vitam nec virere, nec florere, nec fructū edere potest: sed mox exarescit: in vite etiam assidua cultura purgationeque habet opus: sic nos extra ipsum nihil habere prorsus, ad veram, hoc est, spiritualem vitam, eiusque actiones, aut vigoris, aut potentiæ: sed esse omnino inutiles: in ipsum vero cum insiti plantati que sumus, perpetua Dei operatione excoli, vt in fœcunditate permaneamus. Hac, inquam, inter res hic inter se comparatas congruentia qui contentus erit, minime periculum est, ne decipiatur à Christo: quo terribulamēto imperitos percellere conatur Pighius. Quid autem ipse contra? Palmitis naturam cum nostra confe-

ren-

rendo, bonorum operum fructus proprie à nobis pro-
 duci colligit, & vi germinatiua, quæ in nobis est: tamen
 si ex vite eam & cœlesti agricola acceperimus. Si volun-
 tatem intelligit nobis à natura inditam, qua velimus: iu-
 dicitum quo eligamus, conandi potentiam, qua conemur,
 nihil repugno: modo & voluntatis, & iudicii, & conatus
 rectitudinem sola gratia nos obtinere: quoniam hæc tria
 naturaliter prauitate corrupta sint in nobis, simul conce-
 dat. Si quam vero laudis partem in bonis operibus no-
 bis transcribere intendit, ne totum Dei sit: aliunde, quæ
 ex Christi verbis, erroris sui patrociniū querat. Cum
 enim fructus vocetur vtriusque generis opera: hoc est,
 tam bona quam mala: nos quidem ad ferendum fructum
 natura facti sumus: sed ex nobis fructificamus peccato
 in mortem: vt autem ad proferendos bonos vitæ fructus
 simus idonei, gratia nos fieri oportet. Ergo natura ad fe-
 rendos bonos fructus ociosi sumus ac steriles: ad malos
 vero, plus nimio fecundi. Ac scire etiamnum ex Pighio
 velim, omnesne naturaliter infitos esse Christo putet: an
 hoc esse singulare donum fateatur, naturæ conditione
 excellentius. Nam si hoc secundum extorqueo, quod
 necesse est, vbi erunt illæ præparaciones, in quibus præ-
 cipuam vim liberi arbitrii locare solet? Et totam hu-
 ius rei controuersiam dirimit Paulus, cum homines, an-
 tequam in Christum inserantur, oleastris similes facit.
 Verum quod ad cooperationem, qua Dei gratiam sub-
 sequitur voluntas nostra, vicisse sibi videtur. Nam si pal-
 mes fructum non potest ferre, nisi in vite manserit: ergo
 ex seipso feret, si manserit. Proinde qui in Christo man-
 net, ille, instar palmitis, ex seipso; id est, propria sua na-
 tura fructum feret. Huius argutiæ fiducia mirum quan-
 to opere exultet. Atqui nemo non intelligit, quàm pueri-
 liter ineptiat, eiusmodi syllabarum aucupia tendendo.
 Nam cum intelligere Christum satis consistet, non ex se-
 ipso feracè esse palmitem: sed ita demum, si in vite man-
 set.

net: hic nugator nodum in scirpo quærit. Quodd si adhuc rixetur, respondeat mihi: quid per hæc particulam intelligat, à seipso. An hæc, quæso, inter se opponi negabit: à seipso, & in vite? Sed eum nihil moror. Res plusquam clara est: opponi duas istas particulas, à seipso, & in vite: unde intelligere promptum est, à seipso, tantumdem valere, ac si dixisset, à vite extractum aut separatū.

Ad illud Pauli, Deum esse, qui operatur in nobis, & velle, & perficere pro suo beneplacito: se quoque idem confiteri: sed ita, ut simul agat voluntas. Hoc flexu elapsum se putat: cum medio adhuc corpore ipsum teneam. Non enim hoc quæritur: agat ne voluntas, quod extra dubium est: sed agatne à seipso: an pro modo diuina actionis, aut crastore, si placet, loquendi modo: distincta ne ac separata sit actio voluntatis ab operatione Dei: an illi, quod aiunt, subordinetur. Quis enim nescit, per voluntatem fieri, ut velit homo? Sed Paulus illic voluntatem asserit Dei Spiritu gubernari, ut ad bonum inclinet & adspiret: ideoque propriam esse eius actionem, si quid boni animo concipimus. Ergo solutio Pighii, si quis est, est. At illud alterum: Deum agere omnia in omnibus: sic eludit. Quia scilicet præter eum non sit, qui faciat omnia in omnibus: creaturas tamen, suo quamque ordine, perficere actiones, quas illis destinauit. Secundum hoc commentum, si quis creaturæ propriam seorsum à Deo actionem assignet, nihil alienū dicet à sensu Pauli. At certo certius est, Paulum ideo retulisse ad Deum omnia, ut disceremus, nisi per ipsum, nihil fieri: ut inferre indeliceat, quidquam neminem ex se agere: quando solus Dominus in omnibus impleat omnia. Loquitur autem Apostolus non de vniuersali diuinæ prouidentia operatione, qua totus mundus, regitur: sed de singulari gubernatione, qua per Spiritum sancti iustificationis ad iusticiam suam obedientiam fideles dirigit. Hoc dum Pighius ignorat, de generali naturæ ordine extrarem

rem philosophatur.

Cum autem approbare illam Chrysoſtomi ſententiam vult: quem trahit, volentem trahit: primum, falſo nobis obtendit ſeculorum omnium conſenſum: deinde rationes illas iam toties à me conſutatas, repetit: ſtare ad oſtium cordis noſtri Deum, vt ipſi aperiamus, & ſimiles. Verum ſuo more impugnat, quod non aſſequitur: aut certe armis parum congruis vtitur. Et Chriſtū, & Sathanam, voluntarios ſibi milites eligere, atque auctoriari, cum Ambroſio ſentimus: ſed oportere ad bonum fieri voluntarios, Chriſti Spiritu, dicimus, quoſcunque vult habere tales. Trahit nos, inquit Auguſtinus, non violenter neque inuitos: ſponte igitur ſequentes: ſed voluntate, quam fecerit. Porro non hoc mihi in Chryſoſtomo diſplicet, quòd ſpontaneos ad ſequendum eſſe dicat, qui trahuntur: ſed quia proprio motu ſequi debere, intelligat. Quidquid ergo molitur Piſghius: hoc excutere nobis nō poterit. efficaciter à Deo affici noſtram voluntatem, non leuiter tantum moueri: vt noſtræ poſtea optionis ſit, refragari vel parere. Nec frigidis ſuis cauillis efficiet, quin ad eius confirmationem valeat, quod citaui, Chriſti teſtimonium: Omnis qui audiuit, & didicit à Patre meo, venit ad me. Diſcere, inquit, pro acquieſcere capitur hoc loco. Ergo non omnis, quem Pater docet, venit ad Chriſtum: ſed ille demum, qui perſuaderi ſe ſinit. Hæc expoſitio quantum ponderis habere debeat, relinquam æſtimandum lecto-ribus: vbi tribus verbis admonuero, quid illic agat Chriſtus: Non aliud ſcilicet, niſi vt demonſtret, quantum inter externam hominis prædicationem, quæ aures ſolum ferit, & interius arcanumque illud quo mens illuminatur, & cor tangitur, Spiritus ſancti magiſterium interſit. Nec vero prætereundum eſt, qua occasione adductus ad diſcrimen illud tractandum fuerit. Videbat, ſe nihil docendo proficere, apud cæcos, ſurdos, & rebel-

les. Ostendit igitur, non aliter fructuosam esse doctrinam, nisi cum, & lumen intelligentiæ, & obedientiæ affectus à Deo datur. Atque huc pertinet, quod ex Iesaiâ adducit testimonium: omnes fore à Deo doctos. Significat enim eo loco Propheta, peculiare esse doctrinæ genus, quo Dominus electos suos dignetur. Docent enim & impii: sed alio modo: nempe, tantum, ut ab homine audiant, non autem ut à Deo discant. Verum, ut aliter, quam sentiam, posse intelligi Christi verba euincat: Cyrilli expositionem profert à meâ diuersam. Quasi vero protinus consequatur, aliter posse intelligi, quia Cyrillus aliter intelligat. Quod si istud recipitur, habeo Augustinum, sicut tempore, ita & reliquis omnibus rebus superiorem Cyrillo: qui omnino negat aliter posse accipi. Sed res ipsa & veritas nobis, ad faciendam fidem, sufficiat. Sine exceptione omnes, qui audierint ac didicerint à Patre, Christus ad se venire testatur. Inde efficacem esse doctrinam colligo, qua Dominus per Spiritum suum intus nos erudit. Tergiuersatur Pighius, illud discere, in electione nostra esse situm. Dico id omnino cum Christi mente pugnare: nec aliud dico, quam quod euidenter perspicere omnibus licet. Suam enim doctrinam ab iis demum recipi clamat, quibus datum fuerit. Et quid tamen Cyrillus? Non vi cogi, qui trahitur. Quis reclamât? Adiungit postea de libero arbitrio alterum membrum, quod ex commento carnis assuit. His tam bene confectis, dictum illud vulgare Guillelmi Ockam, quod omni ex parte Pelagianismum resipit: facienti quod in se est Deum non denegare gratiam: verissimum esse concludit. Nam quod neminem Dei gratiam quærere posse tradidi, nisi qui à Dei Spiritu agatur, eo modo, homines prorsus stipes fieri: Qui sic? Quoniam hinc sequatur, nemini expolitam esse, nemini quærendam: ut pote quæ quæri, antequam habeatur, non possit. Frustra autem quæri, quod iam possidetur. At perinde

de ratiocinatur, ac si concessum iam illi à me foret: non esse diuersas gratias, pium desiderium, eiusque consecutionem: cum iam alibi ex Augustino demonstrauerim: hanc fidei sanitatem esse, petere vt accipias: quaerere, vt inuenias: pulsare, vt aperiatur tibi. Porro huius sanitatis author, non æger, opinor, sed medicus existimandus erit.

Quantum ad perseuerantiæ donum: hæc est Pighii philosophia, conferri illud quidem nobis gratuito, & tamen meritis rependi. Qui factum est, vt hæc tam subtilis cogitatio Spiritui sancto non occurreret, cum penitus contraria argumenta Paulo dictaret? Siquidem cum illi familiaris sit collectio: si ex gratia: ergo non ex operibus: rationem alicubi reddit: quia quod operibus redditur, debitum sit. Operanti, inquit, non secundum gratiam: sed secundum debitum merces redditur. Hoc qualiter cum Pighii axioma conueniet, qui vult nos propria virtute promereri Dei gratiam, & tamen gratuito eam consequi? Cæterum remunerari Deum posterioribus gratis legitimum priorum usum, ex vulgata illa Christi parabola, de talentis cum fœnore redditis confirmat. Ego vero nunquam hoc simpliciter negavi: sed tantum hanc exceptionem posui, vt duplex periculum caueretur. Ne aut sic remunerari credatur Deus legitimum gratiæ suæ usum, ac si homo sua ipsius industria oblatam sibi gratiam redderet efficacem: aut sic remuneratio censeatur, ne sit amplius gratuita gratia. Imo sic parabolam illam exponi debere monueram, quòd Deus sua in nobis priora dona nouis & maioribus subinde prosequitur. Quare nullum operæ precium facit Pighius, dum tantum verborum fundit, quòd mihi extorqueat, quòd sponte iam professus sum: talentorum nomine illic Dei gratias, nos sub seruatorum persona, Deum autem per patrem familias designari. Cum hoc inter nos citra dubiū constet: eliciat inde si quid potest, quod

Ro. 4.

mihi aduersetur. Laudat, inquit, Deus fidelitatem nostram, eiusque mercedem testatur esse, quòd amplioribus nos donis cumulat: Nempe sicut sua dona in nobis coronat, quoties aliquid retribuit. Sic etiam habet Institutio mea: Fidelibus expectandam esse hanc benedictionem, ut quo melius usi fuerint superioribus Dei gratiis, eò maioribus posthac augeantur. Sed id quoque esse gratiæ donum, quòd bene utantur. Ne quis vero id à me confictum putaret, testimonium Pauli adhibui: qui utrunque ad merum Dei beneplacitum refert, quod & velle operetur in nobis, & perficere. His quidnam sit in parabola contrarium, non video.

Quòd autem Dei gratiæ cooperetur voluntas nostra, Paulum testem adducit, qui testatur copiosius se aliis omnibus laborasse. At mox, correctione adiecta, id retractat: transfertque ad Dei gratiam, quod sibi sumere visus erat. Non ego, inquit, sed gratia Dei, quæ mihi aderat. Hac correctione non aliud significari opinatur Pighius, nisi quod adiutrice & cooperatrice Dei gratia laborauerit. At si id vellet Paulus, vteretur tantum hac moderatione: non se laborasse solum, sed gratiam Dei simul adfuisse. Nunc autem non dimidia exceptione, sed plena correctione utitur. Verum cursus, & certamen, & castigatio corporis, labore constant: quibus defunctum se alibi meminit. Sic est: neque nos abhorremus ab usitato loquendi more, quo & currere, & certare, & laborare homines dicuntur: modo ne id quoque nobis negetur, tam ad certamen, quàm ad cursum aut laborem, & animum, & vires, Dei gratia, illis conferri. Aut si Prophetæ verbis sensum nostrum exprimi magis placet: facere homines libenter concedimus: sed Deo faciente, ut faciant. Aut igitur Pauli, verba mutet Pighius: aut cum sua interpretatione faceat. At sermonis proprietate se tuetur: quia laborare nequaquam Deo conueniat. Laborem igitur totum esse nostrum: sed laborandi virtutem à
gra-

gratia subministrari. Ac me eo errore deceptum fuisse dicit, quia hoc non animaduertim. Ego vero hanc reprehensionem, quod fidelis magis quam facundus interpretes fuerim: libenter sustineo. Quanquam ista quidem reprehensione Apostolum potius, quam me, impetat. Hæc enim sunt Pauli verba: Non ego sum, qui laboraui: sed gratia, quæ mecum erat: in quibus si nihil mutare ausus sum, quid est quod mihi Pighius propterea litem intendant? Verum Augustini autoritate me vrget: qui Pauli verba sic accepit: quasi laborasse se dicat, sed adiutrice gratia. Quasi vero non satis constet, hic hallucinari Augustinum, quia latina interpretatio, quæ ambigua, & minus plena erat, contentus, quid haberent Pauli verba, non inspexerit. Sed hæc est Pighii sedulitas, ex auro scoriam duntaxat legere. Postremo, adducta in medium parabola, de operariis in vineam conductis: rogat, quisnam sit operarius ille, quem mercede dignum Christus pronunciat? Nihil enim habere nos aliud putat, quod respondeamus, nisi Dei gratiam: quod perquam est ridiculum. At cur sic vaticinatur? Nos enim fideles operarios esse, minime negamus: sed cor, quo velint, robur, quo sufficient, manus, quibus laborent, à gratia Dei habere, dicimus. in qua doctrina nihil esse absurdi, perspicuum est.

Superest Augustinus: quem vt ne cui dubium foret, sententiæ nostræ per omnia patrocinari: eius testimonia, cum ex aliis locis, tum præsertim ex secundo ad Valentinum libro, citaueram. Ad hæc antequam respondeat Pighius, per longos & deuios verborum circuitus vagatur ipse, & circumducit lectorem. vt cernere omnibus promptum sit, hominem causæ suæ male cōscium ideoque diffidentia perplexum, hoc artificio velle à re præsentis abducere lectores: vt dum per ambages circumferuntur: veritas, obuia illis aliàs & exposita, ex eorum oculis euanescat. Commemoratur igitur longo ser-

epi. 105

mone, quid altero ad Valentinum libro tractet Augustinus: & quia cum gratia liberum illic arbitrium coniungit, satis hoc ad victoriam sibi esse confidit. At nos alibi demonstrauius, quid hæc coniunctio valeat, & quo sensu debeat à nobis accipi. Nam cum, liberi arbitrii nomine, voluntatem simpliciter designet, quam interea seruam esse peccati fatetur, quid aliud sibi vult, quam quod nos prædicamus? Quinetiam si ipsum recipimus verborum suorum interpretem, alibi, quam nihil sentiat à nobis diuersum, exponit: cum scribit, nõ tolli gratia voluntatem: sed ex mala in bonam mutari, & cum bona fuerit, adiuuari. Venit postea Pighius ad librum, ex quo testimonia citaueram: & in liberi arbitrii vocabulo rixandi ansam iterum prehensat. Quasi non ab initio semper fuerim testatus, nihil nos morari nomen, si de re modo conueniat. Quid Augustinus? Propheticam & Apostolicam fidem asserit, liberum in homine arbitrium, tam ad bona quam mala, agnoscere: sed ad bona inutile esse prorsus, sine gratiæ auxilio: imo liberum esse iustitiæ, seruum peccati, in bono autem nunquam liberum, donec Christi gratia liberetur. Vsq; adeo vt nullo modo adspirare ad bonum queat, nisi Dei Spiritu dirigatur. Vnde concludit, initium gratiæ iam esse, desiderare gratiam. Hinc colligit Pighius, doctrinam nostram impietatis ac perfidiæ plenam esse: vtpote quæ ex diametro cum hac fide pugnet. At huius, quam somniat, repugnantia ne umbram quidem apparere sanæ mentis hominibus dico. Verum ipse nimis obliuiosus est, qui inter orthodoxa fidei capita nunc amplectitur, quod nuper pro execrabili dogmate tragicis clamoribus vexauerat: Nempe, gratiam desiderare, esse gratiæ initium. Viderit quid faciat. Nam vnico hoc verbo, totum philosophiæ eius fundamentum eueritur. Verum quid dicat, nihil pensi habet, qui pugnandi fiduciam semel in gurgulitate posuit. Præterea hoc similiter cõtra nos cor-

quet,

quet, quòd eos reprehendat Augustinus, qui sic imagi-
 nabantur asseri gratiã, ne superuacua essent correption-
 nes. Quid? An ista vnquam imaginatio nobis, vel per
 somnium, obrepfit? At ex doctrina nostra sequitur. Cur
 ex nostra magis, quàm Augustini? Quia, inquit, si ma-
 lum cauere, & bonum facere nemo possit absque gratiæ
 auxilio: si insuper ea sola, sine nobis, hoc in nobis opere
 tur & præster: nec in nostra sit potestate, non solum face-
 re vt adfit, sed nec optare quidem, priusquam adfit: ma-
 gis ridiculum foret hortari quemquam ad bonum, quàm
 cæcum hortari, vt videat. Et quid nõ istorum omnium
 prope ad verbum Augustinus pronũciat? Sola, inquit,
 Christi gratia liberantur homines à malo: sine qua nul-
 lum prorsus, siue cogitando, siue volendo & amando, si-
 ue agendo, faciunt bonum. Item: Voluntas humana
 non libertate consequitur gratiam, sed gratia consequi-
 tur libertatem, & vt perseueret, deletabilem perpetui-
 tatem, & insuperabilem fortitudinem. Item: Intus est
 Deus, qui corda tenet, qui corda mouet, hominesque
 voluntatibus eorũ, quas ipse in illis operatus est, trahit.
 At ostendere Augustinum iactat, in audientis potestate
 esse, recipere admonitionem. Itane vero, vt ad effrena-
 tam vsque licentiam, tanquam ex professo, mentiatur:
 & tamen verum se dicere persuadeat? Plus decies illic
 negat Augustinus, quod eum asserere hic nugator fin-
 git. Tunc, inquit, correptione proficit homo, cum mise-
 retur atque adiuuat, qui facit, quos voluerit, etiam sine
 correptione, proficere. Item: Corripitur ergo massa
 damnabilis: vt ex dolore correptionis voluntas regene-
 rationis oriatur: si tamen is, qui corripitur, filius est pro-
 missionis: vt strepitu forinsecus insonante atque flagel-
 lante, Deus in eo intus operetur & velle. Item: Quali-
 tercunque fiat per hominem correptio, vt tamen pro-
 fit, non nisi per Deum fit. Item: Cum homines per cor-
 reptionem in viam iustitiæ, seu veniunt, seu reuertun-

Cap. 2.
eius lib.

Cap. 8.

Cap. 14

Cap. 5.

Cap. 6.

Cap. 14

G. 1. 1. 1.

Cap. 16

tur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille, qui quolibet plantante atque rigante, dat incrementum Deus? cui volenti saluum facere nullum humanum resistit arbitrium. Item: Proinde, quantum ad nos attinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere nõ valemus, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, adhibere debemus correptionis medicinam: Dei autem est, illis eam facere vtilem, quos prædestinauit, conformes fieri imaginis filii sui. Quid autem, quod Pighius ipse, vertigine sua aliò raptatus, mox fatetur, ab Augustino tradi, non modo impii conuersionem, profectum in bono, & vsque ad finem perseverantiam ex Dei dono & gratia pendere: sed hanc gratiam nõ esse omnibus expositam: nec nostro, aut studio, aut conatu posse nos eam consequi: sed vnius Dei beneplacito, conferri, quibus ipse velit? Hæc postquam illi exciderunt, palam discessionem ab Augustino facere primum cogitur: dein de ostendit, qualiter, Dei gratiam non abnegando, soluenda sint illa argumenta, quæ perplexum Augustinum tenebant: Nempe, si conuersionem dixerimus esse Dei donum, sed non conuerti, nisi qui libero arbitrio id promeretur. Perseuerantiam similiter Dei esse donum: sed pendere non minus ex homine. Vtrunque demum superioribus meritis rependi. Ita tribus verbis omni se difficultate liberat. Sed si tam apertis crasisque deliriis lectorum oculos perstringi posse sperat, nimis se decipit. Ego certe non alio modo confutare statui, quam in medium proferendo. Quando nemo tam hebes stupidusque erit, qui non primo statim aspectu à tanta absurditate abhorreat.

Fol. 102
pag. 2.Fol. 103
pag. 2.

Tandem ex locis à me citatis vnum aggreditur in quo speciosam maledicendi causam, & spaciosum exultando campum habere sibi videbatur. Retuleram hæc Augustini verba quæ nunc subiiciam: testatus tamen, me carptim excepisse compendii studio, quæ rei summam

mam comprehenderent. Gratiam persistendi in bono,
 Adæ fuisse datam, si vellet: nobis dari, ut velimus, ac vo-
 luntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo il-
 lum posse, si vellet: sed non velle, ut posset: nobis & velle
 dari, & posse. Hactenus fideliter me retulisse agnoscit Pi-
 ghius: ut cunque tergiversando inuoluere adhuc con-
 tur tam claram veritatem. Verum quia addo continuo
 post alterum membrum: primam fuisse libertatem, pos-
 se non peccare: nostram vero multo maiorem, non pos-
 se peccare: hic strenue me flagellat, tanquam infidum
 atque falsarium. ut qui ad præsentem sanctorum sta-
 tum, quod de futura post resurrectionem conditione
 dictum erat, transferam. Equidem non inficior, eius,
 quam illic describit, perfectionis complementum non-
 dum extare: neque ante resurrectionem sperandum es-
 se. Verum hinc non conficitur, ad præsentem statum
 nihil pertinere. Nunc enim inchoatur in sanctis, quod
 tunc adimplebitur. Hanc porro fuisse Augustini men-
 tem, contextus satis demonstrat. Postquam enim expo-
 suit, firmitudinem standi, quæ nunc est in sanctis Ange-
 lis, præmium perseverantiæ fuisse: quoniam cum malis
 lapsi non fuerint: eiusdem quoque præmii participem
 futurum hominem fuisse subiungit, si eorum exemplo
 in obedientia perstitisset. Nunc transgressione sua pro-
 fus excidisse: & tamen in iis, qui liberantur, factum esse
 donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat. An hic
 de immortalitatis gloria, ac non potius de præsentis re-
 generationis beneficio, disputat? Rursum: Est quippe in
 nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo, & per-
 severanter tenendo, non solum posse quod volumus: ve-
 rû etiam velle, quod possumus. Cõtinuo post, oportere
 diligenter bina ita distingui, & quid differant, vigilan-
 ter expendi, infert: posse non peccare, & non posse pec-
 care: posse non mori, & non posse mori. Quæ sunt ista
 bina, nisi quorum iam meminerat: cum primi hominis

Cap. ii.

conditionem à nostra discerneret? Dixerat autem, tanto maiorem esse gratiam nobis datam, quia parum sit nobis, perditam libertatem recuperare, parum sit denique, non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, si velimus: nisi etiam fiat, vt velimus. Cur ergo postea, cum discrimen illud prosequitur, futurum tempus vsurpat? Cur nouissimam libertatem fore dicit, non potius esse? Facilis responsio est: libertatis eius partem duntaxat, pro regenerationis modo conspici in hac vita: solidam vero plenitudinem vsque ad diem resurrectionis differri: quemadmodum & postea significat. Primo, inquit, homini sine peccato vltimo data est, cum qua conditus est, voluntas libera: & eam fecit seruire peccato: nostra vero cum esset serua peccati, liberata est per eum qui dixit: Si vos Filius liberauerit, vere liberi eritis. Et accipimus tantam hac gratia libertatem: vt quamuis pugnemus, dum hic viuimus, contra concupiscentias peccati: non tamen vltra seruiamus peccato, quod est ad mortem. Ergo cum nouissimam libertatem fore testatur, non posse peccare: nihil aliud, quam perpetuam regni Christi gratiam commendat: quæ tamen nõ nisi ex parte nunc manifestatur: ideo tota demum & integra post resurrectionem constabit. At simul non patior, vt de futura, quæ immortalitatem sequetur, perfectione quis accipiat: Nempe, si quis eò trahere sic velit, quasi ad hanc vitam referri nõ debeat. Porro hoc nihil aliud est, quam totam regenerationis gratiam hic comprehendere. Qua de re omnem nobis scrupulum ipsius Augustini verbis eximi dixerã: cum aliquanto post addat: ita Spiritu sancto accendi voluntatem sanctorum, vt ideo possint, quia sic volũt: & ideo velint, quia operatur in ipsis Deus, vt velint. Subuentumque esse voluntatis humanæ infirmitati, vt gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter agatur: vt quantumuis infirma, non deficeret. Hac sententia nihil me ad

adiuari excipit Pighius: quia cum illa superiori nullo modo cohaereat. Et ne facetia careat reprehensio: macellario prouerbio in me ludit. Hæc, inquit, cauda ad alium vitulum pertinet. Mirus vero carnifex: qui ita ex vno vitulo duos nouit facere. Sequitur enim vno contextu apud Augustinum altera distinctio: quæ prorsus ad eandem rem explicandam facit. Aliud, inquit, est adiutorium, sine quo aliquid non fit: & aliud est adiutorium, quo aliquid fit. Primo itaque homini, qui in eo bono, quo factus fuerat rectus, acceperat posse non peccare, posse non mori, posse bonum non deserere, datum est adiutorium perseverantiæ: non quo fieret, vt perseveraret: sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam prædestinatis non tantum tale adiutorium perseverantiæ datur: sed tale, vt eis perseverantia ipsa donec datur: non solum, vt sine isto dono perseverantes esse non possint: verum etiam, vt per hoc donum non nisi perseverantes sint. Non enim solum dixit: Sine me nihil potestis facere: sed etiam dixit: Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Quibus verbis non solum eis iustitiam: verum & in illa perseverantiam se dedisse monstravit. Quis nunc, obsecro, mihi non concedat, Augustinum rem eandem, aliis verbis, cõtinenter exponere? Quid ergo, tam bene contextas partes discerpendo, proficiet Pighius? Verum tam est desperata impudentia, vt vel confuso oris strepitu increpuisse, semper pro victoria parte habeat. Nam cum Augustinus non tantum posse nobis dari, sed etiam velle, testatur: Deique gratiam non in hoc tantum esse efficacem in nobis, vt ipsa adiuti, fidem possimus consequi, si libeat: & consecuti, in ea stare: sed omnino, vt fideles simus, & in fide perseveremus: vt inuictissima voluntate appetamus quod bonum est: & inuictissima constantia ipsum deserere

nolumus: hæc omnia, & similia, quæ iam audisti, non aliud Pighio valent, nisi ita nos adiuuari, vt de victoria certi simus, si non defuerimus ipsi nobis: Inferorum portas non fore nobis superiores, nisi illis cedamus: nullam fore Sathanæ virtutem aduersum nos & gratiam nobis datam: si non illi dederimus locum, vitio nostro & negligentia. Verum si quis ex electis, aut ignauia sua excludit respuitque oblatam Dei gratiam: aut receptam inconstantia abiicit: aut infirmitatis vitio eripi sibi patitur: vbi illa, sicuti vocat Augustinus, indeclinabilis & inseparabilis gratiæ actio, quæ non hominibus relinquit suam voluntatem, vt maneant in gratia si velint: sed etiam operatur vt velint? quæ non tantum fidei consequendæ facultatem confert: sed fideles etiam facit? quæ non modo perseuerandi facit copiam, sed tanta illos firmitate instruit, vt non nisi perseuerantes sint? Imo vbi illa, & ad bonum appetendum inuictissima voluntas: & ad retinendum inuictissima constantia? Et tamen canino isto suo latratu euasisse contentus non est, nisi, plusquam Thrasonica stoliditate, satis superque manifestum esse iactet, quam mihi omni ex parte Augustinus repugnet.

Decem libris constat opus Pighii: quorum sex primis de libero arbitrio disputat: reliquis quatuor predestinationem ac prouidentiam Dei tractat. Cum igitur distinctæ sint quæstiones: priorem illam hætenus, vt potui, atque vt temporis breuitas sinebat, sum executus: alterius vero tractationem ad proximas vsque nundinas differendam censui: quia & nihil est in mora periculi: & tunc utilior, volente Domino, prodibit. Quoniam tamen verebar, ne si diutius tacerem, quorundam ocularios Pighius sua illa ostentatione peritringeret: hoc interea edito specimine, & illius insolentiam paululum re-
pri

primere, & bonorum ac piorum attentionem excitare
visum est: vt dum aduersus huius Cyclopi impetum
stare inuisitam Dei veritatem cernunt, magis ac magis
in ea confirmentur.

FINIS.

Errata.

In Epist. ad Melanth. fo. 2. pag. 2. lin. 19. vbi habes, Siquidem hoc
vulgare: lege, Siquidem hoc non vulgare.
Fol. 1. lin. 15. vbi habes, minas suas: lege, vires suas.

OCN 902157396

[The text in this section is extremely faint and illegible, appearing as a series of light grey lines.]